

Publisher

IJOPEC Publication Ltd.
60 Westmeade Close Cheshunt,
Waltham Cross, Hertfordshire
EN7 6JR London /UK

www.ijopec.co.uk
info@ijopec.co.uk

Contact

Umut BALCI
Batman University
Batman, Turkey
Tel: +90 488 217 4041
cudesjournal@gmail.com

Indexed by

Eurasian Scientific Journal Index,
Academic Resource Index, Directory
of Open Access Scholarly Resources,
Directory of Research Journals
Indexing, Cosmos Impact Factor,
Journal Factor, Cite Factor, Index
Copernicus, Scientific Indexing
Services, General Impact Factor
International Services For Impact
Factor And Indexing (ISIFI) and
Google Scholar

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES | ISSN: 2632-1734 |

CUDES, which began publishing peer-reviewed articles in 2018, is an international scholarly journal that publishes theoretical, empirical, and experimental work that makes a significant contribution to the disciplines of the social sciences. Areas of social sciences (economics and administration, tourism and tourism management, history, culture, religion, psychology, sociology, fine arts, engineering, architecture, language, literature, education, pedagogy and other disciplines of social sciences).

The Editorial Board is free to publish or not publish the submitted articles. Authors are responsible for the content of their articles.

| Guest Editors |

Prof. Dr. Sevda Mutlu AKAR (Bandırma Onyedi Eylül University)
Associate Prof. Anukrati Sharma (Kota University, India)

Field Editors

Prof. Dr. Alfredo Saad-FILHO, Political Economy (SOAS University of London, UK)
Prof. Dr. Anna SLOCINSKA, Management Studies (Czestochowa Uni. of Technology, Poland)
Prof. Dr. Birgüt MAHNKOPF, Politics (Berlin School of Economics and Law, Germany)
Prof. Dr. Dibyesh ANAND, International Relation (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Dursun ZENGİN, Literature and Linguistik (Ankara University, Turkey)
Prof. Dr. F. Burcu CANDAN, Marketing Studies (Kocaeli University, Turkey)
Prof. Dr. Gülriş KOZBE, Art History (Batman University, Turkey)
Prof. Dr. Joachim BECKER, Economics (Vienna University of Economics and Business, Austria)
Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIC, Cultural Studies (University of Belgrade, Serbia)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞDU, Fiscal Studies (Marmara University, Turkey)
Prof. Dr. Şükri ASLAN, Sociology (Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Bora ERDAĞI, Philosophy (Kocaeli University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Ömer Can SATIR, Music (Hitit University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Emrah DOĞAN, Film Studies, Bitlis Eren University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU, Woman Studie, Batman University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. S. Emre DİLEK, Tourism, Batman University, Turkey
Dr. Burçin GÜNGEN, Architecture, Marmara University, Turkey

Scientific Board

Ali Osman ÖZTÜRK (Necmettin Erbakan University)
Ayşe GÜNER (Marmara University)
Binhan Eliş YILMAZ (Istanbul University)
Erinç YELDAN (Bilkent University)
Fikret ŞENSES (Middle East Technical University)
Fuat KEYMAN (Sabancı University)
Galip YALMAN (Middle East Technical University)
Hacer ANSAL (Işık University)
Hilal YILDIZ (Sakarya University)

Advisory Board

Prof. Dr. Dibyesh ANAND (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Farhang MORADY (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Federico PALO-MARTI (University of Alcalá, SPAIN)
Prof. Dr. Hun Joo PARK (KDI School of Public Policy and Management, S.KOREA)
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER, (Istanbul University, TURKEY)
Prof. Dr. İsmail ŞİRİNER (Batman University, TURKEY)
Prof. Dr. Julia DOBREVA, (VUZF University, BULGAR)
Prof. Dr. Milenko POPOVIĆ (Mediteran University, PODGORICA)
Prof. Dr. Salvatore CAPASSO (University of Napoli, Parthenope, ITALY)
Prof. Dr. Seçil Paçacı ELİTOK (Michigan State University, USA)

Larissa BATRANCEA (Babes-Bolyai University)
Mahmut TEKÇE (Marmara University)
Oktar TÜREL (Middle East Technical University)
Oxana KARNAUKHOVA (Southern Federal University)
Sevda MUTLU AKAR (Bandırma Onyedi Eylül University)
Şükri ASLAN (Mimar Sinan Fine Arts University)
Wiboon KITTILAKSANAWONG
Saitama University)
Yılmaz KILIÇASLAN (Anadolu University)

VOL 07

ISSUE

S1

UDES

CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES

12/2024

JOURNAL

ISSN 2632-1734

ARTICLES

Das Frauenbild in den Büchern von Yüksel Pazarkaya

Mehmet Ali BAŞARAN 1

Ortaokul Öğrencilerinin Türkçe Dersine Yönelik Motivasyonları

Ayşe ALBAYRAK / Fatih KANA 14

Özbaşarım Olarak Motivasyon

Ali Osman ÖZTÜRK 28

6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Depremi Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin
Depreme İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi

Fatma KARAMAN 34

Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Diyarbakır ve Mardin Turizmine Etkisi: Tur
Operatörleri ve Turist Rehberleri Üzerinden Bir Araştırma

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR / Mustafa Doğan 51

Sustainable Tourism Development and Emerging Technology Solutions: With Special
Reference to Eco-Friendly Innovations (EFI)

Gayathri PUWANENDRAM / Sidar ATALAY ŞİMŞEK 68

Social media in travel: A bibliometric analysis

Zekeriya AKSOY / Ferhat KURT 77

Contemporary Trends in Electronic Word-of-Mouth Marketing from the Online
Reputation Management Perspective

Irakli ABASHIDZE 89

Kent Hakkı Perspektifinden UNWTO'nun Aşırı Turizm Politika Önerilerinin
Değerlendirilmesi

Makbule ŞİRİNER ÖNVER 96

Modern Kölelik: İnsan Ticareti ile Mücadelede Çözüm Önerileri

Abdülkadir FİSTİKÇİOĞLU / Recep ŞEHİTOĞLU 106

Das Frauenbild in den Büchern von Yüksel Pazarkaya

Mehmet Ali BAŞARAN¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

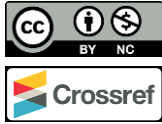
Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 12.12.2024

Onay Tarihi: 23.12.2024

Atıf: Başaran, M. A. (2024). Das Frauenbild in den Büchern von Yüksel Pazarkaya. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(S.1), 1-13.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79794>

Zusammenfassung

Das Ziel dieser Arbeit ist es, das Frauenbild in Pazarkayas Werken systematisch zu analysieren und in einen größeren gesellschaftlichen und literarischen Kontext einzuordnen. Die zentrale Fragestellung lautet: Wie spiegeln und hinterfragen Pazarkayas Texte die Geschlechterrollen und Machtverhältnisse in der türkischen Gesellschaft? Dabei wird besonderes Augenmerk auf die Mutterrolle, die Idealisierung der Frau und die Darstellung von Frauen in Migrationskontexten gelegt. Die Analyse stützt sich auf feministische Literaturtheorie und Gender Studies, insbesondere auf Simone de Beauvoirs Konzept des „Anderen“ (1949) und Judith Butlers Theorie der Geschlechter-Performativität (1990). De Beauvoir beschreibt, wie Frauen in patriarchalen Gesellschaften als das „Andere“ konstruiert werden – als Gegenstück und Ergänzung zum männlichen Subjekt. Butler hingegen argumentiert, dass Geschlecht nicht biologisch festgelegt, sondern kulturell konstruiert ist und durch wiederholte Performanzen erzeugt wird. Diese theoretischen Ansätze bieten ein differenziertes Instrumentarium, um die Darstellung von Frauen in Pazarkayas Werken zu entschlüsseln und ihre gesellschaftliche Relevanz zu bewerten.

Schlüsselwörter: Bild, Frauenbild, Literatur, Türkische Literatur, Pazarkaya

Image of Women in the Books of Yüksel Pazarkaya

Abstract

The aim of this study is to systematically analyze the portrayal of women in Pazarkaya's works and to contextualize it within a broader social and literary framework. The central question is: How do Pazarkaya's texts reflect and challenge gender roles and power dynamics in Turkish society? Special focus is placed on the role of motherhood, the idealization of women, and the depiction of women in contexts of migration. The analysis draws on feminist literary theory and gender studies, particularly Simone de Beauvoir's concept of the "Other" (1949) and Judith Butler's theory of gender performativity (1990). De Beauvoir describes how women are constructed as the "Other" in patriarchal societies – as counterparts and complements to the male subject. Butler, on the other hand, argues that gender is not biologically determined but culturally constructed and produced through repeated performances. These theoretical approaches provide a nuanced framework for decoding the representation of women in Pazarkaya's works and evaluating their societal relevance.

Key Words: Image, Image of Women, Literature, Turkish Literature, Pazarkaya

¹ Öğretim Görevlisi Dr., Bartın Üniversitesi, ORCID:0000-0002-1750-848X, Mehmet Ali BAŞARAN

1. EINLEITUNG

Die literarische Darstellung von Frauen ist seit jeher ein zentrales Thema, das eng mit den gesellschaftlichen, kulturellen und politischen Strukturen seiner Zeit verwoben ist. In den Werken von Yüksel Pazarkaya, einem der bedeutendsten türkischen Schriftsteller des 20. Jahrhunderts, steht das Frauenbild im Mittelpunkt eines komplexen Spannungsfeldes zwischen Tradition und Moderne. Seine Texte bieten nicht nur Einblicke in die patriarchalen Strukturen der türkischen Gesellschaft, sondern auch in die Möglichkeiten und Herausforderungen der Emanzipation (Siehe dazu: Balci, 2010; Öztürk, 2010).

Das Frauenbild in Pazarkayas Werken ist geprägt von einer Dynamik, die sowohl die Einflüsse traditioneller Geschlechterrollen als auch die Bestrebungen nach individueller Freiheit und Selbstverwirklichung reflektiert. Frauenfiguren in seinen Texten fungieren oft als Trägerinnen sozialer Normen, zugleich aber auch als Repräsentantinnen von Wandel und Widerstand. Diese Doppelrolle wird insbesondere in den Kontexten der Migration und der Urbanisierung deutlich, die in seinen Erzählungen zentrale Themen darstellen.

Die Untersuchung des Frauenbildes in Pazarkayas Werken ist aus mehreren Gründen relevant. Erstens bieten seine Texte eine einzigartige Perspektive auf die Transformation der türkischen Gesellschaft im 20. Jahrhundert, insbesondere im Hinblick auf die Wechselwirkungen zwischen Tradition und Moderne. Zweitens reflektieren sie die Herausforderungen und Möglichkeiten der Migration, die nicht nur ökonomische, sondern auch tiefgreifende soziale und kulturelle Veränderungen mit sich bringt. Drittens tragen sie zur feministischen Literaturkritik bei, indem sie aufzeigen, wie Literatur sowohl bestehende Geschlechterrollen reproduzieren als auch hinterfragen kann (Göle, 1997; Hall, 1997).

Die Arbeit ist wie folgt aufgebaut:

- Das Konzept des Frauenbildes: Einführung in die historische und kulturelle Entwicklung des Begriffs „Frauenbild“ und seine Bedeutung in der türkischen Literatur.
- Analyse von Pazarkayas Werken: Detaillierte Untersuchung der Frauenfiguren in Bezug auf zentrale Themen wie Mutterrolle, Idealisierung und Migration.
- Theoretische Analyse des Frauenbildes in den Werken von Yüksel Pazarkaya: Bild und Frauenbild als Konstruktionen von Realität, das Frauenbild als soziales Produkt, das Frauenbild und der Patriarchat, die Frau als Mutter und als Opfer, das Ideal der Frau als „Huri“ und ihre Unantastbarkeit, Emanzipation und der Wandel des Frauenbildes.
- Diskussion und Schlussfolgerung: Reflexion der gesellschaftlichen Relevanz von Pazarkayas Frauenbildern und ihrer Bedeutung für aktuelle feministische Diskurse.

Mit dieser Untersuchung soll gezeigt werden, wie Pazarkayas Werke als literarische Spiegel gesellschaftlicher Normen und Transformationen dienen und gleichzeitig kritische Perspektiven auf patriarchale Strukturen eröffnen. Die Arbeit trägt dazu bei, die Rolle der Literatur als Medium für sozialen Wandel und kulturelle Reflexion zu beleuchten.

Bild: Definition, Historische Perspektive und Soziale Relevanz

Der Begriff des „Bildes“ ist ein zentrales Konzept in der westlichen Philosophie und Kulturtheorie, das seit Jahrhunderten weiterentwickelt wurde. Die philosophische Untersuchung von Bildern beginnt mit der antiken griechischen Philosophie, insbesondere bei Platon, der in seiner Theorie der Ideen das Bild als eine nachgeahmte, unvollkommene Darstellung der „wahren“ Realität ansah. Für Platon war das Bild nur ein Schatten, ein verzerrtes Abbild der Idealform. Diese Perspektive beeinflusste die westliche Philosophie für viele Jahrhunderte, da Bilder als Nachahmungen der wahren Welt angesehen wurden.

Immanuel Kant (1781) prägte das moderne Verständnis von Bildern als kognitive Werkzeuge. In der Kritik der reinen Vernunft unterscheidet Kant zwischen der „Anschauung“ und dem „Begriff“, wobei Bilder als Formen der Anschauung verstanden werden, die den Zugang zur Welt ermöglichen. Für Kant sind Bilder nicht nur passive Repräsentationen von Objekten, sondern aktive Mittel der Erkenntnis. Diese Ansicht beeinflusste später die Entwicklungen in der Kunsttheorie, der Medienwissenschaft und der Kulturtheorie.

Im 19. Jahrhundert revolutionierte Friedrich Nietzsche (1872) die Vorstellung von Bildern in der Philosophie. In *Die Geburt der Tragödie* argumentiert er, dass Kunst und Bilder als Ausdruck menschlicher Emotionen und innerer Wahrheiten verstanden werden sollten, die über den bloßen Abbildcharakter hinausgehen. Nietzsche sah Kunst als eine Möglichkeit, die Welt kreativ zu gestalten und über die bestehenden Wahrnehmungssysteme hinauszublicken.

Roland Barthes (1972) entwickelte in *Mythologies* eine Theorie der Bilder, die über ihre visuelle Form hinausgeht. Barthes untersuchte, wie Bilder in der Massenkultur ideologische Mythen transportieren. Er argumentierte, dass Bilder nicht nur die Welt abbilden, sondern auch die sozialen und politischen Strukturen reflektieren, die sie produzieren. In diesem Zusammenhang werden Bilder als „Zeichen“ betrachtet, die Bedeutungen vermitteln und gesellschaftliche Normen aufrechterhalten.

Die Medienwissenschaften, insbesondere seit der Entwicklung der Massenmedien im 20. Jahrhundert, haben das Bild als ein zentrales Medium der Kommunikation und Kontrolle betrachtet. Michel Foucault (1975) argumentierte, dass Bilder als Teil eines Systems der Macht und Überwachung fungieren. In *Überwachen und Strafen* beschreibt Foucault, wie visuelle Repräsentationen in modernen Gesellschaften die Kontrolle über Individuen ausüben, indem sie sie ständig sichtbar machen und überwachen. Diese Perspektive wurde in den Theorien von Guy Debord (1967) und Herbert Marcuse (1964) weitergeführt, die Bilder als Werkzeuge der sozialen Kontrolle und Manipulation betrachteten.

Die zunehmende Rolle von Bildern in der digitalen Ära hat die Bedeutung des Bildes weiter verändert. In der modernen Medienlandschaft, in der digitale Bilder und soziale Medien allgegenwärtig sind, sind Bilder nicht mehr nur passive Darstellungen der Realität, sondern aktive Akteure in sozialen und politischen Prozessen. W.J.T. Mitchell (2005) und Susan Sontag (1977) beschreiben, wie Bilder in den neuen Medien nicht nur konsumiert, sondern aktiv produziert und interpretiert werden. Diese Veränderungen in der Bildproduktion und -konsumtion haben die Art und Weise, wie wir die Welt sehen, grundlegend verändert.

1.1. Das „Frauenbild“ im Patriarchat: Eine historische Perspektive

Das „Frauenbild“ ist tief in den patriarchalen Strukturen der westlichen Gesellschaften verankert, die Frauen über Jahrhunderte hinweg als das „Andere“ und das „Untergeordnete“ gegenüber dem männlichen Subjekt betrachteten. In der westlichen Philosophie beginnend mit den antiken griechischen Philosophen wie Aristoteles (384–322 v. Chr.), wurde die Frau als „mangelhaftes“ und „passives“ Wesen dargestellt, das in Bezug auf den Mann als aktives Subjekt definiert wurde. In der aristotelischen Logik wurde die Frau als „unvollständig“ und „von Natur aus untergeordnet“ betrachtet, was sich auf ihre Rolle als Ehefrau und Mutter in der Gesellschaft auswirkte (Aristoteles, 350 v. Chr.).

Diese Vorstellung setzte sich auch in den mittelalterlichen und modernen westlichen Denksystemen fort. In der christlichen Theologie des Mittelalters, die die Rollen von Frauen und Männern festlegte, wurde die Frau als „Sünderin“ und „Verführer“ dargestellt, die als Ursache für den Sündenfall von Adam und Eva verantwortlich gemacht wurde (Augustinus, 400 n. Chr.). Diese religiösen Überzeugungen trugen maßgeblich dazu bei, das Bild der Frau als untergeordnetes und passives Wesen in den westlichen Gesellschaften zu prägen.

Die sozialen und politischen Strukturen des 18. und 19. Jahrhunderts, die von den Aufklärungsidealen und der Entstehung des Kapitalismus beeinflusst waren, verstärkten dieses Bild der Frau. Die Frau wurde in der bürgerlichen Gesellschaft des 19. Jahrhunderts als Hausfrau und Mutter idealisiert, während der Mann als das aktive, produktive Subjekt in der Öffentlichkeit agierte. In dieser Zeit wurden Frauen als „heilige“ Figuren verehrt, die für das Wohl der Familie verantwortlich waren, aber gleichzeitig vom öffentlichen Leben ausgeschlossen wurden (Chodorow, 1978; Showalter, 1977).

Simone de Beauvoir (1949) stellte in ihrem Werk *Das andere Geschlecht* das traditionelle „Frauenbild“ infrage, indem sie die Frau nicht mehr als „das Andere“ definierte, sondern als ein aktives Subjekt, das in der Gesellschaft ihre eigene Identität entwickeln kann. Für de Beauvoir ist das „Frauenbild“ kein natürliches oder biologisches Konstrukt, sondern ein gesellschaftliches Produkt, das durch die patriarchalen Normen und Strukturen der Gesellschaft geformt wird. Sie

argumentiert, dass die Frau durch gesellschaftliche Praktiken und Ideologien in eine untergeordnete Position gebracht wird, die sie daran hindert, ihre eigene Identität zu entfalten.

Die feministische Theorie, die auf de Beauvoir aufbaut, untersucht die gesellschaftlichen Konstrukte von Weiblichkeit und die Art und Weise, wie Frauenbilder die sozialen Rollen und Erwartungen, die an Frauen gestellt werden, beeinflussen. Judith Butler (1990) entwickelte das Konzept der „Performativität“ von Geschlecht in Gender Trouble und argumentierte, dass Geschlecht nicht eine feste Identität ist, sondern eine soziale Konstruktion, die durch wiederholte Handlungen und Praktiken hervorgebracht wird. Diese Theorie hat das Verständnis von „Frauenbildern“ revolutioniert, da sie die Vorstellung ablehnt, dass Frauenbilder festgelegt und biologisch determiniert sind. Vielmehr sind sie das Ergebnis kultureller Normen und sozialer Praktiken, die ständig neu produziert und reproduziert werden.

In der Türkei wurde das „Frauenbild“ durch die sozialen und politischen Veränderungen des 20. Jahrhunderts ebenfalls intensiv untersucht (Siehe dazu: Balcı und Seven, 2022). Während der Osmanischen Zeit war das Bild der Frau vor allem von traditionellen Rollenbildern geprägt. Frauen wurden als Hüterinnen des Haushalts und der Familie betrachtet, deren öffentliche und soziale Aktivitäten stark eingeschränkt waren (Çolak, 2004). Mit der Gründung der Türkischen Republik im Jahr 1923 und den Reformen von Mustafa Kemal Atatürk begann sich das Bild der Frau zu verändern. Atatürk förderte die Idee der modernen, emanzipierten Frau, die nicht nur in der Familie, sondern auch in der Politik und im öffentlichen Leben eine aktive Rolle spielen sollte (Göle, 1997).

In den 1980er Jahren, als die Türkei mit politischen und sozialen Umbrüchen konfrontiert war, begannen türkische Schriftsteller und Filmemacher, die Darstellung von Frauen in der Gesellschaft neu zu hinterfragen. Autoren wie Halide Edib Adivar und Yaşar Kemal begannen, das Bild der Frau als symbolische Figur für nationale Identität und soziale Veränderung darzustellen. In ihren Werken wird die Frau nicht nur als Mutter oder Ehefrau gezeigt, sondern auch als aktive politische und gesellschaftliche Akteurin, die eine entscheidende Rolle im Kampf um die Modernisierung der Gesellschaft spielt.

1.2. Das Frauenbild in der osmanischen Gesellschaft und seine kulturellen Wurzeln

In der osmanischen Gesellschaft war das Bild der Frau stark durch kulturelle und patriarchale Werte geprägt. Die Rolle der Frau war auf den privaten Bereich beschränkt, wobei Frauen für das Wohl der Familie und die Aufrechterhaltung der familiären Ordnung verantwortlich waren. In der öffentlichen Sphäre hatten Frauen wenig Einfluss, und ihre gesellschaftliche Rolle wurde von religiösen Normen, sozialen Codes und politischen Strukturen weitgehend bestimmt. Diese Hierarchie von Geschlechtern und Rollen spiegelte sich sowohl in der Literatur als auch in den sozialen Praktiken der Zeit wider.

Das Bild der Frau als Mutter, Hausfrau und Hüterin der Familie war in der osmanischen Gesellschaft zentral. Frauen wurden als die moralische Grundlage der Familie und der Gesellschaft angesehen, während Männer als die politischen und wirtschaftlichen Akteure agierten. Frauen waren für die Erziehung der Kinder und die Pflege der moralischen und religiösen Werte der Familie verantwortlich (İçli, 2009). Diese Sichtweise prägte das Frauenbild in der osmanischen Literatur und Kunst und führte zu einer passiven Darstellung von Frauen in den meisten öffentlichen Diskursen.

Im osmanischen Harem, der symbolisch für das gesellschaftliche Bild der Frau stand, spielte die Frau die Rolle einer entkörperlichten Muse, die weitgehend von den äußeren gesellschaftlichen Verhältnissen isoliert war. Der Harem wurde als ein Symbol für den privaten Raum der Frau betrachtet, der von der öffentlichen Sphäre getrennt war (Çolak, 2004).

1.3. Das Frauenbild im 20. Jahrhundert und die sozialpolitischen Veränderungen

Mit der Gründung der Türkischen Republik 1923 und den umfangreichen politischen und sozialen Reformen unter Mustafa Kemal Atatürk begann sich das Bild der Frau in der türkischen Gesellschaft erheblich zu verändern. Die Einführung von Frauenrechten, wie das Wahlrecht für Frauen im Jahr 1934, und die Förderung von Frauen in der Bildung und im öffentlichen Leben veränderten das traditionelle Bild der Frau als passives Mitglied der Gesellschaft. Frauen wurden zunehmend als gleichwertige Bürgerinnen und als aktive Teilnehmerinnen am öffentlichen und politischen Leben anerkannt.

Diese Veränderungen fanden ihren Ausdruck auch in der Literatur und den Medien. In den 1930er und 1940er Jahren begannen türkische Schriftsteller, die Darstellung von Frauen zu verändern und sie als komplexe, selbstbestimmte Charaktere zu zeigen. Frauen wurden zunehmend nicht mehr nur als Opfer der patriarchalen Gesellschaft dargestellt, sondern auch als Akteurinnen, die gegen die traditionellen Geschlechterrollen kämpften (Göle, 1997).

In den 1980er Jahren, als die Türkei politischen und sozialen Umbrüchen ausgesetzt war, begannen feministische Bewegungen, die Position der Frau in der Gesellschaft weiter zu hinterfragen. Die türkische Gesellschaft stand vor der Herausforderung, eine Balance zwischen westlichen Modernisierungsbestrebungen und traditionellen kulturellen Normen zu finden. Diese Spannungen spiegelten sich auch in der Literatur wider, in der die Frauenbilder zunehmend politischer und sozialer Natur waren. In den 1990er Jahren begannen die Medien und die Filmindustrie, eine differenziertere Darstellung der Frau zu präsentieren, die die verschiedenen sozialen und politischen Rollen der Frau in der türkischen Gesellschaft widerspiegelte.

1.4. Frauenbild in der osmanischen Literatur und ihre gesellschaftliche Funktion

Das „Frauenbild“ in der osmanischen Literatur war eng mit den sozialen, religiösen und kulturellen Normen des Osmanischen Reiches verbunden. In den klassischen osmanischen Literaturen, insbesondere in der Divan Dichtung (höfische Literatur) und der Folk Dichtung (Volksdichtung), wurde die Frau häufig als ein Objekt der Schönheit, Sehnsucht und Reinheit dargestellt. In der Divan-Literatur, die stark vom Sufismus und der persischen Literatur beeinflusst war, symbolisierte die Frau oft unerreichbare Schönheit und geistige Reinheit, was den patriarchalen Idealvorstellungen von Frauen als passiven, aber moralisch unantastbaren Wesen entsprach (Erdem, 2005).

In der höfischen Literatur wurde die Frau als Muse oder göttliche Figur dargestellt, die das männliche Subjekt zu höheren ethischen und spirituellen Einsichten führte. Diese Darstellungen führten dazu, dass Frauen als Wesen angesehen wurden, die mit Tugend und moralischer Reinheit in Verbindung standen, jedoch von der aktiven und öffentlichen Sphäre ausgeschlossen blieben. Der Dichter, der in der Rolle des männlichen Subjekts auftritt, sieht sich in einer Beziehung zu dieser idealisierten Frau als in einem Zustand der Sehnsucht und Entfremdung, was die passive Rolle der Frau als „unberührtes“ Objekt betonte.

Diese Darstellung der Frau als „das andere“ und „das Objekt“ wurde durch die religiösen und sozialen Normen der osmanischen Gesellschaft gestützt, die Frauen auf den Haushalt und die Familie beschränkten und sie in der öffentlichen Sphäre kaum sichtbar machten. Der Sozialtheoretiker Foucault (1975) würde diese Darstellung als eine Form der Kontrolle betrachten, bei der Frauen in ihrer privaten Rolle als Hüterinnen der familiären Ordnung gefangen sind, ohne Zugang zu öffentlichen oder politischen Diskursen zu haben.

Trotz dieser Einschränkungen gab es auch Ausnahmen, bei denen Frauen eine aktivere Rolle in der Literatur übernahmen. Einige osmanische Dichterinnen wie Münire Sultan (1650–1720) und İsmail Hakkı (18. Jahrhundert) brachen mit diesen traditionellen Darstellungen und drückten eine Vielzahl von emotionalen, sozialen und politischen Themen aus, die in ihrer Zeit ungewöhnlich waren (Gültekin, 2007).

1.5. Das Frauenbild in der modernen türkischen Literatur

Die moderne türkische Literatur hat das Frauenbild im Vergleich zu den traditionellen Darstellungen revolutioniert, indem sie Frauen zunehmend als aktive und selbstbewusste Individuen darstellt. Mit der Gründung der Türkischen Republik 1923 und den weitreichenden Reformen von Mustafa Kemal Atatürk, die das Recht der Frauen auf Bildung, politisches Engagement und öffentliche Teilhabe förderten, begann die türkische Literatur, die Frauen nicht nur als Opfer der patriarchalen Gesellschaft, sondern auch als aktive Akteurinnen zu zeigen (Çakır, 2007).

Halide Edib Adivar (1884–1964) spielte eine herausragende Rolle in dieser Transformation des Frauenbildes. In ihren Romanen wie *Savaş* (1911) und *Çıkmaz* (1917) wird die Frau als komplexe Figur dargestellt, die sowohl in traditionellen als auch in modernen gesellschaftlichen Strukturen navigiert. Besonders in ihren Schriften betonte Adivar, dass Frauen als Trägerinnen von Veränderungen und als eine treibende Kraft in der türkischen Gesellschaft wahrgenommen werden

sollten. Ihre Werke zeigen Frauen als entschlossene, widerstandsfähige Individuen, die sich gegen gesellschaftliche Zwänge wehren und für ihre Rechte kämpfen.

Ein weiterer bedeutender Autor, der das Frauenbild in der modernen türkischen Literatur prägte, ist Yaşar Kemal (1923–2015). In seinen Werken wie *İnce Memed* (1955) werden Frauenfiguren nicht nur als tragische Opfer, sondern auch als starke Persönlichkeiten dargestellt, die die sozialen und politischen Spannungen der türkischen Gesellschaft herausfordern. Yaşar Kemals Werke reflektieren die soziale Gerechtigkeit und den Widerstand gegen patriarchale Normen und bieten eine differenzierte Perspektive auf die Geschlechterrollen in der modernen türkischen Gesellschaft.

Im 21. Jahrhundert hat sich das Frauenbild in der türkischen Literatur weiter diversifiziert. Schriftstellerinnen wie Elif Şafak (1971) und Ayşe Kulin (1941) haben das Bild der Frau als eine vielschichtige und individuelle Figur weiterentwickelt. In ihren Romanen, wie *Die vierzig Tage der Musa Dagh* (1996) und *Sonsuz* (2010), stellen sie Frauen in verschiedenen sozialen und kulturellen Kontexten dar, die sich mit den Herausforderungen der modernen Welt, ihrer Identität und ihren Rechten auseinandersetzen.

2. THEORETISCHE GRUNDLAGEN: DAS BILD ALS KULTURELLES UND SOZIALES WERKZEUG

Das Bild ist nicht nur ein ästhetisches oder philosophisches Konzept, sondern auch ein kulturelles und soziales Werkzeug, das in verschiedenen Disziplinen und Kontexten verwendet wird. In der visuellen Kultur wird das Bild als ein leistungsfähiges Instrument verstanden, das nicht nur Informationen vermittelt, sondern auch die Art und Weise beeinflusst, wie Menschen die Welt wahrnehmen. Der amerikanische Kulturkritiker John Berger (1972) argumentierte in seinem Werk *Ways of Seeing*, dass das Bild immer in einem sozialen, politischen und historischen Kontext gesehen werden muss. Berger zeigte, dass Bilder nicht nur passiv konsumiert werden, sondern aktiv die Wahrnehmung und Interpretation der Realität formen.

In der modernen Gesellschaft, insbesondere im Zeitalter der Medien und digitalen Technologien, sind Bilder allgegenwärtig und haben die Art und Weise, wie wir die Welt verstehen und uns selbst sehen, revolutioniert. Bilder sind nicht mehr nur Darstellungen der Realität, sondern auch Produktionsmittel von Bedeutung und Identität. Dies gilt insbesondere für die Massenmedien, die durch Bilder eine bestimmte Sichtweise der Welt aufdrängen und eine kollektive Wahrnehmung schaffen. Bilder in den Medien spielen eine zentrale Rolle in der Formung sozialer Normen und Werte und haben eine enorme Macht über die kollektive Identität von Gesellschaften (Hall, 1997).

Der Sozialtheoretiker Stuart Hall (1997) betrachtete Bilder als einen Schlüsselmechanismus zur Konstruktion von Identität und kultureller Bedeutung. In seiner Theorie der Repräsentation beschreibt Hall, wie Bilder in der Gesellschaft verwendet werden, um Bedeutungen zu erzeugen und zu vermitteln. Hall argumentierte, dass Bilder nicht neutral sind, sondern immer durch soziale, kulturelle und politische Strukturen vermittelt werden. Sie sind Teil eines größeren Diskurses, der die Art und Weise bestimmt, wie wir über bestimmte Themen nachdenken und wie wir uns selbst und andere wahrnehmen. In diesem Kontext werden Bilder als soziale Praxis verstanden, die in ständiger Wechselwirkung mit den gesellschaftlichen Normen und Machtverhältnissen steht.

Die Rolle von Bildern in der Gesellschaft wurde weiter untersucht, indem der Fokus auf die Machtverhältnisse gelegt wurde, die durch Bilder reproduziert und verstärkt werden. Michel Foucaults (1975) Konzept der visuellen Macht zeigt auf, wie Bilder in der modernen Gesellschaft nicht nur Informationen vermitteln, sondern auch Disziplinierung und Kontrolle ausüben. In seiner Analyse der visuellen Kultur verdeutlicht Foucault, wie Bilder in den modernen Gesellschaften Teil eines Systems der Überwachung und Disziplinierung sind. Bilder erzeugen ein Gefühl der Sichtbarkeit und des Überwachtwerdens, was zu einer Selbstregulierung und Disziplinierung des Einzelnen führt.

Ein weiteres wichtiges Konzept in der Medien- und Kulturtheorie ist das der „Medienkultur“. In einer zunehmend digitalisierten Welt, in der Bilder durch soziale Netzwerke und andere digitale Plattformen verbreitet werden, hat sich das Bild zu einem aktiven Teil der sozialen Interaktion entwickelt. Die Forschung von Manuel Castells (2009) über das Netzwerkzeitalter beschreibt, wie Bilder und digitale Medien die Art und Weise verändert haben, wie Informationen verbreitet und Konsumverhalten geformt werden. In dieser neuen Medienlandschaft sind Bilder nicht nur

statische Darstellungen, sondern interaktive und performative Akte, die die Wahrnehmung und Interaktion von Individuen und Gemeinschaften beeinflussen.

In der Türkei hat die Untersuchung von Bildern auch eine wichtige Rolle gespielt, besonders im Kontext der politischen und sozialen Veränderungen, die das Land im 20. Jahrhundert erlebte. Bilder haben eine zentrale Rolle in der Schaffung und Aufrechterhaltung von nationaler Identität gespielt und wurden sowohl in der Kunst als auch in der Politik genutzt, um bestimmte politische Ideologien zu fördern. Die Darstellung von Frauen in der türkischen Kunst und Literatur hat eine besonders wichtige Funktion bei der Konstruktion von Geschlechterrollen und nationalen Idealen gespielt. Türkische Künstler und Schriftsteller wie Halide Edib Adivar (1919) und Refik Halit Karay (1914) haben in ihren Werken die Rolle der Frau als Symbol der Nation und der kulturellen Tradition thematisiert. Sie zeigten, wie Frauenbilder die nationale Identität und die kulturellen Werte reflektierten, die in einer sich modernisierenden Gesellschaft immer wieder hinterfragt wurden.

3. ANALYSE: DIE DARSTELLUNG DES FRAUENBILDES IN DEN WERKEN VON YÜKSEL PAZARKAYA

Yüksel Pazarkaya ist ein prominenter türkischer Schriftsteller, der in seinen Werken häufig die sozialen und kulturellen Spannungen der türkischen Gesellschaft thematisiert. Besonders die Darstellung von Frauen in seinen Romanen ist komplex und vielschichtig, und sie reflektiert die Herausforderungen, denen Frauen in einer sich wandelnden Gesellschaft gegenüberstehen. Pazarkayas Werke zeichnen sich durch eine präzise Auseinandersetzung mit der Frage aus, wie Frauen ihre Identität in einem Umfeld von traditionellen und modernen Anforderungen entwickeln.

Das Frauenbild in den Werken von Yüksel Pazarkaya entsteht aus der Verschmelzung von verschiedenen sozialen und kulturellen Rollen, wie der der Mutter, der Ehefrau und der Hausfrau. Diese Rollen sind tief in den traditionellen Werten der türkischen Gesellschaft verankert und prägen das Bild der Frau in seinen Erzählungen. Die Frau wird dabei häufig als eine geschundene Figur dargestellt, deren Freiheit und Lebensentscheidungen stark eingeschränkt sind. Pazarkaya geht nicht nur auf die traditionelle Rolle der Frau in der türkischen Gesellschaft ein, sondern beleuchtet auch den Übergang von ländlichen zu städtischen Lebensverhältnissen und die Herausforderungen, denen Frauen durch diese Veränderungen begegnen.

3.1. Mutterbild der Frauen

Die Rolle der Mutter steht dabei oft im Vordergrund, wobei die Mutterfigur als jemand beschrieben wird, der über alles wacht und sich um die Bedürfnisse der Familie kümmert. Ein Beispiel hierfür ist die folgende Szene, in der die Mutter ihren Kindern gegenüber übermäßig fürsorglich und schützend auftritt:

„– Anne, bir kerecik daha denize girebilir miyim? – Deniz bitti arti... – N’olur anneciğim... – Hava serinledi oğlum, üşürsün... – Üşümem, üşümem...“ (Pazarkaya, 2011: 6)

In dieser Szene wird die Mutter als eine typische „anatolische Mutter“ dargestellt, die sich um das Wohl ihrer Kinder sorgt und ihre Liebe durch ihre Fürsorge ausdrückt.

In den Erzählungen von Pazarkaya wird die Mutter oft als die zentrale Figur dargestellt, deren Aufgabe es ist, die Familie zusammenzuhalten und für das Wohl der Kinder zu sorgen. Die Mutter wird als eine unermüdliche und selbstlose Frau gezeigt, deren Lebensziel es ist, ihren Kindern ein besseres Leben zu ermöglichen. Die Darstellung der Mutter als eine Figur, die stets die Verantwortung übernimmt, ist in vielen Szenen zu finden:

„Sonunda anne razı oldu. Zaten çocuklar biraz üsteleyince, biraz yalvarınca annenin yüreği yumuşayıverir.“ (Pazarkaya, 2011: 6)

Die Mutterfigur in Pazarkayas Werken ist nicht nur eine Quelle der Fürsorge, sondern auch eine Quelle der emotionalen Unterstützung und des Trostes.

3.2. Der Wandel des Frauenbildes im Kontext der Migration

Die Werke von Pazarkaya beschäftigen sich auch mit den Veränderungen, die das Frauenbild durch Migration erfährt. Besonders durch den kulturellen Übergang vom ländlichen Anatolien in die städtischen Gebiete oder nach Deutschland, schildert Pazarkaya, wie sich die Perspektive der

Frauen auf ihre Rolle verändert. Ein prägnantes Beispiel hierfür ist eine Szene, in der die Frau, die nach Deutschland gezogen ist, ihre Freiheit in der Ferne genießt und sich von den Fesseln der traditionellen Familie befreit:

„Bu gencecik, güzel gelin hep böyle özgür ruhlu muydu? Yoksa, İstanbul’da, çok uzakta bıraktığı doğulu ailesinden kopup kurtulmuş bir özgür kuş muydu?” (Pazarkaya, 2014: 44)

Diese Darstellung zeigt, wie Frauen durch Migration die Möglichkeit erhalten, ihre Rolle neu zu definieren und sich von traditionellen Erwartungen zu befreien.

3.3. Die Frau als „Huri“ und ihre ideale Rolle

In einigen Werken von Pazarkaya wird die Frau auch als eine idealisierte Figur dargestellt, die eine fast unantastbare Schönheit besitzt. Diese Frauen erscheinen als unerreichbare „Huris“, die in der Fantasie der Männer existieren. In dieser Darstellung wird die Frau sowohl als Objekt der Begierde als auch als eine Quelle der Sehnsucht und der Liebe gezeigt:

„Huri Odanda, bak, masa, işte Bıraktığın gibi, Etrafında dolanan peri Yanı başında şimdi.“ (Pazarkaya, 2016: 74)

Diese Darstellung verdeutlicht, wie die Frau in der männlichen Fantasie idealisiert wird, als eine nahezu übernatürliche und unerreichbare Schönheit.

3.4. Die Frau als Opfer der männlichen Dominanz

In vielen von Pazarkayas Werken wird die Frau als Opfer männlicher Dominanz und Kontrolle dargestellt. Die Männer versuchen, die Frauen in eine untergeordnete Rolle zu drängen und sie zu kontrollieren. Die Darstellung der Frau als unterdrückte Figur ist ein zentrales Thema in Pazarkayas Werken. Ein Beispiel für diese Darstellung findet sich in der folgenden Szene, in der der Mann die Frau nicht als Partnerin, sondern als eine Art Pflegekraft betrachtet:

„Sevgili bir eş değil, çocuklarına ve kendine bakıcı ve yatak eşi arıyordun.“ (Pazarkaya, 2016: 57)

3.5. Die Ambivalenz der Frauenrolle in der Familie

Pazarkaya beschreibt auch die ambivalente Rolle der Frau innerhalb der Familie. Während sie einerseits als die zentrale Bezugsperson und Stütze der Familie angesehen wird, wird sie andererseits häufig unterdrückt und ihre Wünsche und Bedürfnisse werden zugunsten der Männer und Kinder ignoriert. In den Werken von Pazarkaya ist die Frau sowohl eine Quelle des Trostes als auch ein Opfer der patriarchalen Strukturen der Gesellschaft:

„Annemin de babamın etkisi altında, onun beklentilerini paylaştığını düşünüyorum bugün.“ (Pazarkaya, 2016: 49)

3.6. Die Idealisierung der Frau durch den Mann

In Pazarkayas Erzählungen wird die Frau auch als die Idealisierte dargestellt, die von den Männern verehrt und als Symbol der Liebe und des Lebens betrachtet wird. Die Frau wird oft als unerreichbar und nahezu göttlich dargestellt. Dies wird besonders in den Gedichten des Autors deutlich, wo die Frau eine übernatürliche Bedeutung erhält:

„Kadın; bir erkek için vazgeçilmez bir varlık, adeta bir ‘Huri’dir.“ (Pazarkaya, 2016: 74)

3.7. Die Frau als Quelle der Kraft und Unterstützung

Trotz der vielen Herausforderungen, denen Frauen in den Erzählungen von Pazarkaya gegenüberstehen, wird die Frau oft als Quelle der Kraft und Unterstützung für die Familie und die Gemeinschaft dargestellt. Sie übernimmt die Verantwortung für das Wohl der Familie und sorgt für das tägliche Leben, während sie ihre eigenen Bedürfnisse hintenanstellt:

„Kadın, evin beyi kadını ‘Annesi’ diye çağırır.“ (Pazarkaya, 2011: 8)

3.8. Die Emanzipation der Frau und ihre neue Identität

In einigen der Werke von Pazarkaya wird auch die Emanzipation der Frau behandelt. Insbesondere in städtischen Kontexten, in denen Frauen Zugang zu Bildung und Arbeit haben, beginnen sie, ihre Identität neu zu definieren und sich von den traditionellen Erwartungen zu befreien:

„Kadın; sırtını bir erkeğe dayar, dayamak ister. Bu ona güven verir.“ (Pazarkaya, 2008: 113)

3.9. Die Frau als Symbol der Hoffnung und der Sehnsucht

In vielen der Werke von Pazarkaya wird die Frau auch als Symbol der Hoffnung und der Sehnsucht dargestellt. Sie verkörpert das Streben nach einem besseren Leben und die Suche nach Liebe und Erfüllung:

„Kadın, hep maşuktur, yani âşık olunandır.“ (Pazarkaya, 2016: 178)

3.9. Die Bedeutung der physischen Erscheinung der Frau

In den Werken von Pazarkaya wird die Frau oft durch ihre äußere Erscheinung definiert, wobei ihre Schönheit und ihr Aussehen eine zentrale Rolle spielen. Die Frau wird nicht nur aufgrund ihrer inneren Werte, sondern auch durch ihre äußere Schönheit bewertet:

„Üç gün birlikte oldular. Daha sonra kız arkadaşları Ayşe'yi görünce, bunun bildikleri Ayşe olmadığına şaştilar. Aşkın güzel kıldığı bir Ayşe vardı karşılarda.“ (Pazarkaya, 2014: 14)

3.10. Die Frau als Mutter und ihre Erwartungen an die Kinder

In den Erzählungen von Pazarkaya zeigt sich auch die Bedeutung der Mutterrolle und die Erwartungen, die die Mütter an ihre Kinder stellen. Oft werden die Kinder als das wichtigste Ziel im Leben der Mutter betrachtet, und ihre Wünsche und Träume werden auf die Kinder projiziert:

„Ama babalar, daha çok da analar, yetenek olamamış kendi özlemlerini salt körelmeden (...) kızlarında gerçekleştirmek, o doyunluğun, mutluluğun, başarının, benimsenmişliğin doruk anını kızlarında yaşamak için...“ (Pazarkaya, 2008: 86)

3.11. Theoretische Analyse des Frauenbildes in den Werken von Yüksel Pazarkaya

Die Darstellung des Frauenbildes in der Literatur kann als Spiegelbild gesellschaftlicher Normen und Werte betrachtet werden. Insbesondere die Begriffe „Bild“ und „Frauenbild“ (Frauenbild) sind zentrale Konzepte in der feministisch orientierten Literaturtheorie, die bei der Analyse der Werke von Yüksel Pazarkaya von Bedeutung sind. Diese Begriffe beinhalten nicht nur die äußere Darstellung von Frauenfiguren, sondern auch die Konstruktion von Geschlechterrollen und deren Einbettung in kulturelle und historische Kontexte. In Pazarkayas Erzählungen wird das Frauenbild oftmals durch das Prisma patriarchaler Normen und Erwartungen geformt, wobei sich eine komplexe Dynamik zwischen traditioneller Rollenverteilung und dem Streben nach individueller Freiheit entfaltet.

Das „Bild“ einer Person, wie es in der Literatur dargestellt wird, ist nie eine objektive Abbildung der Realität. Es handelt sich vielmehr um eine Konstruktion, die durch die kulturellen und sozialen Wahrnehmungen beeinflusst wird. In Pazarkayas Werken ist das Frauenbild ein Produkt dieser Wahrnehmungen, wobei die Frau oft als Spiegelbild der gesellschaftlichen Normen und Werte dargestellt wird. Diese Darstellungen sind jedoch nicht statisch, sondern unterliegen einer kontinuierlichen Veränderung. Die Darstellung der Frau in Pazarkayas Texten wird sowohl durch traditionelle Stereotype als auch durch die Vorstellung von Emanzipation und Freiheit geprägt.

In vielen Erzählungen wird die Frau als eine „Geschöpf der Liebe“ oder „die Mutter“, die für das Wohl ihrer Kinder sorgt, dargestellt. Diese Darstellung entspricht einem traditionellen Bild der Frau als fürsorgliche und selbstlose Figur. Zugleich wird die Frau auch als eine „gefangene“ Figur beschrieben, die von patriarchalen Strukturen und gesellschaftlichen Erwartungen eingengt wird. Hier zeigt sich die Ambivalenz des Frauenbildes, das sowohl als idealisierte als auch als unterdrückte Figur konstruiert wird.

Das „Frauenbild“ in Pazarkayas Erzählungen ist nicht nur eine persönliche oder individuelle Wahrnehmung, sondern ein Produkt gesellschaftlicher Strukturen. Der Begriff des „Frauenbildes“ kann im Kontext der Sozialtheorie als eine Art soziales Konstrukt verstanden werden, das durch kulturelle, religiöse und gesellschaftliche Normen geformt wird. In der türkischen Gesellschaft, die tief in traditionellen patriarchalen Strukturen verwurzelt ist, wird die Frau in vielen Bereichen des Lebens als untergeordnet und vorbestimmt angesehen. Diese Gesellschaftsnormen spiegeln sich in der Art und Weise wider, wie die Frauen in Pazarkayas Werken dargestellt werden.

Besonders auffällig ist, wie Pazarkaya die Veränderung des Frauenbildes im Kontext der Migration darstellt. Der Umzug von der ländlichen in die städtische Umgebung, aber auch die Migration nach Deutschland, wird als ein Moment der Freiheit und der neuen Identitätserfindung für Frauen

beschrieben. In diesen Erzählungen können Frauen ihre Rolle neu definieren und versuchen, sich von den engen Grenzen der traditionellen Geschlechterrollen zu befreien. Diese Veränderung wird oft als befreiend und positiv dargestellt, wobei jedoch immer noch die Spannung zwischen der traditionellen und der modernen Rolle der Frau spürbar bleibt.

Ein zentraler Aspekt in Pazarkayas Werken ist die Rolle des Patriarchats bei der Formung des Frauenbildes. Die patriarchalen Strukturen, die die türkische Gesellschaft prägen, beeinflussen maßgeblich, wie Frauen in der Literatur dargestellt werden. Die Frauen in Pazarkayas Erzählungen sind häufig Opfer männlicher Dominanz, die sich sowohl in familiären als auch gesellschaftlichen Beziehungen manifestiert. Männer nehmen in den Erzählungen oft eine dominante Rolle ein und versuchen, die Frauen in vorbestimmte, traditionelle Rollen zu drängen. Die Frau wird in vielen Fällen als das Opfer eines Systems dargestellt, das ihre Freiheit und Autonomie einschränkt.

Diese patriarchalen Strukturen können jedoch auch als Symbol für die unbewussten kulturellen und gesellschaftlichen Mechanismen verstanden werden, die das Frauenbild prägen. Die Frauen, die in Pazarkayas Erzählungen erscheinen, sind nicht nur passive Opfer, sondern auch aktive Akteure, die trotz der Einschränkungen versuchen, ihre eigene Identität zu finden und zu behaupten. In diesem Sinne wird das Frauenbild als ein sich entwickelnder und dynamischer Prozess dargestellt, der sowohl von traditionellen als auch modernen Kräften beeinflusst wird.

Die Mutterrolle ist in Pazarkayas Werken ein zentraler Bestandteil des Frauenbildes. Die Mutter wird als die zentrale Figur dargestellt, die das Leben der Familie organisiert und die Verantwortung für das Wohl ihrer Kinder übernimmt. Diese Darstellung der Mutter als uneingeschränkte Quelle der Fürsorge und der Opferbereitschaft entspricht traditionellen Rollenbildern, in denen die Frau primär als Mutter und Hausfrau wahrgenommen wird. In Pazarkayas Erzählungen ist die Mutter jedoch nicht nur eine passive Figur, sondern eine, die durch ihre Rolle als Mutter und Hausfrau eine aktive Rolle in der Gesellschaft spielt.

Die Darstellung der Mutter als Opfer ist ebenfalls eine wiederkehrende Thematik. Sie wird oft als eine Frau dargestellt, die ihre eigenen Wünsche und Bedürfnisse zugunsten ihrer Familie zurückstellt. In dieser Darstellung spiegelt sich die soziale Erwartung wider, dass die Frau ihre Identität als Individuum aufgibt, um sich voll und ganz den Anforderungen der Familie zu widmen. Diese Darstellung kann als Kritik an den gesellschaftlichen Normen verstanden werden, die die Frau auf ihre Rolle als Mutter und Hausfrau beschränken.

In einigen der Werke von Pazarkaya wird die Frau auch als eine ideale, nahezu übernatürliche Figur dargestellt, die von den Männern bewundert und verehrt wird. Der Begriff „Huri“ wird verwendet, um eine Frau zu beschreiben, die sowohl physisch als auch emotional unerreichbar und idealisiert ist. Diese Darstellung ist eine Form der Objektifizierung, bei der die Frau nicht als eigenständige Person mit eigenen Wünschen und Bedürfnissen dargestellt wird, sondern als ein Objekt der Begierde und Verehrung.

Diese Darstellung des Frauenbildes ist ein weiteres Beispiel für die Ambivalenz in Pazarkayas Werken. Einerseits wird die Frau als Symbol der Schönheit und der Sehnsucht dargestellt, andererseits wird sie in eine Rolle gedrängt, in der sie vor allem als ein Objekt der männlichen Fantasie existiert. Die „Huri“-Darstellung ist somit ein Beispiel für die unrealistische Idealisierung der Frau, die in der patriarchalen Gesellschaft häufig auftritt.

Ein bedeutender Aspekt in Pazarkayas Werken ist die Darstellung des Wandels des Frauenbildes. In vielen Erzählungen wird der Prozess der Emanzipation der Frau thematisiert. Besonders im Kontext der Migration, in dem Frauen neue Möglichkeiten der Bildung und Selbstverwirklichung finden, wird die Frau als aktiv handelnde Person dargestellt, die ihre Rolle in der Gesellschaft hinterfragt und neu definiert. Diese Entwicklung wird als positiv und befreiend beschrieben, auch wenn sie mit vielen Herausforderungen und inneren Konflikten verbunden ist.

Die Darstellung der Frau als emanzipierte und selbstbestimmte Figur stellt eine wichtige Gegenbewegung zu den traditionellen Vorstellungen von Weiblichkeit dar, die in Pazarkayas frühen Werken dominiert. Hier zeigt sich eine progressive Haltung, die die Frau als eigenständige und autonome Person anerkennt.

4. SCHLUSSFOLGERUNG

Yüksel Pazarkayas literarische Auseinandersetzung mit dem Frauenbild spiegelt die tiefgreifenden sozialen und kulturellen Spannungen in der türkischen Gesellschaft wider. Seine Werke fungieren als ein komplexer Spiegel, der traditionelle Geschlechterrollen sowohl kritisch hinterfragt als auch in bestimmten Kontexten reproduziert. Ein zentrales Thema in Pazarkayas Werk ist die Darstellung der Frau als Trägerin traditioneller Werte, insbesondere durch die Mutterrolle. Diese Figuren verkörpern familiäre Fürsorge und Selbstlosigkeit, sind jedoch oft Gefangene patriarchaler Erwartungen. Die Darstellung der Mutter als moralische und emotionale Säule der Familie ist eine Konstante, die in vielen seiner Erzählungen wiederkehrt. Gleichzeitig zeigt Pazarkaya die Spannungen, die auftreten, wenn Frauen sich aus diesen Rollen befreien und neue Identitäten erkunden möchten, besonders im Kontext der Migration.

Die Migration wird in Pazarkayas Texten als eine Möglichkeit der Emanzipation dargestellt, bringt jedoch auch innere Konflikte und äußere Spannungen mit sich. Frauen, die aus ländlichen Regionen in städtische Gebiete oder ins Ausland ziehen, erleben eine Transformation, die ihnen zwar neue Freiheiten bietet, sie jedoch auch mit den Restriktionen ihrer Herkunftskultur konfrontiert. Diese Dynamik unterstreicht die Komplexität weiblicher Identitätsbildung in einer sich modernisierenden Gesellschaft.

Eine weitere bedeutende Facette in Pazarkayas Werken ist die Idealisierung der Frau, die oft als unerreichbares Idealbild oder „Huri“ dargestellt wird. Diese Darstellung verweist auf die Objektifizierung der Frau in patriarchalen Gesellschaften, die Frauen in die Rolle von Musen oder Symbolen der Sehnsucht drängt. Dennoch gelingt es Pazarkaya, diesen narrativen Rahmen aufzubrechen, indem er Frauen als aktive Subjekte präsentiert, die eigene Entscheidungen treffen und ihre Lebensrealitäten mitgestalten.

Ein wiederkehrendes Motiv in Pazarkayas Texten ist die Unterdrückung der Frau durch patriarchale Strukturen. Männer werden oft als dominante Figuren dargestellt, die versuchen, Frauen in vorgegebene Rollen zu drängen. Doch Pazarkayas Frauenfiguren sind nicht nur passive Opfer; sie zeigen Widerstand und versuchen, trotz der Einschränkungen eine eigene Identität zu entwickeln. Diese duale Darstellung verdeutlicht, dass patriarchale Machtstrukturen zwar tief in der Gesellschaft verwurzelt sind, Frauen jedoch immer wieder Strategien finden, um sich diesen zu widersetzen. Pazarkayas Werke sind mehr als reine literarische Produkte; sie sind auch ein Instrument der sozialen Reflexion und Kritik. Seine Texte laden dazu ein, über die kulturellen, sozialen und politischen Mechanismen nachzudenken, die das Frauenbild prägen. Indem Pazarkaya traditionelle Geschlechterrollen in Frage stellt und neue Narrative über weibliche Identität und Emanzipation anbietet, trägt er zur feministischen Literaturkritik bei und öffnet Räume für gesellschaftliche Diskussionen.

Die Analyse hat gezeigt, dass Pazarkayas Werke eine Vielzahl von Perspektiven auf das Frauenbild bieten, die von traditionellen Rollenbildern bis hin zu modernen Vorstellungen von Selbstbestimmung reichen. Seine Erzählungen beleuchten nicht nur die Herausforderungen, denen Frauen in patriarchalen Gesellschaften gegenüberstehen, sondern auch ihre Resilienz und ihren Widerstand. Diese duale Perspektive macht Pazarkayas Werk zu einem bedeutenden Beitrag in der türkischen Literatur und bietet zugleich universelle Einsichten in die Dynamik von Geschlechterrollen und sozialem Wandel. Seine Texte laden dazu ein, über die Rolle der Literatur bei der Gestaltung und Reflexion gesellschaftlicher Normen nachzudenken und die Potenziale der Kunst als Katalysator für sozialen Wandel zu erkennen.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, S. (2010). *Kadın ve Hukuk*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Adivar, H. E. (1911). *Savaş*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Altın, İ. (2003). *Osmanlı ve Türk Şiirinde Kadın Motifleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aristoteles. (350 v. Chr.). *Politik*. (Çev. G. Gündüz). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, S. (2011). *Osmanlı'da Kadın Temsilleri ve Ahlak*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Augustinus. (400 n. Chr.). *Die Stadt Gottes*. (Çev. S. Aydın). Berlin: Akademie Verlag.

- Balcı, U. (2010). Yüksel Pazarkaya: Somut Şiir. In: (Ed. İnci Pazarkaya). *Dilin Çağrısı. Yüksel Pazarkaya'ya Ellinci Sanat Yılında Armağan*. Tüyap Yayınları. S. 185-191.
- Balcı, U. & Seven, E. (2022). Batman'da Kadın, Aile ve Çocuk. İçinde: (Ed. İdris Demir, Hüseyin Aydın, Ferhat Korkmaz). *Batman Vizyon-2030 Arama Konferansı (Tam Metin Kitap)*, S. 219-236.
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. Paris: Éditions du Seuil.
- Barthes, R. (1977). *Image-Music-Text*. New York: Hill and Wang.
- Başer, A. (2009). *Kadın Hakları ve Toplumsal Değişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Beauvoir, S. de. (1949). *Das andere Geschlecht: Sitte und Sexus der Frau*. Hamburg: Rowohlt.
- Benjamin, W. (1936). *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Berger, J. (1972). *Ways of Seeing*. London: British Broadcasting Corporation.
- Boyraz, F. (2015). *Osmanlı Kadınlarının Edebiyattaki Yeri*. İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- Boyraz, F. (2015). *Türk Edebiyatında Kadın İmgeleri*. Ankara: Kültür Yayınları.
- Bozkurt, G. (2010). *Osmanlı Toplumunda Kadın*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Çakır, R. (2009). *Türk Kadınının Toplumsal Yeri ve Değişim Süreci*. İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Çakır, R. (2013). *Modern Türk Edebiyatında Kadın Temsilleri*. Ankara: Akademik Yayınlar.
- Castells, M. (2009). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Ceylan, N. B. (2002). *Uzak*. İstanbul: Yedinci Sanat Yayınları.
- Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: University of California Press.
- Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press.
- Çolak, D. (2004). *Türk Edebiyatında Kadın İmgeleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- de Beauvoir, S. (1949). *Das andere Geschlecht*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Debord, G. (1967). *The Society of the Spectacle*. New York: Zone Books.
- Demirkubuz, Z. (2001). *Masumiyet*. İstanbul: Yedinci Sanat Yayınları.
- Demirtaş, H. (2010). *Kadın ve Aile: Osmanlı Döneminde Kadın Kimliği*. İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Ekim, F. (2008). *Türk Edebiyatında Kadın ve Toplum*. Ankara: Akıl Fikir Yayınları.
- Erdal, M. (2009). *Türk Edebiyatında Görsel Temsiller*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdem, Y. (2005). *Divan Şiiri ve Kadın İmgeleri*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Erdoğan, E. (2016). *Kadın Kimliği ve Modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, M. (1975). *Überwachen und Strafen: Die Geburt des Gefängnisses*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press.
- Girgin, T. (2012). *Osmanlı Döneminde Kadın ve Edebiyat*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- Göle, N. (1997). *The Forbidden Modern: Civilization and Veiling*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Gültekin, A. (2007). *Osmanlı Dönemi Türk Şiirinde Kadın İmgeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications.
- İçli, N. (2009). *Osmanlı Toplumunda Kadın ve Aile*. İstanbul: Edebiyat Yayınları.
- Kant, I. (1781). *Kritik der reinen Vernunft*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Karagöz, F. (2008). *Osmanlı'da Kadın ve Toplum*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Kavaklı, A. (2008). *Kadın ve Modernleşme Süreci*. İstanbul: Akıl Yayınları.
- Kavaklı, A. (2015). *Kadın ve Sosyal Cinsiyetin Geleceği*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Kemal, Y. (1955). *İnce Memed*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kılınç, T. (2005). *Harem ve Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kızıroğlu, M. (2010). *Osmanlı Edebiyatında Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koç, S. (2011). *Kadın ve Toplum: Türkiye'de Kadın Kimliği*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kulin, A. (2001). *Sonsuz*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marcuse, H. (1964). *One-Dimensional Man*. Boston: Beacon Press.
- Mitchell, W. J. T. (2005). *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nietzsche, F. (1872). *Die Geburt der Tragödie*. Leipzig: E.W. Fritsch.
- Öz, R. (2009). *Divan Edebiyatında Kadın*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Öztürk, A. O. & Akın, M. (2010). Almanya'daki Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Kısa Notlar. In: (Ed. İnci Pazarkaya). *Dilin Çağırısı*. Yüksel Pazarkaya'ya Ellinci Sanat Yılında Armağan. Tüyap Yayınları. S. 197-201.
- Öztürk, A. O. & Özcan, J. (2010). Bildungsfragen in den Werken des türkisch-deutschen Autors Yüksel Pazarkaya. In: (Hrs. Katherina Wild und Zolten Szendi) *Deutschsprachige Literatur und Kultur im regionalen und interkulturellen Kontext*. S. 77-92.
- Öztürk, S. (2010). *Türk Edebiyatında Kadın Kimliği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, S. (2015). *Kadın ve Toplumun Değişimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Parker, D. (2004). *Ottoman Women and Their Representation in Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Pazarkaya, Yüksel (2007). *Güz Öyküleri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pazarkaya, Yüksel (2008). *Kış Öyküleri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pazarkaya, Yüksel (2009). *Bahar Öyküleri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pazarkaya, Yüksel (2009). *Yaz Öyküleri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pazarkaya, Yüksel (2011). *Sırma Kedi ile Deliş Fare Tatil Köyünde*. İstanbul: Nesin Yayıncılık A.Ş.
- Pazarkaya, Yüksel (2014). *Aşk, ilaçtır*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pazarkaya, Yüksel (2016). *Necatigil Dolayları*. İstanbul: Sözcükler Yayınları.
- Pazarkaya, Yüksel (2017). *Sana Son Umudumu Söyleyeceğim. Yaşar Kemal Konuşuyor*. İstanbul: Sözcükler Yayınları.
- Pollock, G. (2001). *The Female Gaze and the Male Image in Ottoman Literature*. London: Routledge.
- Şafak, E. (2002). *Die vierzig Tage des Musa Dagh*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Şahin, M. (2012). *Kadın ve Edebiyatın Modernleşmesi*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Showalter, E. (1977). *A Literature of Their Own*. London: Virago Press.
- Şimşek, S. (2006). *Kadın ve Toplum: Tarihsel Perspektif*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Şimşek, S. (2012). *Osmanlı Döneminde Kadın ve Edebiyat*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Sontag, S. (1977). *On Photography*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Tansel, E. (2005). *Kadın ve Edebiyat*. İstanbul: Say Yayınları.
- Yıldırım, D. (2017). *Türk Sinemasında Toplumsal İmgeler*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Yılmaz, H. (2007). *Kadın ve Kadınlık: Osmanlı'dan Günümüze*. İstanbul: Kültür Yayınları.

Ortaokul Öğrencilerinin Türkçe Dersine Yönelik Motivasyonları

Ayten ALBAYRAK¹
Fatih KANA²

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan (Tez/ Bildiri): Bu araştırma, birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 21.12.2024

Onay Tarihi: 24.12.2024

Atıf: Albayrak, A. & Kana, F. (2024). Ortaokul Öğrencilerinin Türkçe Dersine Yönelik Motivasyonları. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(S.1),14-27. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79933>

Özet

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik motivasyonlarını belirlemektir. Araştırmanın örneklem grubunu Türkiye'nin batısındaki bir ilin ortaokulunda öğrenim gören 221 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış ve veri toplama aracı olarak Arslan ve Taşgın (2019) tarafından geliştirilen "Türkçe Dersine Yönelik Motivasyon Ölçeği" uygulanmıştır. Verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiş ve analizlerde parametrik testler (t-testi, ANOVA) ile tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Araştırmada öğrencilerin Türkçe dersine yönelik motivasyonları öğretmen davranışları, ders içeriği ve sınıf ortamı gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Öğrencilerin motivasyonunu artıran en önemli etkenler arasında öğretmenin ders anlatımı, güler yüzlü ve ilgili olması öne çıkarken; sınıf gürültüsü, öğretmenin olumsuz tutumları ve dersin zorlayıcı içeriği motivasyonu olumsuz etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir. Motivasyon düzeyleri açısından cinsiyet farklılıkları incelendiğinde, kız öğrencilerin hedef motivasyonunda, erkek öğrencilerin ise motivasyonsuzluk ve içsel motivasyon boyutlarında anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Türkçe dersine yönelik motivasyonel dinamiklerin öğretmen-öğrenci ilişkileri, ders içeriği ve sınıf yönetimi gibi unsurlarla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Motivasyon, Türkçe Eğitimi, Türkçe dersi.

Middle School Students' Motivation Towards Turkish Lesson

Abstract

The aim of this study is to determine the motivation of middle school students towards Turkish lesson. The sample group of the study consisted of 221 students studying in a middle school in a province in western Turkey. The relational survey model was used in the study and the "Motivation Scale for Turkish Lesson" developed by Arslan and Taşgın (2019) was applied as a data collection tool. It was determined that the data were normally distributed and parametric tests (t-test, ANOVA) and descriptive statistics were used in the analysis. In the study, students' motivation towards Turkish lesson is affected by various factors such as teacher behaviors, course content and classroom environment. While the most important factors that increase students' motivation are the teacher's lecturing, friendly and caring behavior, classroom noise, the teacher's negative attitudes and the challenging content of the lesson were identified as factors that negatively affect motivation. When gender differences were examined in terms of motivation levels, it was found that female students showed significant differences in goal motivation, while male students showed significant differences in amotivation and intrinsic motivation dimensions. As a result, it is seen that motivational dynamics towards Turkish lesson are directly related to factors such as teacher-student relations, course content and classroom management.

Keywords: Motivation, Turkish Education, Turkish lesson.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ORCID: 0009000027960915, E-Mail: a.kucukum@hotmail.com

² Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1087-4081 E-Mail: fatihkana@hotmail.com

1. GİRİŞ

“Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programının temel amacı, yetişmekte olan nesillerin dünyayı anlamının en temel aracı olan dili en yetkin şekilde kullanabilmelerini sağlamaktır. Program, öğrencilerin Türkçenin zenginliklerini tanımalarını, dil aracılığıyla Türk kültürünü ve değerlerini en doğru biçimde kazanmalarını hedeflemektedir. Türkçenin anlam derinliğine ve zenginliğine hâkim olan öğrencilerin, iletişim kurdukları bireyleri, yazarları ve şairleri daha iyi anlayacağı; ana dillerini kullanarak estetik değer taşıyan yazılı ve sözlü üretimler gerçekleştireceği açıktır. Bu süreç, öğrencilerin kendi kültürel kimliklerini sağlam temeller üzerine inşa etmelerinde kritik bir rol oynayacaktır. Ancak bu hedeflere ulaşmak, öğrencilerin dil becerilerinde üst düzey gelişim göstermeleriyle mümkün olacaktır” (MEB, 2024, s. 5). Türkçe dersi, dilimizin ve kültürümüzün temel yapı taşlarından biri olarak, bireylerin dil becerilerini geliştirmede ve kültürel mirasımızı aktarmada kritik bir rol üstlenir. Türkçe, bireylerin iletişim kurmasını, düşüncelerini ifade etmesini ve sosyal ilişkiler kurmasını sağlayan temel bir araçtır. Türkçe dersleri, öğrencilere yalnızca dil bilgisi kurallarını öğretmekle kalmaz, aynı zamanda etkili ve doğru iletişim becerileri kazanmalarına da yardımcı olur. Bu dersler, öğrencilerin düşünme, analiz etme ve yaratıcı yazma yeteneklerini geliştirerek, onların eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini destekler. Böylece, Türkçe dersi, bireylerin akademik başarılarına katkıda bulunmanın yanı sıra, onların kişisel gelişimini ve toplumsal hayatta etkin bir birey olmalarını sağlamada da önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda, Türkçe dersinin önemi, sadece dil öğretimiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bireylerin yaşam boyu gelişim süreçlerine de güçlü bir katkı sunmaktadır.

Türkçe dersinde başarılı olmak bireyin hem akademik hem de sosyal hayatlarını etkilemektedir. Öğrencilerin Türkçe dersinde başarılı olabilmelerinin en büyük etkeni motivasyondur. Motivasyon, çalışanları kurumun amaçlarına ulaştırmak, bu amaçlar doğrultusunda onları ikna etmek ve teşvik etmek amacıyla gerçekleştirilen her türlü eylem ve çalışmayı ifade eder. Bu süreç, bireylerin içsel ve dışsal güdülerini harekete geçirerek, hedeflenen performansı ve bağlılığı artırmayı amaçlar (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1991). Motivasyon, "bireyin çevresini keşfetmesi ve yönetmesi için içsel bir araç" ve "çocuğun değerlendirilmesinde gelişimsel bir anahtar kavram" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım motivasyonun hem bireysel hem de gelişimsel süreçlerde oynadığı kritik role vurgu yapmaktadır. Bireyin öğrenme, problem çözme ve çevresine uyum sağlama süreçlerini destekleyen motivasyon, özellikle çocukların potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve gelişimlerinin değerlendirilmesi açısından önemli bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Shonkoff ve Phillips, 2000). Motivasyon, araçsal ve ifade edici olmak üzere iki temel yönden ele alınabilir. Araçsal yön, bireyin belirli bir hedefe ulaşmak veya zorlu bir görevi başarmak için odaklanmasını ve çaba göstermesini ifade eder. Bu, problemleri çözme ve üst düzey beceriler sergileme sürecini içerir. İfade edici yön ise bireyin bu süreçte veya görevi tamamladıktan sonra ortaya çıkan duygusal tepkilerini kapsar. Memnuniyet, mutluluk ya da hayal kırıklığı gibi duygular, motivasyonun bu yönünün bir yansımasıdır (Jozsa ve Morgan, 2015).

Bireyin motivasyon düzeyinin, yaratıcılık, araştırma, öğrenme, akademik başarı ve başladığı işi sürdürebilme gibi pek çok alanda etkili ve önemli olduğu vurgulanmaktadır. Motivasyon, bireyin hedeflerine ulaşmasında itici bir güç oluşturmakla birlikte, bu süreçte karşılaşılabilecek zorlukların üstesinden gelmesini ve başarıya odaklanmasını sağlar (Wolters, 1999; Balcı&Aksoy, 2020). Motivasyon, bireyin hayatının her alanında önemli bir etkiye sahip olmakla birlikte, özellikle öğrenme sürecinde ve akademik başarı üzerinde belirgin bir rol oynamaktadır. Öğrenme ortamlarında, öğrencilerin başarısında motivasyonun kritik bir etkisi olduğu ve öğrenme sürecinin sonucunda belirlenen hedeflere ulaşmada olumlu katkılar sağladığı genel olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin motivasyonunu artırmaya yönelik stratejiler, öğrenme süreçlerinin etkinliğini artırmada önemli bir yere sahiptir (Deci ve Ryan, 2000).

Öğrencinin önceki öğrenme deneyimleri, okul ve derslere karşı geliştirdiği olumlu ya da olumsuz tutumların şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Türkçe öğrenme konusunda istekli olan bir öğrencinin, bu istekliliği sayesinde daha fazla çaba göstermesi ve öğrenme sürecine aktif katılım sağlaması daha olasıdır. Bu durum, öğrenme sürecinin etkinliğini artıran bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir (Deniz ve Tuna, 2006). Yeterince güdülenmemiş bir öğrenci, öğrenmeye hazır hale gelmemiş olarak değerlendirilebilir. Öğrenciler, genellikle merak ettikleri ve ilgi duydukları konuları daha hızlı ve etkili bir şekilde öğrenirler. Ancak, her konunun öğrencilerin ilgisini çekmesi mümkün olmadığından, öğrenme süreçlerinde bu ilgi eksikliğini gidermek için

motivasyon artırıcı stratejilerin uygulanması önemlidir (Çelik, 2003: 169). GÜdülenme, öğrenme için gerekli olan temel ön şartlardan biridir. Yeterince güdülenmeyen bir öğrenci, öğrenme sürecine tam olarak hazır hale gelmiş sayılmaz. Öğrenciler genellikle ilgi duydukları konuları daha kısa sürede öğrenme eğilimindedirler. Derslere daha çok dikkat ettiklerinde, ilgi gösterdiklerinde, ödevlerini düzenli bir şekilde yaptıklarında ve sınavlara hazırlandıklarında motive oldukları gözlemlenebilir. Öğrencinin motivasyon düzeyi, başarısını doğrudan etkiler; bu da güdülenme ile başarı arasında pozitif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Başarıyı artırmak için öğrencilerin motive edilmesi, öğrenme süreçlerinin daha verimli hale gelmesine katkı sağlar (Akbaba, 2006: 343). Öğrenci motivasyonu, öğrencilerin öğrenme sürecine katılma istekleriyle doğrudan ilişkilidir ve bu, onların akademik aktivitelere katılımını etkileyen temel neden ve amaçlarla bağlantılıdır. Her ne kadar tüm öğrenciler eşit şekilde güdülenmiş gibi görünse de, güdülenmelerinin altında yatan sebepler farklılık gösterebilir. İçsel olarak güdülenmiş bir öğrenci, bir aktiviteye, o aktiviteden elde edeceği haz, öğrenme fırsatı ve başarı duygusu için katılır. Bu durum, motivasyonun bireysel bir dinamik olduğunu ve öğrencilerin öğrenme süreçlerine katkı sağlamak için motive edici unsurların çeşitlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Edgar, Carr, Connaughton ve Celenza, 2019).

Ortaokul, öğrencilerin akademik temellerini sağlamlaştırdığı ve ilgi alanlarını keşfettiği önemli bir dönemdir. Bu dönemde, öğrencilerin derslere olan yaklaşımları ve ilgi alanları, akademik başarılarını etkileyebilir. Öğrencilerin derslere karşı motivasyonları tüm dersler de olduğu gibi Türkçe dersinde de başarıyı etkilemektedir. Alanyazın tarandığında ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik motivasyonlarıyla ilgili araştırma olmadığı, araştırmaların Türkçe eğitiminin farklı alanlarında olduğu görülmektedir (Fidan ve Eren, 2017; Arslan ve Taşgın, 2019; Türkbey ve Gündeğer, 2021; Arslan, 2023; Orhan ve Demir, 2022; Tünkler, 2019; Kocagözoğlu ve Atabek, 2023; Yıldırım ve Kansız, 2018; Ay ve Pınar, 2022; Özerbaş ve Öztürk, 2017; Zorbaz ve Habeş, 2015; Bıyıklı, 2017). Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik motivasyonlarını belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersinde motivasyonunu sağlayan durumlar nelerdir?
- Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersinde motivasyonunu olumsuz etkileyen durumlar nelerdir?
- Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersinde motivasyonsuzluk, içsel motivasyon, hedef motivasyon ve dışsal motivasyonla ilgili görüşleri nelerdir?
- Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik motivasyonlarıyla cinsiyetleri arasında ilişki var mıdır?

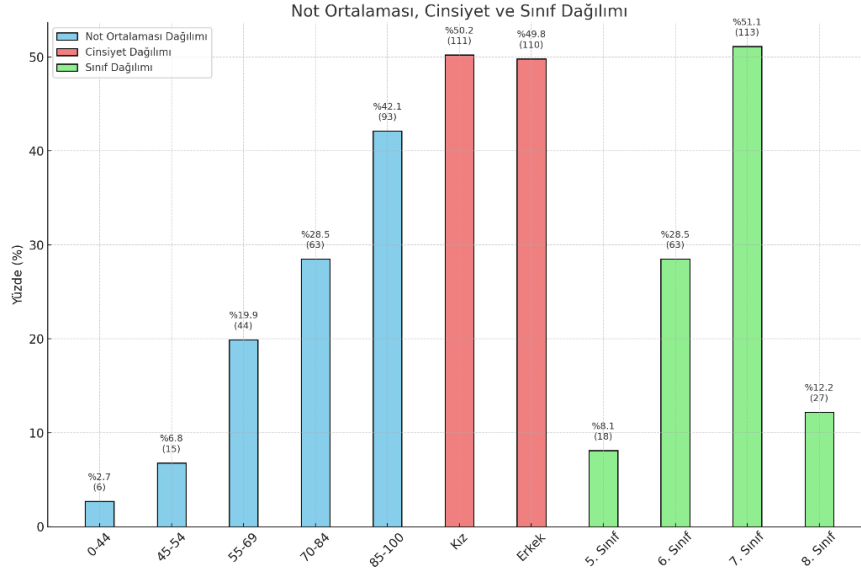
2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik motivasyonlarını belirlemek amacıyla nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde “iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiler belirlenir” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020, s. 16).

2.2. Örneklem Grubu

Araştırmada örneklem grubu belirlenirken basit seçkisiz örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde her bir örnekleme birimine eşit seçilme olasılığı vardır (Büyüköztürk vd., 2020, s. 88). Araştırmanın örneklemini Türkiye'nin batısındaki bir ilde öğrenim gören 221 öğrenci oluşturmaktadır.

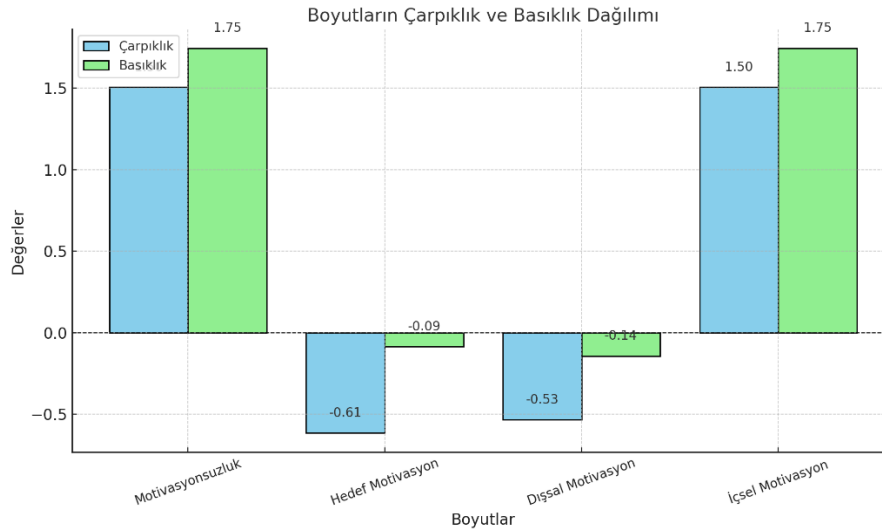

Grafik. Katılımcıların Cinsiyetleri, Türkçe Ders Notu Ortalamaları ve Sınıf Düzeyleri

Grafik 1 incelendiğinde katılımcıların %50.2'sinin kız, %49.8'inin erkek; %8.1'inin 5., %28.5'inin 6., %51.1'inin 7. ve %12.2'sinin 8. sınıf öğrencileri olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Analizi

Araştırmanın verilerini analiz etmeden önce normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır.

Grafik 2. Araştırmada Kullanılan Ölçeğe Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

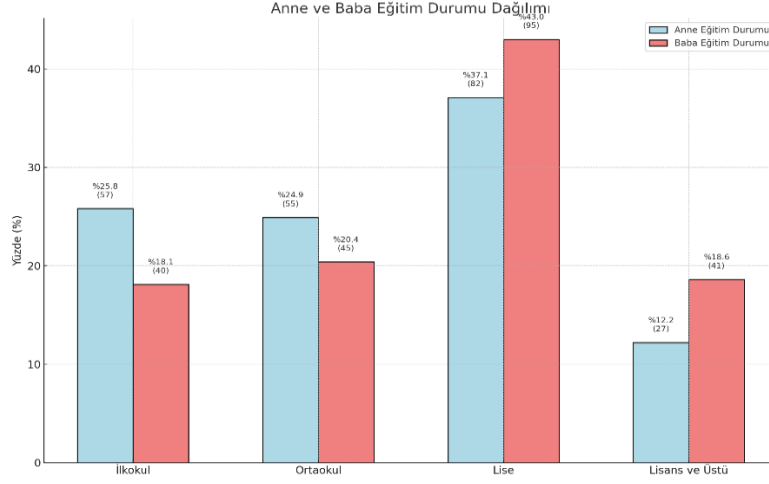
Araştırma verilerin normal dağılım gösterebilmesi için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olması gerekir (Şencan, 2005). Grafik 2 incelendiğinde araştırmadan elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Araştırmanın verileri normal dağılım gösterdiği için araştırmada parametrik testler olan t-testi, ANOVA testi kullanılacaktır. Bunun yanı sıra verilere ait tanımlayıcı istatistik analizlerine yer verilecektir.

2.4. Veri Toplama Aracı

Araştırmada Arslan ve Taşgın (2019) tarafından geliştirilen “Türkçe Dersine Yönelik Motivasyon Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek, 45 madde ve 4 faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .935, Bartlett's Küresellik Testi değeri ise $\chi^2=16888,796$; $df=2628$, $p<.000$ için anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik kat sayısı motivasyonsuzluk faktöründe .97, içsel motivasyon faktöründe .89, hedef motivasyonu

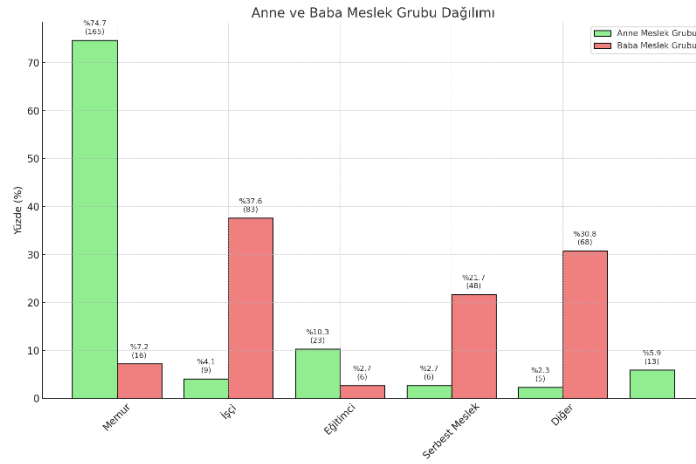
faktöründe .89, dışsal motivasyon faktöründe .86 ve toplamda ise .95 olarak bulunmuştur (Arslan ve Taşgın, 2019, s. 30). Bu sonuçlar ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

3. BULGULAR

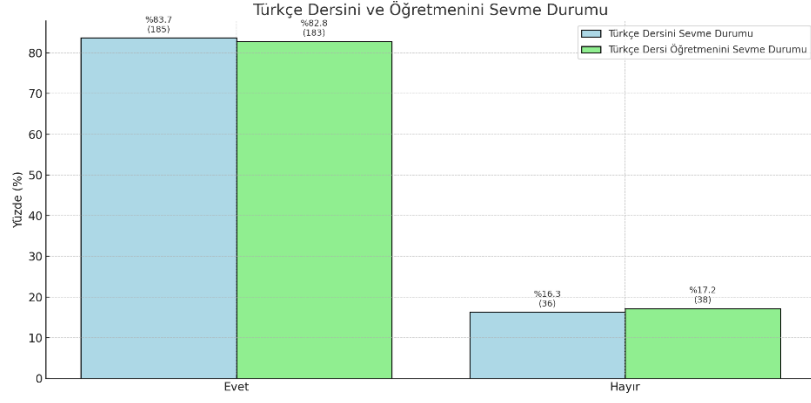
Grafik 3. Katılımcı Öğrencilerin Anne-Baba Eğitim Durumu ve Anne Meslek Grubu

Tablo 3'e göre katılımcı öğrencilerin anne eğitim durumları incelendiğinde % 25.8'inin ilkököl, % 24.9'unun ortaokul, %37,1'inin lise, %12.2'sinin lisans ve üstü eğitim kurumlarından mezun oldukları; öğrencilerin baba eğitim durumları incelendiğinde % 18.1'inin ilkököl, % 20.4'ünün ortaokul, %43.0'ının lise, %18.6'sının lisans ve üstü eğitim kurumlarından mezun oldukları görülmektedir.

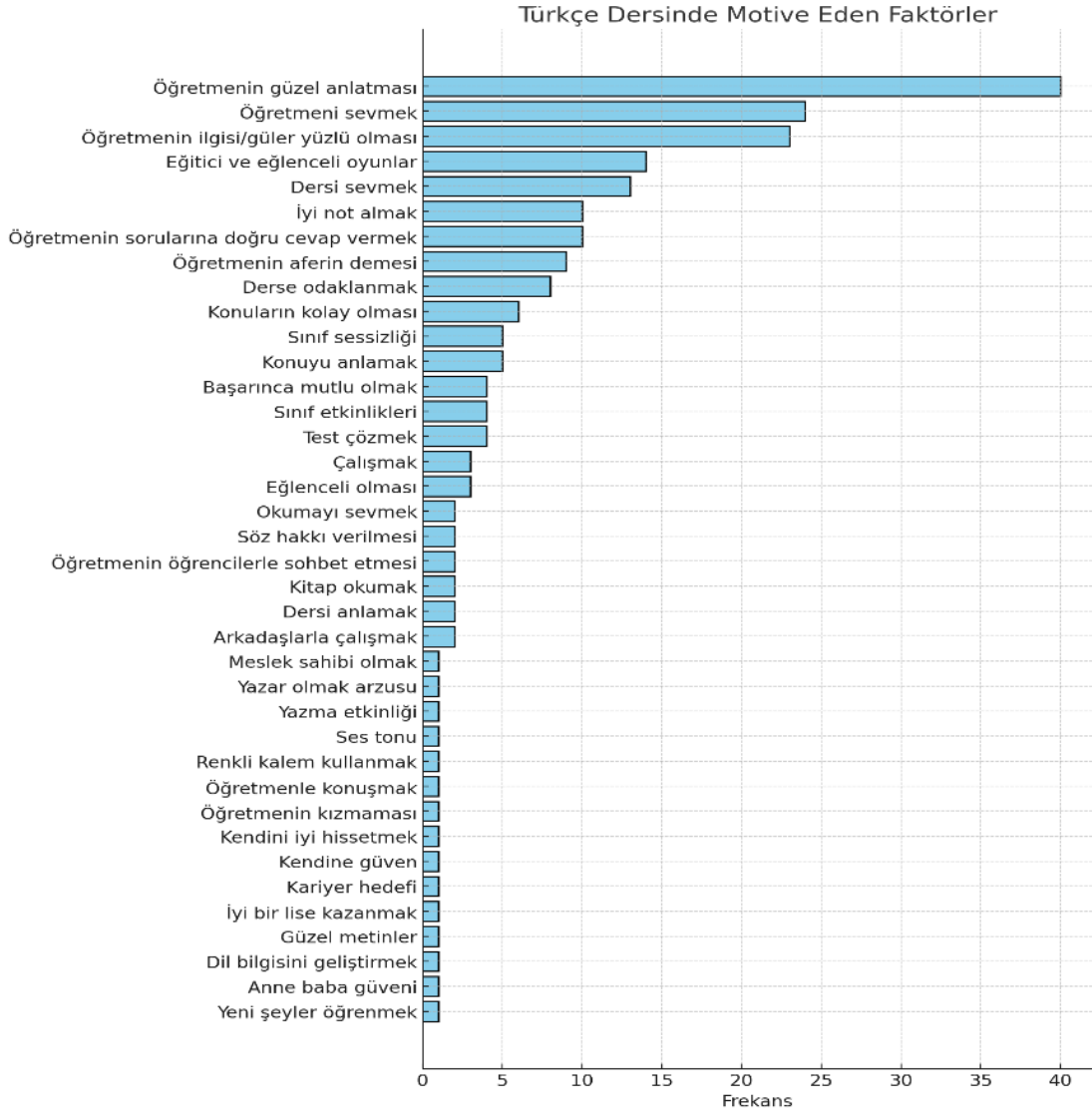
Grafik 4. Katılımcı Öğrencilerin Anne-Baba Meslek Grubu

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının %7.2'sinin memur, %37.6'sının işçi, % 2.7'sinin eğitimci, %21.7'sinin serbest meslek ve %30.8'inin diğer meslek gruplarında olduğu; öğrencilerin annelerinin %74.7'sinin ev hanımı, %4.1'inin memur, %10.3'ünün işçi, %2,7'sinin eğitimci, %2.3'ünün serbest meslek, %5.9'unun diğer meslek gruplarından olduğu görülmektedir.

Grafik 5. Türkçe Dersini ve Öğretmenini Sevme Durumları

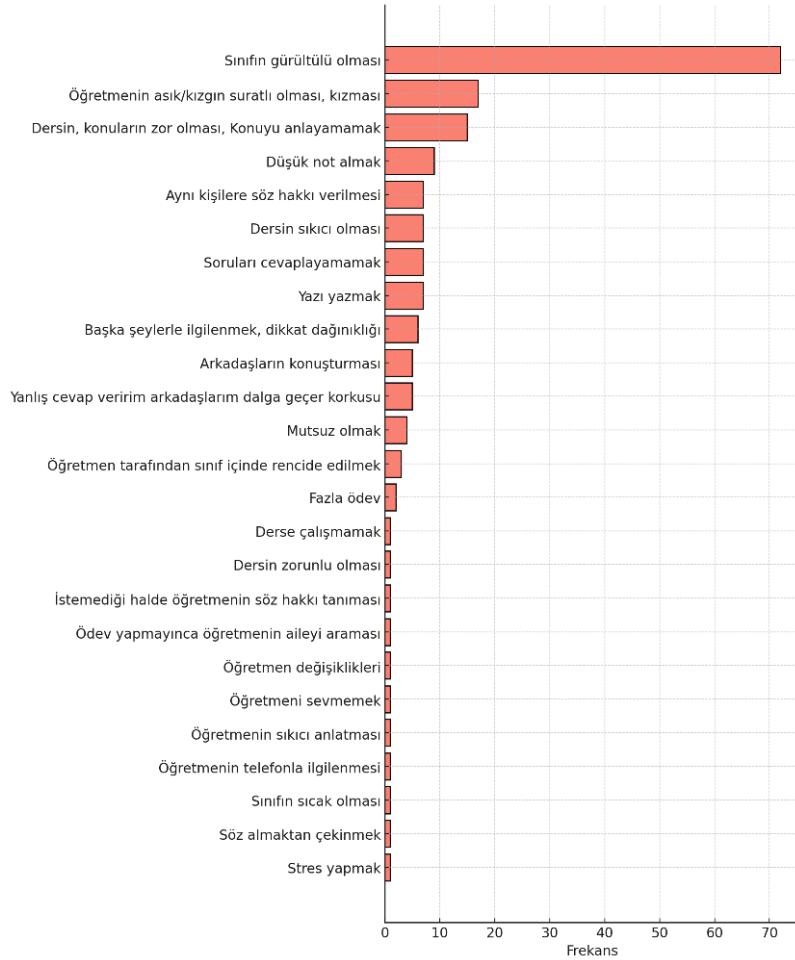
Grafik 5 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %83.7'sinin Türkçe dersinin sevdiği, %16.3'ünün ise Türkçe dersinin sevmediği; %82.8'inin Türkçe dersi öğretmenini sevdiğini, %17.2'sinin ise Türkçe dersi öğretmenini sevmediğini belirttiği görülmektedir.

Grafik 6. Katılımcıların Türkçe Dersinde Motivasyonu Sağlayan Durumlar

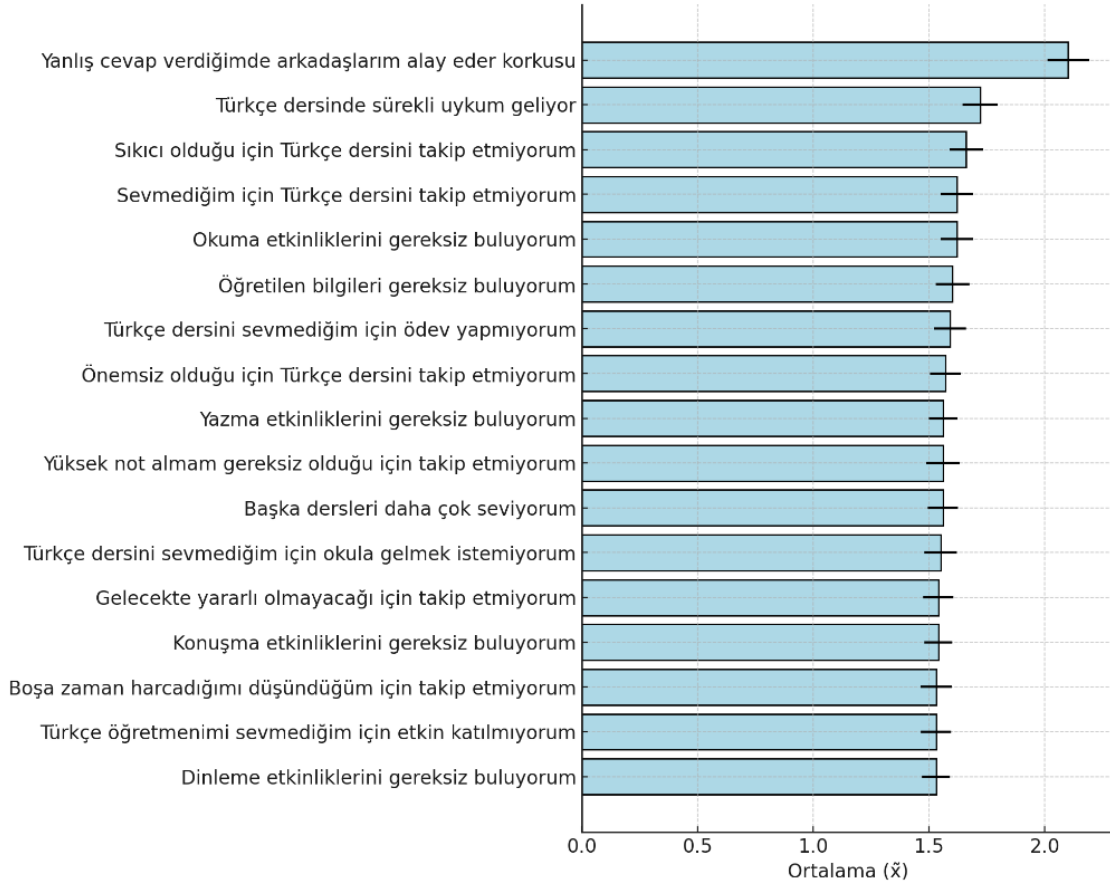
Grafik 6'ya göre katılımcıların Türkçe dersinde motivasyonu sağlayan durumların "öğretmenin güzel anlatması (f=40), öğretmeni sevmek (f=24), öğretmenin ilgisi/güler yüzlü olması (f=23),

eğitici ve eğlenceli oyunlar (f=14), dersi sevmek (f=13), iyi not almak (f=10), öğretmenin sorularına doğru cevap vermek (f=10), öğretmenin aferin demesi (f=9), derse odaklanmak (f=8), konuların kolay olması (f=6), konuyu anlamak (f=5), sınıf sessizliği (f=5), başarınca mutlu olmak (f=4), sınıf etkinlikleri (f=4), test çözmek (f=4), çalışmak (f=3), eğlenceli olması (f=3), arkadaşlarla çalışmak (f=2), dersi anlamak (f=2), kitap okumak (f=2), okumayı sevmek (f=2), öğretmenin öğrencilerle sohbet etmesi (f=2), söz hakkı verilmesi (f=2), anne baba güveni (f=1), dil bilgisini geliştirmek (f=1), güzel metinler (f=1), iyi bir lise kazanmak (f=1), kariyer hedefi (f=1), kendine güven (f=1), kendini iyi hissetmek (f=1), meslek sahibi olmak (f=1), öğretmenin kızmaması (f=1), öğretmenle konuşmak (f=1), renkli kalem kullanmak (f=1), ses tonu (f=1), yazma etkinliği (f=1), yazar olma arzusu (f=1), yeni şeyler öğrenmek (f=1)" olduğu görülmektedir. Grafik 6'ya bakıldığında öğrenciler için en önemli motivasyon kaynağı "öğretmenin güzel anlatması" faktörüdür ve bu durum öğretmenin etkili ders anlatımının öğrencilerin motivasyonuna güçlü bir katkı sunduğunu göstermektedir. "Öğretmeni sevmek" ve "öğretmenin ilgisi/güler yüzlü olması" gibi öğretmen merkezli diğer faktörler de yüksek frekansa sahip olup öğrencilerin motivasyonunda öğretmen-öğrenci ilişkilerinin kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra eğitici ve eğlenceli oyunlar, dersin sevilmesi ve iyi not alma gibi faktörler orta düzeyde bir etkileyciliğe sahiptir. Bu veriler öğrencilerin eğlence ve başarı ile bağlantılı deneyimlerden de motive olduklarını göstermektedir. Daha düşük frekanslara sahip olan faktörler arasında "arkadaşlarla çalışmak", "sınıf sessizliği" ve "söz hakkı verilmesi" gibi akademik ve sosyal bağlamda etkili olabilecek unsurlar yer almaktadır. Grafikte ayrıca bireysel özelliklere veya uzun vadeli hedeflere odaklanan faktörlerin (örneğin, "kariyer hedefi", "meslek sahibi olmak") daha düşük frekanslarla temsil edildiği görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin daha çok öğretmen merkezli ve ders içi deneyimlere dayalı kısa vadeli motivasyon faktörlerine yöneldiğini göstermektedir. Bu bulgular, Türkçe dersindeki motivasyon kaynaklarının çeşitliliğini ve öğrencilerin en çok öğretmen odaklı ve ilişki temelli faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır.

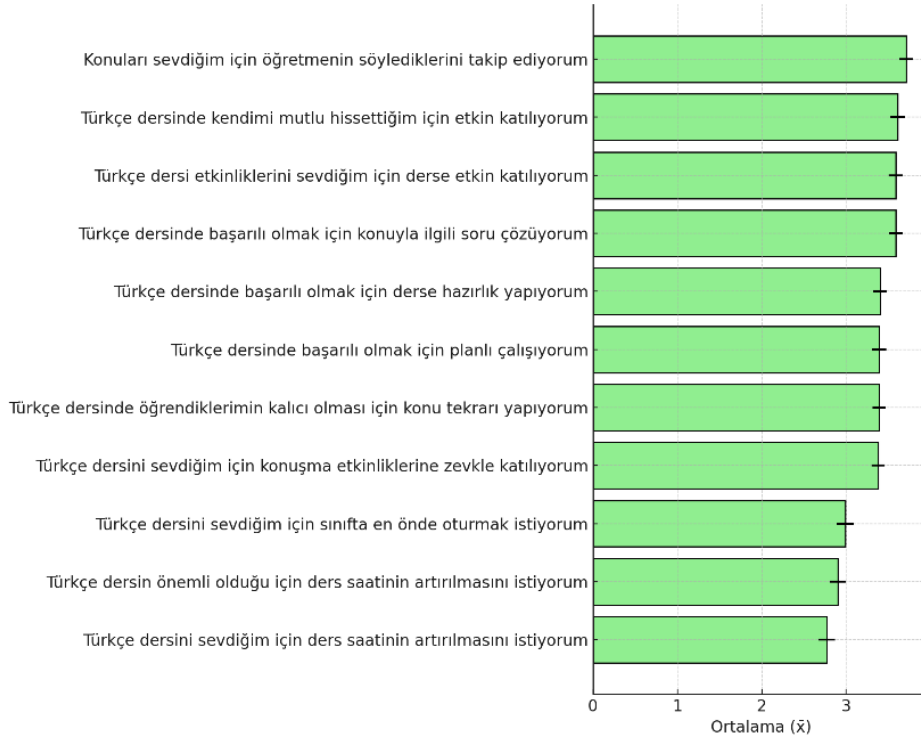
Grafik 7. Katılımcıların Türkçe Dersinde Motivasyonu Olumsuz Etkileyen Durumlar

Grafik 7'ye göre katılımcıların Türkçe dersinde motivasyonu olumsuz etkileyen durumların "sınıfın gürültülü olması (f=72), öğretmenin asık/kızgın suratlı olması/kızması (f=17), dersin/konuların zor olması/konuyu anlayamamak (f=15), düşük not almak (f=9), aynı kişilere söz hakkı verilmesi (f=7), dersin sıkıcı olması (f=7), soruları cevaplayamamak (f=7), yazı yazmak (f=7), başka şeylerle ilgilenmek/dikkat dağınıklığı(f=6), arkadaşların konuşurması(f=5), yanlış cevap veririm arkadaşlarım dalga geçer korkusu(f=5), mutsuz olmak (f=4), öğretmen tarafından sınıf içinde rencide edilmek (f=3), fazla ödev (f=2), derse çalışmamak (f=1), dersin zorunlu olması(f=1), istemediği halde öğretmenin söz hakkı tanınması (f=1), ödev yapmayınca öğretmenin aileyi araması(f=1), öğretmen değişiklikleri (f=1), öğretmeni sevmemek (f=1), öğretmenin sıkıcı anlatması (f=1), öğretmenin telefonla ilgilenmesi (f=1), sınıfın sıcak olması (f=1), söz almaktan çekinmek (f=1), stres yapmak (f=1)" olduğu görülmektedir. Araştırmanın verilerine göre öğrencilerin derse yönelik motivasyonlarının azalmasında en belirgin faktörün "sınıfın gürültülü olması" olduğu görülmektedir. Bu veri, sınıf içi disiplinin sağlanamamasının öğrencilerin odaklanmasını ve derse olan ilgisini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Bununla beraber "öğretmenin asık/kızgın suratlı olması" ve "dersin ya da konuların zor olması, konuyu anlayamamak" gibi faktörler de yüksek frekans değerlerine sahiptir. Bu veri, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin ve ders içeriğinin öğrencilerin motivasyonu üzerindeki önemini vurgulamaktadır. Orta düzeyde frekanslara sahip olan "düşük not almak", "aynı kişilere söz hakkı verilmesi", "dersin sıkıcı olması" ve "soruları cevaplayamamak" gibi faktörler hem öğrencilerin bireysel özgüvenini hem de ders içindeki eşitlik algısını etkileyen unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Daha düşük frekanslarda görülen "öğretmenin sıkıcı anlatması", "fazla ödev", "dersin zorunlu olması" ve "öğretmen değişiklikleri" gibi faktörler, öğrencilerin uzun vadeli ilgisizlik veya tükenmişlik hissetmesine yol açabilecek diğer etmenlerdir. Bu, öğrencilerin ders süreçlerindeki pedagojik uygulamalardan doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Bu grafiğe göre öğrencilerin Türkçe dersinden soğuma nedenlerinin büyük ölçüde öğretmen davranışları, sınıf ortamı ve ders içeriği ile ilişkili olduğu görülmektedir.

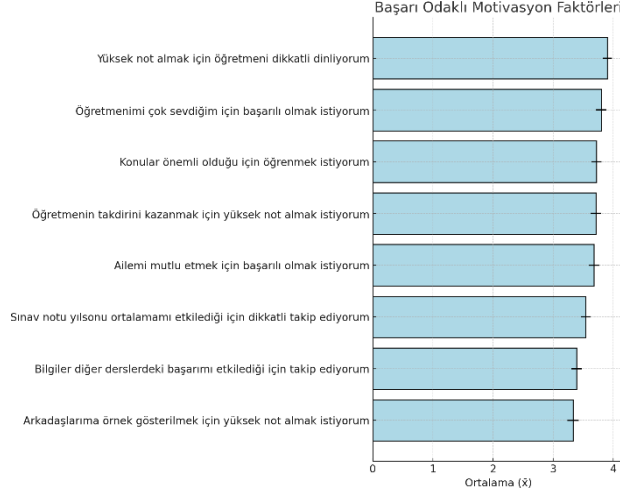
Grafik 8. Motivasyonsuzluk Boyutuyla İlgili Betimsel Analizler

Grafiğe göre öğrencilerin derse yönelik ilgisizliklerinde en etkili madde "yanlış cevap verdiğimde arkadaşlarım alay eder korkusu" olmuştur. Bu veri, sosyal kaygıların ve akran baskısının öğrencilerin dersle olan ilişkisini olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Bunun yanında, "Türkçe dersinde sürekli uykum geliyor" ve "sıkıcı olduğu için Türkçe dersini takip etmiyorum" gibi ifadeler de öğrencilerin fiziksel ve duygusal durumlarının yanı sıra dersin çekiciliği konusundaki algılarının motivasyon üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. "Türkçe dersindeki okuma etkinliklerini gereksiz buluyorum" ve "gelecekte bana yararlı olmayacağını düşündüğüm için Türkçe dersini takip etmiyorum" gibi maddeler öğrencilerin ders içeriği ve uygulanabilirliği konusundaki eleştirilerini yansıtmaktadır. Ayrıca, "başka dersleri daha çok seviyorum" ifadesi, bireysel ders tercihlerinin Türkçe dersine olan ilgiyi azaltan unsurlar arasında yer aldığını göstermektedir. "Türkçe öğretmenimi sevmediğim için derse etkin katılmıyorum" ve "dinleme etkinliklerini gereksiz buluyorum" gibi öğretmen ve etkinlik odaklı algıların öğrencilerin motivasyonu üzerinde daha sınırlı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

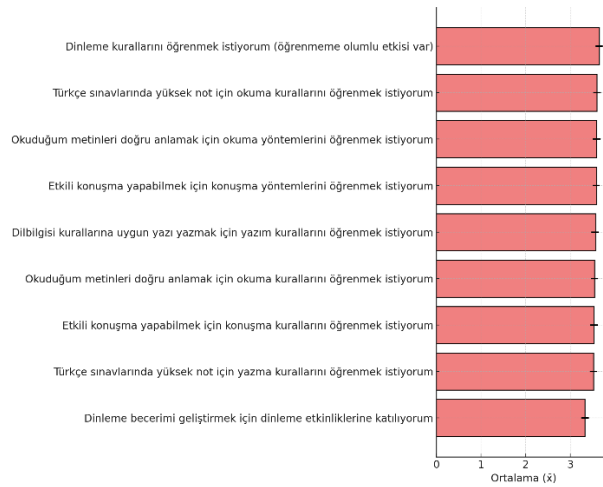
Grafik 8. İçsel Motivasyon Boyutuyla İlgili Betimsel Analizler

Grafik 8 incelendiğinde öğrencilerin Türkçe dersine olan olumlu yaklaşımlarını belirli başlı unsurlar çerçevesinde şekillendirdiğini göstermektedir. En yüksek ortalamaya sahip olan "konuları sevdiğim için öğretmenin söylediklerini takip ediyorum" ifadesi, öğrencilerin ders içeriğine yönelik olumlu algılarının öğretmenle olan etkileşimlerini güçlendirdiğini göstermektedir. Bu bulgu, ders içeriğinin öğrencilerin motivasyonu üzerinde kritik bir rol oynadığını ve anlamlı bir içerik sunumunun ders katılımını artırabileceğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, "Türkçe dersinde kendimi mutlu hissettiğim için etkin katılıyorum" ve "Türkçe dersi etkinliklerini sevdiğim için derse etkin katılıyorum" gibi yüksek ortalamalara sahip maddeler, ders ortamının öğrenciler üzerindeki duygusal etkisini vurgulamaktadır. Bu tür olumlu duyguların, öğrencilerin derse aktif katılımını artırdığı ve öğrenme sürecini desteklediği anlaşılmaktadır. Başarı odaklı faktörlerin, özellikle "Türkçe dersinde başarılı olmak için ders öncesi hazırlık yapıyorum" ve "planlı çalışıyorum" ifadelerinin yüksek ortalamalarla temsil edilmesi, öğrencilerin bireysel çalışma alışkanlıklarının ve ders başarısına yönelik hedeflerinin Türkçe dersine olan ilgilerini artırdığını göstermektedir. Bu durum, öğrencilerin ders sürecini yalnızca sınıf içi bir faaliyet olarak görmeyip, bireysel çabalarını da bu sürece entegre ettiklerini ortaya koymaktadır. "Türkçe dersini sevdiğim için sınıfta en önde oturmak istiyorum" ve "ders saatinin artırılmasını istiyorum" gibi faktörler ise öğrencilerin dersin fiziksel düzenlemelerine ve süresine yönelik daha sınırlı bir motivasyon taşıdığını göstermektedir. Grafikteki veriler, Türkçe dersine yönelik motivasyonun ders içeriğine ilgi, duygusal bağ ve başarı hedefleri etrafında yoğunlaştığını göstermektedir.

Grafik 9. Hedef Motivasyon Boyutuyla İlgili Betimsel Analizler

Grafik 9 incelendiğinde öğrencilerin Türkçe dersindeki motivasyonları büyük ölçüde öğretmen, aile ve bireysel başarı gibi sosyal ve akademik hedeflere dayandığı görülmektedir. Ortalamalara göre en yüksek ortalama değer, "yüksek not almak için öğretmeni dikkatli dinliyorum" maddesine aittir. Bu bulgu, öğrencilerin akademik başarıya ulaşmada öğretmeni bir rehber olarak gördüğünü ve öğretmenin dersteki rolünün motivasyonu doğrudan etkilediğini göstermektedir. Benzer şekilde, "öğretmenimi çok sevdiğim için başarılı olmak istiyorum" ifadesinin yüksek bir ortalamaya sahip olması, öğretmen-öğrenci ilişkisinin öğrencilerin motivasyonu üzerindeki önemli olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin, "ailemi mutlu etmek için Türkçe dersinde başarılı olmak istiyorum" ve "öğretmenin takdirini kazanmak için Türkçe dersinden yüksek not almak istiyorum" gibi sosyal hedeflere yönelik motivasyonlarının da yüksek ortalamalara sahip olması öğrencilerin motivasyonlarının yalnızca bireysel değil aynı zamanda sosyal bağlamlarda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Daha düşük ortalamalara sahip olan "bilgiler diğer derslerdeki başarıyı etkilediği için Türkçe dersini takip ediyorum" ve "arkadaşlarıma örnek gösterilmek için Türkçe dersinden yüksek not almak istiyorum" ifadeleri, öğrencilerin bu tür dolaylı faktörlere daha az önem verdiğini göstermektedir.

Grafik 9. Dışsal Motivasyon Boyutuyla İlgili Betimsel Analizler

Grafik incelendiğinde öğrencilerin motivasyonları, dil becerilerini geliştirme konusundaki belirgin hedefler doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. En yüksek ortalamaya sahip olan "Dinleme kurallarını öğrenmek istiyorum (öğrenmeme olumlu etkisi var)" maddesi dinleme becerisinin öğrenciler tarafından temel bir öğrenme aracı olarak görüldüğünü belirtmektedir. "Türkçe sınavlarında yüksek not almak için okuma kurallarını öğrenmek istiyorum" ve "Okuduğum metinleri doğru anlamak için okuma yöntemlerini öğrenmek istiyorum" gibi yüksek ortalamalara sahip maddeler, öğrencilerin okuma becerisini geliştirme konusundaki motivasyonlarını yansıtmakta; okuma stratejilerinin öğrencilerin hem akademik hem de dil becerilerini destekleyen önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Konuşma ve yazma becerileriyle ilgili maddeler de yüksek ortalamalara sahiptir. Özellikle "Etkili konuşma yapabilmek için konuşma yöntemlerini öğrenmek istiyorum" ve "Dilbilgisi kurallarına uygun yazı yazabilmek için yazım kurallarını öğrenmek istiyorum" maddeleri öğrencilerin iletişimsel becerilere yönelik güçlü bir motivasyon taşıdıklarını ortaya koymakta; öğrencilerin iletişim etkinliklerine olan ilgisinin öğretim sürecinde dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Daha düşük ortalamaya sahip olan "Dinleme becerimi geliştirmek için dinleme etkinliklerine katılıyorum" maddeleri, dinleme etkinliklerinin öğrenciler tarafından sınıf içi uygulama boyutunda diğer becerilere kıyasla daha az önemsendiğini gösterebilir. Öğrencilerin Türkçe dersine yönelik motivasyonları dinleme, okuma, konuşma ve yazma gibi temel dil becerilerinin geliştirilmesi noktasında güçlü bir eğilimi yansıtmaktadır.

Tablo 1. *Türkçe Dersine Yönelik Motivasyon Ölçeğindeki Boyutlara İlişkin Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları*

Boyutlar	Cinsiyet	n	\bar{x}	ss	t	df	p
Motivasyonsuzluk	Kız	111	1,51	,70671	-2,020	219	,045
	Erkek	110	1,72	,83016			
Hedef Motivasyon	Kız	111	3,83	,85524	3,053	219	,003
	Erkek	110	3,44	1,03670			
Dışsal Motivasyon	Kız	111	3,66	,87174	1,886	219	,061
	Erkek	110	3,43	,95041			
İçsel Motivasyon	Kız	111	1,51	,70671	-2,020	219	,045
	Erkek	110	1,72	,83016			

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların cinsiyetleriyle Türkçe dersine yönelik motivasyon ölçeğindeki dışsal motivasyon boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($t_{(219)}=1.886$, $p>0.05$). Motivasyonsuzluk ($t_{(219)}=-2.020$, $p<0.05$) ve içsel motivasyon ($t_{(219)}=-2.020$, $p<0.05$) boyutlarına bakıldığında erkek katılımcılar lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Hedef motivasyon boyutuna bakıldığında ise kızlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmektedir ($t_{(219)}=3.053$, $p<0.05$).

4. SONUÇ

Bu araştırmanın bulguları Türkçe dersinde motivasyonel dinamiklerin öğrenci özelliklerine, öğretmen-öğrenci ilişkilerine ve ders içeriğine dayalı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcıların büyük bir kısmının anne-babalarının lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Annelerin çoğunlukla ev hanımı olduğu görülürken, babaların işçi ve serbest meslek gruplarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Türkçe dersini ve öğretmenini sevdiği bulunmuştur. Bu durum, öğrencilerin ders içeriği ve öğretmenle kurdukları olumlu ilişkiyi güçlü bir motivasyon kaynağı olarak gördüklerini göstermektedir. Ancak, az da olsa derse ve öğretmene yönelik olumsuz tutumların varlığı, bu gruplara yönelik özel stratejilerin geliştirilmesi gerektiği görülmüştür.

Türkçe dersinde motivasyonu artıran en önemli faktörlerin başında öğretmenin güzel anlatımı, güler yüzlü ve ilgili olması yer almaktadır. Eğitici ve eğlenceli etkinlikler ile öğrencilerin bireysel başarı beklentileri de önemli motivasyon kaynakları olarak öne çıkmıştır. Öte yandan, motivasyonu olumsuz etkileyen faktörler arasında sınıf gürültüsü, öğretmenin olumsuz tutumları ve dersin zorlayıcı içeriği yer almıştır. Bu bulgular, ders süreçlerinde hem pedagojik uygulamalara hem de sınıf yönetimine dikkat edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Öğrencilerin Türkçe dersine yönelik motivasyon düzeylerinin genel olarak düşük olduğu ve cinsiyet farklılıklarının belirli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Araştırma sonucunda hedef motivasyon boyutunda kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Bununla beraber erkek öğrencilerde motivasyonsuzluk ve içsel motivasyon boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Erkek öğrencilerin, "Yanlış cevap verdiğimde arkadaşlarım benimle alay edeceği için Türkçe dersini takip etmiyorum" ve "Türkçe dersinde sürekli uykum geldiği için dersi takip etmiyorum" gibi ifadelerde yüksek ortalamalara sahip olması, onların sosyal kaygılar ve fiziksel durumlarla daha fazla mücadele ettiklerini işaret etmektedir. Bu bulgu, erkek öğrencilerde sosyal kabul görme ve ders sürecine fiziksel adaptasyon eksikliklerinin daha belirgin olduğunu göstermektedir. "Türkçe dersindeki okuma, yazma, dinleme ve konuşma etkinliklerini gereksiz buluyorum" gibi maddelerde erkek öğrencilerin ortalamalarının yüksek olması, ders içeriğinin erkek öğrenciler açısından anlamlı bulunmadığını veya çekici gelmediğini ifade etmektedir. Ayrıca, "Türkçe öğretmenimi sevmediğim için derse etkin katılmıyorum" maddesindeki yüksek ortalama, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin erkek öğrencilerde motivasyonsuzluk üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu durum, erkek öğrencilerin öğretmen merkezli öğrenme süreçlerine daha duyarlı olduğunu vurgulamaktadır. "Türkçe dersini sevmediğim için okula gelmek istemiyorum" ve "Türkçe dersini sevmediğim için ödevlerini yapmıyorum" ifadelerindeki genel olarak derse yönelik olumsuz tutumların erkek öğrencilerde daha yaygın olduğunu göstermektedir. "Gelecekte bana yararlı olmayacağı için Türkçe dersini takip etmiyorum" gibi ifadelerdeki yüksek oranlar, erkek öğrencilerin dersin uzun vadeli önemine yönelik algılarının zayıf olduğunu işaret etmektedir. Bu bulgular, erkek öğrencilerin Türkçe dersine yönelik motivasyonsuzluk düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu ve motivasyonsuzluğun sosyal kaygılar, ders içeriği algısı ve öğretmen-öğrenci ilişkileri gibi çeşitli faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. "Türkçe dersindeki konuları sevdiğim için öğretmenin söylediklerini takip ediyorum" ve "Türkçe dersi etkinliklerini sevdiğim için derse etkin katılıyorum" gibi maddeler dikkate alındığında, ders içeriğinin öğrenciler için yeterince ilgi çekici olmadığını göstermektedir. Erkek öğrencilerin motivasyonlarını artıran faktörlerin daha somut ve sonuç odaklı olduğunu göstermektedir. "Türkçe dersinde başarılı olmak için derste öğrendiğim konuyla ilgili soru çözüyorum" ve "ders başlamadan önce derse yönelik hazırlık yapıyorum" ifadelerine verilen cevaplar, başarı odaklı stratejilere yönelimin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Erkek öğrencilerin bu grupta bireysel hedeflere ulaşmaya yönelik bir eğilim olduğunu gösterebilir. "Ders saatinin artırılmasını istiyorum" gibi maddelere her iki cinsiyetin de genel olarak katılmadığı görülse de erkek öğrencilerin dersin faydasına yönelik daha pragmatik bir bakış açısı içerisinde oldukları söylenebilir. "Türkçe dersinde kendimi mutlu hissettiğim için derse etkin katılıyorum" gibi duygusal bağ içeren ifadelerdeki düşük katılım, ders ortamının öğrenciler için daha çekici ve motive edici hale getirilmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyal ve duygusal faktörlerin erkek öğrenciler üzerinde daha belirgin bir motivasyon kaynağı olabileceğini göstermektedir. Araştırma bulguları, ortaokul öğrencilerinin Türkçe öğrenme motivasyonlarının hedef odaklı faktörler açısından cinsiyet bazında farklılaştığını göstermektedir. Hedef odaklı motivasyonel unsurların kız öğrenciler için daha güçlü bir itici faktör olduğunu ortaya koymaktadır. "Türkçe dersinde yüksek not almak için öğretmeni dikkatli dinliyorum" ve "Türkçe dersinden aldığım sınav notu yılsonu başarı ortalamamı etkilediği için dersi dikkatli takip ediyorum" gibi ifadelerdeki yüksek ortalamalar, kız öğrencilerin akademik başarıya daha fazla önem verdiğini ve bu başarıyı elde etme yolunda daha dikkatli bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Bu bulgular, kız öğrencilerin sınav sonuçlarını ve genel başarılarını daha çok önemseydiğini ve Türkçe dersine bu bağlamda stratejik bir yaklaşım benimsediğini ortaya koymaktadır. "Ailemi mutlu etmek için Türkçe dersinde başarılı olmak istiyorum" ve "arkadaşlarıma örnek gösterilmek için Türkçe dersinden yüksek not almak istiyorum" ifadelerinde kız öğrencilerin sosyal bağlamda onaylanma ve aile mutluluğu gibi motivasyon unsurlarını daha çok benimsediğini göstermektedir. Bu durum, kız öğrencilerin başarı odaklı motivasyonlarını sadece bireysel bir hedef olarak değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal bağlarla ilişkilendirdiğini ortaya koymaktadır. "Öğretmenimi çok sevdiğim için Türkçe dersinde başarılı

olmak istiyorum" ve "öğretmenin takdirini kazanmak için Türkçe dersinden yüksek not almak istiyorum" ifadeleri, öğretmen-öğrenci ilişkisinin kız öğrenciler için daha güçlü bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Kız öğrencilerin öğretmenlerinden onay alma eğilimlerinin yüksek olması, öğretmen odaklı öğrenme süreçlerinde bu grubun daha avantajlı olabileceğini işaret etmektedir. "Türkçe dersindeki konular önemli olduğu için öğrenmek istiyorum" ve "öğrendiğim bilgiler diğer derslerdeki başarıyı etkilediği için Türkçe dersini takip ediyorum" ifadeleri kız öğrencilerin ders içeriğine olan ilgilerinin ve bu içeriği diğer akademik alanlara taşıma kapasitelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bulgular, kız öğrencilerin hedef odaklı motivasyon faktörlerinde erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde motivasyona sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 343-361.
- Arslan, A. (2023). Ortaokul öğrencilerinin motivasyon düzeylerinin okuma stratejileri bilişüstü farkındalıkları üzerindeki etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(239), 2133-2158.
- Arslan, A. ve Taşgın, A. (2019). Ortaokul öğrencilerine yönelik "Türkçe dersine yönelik motivasyon ölçeği" geliştirme çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 7(14), 228-249. <https://doi.org/10.18009/jcer.565717>.
- Ay, M. F. ve Pingov, N. Z. (2022). İmam hatip lisesi öğrencilerinin Kur'an-ı Kerim dersine yönelik motivasyonlarının incelenmesi. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 21(1), 105-132.
- Balcı, U. & Aksoy, Z. (2020). Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin İngilizce Öz Yeterlik İnançları. İçinde: Balcı, T. & Öztürk, A. O. & Aksöz, M. (Ed). *Schriften zur Sprache und Literatur V*. London: Ijopeç Publication. 344-357.
- Bıyıklı, C. (2017). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersi akademik başarıları ile ders çalışma alışkanlıkları arasındaki ilişki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 59-73.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (29. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelik, V. (2003). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Deniz, S. ve Tuna, S. (2006). İlköğretim öğrencilerinin Türkçe derslerine yönelik tutumları: Köyceğiz örnekleme. *Milli Eğitim Dergisi*, 35(170), 339-350.
- Edgar, S., Carr, S.E., Connaughton, J. ve Celenza, A. (2019). Student motivation to learn: is self-belief the key to transition and first year performance in an undergraduate health professions program?. *BMC Medical Education*, 19(111). <https://doi.org/10.1186/s12909-019-1539-5>
- Fidan, M. ve Altay, E. (2017). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik tutum görünümleri ile eğitime ilişkin motivasyonları arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 480-493.
- Jozsa, K. ve Morgan, G.A. (2015). An Improved Measure of Mastery Motivation: Reliability and Validity of the Dimensions of Mastery Questionnaire (DMQ 18) for Preschool Children. *Hungarian Educational Research Journal*, 5(4), 1-22.
- Kocagözoğlu, B. ve Atabek, O. (2023). Ortaokul öğrencilerinin İngilizce dersine yönelik motivasyonları ile derslerde teknoloji kullanımına yönelik tutumlarının incelenmesi. *International Education Congress 2023 Conference Proceedings, Tam Metinler Kitabı*, 20-23 Eylül, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024). Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Orhan, B. ve Demir, S. (2022). Uzaktan eğitimin öğrencilerin Türkçe derslerine yönelik akademik motivasyonlarına yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(3), 933-949.
- Özerbaş, M. A. ve Öztürk, Y. (2017). Türkçe dersinde dijital hikâye kullanımının akademik başarı, motivasyon ve kalıcılık üzerinde etkisi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(2), 102-110.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (1996). *Örgütsel psikoloji*. Ezgi Kitabevi Yayınları.

- Shonkoff, J. P. ve Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. Washington DC: National Academy Press.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tünkler, V. (2019). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik motivasyon kaynaklarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (36), 38-49.
- Türkben, T. ve Gündeğer, C. (2021). Beşinci sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama, okuma motivasyonu ve Türkçe dersine yönelik tutumları arasındaki ilişki. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 871-888.
- Wolters, C. A. (1999). The relation between high school students' motivational regulation and their use of learning strategies, effort, and classroom performance. *Learning and Individual Differences*, 11(3), 281-300.
- Yıldırım, H. İ. ve Kansız, F. (2018). Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik motivasyonları üzerine bir araştırma. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 7(3), 241-268.
- Zorbaz, K. Z. ve Habeş, M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 23 (4), 1737-1756

Özbaşarım Olarak Motivasyon¹

Hans EBERSPÄCHER (Çev. Ali Osman ÖZTÜRK)²

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan: Bu yazının Almanca aslı *Universität* 6 (49. Jg., Juni 1995, Nr. 576, s. 587-592) dergisinde yayınlanmıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Çeviri makale

Makale Kayıt Tarihi: 21.12.2024

Onay Tarihi: 28.12.2024

Atıf: Eberspächer, H. (2024). Özbaşarım Olarak Motivasyon. (Çeviren: Ali Osman Öztürk). *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(S.1),28-33.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79945>

Özet

Orijinal metinde özet olmadığından dolayı buraya da özet eklenmemiştir.

¹ Bu yazının Almanca aslı *Universität* 6 (49. Jg., Juni 1995, Nr. 576, s. 587-592) dergisinde yayınlanmıştır.

² Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Konya. aoturk@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2759-2096

İnsanları motive etmek mümkün mü? Onları daha özverili çalışmaya ve işlerinden daha fazla keyif almaya yönlendirebilir misiniz? Birçok yönetim danışmanı size çok para karşılığında iyi yazılmış tavsiyeler satacaktır. Oysa “motivasyon” karmaşık bir süreçtir. Artırılamaz ya da satılamaz. Motivasyon, başkalarını kendilerini motive etmeye teşvik etmekten ibarettir.

Personel danışmanlarına ve İK yöneticilerine, yöneticilerin en önemli becerileri sorulsa, büyük olasılıkla kendilerini ve başkalarını motive etme becerisine en yüksek puanı verirlerdi. Bunun iyi bir nedeni var: Kendini ve başkalarını motive etme, yani onları harekete geçirme ya da geçirmeme becerisi, liderliğin Arşimet noktası gibi bir şeydir - kendini temize çıkarma, başkalarını neredeyse her amaç için araçsallaştırma ve zorlukların ve direncin üstesinden gelme becerisi. Bu çerçevede, “motivasyon sanatçıların” neden zor durumlarda, iş dünyasında olduğu kadar siyasi yaşamda ve sporda da rağbet gördüğünü anlamak kolaydır.

Çalışanların, müşterilerin, meslektaşların, amirlerin veya seçmenlerin eylemlerinin yönü, süresi ve yoğunluğu kontrol edilebilseydi, elde edilebilecek gücü hayal edin. Dakiklik, işe adanmışlık, tutumluluk, verimlilik ve bağlılık artık yorucu, çoğu zaman bıktırıcı tartışmaların konusu değil, bir gerçeklikti.

Motivasyon çok önemli olduğundan, şirketlerin yöneticilerini motive etmek için onlara uygun seminerler (başlangıç etkinlikleri) sunmaları veya en azından bir veya iki “motivasyon ipucu” vermelerinin nedeni gayet açıktır. Bu tür seminerler ve ipuçları talep görmektedir ve kelimenin her iki anlamıyla da pahalıdır.

Bu bağlamda, başkalarının eylemlerini nasıl optimize edebileceklerine dair iyi fikirlerin, önerilerin ve hatta talimatların ne kadar kolay ve uygun bir şekilde el altında olduğu da dikkat çekicidir. Yönetim danışmanları ve sendikalar, girişimcilerin neyi geliştirmeleri gerektiğini tam olarak biliyor gibi görünmektedir ve tam tersi (= vice versa); yönetim ve çalışanlar, acil sorunların üstesinden nasıl gelineceği konusunda birbirlerine tavsiye ve talimat vermeyi aynı derecede kolay bulmaktadır. Öte yandan, insanlar kendilerini motive etmeye çalıştıklarında kendilerinden çok daha yüksek taleplerle karşılaşmaktadırlar.

Motivasyon kişisel çaba gerektirir

Bu düşünceler, sıklıkla acı verici bir şekilde yaşanan bir ikilemi göstermektedir: bir yandan motivasyon, liderlik ve etki için olağanüstü faydalı bir araç gibi görünürken, diğer yandan motivasyonun etkinliği ve verimliliği çoğu zaman tatmin edici olmaktan çok uzak görünmektedir. Yöneticiler genellikle çalışanlarını aşırı motive etmeye kendilerini adanmışlardır. Çalışanlar genellikle patronlarına motivasyon da dahil olmak üzere pek çok konuda yardımcı olamadıkları için istifa ederler. Bu ikilem iki uygunsuz varsayımdan kaynaklanmaktadır:

- Motivasyon birçokları için bir tür yarı-alt tabaka gibi görünmektedir; az ya da çok motivasyonunuz vardır, motive ederek daha azından daha fazlasını elde edebilirsiniz ya da “becerikli” müdahalelerle çok fazlasını azaltabilirsiniz.
- Motivasyonun da genellikle yanlış bir şekilde reaktif olduğu ve kendi kendine başlatılmadığı varsayılır. Kişinin başkalarını motive edebileceği varsayılır. Kesin konuşmak gerekirse, bu mümkün değildir. Başkalarını ancak kendilerini motive etmeleri için motive edebilirsiniz. Bu, çocuklarını, çalışanlarını, sporcularını ya da öğrencilerini övgü, azarlama, ödül, ceza vb. gibi dışsal etkilerle motive etmeye çalışan, ancak genellikle bu tür çabaların etkisizliğini ya da en azından cesaret kırıcı verimliliğini fark eden ve motivasyonun her zaman motive edilecek kişinin bağlılığını, kişisel çabasını gerektirdiğini öğrenen birçok ebeveyn, patron, eğitmen ya da eğitimci için genellikle acı verici bir deneyimdir.

Karar verme süreci yorucudur

Filozof ve Olimpiyat kürek şampiyonu Hans Lenk'in "*Eigenleistung: Plädoyer für eine positive Leistungskultur*"^[3] [Özbaşarım: Pozitif performans kültürü için çağrı] (1983) adlı eserinde belirttiği üzere, özbaşarım [duyguları] ne devredilebilir ne de görevlendirilebilir. Bu süreçte kişi kendini bir kalite standardı ile tartışmaya açar. Kişi başarısız ya da başarılı olabilir. Bu, riskler de dâhil olmak üzere çerçeve koşullarını ve beklentileri netleştirmek için kaç danışman, danışman, ifşa, çalışma veya eğitmen finanse etmiş olursanız olun, sonuçta sadece şimdi harekete geçme veya geçmeme, başarılı olma veya başarısız olma alternatifiyle karşı karşıya kaldığınız noktaya gelir – işte hendek işte deve! Örneğin, paraşütle atlamaya, golf oynamaya ya da on metrelik bir tahtadan atlamaya cesaret eden herhangi biri, er ya da geç - burada ve şimdi - kendisi için karar vermek ve harekete geçmek zorunda olduğu nokta etrafında tüm delegasyon, görevlendirme ve satın alınan uzmanlık yoluyla hile yapamaz. İşte bu yüzden karar verme süreci yorucudur. Her kararda en az bir alternatifi feda edersiniz ve her zaman yanlış karar vermiş olmanın az ya da çok belirsizliğine katlanmak zorunda kalırsınız. Karar vericilerin ve liderlerin üzerindeki baskı, karar noktasındaki yalnızlıklarının belirginleştiği an, tüm danışmanlar ve koçlar gözden kaybolduğunda ortaya çıkar.

Değiştirilmesi gerekenleri değiştirin

Motivasyonu özbaşarım olarak anlamak ve buna cesaret etmek, bu tür karar anlarını ve durumlarını iyi bir şansa sahip olacak şekilde tanımayı ve bunlara hazırlanmayı gerektirir. İnsanlar, hem çalışanlar hem de yöneticiler, her zaman belirli durumlarda hareket ettiklerinden, motivasyon, durum yönetimi anlamına gelir ve bu da motive edilecek kişinin durumsal referansı hakkında ince bir bilgi gerektirir. Bir durumu, t_x zamanında bir gereklilikle başa çıkan tanımlanmış bir ortamdaki bir kişi olarak tanımlıyoruz: Yönetimin (ortamın) önünde bir proje planı sunan (gereklilik) bir yönetici (kişi). Bu yöneticinin motivasyonu duruma ilişkin algısına bağlı olacaktır: "Eğer çaba gösterirsem bu zorlukla başa çıkabilecek becerilere sahip miyim?" Kendileri için ve kendileriyle birlikte şu sonuca varabildiklerinde motive olurlar: "Şimdi çaba gösterirsem bu zorluğun üstesinden gelmek için iyi bir şansım olduğuna ikna oldum!" Bu arada, çaba mutlaka meydan okuma, güç, değişim baskısı anlamına gelmez, aynı zamanda kaçış veya sadece sağlam durma anlamına da gelebilir.

Filozof ve ilahiyatçı Friedrich Christoph Oetinger (1702-1782) Yaratıcısından değiştirilebilecek şeyleri değiştirmek için güç, değiştirilemeyecek şeylere katlanmak için sükûnet ve birini diğerinden ayırt etmek için bilgelik^[4] istemiştir.

Kararın bağlayıcı zamanı olan zaman ("şimdi") bu durum hesaplamasından çıkarılırsa, durum tüm baskısını, tüm zorunluluğunu kaybeder. "Eğer çaba gösterirsem... (ama şimdi değil)" stresli durumlarda en yaygın rahatlama stratejisidir. Motive olmuş gibi davranırsınız ama kendiniz bir şey yapmayı reddedersiniz. Bu, gerekli eylem adımlarının zamanını tanımlamadan para tasarrufu yapmayı taahhüt eden bir hükümet düzeyinde uygulanan zihinsel hijyendir.

"Yapabileceğim bir şey yok"

Çoğu zaman yöneticiler ve diğer çalışanlar - sadece şirketlerde değil - kendilerini motivasyonsuz hissederler. Bunun için bir dizi durumsal koşul belirleyicidir. Kendileri ve becerileri hakkında gerçekçi olmayan bir imaja ek olarak, genellikle kendi kaynakları ve yeterlilikleri hakkında şüpheler vardır. Olumsuz dikkat çekmemek için çoğu kişi başarısızlıktan kaçınma stratejisi izlemeye çalışır; pasif ve reaktif kalırlar ve sonuç olarak kendilerine yöneltilen talepler karşısında meydan okunmak ve hatta cesaretlendirilmek yerine kendilerini tehdit altında hissederler.

Yüksek talepler, kendileri için büyük ölçüde anlamsız olan şeyler üzerinde çalışmak veya bunları başarmak için algılanan baskı nedeniyle "motive olmayan" insanlar tarafından

[3] Hans Lenk (1983). *Eigenleistung: Plädoyer für eine positive Leistungskultur*. Osnabrück: Fromm Verlag.

⁴ Bu duanın gerçek sahibi tartışmalı olduğu ve yanlışlıkla Oetinger'e mal edildiği belirtilmektedir (bkz. <https://de.wikipedia.org/wiki/Gelassenheitsgebet>; erişim: 15.012.2024). (Ç.N.)

genellikle olumsuz stres olarak deneyimlenir. Bu kişiler genellikle sadece uyuşturucu, alkol vb. dış kaynakların yardımıyla kendilerini yenileyebilir ve genellikle artık kendilerini eylemlerinden ve bunların sonuçlarından sorumlu görmezler, bunun yerine başkalarını sorumlu görürler, örneğin boyun eğerek: “Hiçbir şey yapamam” vs. diyerek. Böyle bir durum, eylemlerine ilişkin geri bildirim somut değil resmi olması, örneğin resmi kanallara, geleneklere veya şirket içindeki yazılı olmayan yasalara atıfta bulunulması nedeniyle daha da kötüleşmektedir.

Hedefler

Bu gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda, yöneticilerin motivasyonel yetkinliği durum yönetiminde yetkinlik haline gelmektedir. Durum ve konumlanma (konstelasyon), motive edilecek kişiler için, yani kendileri için de, çaba gösterdikleri takdirde, yani harekete geçmek için kendilerini motive ettikleri takdirde, bunların üstesinden gelme şansları olduğu sonucuna varabilecekleri şekilde hedef odaklı bir şekilde yönetilmelidir. Yönetim hedefe dayalı kontrol olarak anlaşılırsa, böyle bir motivasyon yönetimi öncelikle ilgili herkes tarafından kabul edilen bir hedef gerektirir. Dörner'in okunmaya değer “Die Logik des Mißlingens” [Başarısızlığın Mantığı] (1987)^[5] adlı kitabında açıkladığı gibi, hedefler açık, yani değerlendirilebilir, basit, yani bir kriterle ilişkili ve açık, yani “kamuya açık” bir şekilde formüle edilmelidir.

Belirsiz, karmaşık ve örtük kaçınma hedefleri uygun değildir çünkü bunlar şekilsiz yönelim işaretleridir. Bu nedenle, durum yönetiminin motivasyon yaratması için ilk ön koşul, tüm katılımcılar arasında bu anlamda hedefler üzerinde anlaşmaya varmak olacaktır. Bunu yaparken, bunların, ulaşılması için bir iyilik perisi, şans veya hesaplanamaz etkiler gerektirebilecek arzulan hedeflerin aksine, insanların aslında kendi başarılarına ulaşmaya istekli oldukları amaçlanan hedefler olduğu unutulmamalıdır. Dilekler gerçekleşir (ya da gerçekleşmez); istediğinizi kendiniz elde etmelisiniz.

Motive edilmiş eylem için koşullar

Bu içgörü temelinde, duruma göre motive edilmiş özbaşarım [duygusu] için daha fazla ön koşul geliştirmek ve teşvik etmek gerekir: gerçekçi öz değerlendirme, kişinin kendi olanaklarına olan inancı (öz yeterlilik), başarıya olan güven, stresi olumlu bir şekilde deneyimleme zorluğu, kişisel sorumluluk ve objektif geri bildirim. Bu koşullar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Gerçekçi bir öz değerlendirme motivasyon için gerekli bir ön koşuldur çünkü gereksinimlerin gerçekçi olmayan bir şekilde değerlendirilmesi, kendinize ya çok yüksek ya da çok düşük standartlar koymanız anlamına gelir; yani kendinize gerçekçi standartlar koymama, kendinizi aşırı ya da yetersiz zorlama riskiyle karşı karşıya kalırsınız. Bu bağlamda, liderlik yetkinliği gerçekçi öz değerlendirme konusunda yardımcı olacaktır.

Bandura'ya (1977) kadar uzanan bir terim olan *Self-efficacy*,^[6] bizim tarafımızdan öz yeterlilik inancı olarak çevrilmiştir. Bu, bilgi ve yetenek açısından mevcut nesnel olanaklara değil, bu olanakların (elbette gerçekçi bir şekilde değerlendirilmelidir) size yüklenen taleplerle başa çıkmak için gerçekten yeterli olduğuna dair inanca atıfta bulunur. Nihayetinde bu, kişinin kendi zayıflıklarından sürekli şüphe duyması değil, kendi güçlü yönlerine ikna olmasıyla ilgilidir.

Başarıya duyulan güven, motive edilmiş özbaşarım için bir başka koşuldur. Kendine güvenen başarılılar orta derecede zor, gerçekçi görevler seçerler. Yetkinliklerini ve çabalarını başarının nedenleri olarak görürler. Başarıdan sonra daha güçlü ya da en azından başarısızlıktan sonraki olumsuz duygularla eşit derecede güçlü olumlu duygular yaşarlar. Genellikle kendilerini zorlu durumlarda ve sonrasında olumlu tarafta olarak deneyimlerler. Öte yandan, başarısızlıktan kaçınanlar kendilerine gerçekçi olmayan talepler koyar ve başarılarını diğer şeylerin yanı sıra şans eseri olarak görürken, başarısızlıklarını yetenek eksikliğinden kaynaklandığını

^[5] Dörner, Dietrich (1989): *Die Logik des Mißlingens*. Reinbek: Rowohlt Verlag. (Ç.N.)

^[6] Bandura, Albert (1977). *Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change*. *Psychological Review*. 84 (2): 191–215. (Ç.N.)

düşünürler. Başarısızlık sonrası olumsuz duygular, başarı sonrası olumlu duygulardan daha güçlüdür.

Zorlayıcı durumlar, özellikle zorluklar söz konusu olduğunda, bir meydan okuma veya bir tehdit olarak da deneyimlenebilir. Bu ayrım iki farklı perspektife dayanmaktadır. Tehdit altında olanlar zorlukları üstesinden gelinemez olarak deneyimler ve bunlarla başa çıkma kaynaklarını düşük olarak değerlendirir. Zorlukları meydan okuma olarak algılayanlar ise önlerinde ne olduğunun farkındadır, ancak güçlü yönlerine odaklanır ve kaynaklarıyla en iyisini elde etmek için fırsatlarına olan inançlarını korumaya çalışırlar.

Stres ve sorumluluk

Kendinizi motive etmek için göstermeniz gereken çaba, özellikle zor durumlarda fark edilir. Rutin durumlarda, hepimizin bildiği gibi, neredeyse her şey “uyku gibi” gider. Ancak, muhtemelen riskli sonuçları olan zorlayıcı durumlar genellikle stres yaratır. Stresin olumlu bir şekilde deneyimlenebilmesi, motive edilmiş özbaşarım için gerekli bir başka ön koşuldur. Bu dört anlama gelir:

- Hayır deme özgürlüğünü deneyimlemek, yani her ne pahasına olursa olsun stresli durumda kalmak zorunda olmamak;
- Başa çıkma durumunda anlam görmek ve bunu anlamsız olarak deneyimlemek zorunda kalmamak
- Bir tehdit yerine bir meydan okumayı deneyimlemek; ve son olarak
- İlaç, alkol vb. kullanmadan, yani gevşeme ve uyku gibi, en zorlu talepler altında bile her zaman kendi kaynaklarından yenilenebilmek.

Özbaşarım olarak motivasyona cesaret etme isteği, başarı ve başarısızlık için kişisel sorumluluğu, yani bir eylemin yaptırımlarını deneyimleyebilmekle artırılmalıdır. Ancak bunun için öz kaynaklara ve yetkinliklere ihtiyaç vardır. Özellikle büyük kuruluşlarda, kurumlarda ve şirketlerde, bireyin eylemlerinin sonuçları neredeyse hiçbir zaman kendisine geri dönmediğinden ve başarısızlık durumunda her zaman birileri veya bir şeyler sorumlu tutulabileceğinden, kendi kendini felç etmeye yönelik doğal bir eğilim var gibi görünmektedir. Öte yandan, bireyin kavraması zor olan büyük kuruluşlarda, en iyi ihtimalle küçük bir ortamda başarı pek olası değildir, çünkü burada özbaşarım, mecazi anlamda söylersek, kaybolup gitme eğilimindedir.

Yeni konseptler

Şirketlerdeki iki güncel kavramın tartışılması, burada ana hatları çizilen özbaşarım anlamında motive edilmiş eylem koşulları ile bağlantılı olarak ilginç görünmektedir. Girişimcilik kavramı ve “yalın üretim” kavramı. Her iki kavramın da etkinliği etkileyicidir. Serbest meslek sahibi genç girişimcilerin girişimcilikle ilgili motivasyonel durumları, büyük şirketlerde çalışan yöneticilerinkine karşılaştırılarak analiz edildiğinde, yukarıda açıklanan koşullar önemli farklılıkları kolayca ortaya çıkarmaktadır.

Womack (ve diğerleri, 1988)[7] tarafından yalın üretim üzerine yapılan M.I.T. araştırması incelendiğinde, yalın üretimin motivasyonla ilgili en az altı koşulu ortaya çıkmaktadır.

Sekiz ila on iki çalışandan oluşan dinamik çalışma ekibi, üretkenliği, hata oranı ve hedefleri hakkında sürekli geri bildirim alan, kendinden sorumlu bir birim olarak hareket eder. Görev entegrasyonu ilkesine göre temizlik, bakım, süreç optimizasyonu (“kalite çemberleri”), sorun giderme ve kalite güvencesi çalışma ekibinin sorumluluğundadır. Yalın üretimin bir diğer koşulu da, yüksek esneklik ve iş rotasyonu yoluyla faaliyet alanları aracılığıyla bölümsel düşüncenin üstesinden gelmektir; bu da genel bir sistem olarak şirket hakkında gerçek ve kapsamlı bilgi sağlar. Yalın üretimde gerekli olan eğitim miktarı, geleneksel montaj hattı

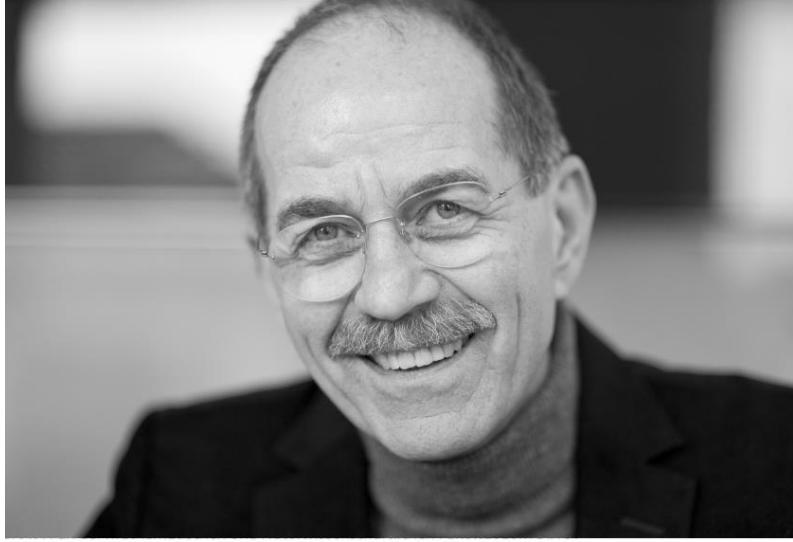
[7] James P. Womack, Daniel T. Jones, Daniel Roos (2024), *Dünyayı Değiştiren Makine - Otomobilin Geleceği Üzerine*, çev. Ayşe Belma Dehni. İstanbul: Stabil Kitap. Ayrıca bkz. Womack, James P. / Jones, Daniel T. / Roos, Daniel (1994): Die zweite Revolution in der Autoindustrie. Konsequenzen aus der weltweiten Studie aus dem Massachusetts Institute of Technology. 8., durchgesehene Auflage, Frankfurt am Main: Campus. (Ç.N.)

üretimine kıyasla olağanüstü yüksektir. Son olarak, çalışma ekibinin üyeleri birbirlerine bağlıdır. Performans odaklı her grubun bu temel ön koşulu - spor takımlarını düşünün - başarıya olan güveni optimize eder ve başarısızlık korkusunu azaltır.

Yukarıda açıkladığımız motive edilmiş özbaşarım koşullarıyla yapılan karşılaştırma, kaçınılmaz olarak bugün çığır açıcı olarak tartışılan ekonomik düşünce ve eylemin temel ilkeleriyle ikna edici bir örtüşme ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Hans Eberspächer⁸ (doğum: 1943, ölüm: 2014)

Psikoloji ve spor bilimleri okudu, psikoloji ve spor alanında mezun oldu, psikoloji alanında doktora yaptı. Heidelberg Üniversitesi'nde Spor Bilimleri Profesörü. Çok sayıda yayını vardır. Kitapları şunlardır: *Handlexikon Sportwissenschaft [Spor Bilimleri Elkitabı]* (ed., 1987); *Sportpsychologie [Spor Psikolojisi]* (5. baskı 1993); *Mentale Trainingsformen in der Praxis [Uygulamalı Zihinsel Eğitim]* (3. baskı 1993).

⁸ Yazının aslında bulunan görsel, çözünürlük kalitesi düşük olduğundan (<https://www.dosb.de/sonderseiten/news/news-detail/news/sportpsychologe-hans-eberspaecher-gestorben> adresinden alınan) aşağıdaki fotoyla değiştirilmiştir. (Ç.N.)

6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Depreme İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi

Fatma KARAMAN¹

MAKALE BİLGİSİ:

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 26.11.2024

Onay Tarihi: 11.12.2024

Atıf: Karaman, F. (2024). 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Depreme İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(S1),34-50.

DOI: <http://dx.doi.org/10.20228/cudes.79506>

Özet

Deprem, özel anlamda bireylerin genel anlamda ise toplumun hafızasında maddi ve manevi birçok tahribat bırakan doğal bir afettir. Depremi kişiler üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması, depreme ilişkin farkındalığın ve bilincin oluşmasına katkı sağlaması noktasında önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen ve afet bölgesi olarak ilan edilen 11 ilde yaşayan yükseköğretim öğrencilerinin depreme ilişkin algılarını belirlemektir. Katılımcıların algıları mecazlar yoluyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaca ulaşmak için nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Çalışmanın araştırma grubunu depremden sonra afet bölgesi olarak ilan edilen şehirlerde yaşayan 160 yükseköğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri ise “Bana göre deprem... gibidir; çünkü...” ifadesinin yer aldığı bir form aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler “bilinçlenme, mücadele, bilimsel temellendirme, önlem, dinsel bağdaştırma” kategorileri depreme ilişkin geliştirilen olumlu kategorilerken; “geçmişin yok olması, yalnızlık, günlerce enkazda kalma, psikolojik çöküntü, fiziksel yıkım, umutsuzluk, korku, can kaybı, çaresizlik, ekonomik zarar” ise olumsuz kategoriler altında toplanmıştır. Dolayısıyla depremin; maddi ve manevi geçmişin silinmesi, yıllarca edinilen mal ve manevi değerler, aile bağları, sosyal çevre, yakın arkadaş ve genel olarak kişinin sevdikleriyle bağın kopması anlamına geldiği belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler:Afet, Deprem, Metafor, Algi, Yükseköğretim öğrencileri.

Investigation of Earthquake Perceptions of University Students Who Experienced the Kahramanmaraş Earthquake of February 6, 2023 through Metaphors

Abstract

Earthquake is a natural disaster that leaves many material and moral damages in the memory of individuals in a private sense and in the memory of society in general. Revealing the effects of the earthquake on people is important in terms of contributing to the formation of awareness and consciousness about the earthquake. In this context, the aim of this study is to determine the perceptions of higher education students living in 11 provinces that were directly or indirectly affected by the February 6, 2023 Kahramanmaraş earthquake and declared as disaster areas. The perceptions of the participants were tried to be understood through metaphors. To achieve this aim, phenomenology design, which is one of the qualitative research methods, was used. The research group of the study consists of 160 higher education students living in cities declared as disaster areas after the earthquake. The data of the study is obtained through a form with the statement "For me, earthquake is like...; because..." The obtained data were analyzed by content analysis. While the categories of "awareness, struggle, scientific justification, precaution, religious reconciliation" of the data obtained from the study were positive categories related to the earthquake; "The disappearance of the past, loneliness, being in the wreckage for days, psychological depression, physical destruction, hopelessness, fear, loss of life, helplessness, economic damage" were grouped under negative categories. Therefore, the earthquake; it has been determined that it means the erasure of the material and spiritual past, the property and moral values acquired over the years, family ties, social environment, close friends and generally the loss of ties with one's loved ones.

Key Words: Disaster, Earthquake, Metaphor, Perception, Higher education students.

¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, ORCID 0000 - 0002 - 0461 - 5593, fatmakaraman33@gmail.com.

1. GİRİŞ

Afet, etki gücüne göre gerek toplumun tamamına gerekse de belli kesimlerine fiziksel, ruhsal, ekonomik ve sosyal olmak üzere maddi ve manevi çok sayıda kayıplar doğuran, normal hayatın akışını ve insanların alışlagelmiş faaliyetlerini tamamen durduran veya kesintiye uğratan, teknolojiye bağlı, doğa veya insan kaynaklı olaylar biçiminde tanımlanmaktadır (AFAD 2022). İnsanlığın maruz kaldığı sel, yangın, toprak kayması, fırtına, hortum, çığ, kasırga, heyelan ve volkanik patlama gibi çok sayıda afet, geçmişte yaşanmış günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir. Ancak bu doğal afetler arasında insanın yaşamını etkileyen en büyük ve tehlikeli doğal afet depremlerdir. Afad'a göre de Türkiye'de en fazla can ve mal kaybına sebebiyet veren doğa olayı depremlerdir. Afad'ın depreme ilişkin bu verisini destekler nitelikte 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi olan ilki 7.7 ikincisi ise yine aynı gün içerisinde 7.6 büyüklüğünde iki deprem meydana gelmiştir. Bu deprem sadece Kahramanmaraş'ı değil; Hatay, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Şanlıurfa, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Osmaniye ve Adana, olmak üzere çok geniş bir alana yayılarak 11 ili etkisi altına almıştır. Bu 11 il depremden kısa bir süre sonra afet bölgesi ilan edilerek bu şehirlerde üç ay olmak üzere OHAL ilan edilmiştir. Deprem şiddetinin büyük olmasına bağlı olarak çok ciddi boyutlarda can ve mal kaybına sebebiyet vermiştir. Deprem sonucunda bu çalışmanın yapıldığı süre içerisinde açıklanan bilgilere göre 50 bini aşkın vatandaşımız yaşamını yitirmiştir. Cumhuriyet tarihinde en büyük deprem yaklaşık olarak 40.000 kişinin hayatını kaybettiği 28 Aralık 1939 Erzincan'da meydana gelen depremdir. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli deprem ile Cumhuriyet tarihinin en büyük depremi olan 1939 depremi kıyaslandığında bu depremin büyüklüğü ve sebep olduğu maddi, manevi kayıplar daha da iyi anlaşılmaktadır.

Gerek depremin yıkıcı etkisi gerekse de depremin meydana geldiği zamanda çok soğuk hava şartlarının hâkim olması, durumu daha da kötüye götürmüştür. Evleri yıkılan veya hasar gören binlerce kişi evsiz kalmıştır. Depremzedelerin barınma ihtiyaçları çadır, konteyner gibi olanaklarla karşılanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra çok sayıda depremzede Türkiye'nin farklı üniversitelerinin öğrenci yurtlarına yerleştirilmiştir. Dolayısıyla depremzedelerin barınma ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla Türkiye'de üniversiteler depremin etkisine bağlı olarak 2022-2023 eğitim öğretim yılının bahar dönemini uzaktan eğitimle sürdürmek durumunda kalmıştır. Deprem ve depremden sonra maruz kalınan koşullar nedeniyle depremden en çok etkilenen kitlelerden biri de depremi gerek doğrudan gerekse de dolaylı olarak yaşayan üniversite öğrencileri olmuştur. YÖK tarafından yapılan açıklamaya göre 4 milyon 187 bin yükseköğretim öğrencisinden yaklaşık 676 bin öğrencinin deprem bölgelerinde olduğunu buna bağlı olarak yükseköğretimdeki her 6 öğrenciden birinin depremden doğrudan etkilendiği belirtilmiştir (YÖK 2023). Çok sayıda üniversite öğrencisi depremde hayatını kaybederken; bazı öğrenciler yakınlarını, evlerini ve eğitim öğretim materyallerini enkazda kaybetmişlerdir. Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Erol Özvar, Kahramanmaraş merkezli depremden etkilenen 11 ilde 1361 üniversite öğrencisinin hayatını kaybettiğini açıklamıştır (YÖK 2023). YÖK'ün kamuoyuyla paylaştığı verilerden de anlaşılacağı gibi depremin yükseköğretimdeki öğrenciler üzerindeki etkisi de çok büyük olmuştur. Bu nedenle bu kadar büyük çaplı bir depremin üniversite öğrencilerine yansımalarının araştırılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı 6 Şubat 2023 tarihinde merkez üssü Pazarcık olan, 11 ili etkileyen ve bu depremi doğrudan veya dolaylı yaşayan üniversite öğrencilerinin depreme ilişkin algılarını ve deneyimlerini metaforlarla incelemektir. Depremin öğrencilere yansımalarının ne şekilde olduğu metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma depremin yükseköğretimdeki öğrencilere etkisini ve depremin eğitime yansımaları görebilmede veri sunması noktasında önemlidir. Çalışmanın araştırma soruları aşağıdaki gibidir;

-Afet bölgesinde ikamet eden üniversite öğrencilerinin depreme ilişkin geliştirdikleri olumsuz metaforlar nelerdir?

-Afet bölgesinde ikamet eden üniversite öğrencilerinin depreme ilişkin geliştirdikleri varsa olumlu metaforlar nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji bir olay veya olguya ilişkin tecrübe edinilen deneyimlerin ortaya koyduğu anlamı belirler (Creswell 2013). Bireylerin deneyim ve algılarını temel alan fenomenoloji bireylerin deneyimlerine ilişkin ortak anlamları kavramlar yardımıyla ortaya çıkarmayı amaçlar (Aslan 2018).

Nitekim bu çalışmada da depremi deneyimlemiş yükseköğretim öğrencilerinin deprem felaketine yükledikleri anlamların neler olduğu, depremin onlar için ne ifade ettiği araştırılmıştır. Bu çalışmanın etik kurul izin belgesi Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun tarih 27.04.2023 sayı 15767 ve karar 13 ile alınmıştır.

3.1. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın araştırma grubu 2022-2023 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Fırat Üniversitesinde öğrenim gören ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremden etkilenen 11 ilden herhangi birinde yaşayan yükseköğretim öğrencilerinden 1., 2., 3., ve 4. sınıf olmak üzere toplam 160 kişiden oluşmaktadır. Fenomenolojik çalışmalarda araştırma grubu araştırmanın merkezinde yer alan olgu veya olayı yaşayan ve tecrübe edinilen söz konusu olayı dışı vurabilecek birey ve gruplardan seçilir (Yıldırım / Şimşek 2008). Dolayısıyla bu çalışmanın araştırma grubunu Kahramanmaraş depremini yaşamış yükseköğretim öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan araştırma grubunun demografik özellikleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Araştırma grubuna ait demografik özellikler

Yaşadığı İl	Katılımcı sayısı	Öğrenim seviyesi
Adana	9	Lisans
Adıyaman	20	Lisans
Diyarbakır	8	Lisans
Elazığ	23	Lisans
Gaziantep	8	Lisans
Hatay	16	Lisans
Kahramanmaraş	21	Lisans
Kilis	6	Lisans
Malatya	24	Lisans
Osmaniye	9	Lisans
Şanlıurfa	16	Lisans
Toplam		160

3.2. Veri toplama araçları

Araştırmacı tarafından Google forms ile hazırlanan bir form aracılığıyla araştırma verileri elde edilmiştir. Formda katılımcıların depreme yönelik metaforik algılarını ve geliştirdikleri algılarının gerekçelerini ortaya çıkarmak amacıyla tamamlamaları gereken bir cümle yer almaktadır: “Bana göre deprem... gibidir; çünkü...”. Bu form aracılığıyla 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminin kendileri için ne anlam ifade ettiğini, depremin katılımcılar için neyi çağrıştırdığı belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan formu doldururken akıllarına ilk gelen kavramı ve nedenini yazmaları istenmiştir. Böylece katılımcıların depreme ilişkin hangi metaforları geliştirdikleri ve geliştirdikleri metaforların gerekçeleri benzetme yönlerine bakılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Çalışmanın verileri içerik analizi yapılarak çözümlenmiştir. Öncelikle depreme ilişkin geliştirilen metaforlar teker teker tablo şeklinde listelenmiştir. Daha sonra metaforların benzetme yönleri dikkate alınarak kategoriler oluşturulmuştur. Geliştirilen metaforun gerekçesine bağlı olarak bir metafor birden fazla kategoride kullanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini hesaplamada Miles ve Huberman'ın (1994) formülü kullanılmıştır. Bu formül; “güvenirlilik= görüş birliği/görüş birliği + görüş ayrılığı” şeklindedir. Buna göre uzmanlar ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olması halinde istenilen düzeyde bir güvenirlilik sağlanmış olmaktadır (Akt. Saban 2008: 430). Araştırmanın güvenilirliğini belirlemek amacıyla bir alan uzmanına depreme ilişkin geliştirilen 73 metafor gerekçeleriyle gönderilmiş ve araştırmacı tarafından oluşturulan kategoriler altında metaforların listelenmesi istenmiştir. Araştırmacı ve

uzmanın eşleştirmeleri karşılaştırılmış, karşılaştırma sonucunda ise depreme ilişkin geliştirilen “hayat, uyarı, dağılmak” olmak üzere üç metaforun farklı kategorilerde gösterildiği belirlenmiştir. Buna göre verilerinin güvenilirliği $70/70+3 \times 100 = \%95,2$ olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın yüksek bir güvenilirlik oranına sahip olduğu söylenebilir.

4. BULGULAR

Bu bölümde öncelikle katılımcıların depreme ilişkin geliştirdikleri metaforların tümü teker teker listelenmiş daha sonra ise metaforlara ilişkin kategoriler tablolar halinde açıklanmıştır.

Tablo 2: Yükseköğretim Öğrencilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremine İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Sayı	Öğrenci	Metafor	Metaforun Tekrarlanma sayısı
1.	K106, K154, K38, K48, K70, K52, K53, K65	Korku	8
2.	K78, K115, K54, K49, K61, K90, K109, K116, K134, K143, K152, K140, K80	Kıyamet	13
3.	K30, K105, K76, 157, K95, K55, K123, K156, K139	Felaket	9
4.	K4, K59	Ülkenin geriye gitmesi	2
5.	K5, K63, K86	Facia	3
6.	K6	Nazım Hikmet'in “kız çocuğu” şiiri	1
7.	K26, K73, K67, K89, K110, K114, K146, K135	Enkaz	8
8.	K9,	Habersiz gelen ölüm nedeni	1
9.	K149	Annesini kaybetmiş küçük bir çocuk	1
10.	K10, K68, K81, K112, 136	Savaş	5
11.	K11, K40	Savunmasız an	2
12.	K12	Ölümlerle yaşam arasındaki ince çizgi	1
13.	K37, K125, K91, K117, K119, K124, K137	Kâbus	7
14.	K15	Yarı ölüm	1
15.	K16, K138	Dağılmak	2
16.	K84, K126, K131, K118, K101	Yıkım	5
17.	K17, K93	Belirsizlik	2
18.	K20	İnsanların yaralanıp komaya girdiği trafik kazası	1
19.	K19	Bir yanının eksik kalması	4
20.	K28, K46, K153, K142	Çaresizlik	6
21.	K50, K62, K151, K94, K111, K96	Ceza	1
22.	K22	İmtihan	1
23.	K35	Küçük kıyamet	1
24.	K148	Yeniden başlangıç	4
25.	K25, K69, K72, 129	Psikolojik çöküntü	1
26.	K2	Beşik	2
27.	K27, K133	Yarım kalmış hayaller	1
28.	K45	Emek veren insan	2
29.	K29, K60	Geçmişini kaybetmek	1
30.	K36	Kalp krizi	2
31.	K47, K144	Mezar	1
32.	K32	Hayatın sonu	1
33.	K3	Rüya	1
34.	K34	Ölümün yaklaşması	2

35.	K1,K145	Önlem alınmayan korkunç felaket	1
36.	K56	Hatıralar enkazı	1
37.	K57	Umutların yıkılışı	
38.	K58	Mahşer alanı	1
39.	K74	Yarı ölüm	1
40.	K97	Ölüm	1
41.	K100,K75,K98	Bitiş	3
42.	K160	Uykusuzluk	1
43.	K33, K64	Uyanış	2
44.	K71,K41	Hayatın tümü	2
45.	K39	Tedbir	1
46.	K7	Yok olmak	1
47.	K77	Ayrılık	1
48.	K79	Hata	1
49.	K82	Hayat	1
50.	K83	Hapishane	1
51.	K85	Yaşlandırıcı ilaç	1
52.	K87	Umutsuzluk	1
53.	K8	Son	1
54.	K92	Son nefes	1
55.	K13	Terk edilmek	1
56.	K99	Ruhumdaki kırık	1
57.	K102	Sonuç	1
58.	K103	Cehennem	1
59.	K158	Sürekli huzursuzluk	1
60.	K108	Acı bir uyanış	1
61.	K120	İmtihan	1
62.	K14	Anlaması zor bir ders	1
63.	K121	İhmalkârlıklar yığını	1
64.	K122,K42	Travma	2
65.	K127,K51,K159	Kader	3
66.	K128	Kâbus	1
67.	K18,K88,K104,K155,K130	Normal bir olgu	5
68.	K132,K44,K107,K113,K141,K150	İhmalkârlık	6
69.	K147	Ruhsal acı	1
70.	K21	Uyarı	2
71.	K23, K31	Su	1
72.	K24	Yarım kalmış aileler	1
73.	K43	Ayıran	1

4.1. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremine İlişkin Geliştirilen Metaforların Kategorileri

Yükseköğretimde öğrenim gören 160 öğrenciden elde edilen 6 şubat 2023 Kahramanmaraş depremine yönelik veriler analiz edildiğinde katılımcıların depreme ilişkin 73 metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu metaforlardan “imtihan, yeniden başlangıç, emek veren insan, uyanış, tedbir, hayat, sonuç, acı bir uyanış, uyarı, normal bir olgu” metaforları katılımcılar tarafından depreme ilişkin geliştirilen olumlu metaforlarken; diğer 62 metafor ise olumsuz anlamlar içermektedir. Bütün metaforlar “geçmişin yok olması, yalnızlık, günlerce enkazda kalma, psikolojik çöküntü, fiziksel yıkım, umutsuzluk, korku, önlem, bilinçlenme, can kaybı, çaresizlik, dinsel bağdaştırma, mücadele, bilimsel temellendirme, ekonomik zarar” olmak üzere 15 kategori altında toplanmıştır. Aşağıda her bir kategori metaforları ve gerekçeleriyle birlikte tablolastırılarak açıklanmıştır.

Tablo 3: Geçmişin Yok Olması Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Yok olmak	Memleketin yerle bir olması	Geçmişin yok olması
Hatıralar enkazı	Hatıraların yok olması	
Geçmişini kaybetmek	Evin yıkılması	
Yarım kalmış hayaller	Sevdiğin insanların ölmesi	
Su	Her şeyi yok etmesi	
Cehennem	Sevdiklerini alması	

Geçmişin yok olması kategorisinde “yok olmak, hatıralar enkazı, geçmişini kaybetmek, yarım kalmış hayaller, su ve cehennem” olmak üzere altı metafor geliştirilmiştir. Metaforların benzetme yönü ve nedenleri analiz edildiğinde depremi yaşayanların evlerinin, bu evlerdeki hatıralarının ve sevdikleri kişilerin artık olmadığı, depremin büyük kayıplara sebep olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların geçmişin yok olması kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K77: “Bana göre deprem yok olmak gibidir; çünkü memleketin gözlerinin önünde gidiyor, arkadaşlarının ailenin teker teker ölüm haberi geliyor ve sen hiçbir şey yapamıyorsun.”

K57: “Bana göre deprem bir nevi hatıralar enkazı gibidir çünkü birçok insanın anıları birbiri arasında yok olup gidiyor kendileri de dahil olmak üzere.”

K45: “Bana göre deprem yarım kalmış, tamamlanamayan hayallerdir. Sevdiğin insanları yitirdiğini onların artık olmayacağını kabullenmek, öldüğünü bilmene rağmen belki yaşar umuduyla beklemek ve o anki çaresizlik, akşamında girecek evinin olmaması aç susuz beklemen, çok değer verilip övülen paranın hiç bir yerde geçerliliğinin olmaması, gittiğin şehirde insanların sana acıyarak bakması, acıyarak yardım etmesi....”

K160: “Neredeyse tüm arkadaşlarımı kaybettim, çocukken beraber oyun oynadığım okula gittiğim arkadaşlarım şimdi yok....”

K158: “Cehennem gibi çünkü sevdiklerimi kaybettim, evimi kaybettim bütün düzenim hayatım değişti.”

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerinden depremin yarattığı tahribatın şiddeti net bir şekilde anlaşılmaktadır. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremde 11 ilde çok ciddi boyutlarda yıkımlar olmuştur. Katılımcıların yukarıdaki örnek ifadelerinden de anlaşıldığı gibi depremden etkilenen şehirlerde kısmi yıkımlardan ziyade bütün bir şehrin yıkımına bağlı olarak insanların sevdiklerinin, evlerinin, sosyal çevrelerinin dolayısıyla yıllarca emek vererek oluşturdukları geçmişlerinin bir anda yok olduğu net bir şekilde ortaya konulmuştur. Depremden sağ olarak kurtulanlar ise evlerinin yıkılması, paraları olmalarına rağmen etrafındaki fırın, manav, dükkân gibi yerlerin işlev görememesine bağlı olarak hayati ihtiyaçlarını göremedikleri ve bu durumun da bir nevi yok olma olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır. Evleri yıkılanlar ise başka şehirlere göç ederek var olan düzenlerini geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla bazı katılımcılar için deprem; maddi ve manevi geçmişin silinmesi, yıllarca edinilen mal ve manevi değerler, aile bağları, sosyal çevre, yakın arkadaş ve genel olarak kişinin sevdikleriyle bağın kopması anlamına gelmektedir.

Tablo 4: Yalnızlık Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Annesini kaybetmiş küçük bir çocuk	Ürkütücü olması	Yalnızlık
Bir yanının eksik kalması	Değerli olanların kaybedilmesi Tek kalmak	
Ayrılık	Şehir değiştirmek	
Ayrılan	Tek başına kalmak	
Terk edilmek	Ailelerin dağılması	
Dağılmak	Rutin düzenine uzak kalmak	

Hayatın sonu	Herkesin kendi derdine düşmesi
Küçük kıyamet	

Katılımcılar yalnızlık kategorisinde “annesini kaybetmiş küçük bir çocuk, bir yanının eksik kalması, ayrılık, ayıran, terk edilmek, dağılmak, hayatın sonu, küçük kıyamet” olmak üzere sekiz metafor geliştirmişlerdir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde depremin köklerinden kopararak tek başına bıraktığı, şehir değiştirmek zorunda kalınması nedeniyle gidilen yeni şehirde yalnızlık hissine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların yalnızlık kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

K149: “Annesini kaybetmiş küçük bir çocuk gibidir, çünkü o anı yaşamak inanılmaz ürkütücü ve umutsuz.”

K28: “Bana göre deprem bir yanımızın eksik kalması gibidir, çünkü evimiz, eşyalarımız, ailemiz, arkadaşlarımız bunlar gittiğinde her zaman bir yanımız eksik kalır.”

K16: “Bana göre deprem dağılmaktır, çünkü insanların evleri aileleri darmadağın oldu.”

K3: “Bana göre deprem hayatın sonu gibidir, çünkü evime, hayatıma, yaşamıma uzakta kaldım.”

K79: “Bana göre deprem ayıran bir şeydir. Çünkü maalesef uzaklara gitmek zorunda kaldık deprem bölgesine dönemiyorum evim biraz hasarlı diye.”

K99: “Bana göre deprem terk edilmek gibidir, çünkü hayatımdaki birçok şey beni terk etti ya da ben onları terk etmek zorunda kaldım.”

K148: “Küçük kıyamet, çünkü bir çok can, mal kaybı oluyor ve çoğunluk maalesef kendi derdine düşüp belki de farkında olmadan bencilleşip dar bir bakış açısıyla olayları yorumlayıp, empati yaparak davranmıyor.”

Depremde evlerin hasarlı olması nedeniyle insanlar kendi düzenlerini, gündelik, rutinlerini ve duygusal bağ kurarak aidiyet oluşturdukları evlerini, eşyalarını terk etmişlerdir. Gerek maddi gerekse de manevi bir değeri olan kişiye ait herhangi bir nesnenin yok olması aidiyet duygusunu olumsuz etkileyebilmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki katılımcı ifadelerinden depremden sonra evlerine giremeyen depremedelerde yalnızlık duygusunun olduğu anlaşılmaktadır. Yalnızlık duygusu yaşamının diğer bir sebebi ise yine bu zor süreçte deprem bölgesindeki her bir vatandaşın kendi hayatına öncelik vererek yakınındakilerinin ihtiyaçlarına cevap verecek durumda olmamasıdır. Katılımcılardan birinin “annesini kaybetmiş küçük bir kız çocuğu” benzetmesi ise yaşanan bu yalnızlık duygusunu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Günlerce Enkazda Kalma Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Ölümün yaklaşması	Hayatla bağın kopması	
Ölüm	Sağ çıkamama endişesi	
Hapishane	Karanlıkta kalmak	
Yaşlandırıcı ilaç	Yıpratıcı olması	
İnsanların yaralanıp komaya girdiği trafik kazası	Hasar almak	Günlerce enkazda kalmak
Yarı ölüm	Enkaz altında kalmak	
Ölümlerle yaşam arasındaki ince çizgi	Hayatla bağın kopması	

Günlerce enkazda kalma kategorisinde “ölümün yaklaşması, yarı ölüm, ölüm, hapishane, yaşlandırıcı ilaç, insanların yaralanıp komaya girdiği trafik kazası, ölümlerle yaşam arasındaki ince çizgi, yarı ölüm” olmak üzere yedi metafor geliştirilmiştir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde binaların yıkılması neticesinde çok sayıda insanın enkazda kaldığı, enkaz altında sağ olsalar dahi hayatla bağlarının kopması nedeniyle kendilerini yarı ölü gibi hissettikleri, enkaz altında sağ çıkamamayı düşünmelerine bağlı olarak büyük bir korku yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların günlerce enkazda kalma kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K87: “Bana göre deprem yaşlandırıcı bir ilaç gibidir çünkü insanı çok etkiliyor ve “Sanki 10 yıl birden yaşlandım” cümlesini söylemenize neden oluyor.”

K20: “Bana göre deprem insanların yaralanıp komaya girdiği bir trafik kazası gibidir; çünkü sağlıklı şekilde sağ çıkanlar bile 1-2 yılda anca kendilerine gelirler ...”

K15: “Yarı ölüm gibidir çünkü binaların altında çok ağır şeyler yaşadık.”

K85: “Deprem denilince aklıma hapisane geliyor ve depremzedeleri de o hapisanedeki kişilere benzetiyorum çünkü çoğu acı ve karanlık bir hayata mahkûm oldu.”

Bu araştırmada enkaz altında günlerce kalıp çıkarılmayı bekleyen depremzedelerden de veriler elde edilmiştir. Günlerce enkaz altında beklemenin kişide yarattığı tahribat “yaşlandırıcı ilaç” benzetmesiyle çarpıcı bir biçimde dile getirilmiştir. Yine enkazda bekleme süreci, trafik kazası sonrası komada olma ile ilişkilendirilerek bir noktada ölümün beklenildiği anlaşılmaktadır. Yukarıdaki katılımcı ifadesinden de anlaşıldığı gibi diğer bir derinlikli benzetme ise enkazda kalmanın karanlıkta kalma ve acı çekme nedeniyle hapisanede kalma ile ilişkilendirilmesidir.

Tablo 6: Psikolojik Çöküntü Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Travma	Etkisinin devam etmesi	
Ruhsal acı	Manevi güçsüzlük	
Psikolojik çöküntü	Çok etkilenmek	Psikolojik çöküntü
Ruhumdaki kırık	Onarılması zor	
Sürekli huzursuzluk	Bilinmezlik	
Kabus	Kalıcı iz bırakması	
Kıyamet	Ölümü beklemek	
Yıkım	Psikolojiyi bozmak	

Katılımcılar psikolojik çöküntü kategorisinde “travma, ruhsal acı, psikolojik çöküntü, ruhumdaki kırık, sürekli huzursuzluk, kabus, kıyamet ve yıkım” metaforları olmak üzere sekiz metafor geliştirmişlerdir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde depremin mal ve can kaybının yanı sıra, katılımcılar üzerinde psikolojik birçok olumsuz etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar, her ne kadar deprem felaketi hali hazırda bir oluş olarak bitmiş olsa da depremin etkilerinin halen devam etmesine bağlı olarak kalıcı izler bıraktığı ve dolayısıyla iyileştirilmesi zor psikolojik hasarlara sebep olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların psikolojik çöküntü kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K127: “Bana göre deprem travma gibidir, çünkü deprem bitse de psikolojik etkisi devam ediyor.”

K84: “Bana göre deprem yıkım gibidir, çünkü psikolojimi yıktı geçti.”

K78: “Bana göre deprem kıyamet gibidir, çünkü bir felaketi yaşadım ölüm atlattım ailemle. Gecenin bir vakti kâbusa döndü her şey, evimize giremedik, ölmeyi bekledim.”

K37: “Bana göre deprem kâbus gibidir, çünkü haftalar geçmesine rağmen o çığlıkları; Allah'a sığınma feryatları hala kulağımda... Ayrıca çocuklarını - eşlerini bir arada tutmak için oradan oraya koşuşturma çabaları ise gözümün önünden gitmiyor ve bu olaydan ötürü o an adeta bir mahşer günü gibiydi. Hala inanmamakla beraber kâbustan uyanmak hepimizin dileği, fakat ne yazık ki bu kâbustan da öte gerçek bir felaket idi...”

K102: “Ruhumdaki kırıklar gibidir, tamir edilmesi zor, unutulması zor, üstesinden gelmem zor. Çünkü kırgınlıkları ne yaparsam yapayım unutamıyorum, depremi de unutamamak bu yönüyle birbirine benziyor.”

K108: “Bana göre deprem sürekli huzursuzluk hissi gibidir, çünkü bilinmezlik barındırır.”

Depremın yarattığı yıkım, tahribat ve ölüm gibi çok sayıda olumsuzlukları birebir deneyimleyen katılımcılar, depremin üzerinden haftalar geçse de enkazdan kurtarılmayı bekleyen kişilerin yardım seslerinin ruhlarında iz bıraktığını, enkazda çocuklarının kurtarılmasını bekleyen ebeveynlerin çaresizliklerinin yarattığı üzüntünün travma yaşanmasına ve sürekli bir huzursuzluk haline neden olduğu, yaşanan bu olumsuz sürecin unutulmasının çok zor olduğu belirtilmiştir.

Tablo 7: Fiziksel Yıkım Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Enkaz	Göçük altında kalmak	Fiziksel yıkım
Yıkım	Binaların yıkılması	
Mezar	Can alması	
Beşik	Çok sallanması	
Kalp krizi	Tahribat bırakması	
Yıkıcı felaket	Çok şiddetli olması	
Son	Şehirlerin yerle bir olması	

Fiziksel yıkım kategorisinde “enkaz, yıkım, mezar, beşik, kalp krizi, yıkıcı felaket ve son” metaforları olmak üzere yedi metafor geliştirilmiştir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde depremin şiddetinin çok yüksek olduğu, binaların beşik gibi sallandığı, çok sayıda binanın yerle bir olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların fiziksel yıkım kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K26: “Bana göre deprem enkaz gibidir çünkü çoğu ben de Kahramanmaraşlıyım ve çoğu sevdiğim enkazın altında kaldı çoğu arkadaşlarımın hayalleri enkazın altında kaldı. O depremi hem doğrudan hem de dolaylı yaşadık.”

K76: “Bana göre deprem yıkıcı bir felaket gibidir, çünkü evleri bile yerinden oynatacak kadar güçlü.”

K92: “Son gibidir, çünkü memleketimden geriye sadece moloz ve acı kaldı.”

Kahramanmaraş'ta yaşayan bir katılımcı depremden hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilendiğini belirterek şehrin adeta bir enkaza dönüştüğünü ve bu enkazdan sağ çıkarılmayan çok sayıda tanığının olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar tarafından yapılan “son” benzetmesi ise yıkımın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Şehrin tamamen moloz yığına dönüşmesine bağlı olarak yaşama dair hiçbir belirtinin olmamasının ifade edilmesi ise felaketin boyutunu somut olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 8: Umutsuzluk Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Umutların yıkılışı	Mal ve mülkün enkaz olması	Umutsuzluk
Bitiş	Hayata tutunamama	
Umutsuzluk	Servetin yok olması	
Son	Hayata tutunamama	
Belirsizlik	Gelecek endişesi	
Enkaz	Hayallerin yok olması	
Felaket	Geleceği etkilemesi	

Katılımcılar umutsuzluk kategorisinde “umutların yıkılışı, bitiş, umutsuzluk, son, belirsizlik, enkaz ve felaket” olmak üzere yedi metafor geliştirmişlerdir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde deprem neticesinde bütün servetin kaybedilerek gelecek kaygısının yaşandığı, geleceğe dair umutların yok olduğu, hayata tutunacak teşvik edici bir güçlerinin kalmadığı anlaşılmıştır. Katılımcıların umutsuzluk kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K58: “Bana göre deprem umutların yıkılışıdır, çünkü enkaz altında kalan sadece insanlar, mal mülk değil umutların, hayallerin ve planların bir anda yok olmasıdır.”

K73: “Enkaz gibidir, çünkü hayallerimiz altında kaldı.”

K105: “Deprem felakettir, çünkü birçok insanın hayatını etkilemesiyle beraber öğrencilerin derslerden geri kalmasına sebebiyet verir.”

Depremzedelerin hayatla ilgili geleceğe dair yaptığı tüm planlar depremle birlikte gerçekleştirilemez duruma gelmiştir. Üniversitelerin uzaktan eğitime geçmesiyle her ne kadar eğitimin aksamaması düşünülse de deprem bölgesindeki öğrencilerin fiziksel şartlarının olumsuz olması, internet bağlantılarının yeterli olmaması, öğrencilerin derslerine aktif katılmamasına bağlı olarak geleceğe ilişkin motivasyonlarının da düşmesine sebep olduğu söylenebilir. Dolayısıyla öğrencilerin akademik başarılarına yönelik umutsuzluk yaşadıkları da belirtilmiştir. Sadece binlerce can ve mal değil; sağ kalanların yaşama dair umutlarının da enkaz altında kaldığı söylenebilir.

Tablo 9: Korku Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Felaket	Yıkıma sebep olması	Korku
Facia	Çok fazla yıkımın olması	
Kâbus	Uyanmak istemek	
Rüya	Gerçekliğine inanamama	
Korku	Çok korkmak	
Kıyamet	Enkazdaki çığlıkların duyulması	

Korku kategorisinde “felaket, facia, kâbus, rüya, korku ve kıyamet” olmak üzere altı metafor geliştirilmiştir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde depremin şiddetinin ve sebep olduğu yıkımın büyüklüğü nedeniyle inanılmaz derecede korku yarattığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların korku kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K125: “Bana göre deprem uyanmadığın bir kâbus gibidir, çünkü çok güzel hayallerle yattığın bir günde bir an önce uyanmak istediğin bir kâbusa dönüşebilir.”

K157: “Kıyamet gibidir çünkü insanların enkaz altında çığlıklarını duydum.”

K30: “Bana göre deprem insanın başına gelecek en kötü felakettir. Çünkü kimse beğenerek aldığı içine sığındığı evinin ona mezar olacağını bilemezdi.”

K106: “Bana göre deprem korku gibidir; çünkü o an yaşadığımız hissettiğimiz tek şey bu duyguydu.”

Katılımcılar enkaz altında kalanların çığlıklarının kıyameti hatırlattığını, insanların beğenerek ve yüksek meblağlar ödeyerek aldıkları evlerinin onlara mezar olacağını akıllarına gelmediğini, deprem anında hissedilen ilk duygunun korku olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 10: Önlem Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Önlem alınmayan korkunç felaket	Önlem alınmaması	Önlem
Tedbir	Önlem alınmaması	
Facia	Gerçek olamayacak kadar şiddetli olması	
Kâbus	Hazırlıklı olmama	
Rüya	Tedbirin olmaması	
Korku	Hazırlıklı olmama	
Hata	Bilim insanlarının uyarılarının önemsenmemesi	
İhmalkârlıklar yığını	Önlem alınmaması	
İhmalkârlık	Tedbirli olmama	

Katılımcılar önlem kategorisine ilişkin “önlem alınmayan korkunç felaket, tedbir, facia, kabus, rüya, korku, ihmalkârlıklar yığını, ihmalkârlık ve hata” olmak üzere dokuz metafor

geliştirmişlerdir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde katılımcılara göre Türkiye'nin deprem ülkesi olmasına rağmen herhangi bir önlemin alınmadığı, bu depremle birlikte ülkenin deprem gerçekliğiyle çok kötü bir şekilde yüzleştiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların önlem kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K56: “Bana göre bu deprem önlem alınmayan korkunç bir felaket gibidir; çünkü biliyoruz ki bu bir doğal afettir ve dünyada yaşanan en kötü ve en sarsıcı depremlerden biriydi. Böylesi bir şey inanılır gibi değildi. Fakat önlem alınmış olsaydı belki de bu kadar can kaybı olmazdı. Bu kadar yakınlarımızı kaybetmiş olmazdık. Tamamen ilgisiz ve önlemsiz olduğu için bu kadar can kaybına sebep oldu. Ve korkunçtu.”

K82: “Bana göre deprem hepimizin hatası gibi, çünkü yapılan her şey ihmallerde ve göz önündeydi hepimize ders niteliğinde her şeyi kaybettik; ahlak, iş sorumluluğu, sadece mal varlığının önemsendiği zaman sonuçlarına katlanıyoruz. Yapılan bütün ihmaller dinlemediğimiz profesörlerimiz bilim insanlarımız gibi birçok şey yazılabilir. İnşallah ders alabiliriz.”

K122: “Bana göre deprem ihmalkârlıklar yığındır, çünkü her şey ihmalden oldu. Tüm ölümler, kayıplar ihmalden oldu.”

K150: “Bana göre deprem ihmalkârlıktır çünkü her ne kadar doğal afet olsa da deprem bölgesinde yaşayan bizler tedbirsiz, umursamaz bir tavırla sanki hiçbir şey olmazmış gibi davranıyoruz ve ne kadar kardeşimizi kaybettiğimizi ve kaybedeceğimizi unutuyoruz yapılan evleri ucuza mal etmek için insanların canıyla oynuyoruz.”

Katılımcılar yaşadıkları depremin şiddetinin büyüklüğü nedeniyle bu depremi, dünyada yaşanan en sarsıcı deprem olarak nitelendirmişlerdir. Çok sayıda can kaybı olmasının en önemli sebebinin, depreme yönelik önlem alınmamasını göstermişlerdir. Bunun yanı sıra toplumsal bir özelleştirme yapılarak bilim insanlarının uyarılarının dikkate alınmadığı, insanların iş sorumluluğunu ve ahlaki değerlerini kaybetmesi nedeniyle ders çıkarılması gereken çok konu olduğunu, evlerin maliyetlerinin düşürülmesi ve daha fazla kar edinilebilmesi için evlerin sağlam yapılmadığı gerekçe gösterilerek yeterli önlemlerin alınmadığı vurgulanmıştır.

Tablo 11: Bilinçlenme Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Uyanış	Farkındalığın artması	Bilinçlenme
Anlaması zor bir ders	Anlaşılamaması	
Acı bir uyanış	Hayatın anlamsızlığının farkına varma	

Bilinçlenme kategorisinde “uyanış, anlaması zor bir ders, acı bir uyanış” metaforları olmak üzere üç metafor geliştirilmiştir. Metaforların benzetme yönü incelendiğinde katılımcılara göre 7,7 şiddetinde yaşanan depremin toplumun bilinçlenmesini sağladığı, depreme ilişkin farkındalığı artırdığı ve hayata yüklenen anlamın aslında düşünüldüğü kadar önemli olmadığını farkına varıldığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların bilinçlenme kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K71: “Uyanış çünkü yeni hayata tekrar farkında olarak yaşar insan.”

K120: “Bana göre deprem acı bir uyanış gibiydi, çünkü herkes dünyanın ne kadar boş olduğunu anladı.”

K121: “Bana göre deprem anlaması zor bir ders gibidir; çünkü bir anda ve tahmin edilemez şekilde hayatları değiştirdi.”

Katılımcılar, depremle birlikte düzenlerinin ve hayatlarının gidişatının değişmesi nedeniyle depremin anlaşılması zor bir tecrübe yaşattığını, depremlilerin çok ağır bedeller ödeyerek hayata farklı bir açıdan bakmayı çok acı bir şekilde deneyimlediğini ifade etmişlerdir.

Tablo 12: Can Kaybı Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Son nefes	Ölüme sebep olması	
Hayatın sonu	Ölümlerle sonuçlanmak	
Habersiz gelen ölüm nedeni	Ne zaman ve nerede olacağını belirsizliği	Can kaybı
Kalp krizi	Ansızın gelip can alması	
Nazım Hikmet'in "kız çocuğu" şiiri	Çok sayıda çocuğun ölmesi	

Katılımcılar can kaybı kategorisine ilişkin "son nefes, hayatın sonu, habersiz gelen ölüm nedeni, kalp krizi, Nazım Hikmet'in "kız çocuğu" şiiri" olmak üzere beş metafor geliştirmişlerdir. Metaforların gerekçelerinden de depremin çok sayıda can kaybıyla sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların can kaybı kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K47: "Bana göre deprem kalp krizi gibidir; çünkü o da deprem gibidir. Bir anda habersizce gelir ve insanları öldürür."

K9: "Habersiz gelen bir ölüm nedenidir çünkü onca insan hazırlıksız yakalanıyor kimin nerede olduğunu nerde öldüğünü bile bilmiyor kimse ruhen bedenlen ve psikolojikmen çok zor bir durum."

Katılımcılar depremi kalp krizine benzeterek ansızın gelip ani ölümlere sebep olduğunu, depremin önceden ne zaman olacağını tahmin edilememesi nedeniyle insanların hayatlarını sürdürdüğü ev ve şehir dışında kısa süreli gittiği herhangi bir yerde de ölebileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 13: Çaresizlik Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Savunmasız an	Kendini koruyamama	
Savaş	Şehirlerin harap olması	
Çaresizlik	Savunmasız olmak	Çaresizlik
Uykusuzluk	Kendini koruyamama	

Çaresizlik kategorisine ilişkin "savunmasız an, savaş, çaresizlik, uykusuzluk" metaforları olmak üzere dört metafor geliştirilmiştir. Metaforların gerekçelerinden depremlerden kendini depremden koruyamadıkları ve şehirlerin neredeyse tamamının yıkılması nedeniyle çaresizlik duygusu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların çaresizlik kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K10: "Bana göre deprem savaş gibidir, çünkü şehirler bombalanmış hale geldi."

K50: "Bana göre deprem büyük bir çaresizlik hissidir. Çünkü kimsenin elinden deprem anında gelen bir şey olmuyor. Yaşadığı anda ve sonrasında sadece çaresizlik hissiyle doluyor insanın yüreği. Kimsesiz kalan çocuklar, ölen çocuklarını sırtlayan babalar, evladına siper olan anneler. Hepsinin ilk anda ve sonrasında yaşadıkları en büyük his kesinlikle çaresizlik."

K62: "Bana göre deprem çaresizlik gibidir, çünkü bu depremde 6 gün boyunca abimin yengemin ve yeğenimin enkaz altında bedenlerini aradık."

K151: "Bana göre deprem çaresizlik gibidir, çünkü evlerimizin yıkılma anını izleyip hiçbir şey yapamamak hayatımızın moloz yığınları altında kaldığını görüp hiçbir şey yapamamak."

Katılımcılardan birinin yapmış olduğu savaş benzetmesi depremin yarattığı tahribatı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Deprem sonucunda sanki şehirlere bomba atılmış gibi ciddi yıkımlar olduğu ve bu yıkımlar nedeniyle canlarını kaybeden çocukların ebeveynleri tarafından trajik bir şekilde korunmaya çalışıldığı ve enkazda günlerce aile üyelerini bekleyenlerin yaşadıkları çaresizlik

katılımcı ifadelerine yansımıştır. Bunun yanı sıra canlarını kurtarmayı başarıp da evlerinden çıkanlar ise çaresiz bir biçimde evlerinin yıkılışını izlemek zorunda kalmışlardır.

Tablo 14: Dinsel bağdaştırma Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Kıyamet	Şehirlerin boşalması	Dinsel bağdaştırma
Mahşer alanı	Herkesin kendini düşünmesi	
Küçük kıyamet	Dünyanın yok olması	
İmtihan	Hayatın geçici olması	
Kader	Engellenememesi	
Uyarı	İlahi gücün uyarması	
Ceza	İnsanlığın kötüye gitmesi	
Cehennem	Kötülüğün artması	

Katılımcılar dinsel bağdaştırma kategorisinde “kıyamet, mahşer alanı, küçük kıyamet, cehennem, imtihan, kader, uyarı ve ceza” olmak üzere sekiz kategori oluşturmuşlardır. Katılımcıların geliştirdikleri metaforların gerekçeleri incelendiğinde deprem olgusunu dinsel unsurlarla ilişkilendirdikleri anlaşılmaktadır. Depremi engellenememesi nedeniyle kader olduğu; insanlığın kötüye gitmesi nedeniyle ilahi güç tarafından insanlığa verilen bir ceza olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcıların dinsel bağdaştırma kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K115: “Deprem benim için bir kıyamet gibiydi. Birçok sıcak yuva yıkıldı. Bazı aileler tamamen vefat etti. Şehirler bomboş

K35: “Bana göre deprem bir imtihan gibidir, çünkü bu hayatta geçici olduğumuzu hatırlatır.”

K22: “Bana göre depremlerin art arda gelmesi ilahi bir işarettir çünkü insanımız, insanlığımız çok kötüye gidiyor bu depremlerin art arda olması bir uyarı gibidir.”

K128: “Bence deprem kader gibidir. İnsan nasıl ki kaderinden kaçamaz, depremden de kaçamıyor. Yer değiştirip duruyor ancak neyden ve nereye kaçtığı belirsiz.”

Bazı ailelerden aile üyelerinin tamamının ölmesi ve ailelerden geriye hiçbir şeyin kalmamasına bağlı olarak kıyamet gibi bir zamanın yaşandığı, dünyevi hayatın geçici olması nedeniyle depremin bir imtihan olduğu, aynı gün içerisinde şiddetli iki depremin art arda yaşanmasının ilahi bir uyarıcı olduğu belirtilmiştir.

Tablo 15: Mücadele Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gerekçe	Kategori
Yeniden başlangıç	Hayatı sıfırlama	Mücadele
Emek veren insan	Hayata yeniden bağlanma	
Hayat	İniş çıkışların olması	

Mücadele kategorisi kapsamında “yeniden başlangıç, emek veren insan ve hayat” metaforları olmak üzere üç metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar ise depreme ilişkin geliştirilen olumlu metaforlardır. Katılımcıların mücadele kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K83: “Hayat gibidir, çünkü hayat içerisinde de belli zorluklar yaşarsınız ve bu zorlukların ardından tedbir almaz veya ders çıkarmazsak büyük yıkımlar ve hüznler yaşarsınız deprem hayat gibidir, çünkü hayatın da belli dönemlerin de kırılma noktaları yaşanır bu da insan için iyi veya kötü durumları tetikler ve hayat içerisinde ki her durum ardından küçüklü büyüklü farklı olayları tetikler.”

K42: “Yarım kalmış aileler, yaşama umudunu yitirmiş ama yine de çabalayan emek veren insan demektir deprem. Kitaplarım, bilgisayarım enkaz altında kaldı elimden geldiğince derslere katılmaya çalışıyorum bazen internet çekmiyor giremiyorum umarım devamsızlık sorunu olmaz. Yazacak anlatacak daha çok şey var ama dilim varmıyor İnşallah bir daha böyle felaketler yaşamayız.”

Yukarıda direkt olarak verilen katılımcı ifadelerinden deprem ile hayat arasında olduğu gibi iyi ve kötünün bir arada olması arasında bir ilişkilendirme yapıлып normal bir durum olduğu kabul edilerek bir ders çıkarılıp hayata tutunabilmek için mücadele edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kitap ve bilgisayar gibi ders materyallerini enkazda yitirmiş bir katılımcı ise bu olumsuzluklara rağmen uzaktan derslere girmek için emek verdiğini belirtmiştir.

Tablo 16: Bilimsel temellendirme Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gerekçeleri

Metafor	Gereke	Kategori
Normal bir olgu	Evrimsel süreç olması	
Sonuç	Yapıların ne kadar sağlam olduğunu göstermesi	
Uyanış	Deprem gerçeğinin farkına varma	
Tedbir	Sürekli hazırlı olma	Bilimsel temellendirme
Uyarı	Deprem gerçeğini hatırlama	
Doğal afet	Doğal bir süreç	
Ölümlle yaşam arasındaki ince çizgi	Depremin sürekli olacağı	

Katılımcılar bilimsel temellendirme kategorisinde “normal bir olgu, sonuç, uyanış, tedbir, uyarı, doğal afet, ölümlle yaşam arasındaki ince çizgi” olmak üzere yedi metafor geliştirmişlerdir. Metaforların gerekçeleri incelendiğinde deprem olgusunun katılımcılar tarafından bilimsel temellerle gerekçelendirildiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların bilimsel temellendirme kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K132: “Bana göre deprem normal bir olgudur, çünkü dünyanın oluşumundan bugüne kadar tektonik tabakaların hareketleriydi var olan ve var olmaya devam edecek evrimsel bir süreçtir.”

K23: “Bana göre deprem bir uyarı gibidir, çünkü tedbir alınmadıkça daha çok can alacak.”

K27: “Bana göre deprem ilahi bir işaret değil tamamıyla yer altı sisteminin hareket etmesi sonucu meydana gelen doğal afettir. İnsanların sağ düşünceleri bunu harama yorarak meydana geldiğini söylüyorlar çok saçma.”

K12: “Bana göre deprem ölümlle yaşam arasındaki ince çizgi gibidir, çünkü var olan bir gerçektir.”

K103: “Sonuç göstergesidir. Sonuçları itibariyle anlık değil, uzun vadede insanların işlerini nasıl ve ne kadar ciddiye alarak yaptıklarını gösterir. Zamansal olarak tahmin edilmediğinden her an bu duruma hazırlıklı olma çabası zaman içerisinde insanlara daha kaliteli iş yapma sorumluluğunu kazandıracaktır.”

Katılımcılar, depremin yer kabuğunun tektonik hareketleriyle oluşan ve sürekli olabilecek bir olgu olduğunu, ancak insanlığın depremi sağlam yapılar inşa ederek yer kabuğunda meydana gelen normal bir süreç olarak kabul edilmesini daha iyi idrak edebileceğini belirtmişlerdir. Depreme yüklenen dinsel anlamların ise manasız olduğu, depremin, binaların yıkımına bağlı olarak yapılan işin ne kadar kuralına uygun olarak yapıлып yapılmadığını göstermesidir.

Tablo 17: Ekonomik Zarar Kategorisine İlişkin Metaforlar ve Gereçekleri

Metafor	Gereççe	Kategori
Ülkenin geriye gitmesi	Ekonomik kayıp	
Felaket topu	Ülkeye zarar vermesi	Ekonomik zarar

Ekonomik zarar kategorisine ilişkin “ülkenin geriye gitmesi, felaket topu” olmak üzere iki metafor geliştirilmiştir. Metaforların gerekçelerinden depremin ekonomik anlamda da ülkeye zarar verdiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların ekonomik zarar kategorisinde geliştirdikleri metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

K4: “Bir ülkenin, insanların hayatının 20 yıl geriye gitmesidir. Çünkü deprem insanları, ülkeyi, siyaseti, ekonomiyi aşırı derece ileriye dönük bir şekilde geriye çekiyor. Ekonomi, sağlık, toplumsal alanlarda gerilemektedir.”

K95: “Bana göre deprem büyük bir felaket topu gibidir çünkü beraberinde her şeyi alıp götürdü ve sadece deprem bölgesinde yaşayanların hayatını söndürmedi aynı zamanda ülkenin geri kalanının da yaşamlarından bir şeyler eksiltti.”

Katılımcılar, depremin sadece deprem bölgesindeki insanlara maddi yük getirmediklerini aynı zamanda ülkenin ekonomisine ciddi anlamda zarar verdiğini, ülkeyi ekonomik açıdan da geriye götürdüğünü belirtmişlerdir.

5. SONUÇ

Deprem nedeniyle evleri hasarlı ya da yıkılan bazı depremzedeler geçici süreliğine yükseköğretimdeki yurtlara yerleştirilmişlerdir. Depremzedelerin yurtlara yerleştirilmelerine bağlı olarak üniversitelerde 2022-2023 bahar dönemi eğitim ve öğretim süreci uzaktan eğitimle devam etmiştir. Depremden 4 milyon 187 bin yükseköğretim öğrencisi de etkilenmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen, afet bölgesi olarak ilan edilen 11 ilde yaşayan yükseköğretim öğrencilerinin depreme ilişkin algılarını belirlemektir. 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremini yaşayan üniversite öğrencilerinin depreme ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla incelendiği bu çalışmada katılımcıların depreme ilişkin 73 metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu metaforlardan “imtihan, yeniden başlangıç, emek veren insan, uyanış, tedbir, hayat, sonuç, acı bir uyanış, uyarı, normal bir olgu” metaforları katılımcılar tarafından depreme ilişkin geliştirilen olumlu metaforlardır. Diğer 62 metafor ise depreme ilişkin geliştirilen olumsuz metaforlardır. Çalışmadan elde edilen metaforlar “geçmişin yok olması, yalnızlık, günlerce enkazda kalma, psikolojik çöküntü, fiziksel yıkım, umutsuzluk, korku, önlem, bilinçlenme, can kaybı, çaresizlik, dinsel bağdaştırma, mücadele, bilimsel temellendirme, ekonomik zarar” olmak üzere 15 kategori altında toplanmıştır. 11 şehir gibi çok geniş bir alanda hâkim olan Kahramanmaraş depreminden etkilenen her bir şehir kendi içerisinde çok büyük yıkımlar vermiştir. Bu nedenle her bir şehir, evleri yıkılanların barınma ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz kalmıştır. Evleri yıkılan depremzedeler ise başka şehirlere göç ederek var olan düzenlerini geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla bazı katılımcılar için depremin; maddi ve manevi geçmişin silinmesi, yıllarca edinilen mal ve manevi değerler, aile bağları, sosyal çevre, yakın arkadaş ve genel olarak kişinin sevdikleriyle bağın kopması anlamına geldiği belirlenmiştir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının deprem sonrasında yaptığı incelemeler neticesinde çok sayıda binanın hasarlı olduğu ve bu incelemelerin devam etmesine bağlı olarak hasarlı ev sayısında artış olabileceği açıklanmıştır (NTV 2023). Depremde evlerinin hasarlı olması nedeniyle insanlar kendi düzenlerinden, gündelik, rutinlerinden uzak kalarak duygusal bağ kurarak aidiyet oluşturdukları evlerini, eşyalarını terk etmişlerdir. Katılımcıların depreme ilişkin geliştirdikleri metaforlardan evlerine giremeyen, ailesi gibi hayatında önemli yerleri olan sevdiklerini, yakınlarını kaybeden depremzedelerde yalnızlık duygusunun olduğu anlaşılmıştır. Depremin 11 şehir kadar büyük bir alana etki etmesi, depremin şiddetinin büyüklüğü nedeniyle bazı yolların hasar görmesi, ulaşımın sağlanamaması nedeniyle ve depremin olduğu zamanın kış mevsimi olmasına bağlı olarak o dönemde çok soğuk hava şartlarının olması, arama kurtarma

çalışmalarının aksamasına neden olmuştur. Dolayısıyla binlerce depremde enkaz altında kurtarılmayı beklemiştir. Elde edilen verilerden kurtarılmayı bekleyenler enkaz altında sağ olsalar da hayatla bağlarının kopması nedeniyle kendilerini yarı ölü gibi hissettikleri, enkaz altında sağ çıkamamayı düşünmelerine bağlı olarak büyük bir korku yaşadıkları belirlenmiştir. Depreme ilişkin yapılan bir çalışmada araştırmaya katılanların %82'i depremi kıyamete benzetmişlerdir (Kula 2000). Katılımcılar deprem bitse de depremin etkilerinin halen devam etmesine bağlı olarak depremin kalıcı izler bıraktığını ve dolayısıyla iyileştirilmesi zor psikolojik hasarlara sebep olduğunu belirtmişlerdir. Doğal bir afet olarak depremin bireyin kendi iradesi ve etkisi dışında olması, kendi yaşamını kontrol edebilme gücünü olumsuz etkilemesine (Berkay vd. 2003: 3) bağlı olarak fiziksel ve ruhsal birçok tahribat yaratmaktadır. Nitekim bu çalışmadan elde edilen verilere göre de depremin psikolojik tahribat yarattığı belirlenmiştir. Depremin sebep olduğu ruhsal bozuklukların yanı sıra deprem nedeniyle depremzedelerin bütün servetini kaybederek gelecek kaygısı yaşadıkları, geleceğe dair umutlarının yok olduğu, hayata tutunacak teşvik edici bir güçlerinin kalmadığı anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra katılımcılar, deprem anında hissedilen ilk duygunun korku olduğunu belirtmişlerdir. Depremin etkilerine ilişkin yapılan bir çalışmada da depremden etkilenenlerin korku yaşadığı saptanmıştır (Çoban, vd. 2017).

Bu süreçte katılımcılar toplumsal bir özeleştirme yaparak bilim insanlarının uyarılarının dikkate alınmadığı, insanların iş sorumluluğunu ve ahlaki değerlerini kaybetmesi nedeniyle ders çıkarılması gereken çok konu olduğunu, müteahhitler açısından evlerin maliyetlerinin düşürülmesi ve daha fazla kar edinilebilmesi için evlerin sağlam yapılmadığını gerekçe göstererek yeterli önlemlerin alınmadığını vurgulamışlardır. Katılımcılara göre 7,7 şiddetinde yaşanan depremin toplumun bilinçlenmesini sağladığı, depreme ilişkin farkındalığı artırdığı ve hayata yüklenen anlamın aslında düşünüldüğü kadar önemli olmadığını farkına varıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra metaforların gerekçelerinden depremzedelerin kendini depremden koruyamadıkları ve şehirlerin neredeyse tamamının yıkılması nedeniyle çaresizlik duygusu yaşadıkları belirlenmiştir. Çalışmanın ulaştığı bulgulardan biri de deprem olgusunun dinsel unsurlarla açıklanmasıdır. Katılımcılar depremin engellenememesi nedeniyle kader olduğunu; insanlığın kötüye gitmesi nedeniyle ilahi güç tarafından insanlığa verilen bir ceza ve aynı gün içerisinde şiddetli iki depremin art arda yaşanmasının ilahi bir uyarıcı olduğunu belirtmiştir. Depremin etkileri gerek vatandaş gerekse de ülke ekonomisi açısından da değerlendirilmiştir. Katılımcılar depremin sadece deprem bölgesindeki insanlara maddi yük getirmediğini; aynı zamanda ülkenin tamamının ekonomisine ciddi anlamda zarar verdiğini belirtmişlerdir. Deprem sadece can kaybı değil, ciddi anlamda ekonomik kayıp olarak da etkisini geniş çaplı göstermektedir. Ulaşım, altyapı, sanayi ve enerji gibi birçok alanda ülke ekonomisine ciddi anlamda yük getirmektedir (Altun 2018).

Depreme ilişkin olumlu görüşler de elde edilmiştir. Katılımcılar olumsuz bir tecrübeden sonra geçmişe takılmadan hayata sıfırdan başlamak gerektiğini, hayatta iniş ve çıkışların olmasının normal bir durum olduğunu ve hayata yeniden bağlanmak için mücadele etmenin önemini belirtmişlerdir. Depremin yer kabuğunun tektonik hareketleriyle oluşan ve sürekli olabilecek bir olgu olduğu, ancak insanlığın depremin sağlam yapılar inşa etmesi sonucunda ülkenin bir gerçekliği biçiminde daha iyi idrak edebileceği vurgulanmıştır.

Sivrice depremini yaşamış öğrencilerin depreme yönelik algılarının araştırıldığı çalışmada "salıncak, kıyamet, ölüm, beşik, korku felaket ve kıyamet alameti" metaforları ortaokul öğrencileri tarafından en çok kullanılmıştır (Doğan/Nacaroglu, Ablak 2021). Yine 2011 Van depremini yaşamış 9. sınıf öğrencilerinin deprem algısının araştırıldığı diğer bir çalışmada öğrencilerin depremi korku, psikolojik sarsıntı, kıyamet günü ve ölüm gibi algıladıkları sonucuna varılmıştır (Aksoy 2013). Depreme ilişkin diğer bir çalışma bulgularında da deprem kıyamet günü, ölüm, Azrail, Nuh tufanı, sessiz çılgılık, zindanda kalmak gibi benzetmelerle tasvir edilmiştir (Karakuş 2014). Alanyazındaki bu çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada üniversite öğrencilerinin depreme yönelik algılarının daha farklı olduğu belirlenmiştir. Üniversite öğrencileri depremin yarattığı acı ve travma gibi duygu durumlarının yanı sıra depremin ülkemizin bir gerçekliği olduğunun kabul edilerek bilimsel verilere dayalı önlemlerin gerek birey gerekse de devlet kurumları tarafından alınıp depremin sebep olduğu can ve mal kayıplarının önüne geçilmesinin mümkün olduğunu belirtmişlerdir.

Bu çalışmada; elde edilen veriler ve çalışmanın sonucu incelenerek deprem felaketini yaşayan yükseköğretim öğrencilerinin yaşadığı travmanın duygu durumlarının, düşüncelerinin, yaşamışlıklarının ne derece büyük olduğunun anlaşılabilmesi ve yükseköğretim öğrencilerinin gözünden depremin nasıl algılandığının anlaşılması için önemlidir. Ayrıca bu çalışmadan elde

edilen verilerin deprem gibi doğal afetlerden sonra öğrencilere sağlanacak psikolojik destek konusunda yönlendirici olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- AFAD (2018). Türkiye’de afet yönetimi ve doğal kaynaklı afet istatistikleri. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Aksoy, B. (2013). Depremi Yaşamış Olan 9. Sınıf Öğrencilerinin “Deprem” Kavramına Yönelik Algılarının Nitel Açidan İncelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(1), 247-265.
- Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2 (1) 1-15.
- Aslan, Ş. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kanun Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 9 Mayıs 2022 tarih ve sayılı 31850.
- Karakuş, U. (2014). Depremi Yaşamış ve Yaşamamış Öğrencilerin Deprem Algılarının Metafor Analizi ile İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (18)29, 97-116.
- Kula, N. (2000). Deprem ve Kıyamet Benzetmesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1): -.
- Berkay, F. , Çelen, N. / Kuşdil, M. E. (2003). 1999 Marmara Depreminin Mudanya Halkı Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (4), 1-24.
- Creswell, John. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Çoban, M. /Sözbilir, M./Göktaş, Y.(2017). Deprem Deneyimini Yaşamış Kişilerin Deprem Öncesi Hazırlık Algılarının Belirlenmesi: Bir Durum Çalışması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22 (37), 113-134.
- Doğan, M./Nacaroğlu, O./Ablak, S.(2021). Sivrice Depremini Yaşamış Ortaokul Öğrencilerinin Depreme İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi: Malatya İli Örneği, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 51, 384-402.
- NTV, 2023 erişim linki: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kahramanmaras-depremi-il-il-hasarli-yapi-sayisi-aciklandi.iiBJJMPG10a4Pw3Ww8DJHQ>, erişim tarihi: 05.04.2023.
- Saban, A. (2008). İlköğretim I. Kademe Öğretmen ve Öğrencilerinin Bilgi Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. *İlköğretim Online*, 7(2), 421-455.
- Yıldırım, A. / Şimşek, H. (2008): *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6. Baskı, Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Yükseköğretim Kurulu, (YÖK) (2023). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yuksekogretim-kurulu-baskani-ozvar-14-mart-tip-bayrami-ni-kutladi.aspx>
- Yükseköğretim Kurulu (2023). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yok-baskani-ozvar-2022-2023-egitim-ogretim-bahar-donemi-ne-iliskin-alinan-yeni-kararlari-acikladi.aspx>

Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Diyarbakır ve Mardin Turizmine Etkisi: Tur Operatörleri ve Turist Rehberleri Üzerinden Bir Araştırma¹

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR²
Mustafa DOĞAN³

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan (Tez/ Bildiri): Bu çalışma Ayşegül Öncülokur'un Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde kabul edilen aynı isimli tezinden türetilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 07.11.2024

Onay Tarihi: 17.12.2024

Atıf: Öncülokur, A. G. & Doğan, M. (2024). Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Diyarbakır ve Mardin Turizmine Etkisi: Tur Operatörleri ve Turist Rehberleri Üzerinden Bir Araştırma. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1),51-67. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79167>

Özet

Bu çalışmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin sahip oldukları somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) değerlerinin turizm etkisi, seyahat acentalarının paket tur program içerikleri ve bölgede rehberlik yapan profesyonel kokartlı turist rehberleri üzerinden araştırılmıştır. Çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden nitel yöntem kullanılarak Mart-Mayıs 2024 tarihinde veriler toplanmıştır. Öncelikle bölgeye tur düzenleyen yirmi seyahat acentasının Mardin ve Diyarbakır tur/paket tur programlarının içerikleri analiz edilmiştir. Ayrıca kartopu örnekleme yöntemi ile yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden altı profesyonel turist rehberiyle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda acentaların tur program içeriklerinde SOKÜM unsurlarına genel olarak az ve ticari amaç doğrultusunda yer verildiği, bununla birlikte programların Mardin'le ilgili bölümlerinde somut olmayan kültürel miras unsurlarının Diyarbakır'a oranla daha çok yer aldığı görülmüştür. Profesyonel turist rehberlerinin Mardin ve Diyarbakır programlarında genel olarak yöresel anlatılar, efsane ve hikaye gibi SOKÜM unsurlarından çokça yararlandığı; bunun yanı sıra yöresel müzik ve dans gibi folklorik değerleri de bir aktivite olarak kullandığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Somut olmayan kültürel miras, Acenta, Turist rehberleri, Miras.

The Effect of Intangible Cultural Heritage Values on Diyarbakır and Mardin Tourism: Research on Tour Operators and Guides

Abstract

In this study, the impact of intangible cultural heritage (SOKÜM) values of Mardin and Diyarbakır cities in Southeast Anatolia region on tourism was investigated through the contents of package tour programs of travel agencies and professional tourist guides working as guides in the region. In the study, data were collected between March-May 2024 using the qualitative method, one of the scientific research methods. Firstly, the contents of Mardin and Diyarbakır tour/package tour programs of twenty travel agencies organizing tours to the region were analyzed. In addition, six professional tour guides were interviewed with a semi-structured questionnaire using snowball sampling method. According to the data obtained, it was found that SOKÜM elements were generally included in the tour program contents of the agencies for commercial purposes; however, intangible cultural heritage elements were included more in the sections of the programs related to Mardin than Diyarbakır. It is understood that professional tour guides generally use SOKÜM elements such as local tales, legends and stories in Mardin and Diyarbakır programs; in addition, they also use folkloric values such as local music and dance as an activity.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Agency, Tourist Guides, Heritage.

² Ayşe Gül Öncülokur, 0009-0005-9429-8526, aysegulonculokur1@gmail.com.

³ Doç. Dr. Mustafa Doğan, Batman Üniversitesi, 0000-0001-7648-8469, mustafadoganmustafa@gmail.com

1.GİRİŞ

Turizm sektörü, değişen ve gelişen dönem koşullarında evrimleşmekte ve değişmektedir. Turizm sektörünün kendi içerisinde yer alan çeşitli turizm türleri bulunmaktadır. Kültür turizmi, son zamanlarda turizm sektörünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Olağandan sıkılan ve kaçış arayan bireylerin farklı kültürleri, yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini, yapılarını ve yapıtlarını görmek, tanımak ve kavramak için katıldıkları kültürel turizm hareketleri oldukça önemli bir konumdadır. Zengin kültürel mirasa sahip olan Türkiye, aynı zamanda somut olmayan kültürel miras bakımından güçlüdür. Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerlerine odaklanılmıştır. Mardin ve Diyarbakır yaşam biçimlerini ve somut/somut olmayan değerlerini günümüze kadar getirse de, farklı kültürlerin bir arada yaşaması ile birlikte gelenek ve göreneklerin, yöreye ait geleneksel el sanatlarının, yöresel dans ve müziklerinin ve şehirlere ait somut mirasların önemli ve tamamlayıcı bir parçası olan yöresel anlatıları da beraberinde getirmiştir. Mardin ve Diyarbakır sahip olduğu somut kültürel mirasların yanı sıra oldukça çeşitli somut olmayan kültürel miras değerlerine de sahiptir. Ancak bilinen değerlerin yalnızca somut miraslar olduğu, SOKÜM değerlerinin göz ardı edildiği düşünülmektedir. Alanyazın tarandığında, yapılan çalışmalarda Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin yalnızca somut miraslarının ele alındığını ve bu miraslar üzerinde durularak yapılan çalışmaların fazla olduğu saptanmıştır. Yapılan çalışma ile alanyazında yer alan bu eksikliğin giderilmesi ve her iki şehirde somut olmayan kültürel miras değerlerinin tanınması çalışmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Çalışmada şehirlerin sahip olduğu SOKÜM değerlerinin saptanması, tur program içeriklerinde bu değerlerin yer alıp almadığının ortaya konması ve rehberlerin bu şehirlere olan turları esnasında sıklıkla hangi değerlerden yararlandıkları ve misafirlerine aktardıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Alanyazında somut olmayan kültürel miras unsurları ile ilgili yapılan kısıtlı çalışmalara rastlanılmıştır. Bununla birlikte alanyazında turizm kapsamında somut olmayan kültürel miras değerlerinin öne çıkartılması ve Diyarbakır ve Mardin şehrinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerlerin turizmde kullanımı ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu tez çalışması ile alanyazına teorik bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.1.Kültürel Miras

Kültür, toplumu oluşturan yapı taşlarından biri olması nedeniyle toplumun şekillenmesinde önemli bir görev görmektedir. Toplumun tanınmasında ve değer yargılarının oluşumu esnasında oldukça önemli katkılar sağlamakta ve aynı zamanda toplum bilincinin artışında da destekleyici olmaktadır. Miras kavramı ise bir neslin kendinden sonraki nesile aktardığı veya teslim ettiği maddi, manevi değerlerin bütünüdür. (Tüysüz, 2023). Kültürel miras, kültür ve miras kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan bir terimdir. Kültür kavramı, oldukça kapsamlı ve çeşitli tanımlara sahip bir kavramdır. Türk Dil Kurumu'na göre;

“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanabilmektedir (TDK, 2023).

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer verilen kültür tanımı;

“E geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu” şeklindedir (Oğuz, 2011).

Toplumların ana yapısında bulunan ve toplumu bir arada tutan en büyük yapı taşı kültürel miras değerleridir. Toplumdan topluma değişkenlik gösteren kültürel miras değerleri, ait olduğu toplumun benliğini ve belleğini yansıtmaktadır. Bu anlamda kültürel miras değerlerinin tanınması ve korunması gelecek kuşaklara aktarımı oldukça önem arz etmektedir.

1.2.Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) kavramı, 2003 yılında UNESCO'nun Genel Kurulu'nda kabul edilmiş; Türkiye ise 2006 yılındaki kanun ile sözleşmeye taraf olmuştur (Arioğlu ve Atasoy, 2015). Somut olmayan kültürel mirası; bireylerin yaşamlarını devam ettirdikleri toplumda öğrendikleri bilgiler ve beceriler, kültürel miras olarak kabul etmiş oldukları gelenek ve görenekler, davranışlar ve uygulamalar olarak tanımlamak mümkündür (Sümbül, 2019). Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikayeleri, fıkralar vb.), el sanatları (dokumacılık, külekçilik, telkari, bakırcılık, halk mimarisi), gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla vb.), toplumsal uygulamalar; ritüeller ve şöenler (düğün, nevrüz, vb. kutlamalar), doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (yöresel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, vb.) bulunmaktadır (Kültür Portalı, 2023).

Somut olmayan kültürel miras; müzik, tiyatro, edebi eserler, sözlü gelenekler, törenler, şöenler, gelenek ve görenekler, el sanatları ve yöresel oyunlardan oluşmaktadır (Boztoprak, 2021). Somut olmayan kültürel miras değerleri ait olduğu topluma, toplum bilincini aşılamağa olup, aynı zamanda da bireyin gelişim sürecinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Gün geçtikçe değişen ve gelişen yaşam şartlarından dolayı SOKÜM unsurlarının değerinin azaldığı ve neredeyse yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra kültürün metalaşması, ulusal kültürden uzaklaşılması ve kültürde oluşan, olumlu ve olumsuz değişimlerden dolayı SOKÜM değerleri tehdit altına girmeye başlamıştır. Bu tür tehditlerin oluşmasıyla birlikte kültürel miras değerlerinin önemi ve koruma altına alma çabaları artmaya başlamıştır.

1.2.1.Mardin ve Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, somut mirasların yanı sıra, somut olmayan kültürel mirasların fazlalığı ve sürdürülebilirliği açısından oldukça değerli bir bölgedir. Bölge tarihi açıdan ele alındığında pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olup, aynı zamanda zaman geçtikçe kültürel değerlerine geçmiş kültürel deneyim ve değerlerden ortak bir çıkarım yaparak toplumsal yaşamlarında uygulamaya gayret göstermiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ili, SOKÜM değerleri bakımından oldukça zengindir. Mardin birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve halen yapmaktadır. Bu nedenle şehirde inanç farklılığından kaynaklı yapılar ve dokular bulunmaktadır. Kozmopolit bir yapıda olan Mardin'de SOKÜM unsurları olan geleneksel el sanatlarından telkâri işçiliği, taş işleciliği, testicilik-çömlekçilik, oyacılık ve basmacılık, bakırcılık ve ahşap yontma sanatı bulunmaktadır (Serçek ve Akyüz, 2021:18-30).

Telkâri, tel haline getirilmiş gümüş veya altın tahta üzerinde açılmış oyuklara iterek, vurarak ve gömerek yapılan süsleme sanatıdır. Tel haline getirilmiş olan altın ve gümüş işlenerek süs ve ziynet eşyalarına dönüştürülür (Özmen, 2023). Testicilik ve çömlekçilik (bardak, çömlek, küp, saksı vb. ürünler) çok eski yıllardan beri devam eden sanat dallarıdır. Bölgenin kırmızı toprağının küp yapıcılığına elverişli olması, söz konusu sanat dallarının gelişme göstermesinin bir nedenidir (Mardin Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Oyacılık, bölge kadınları tarafından el emeği olarak yastıklara, yorganlara vb. işledikleri dantellerdir. Basmacılık ise kök boya ile el yapımı tahta kalıpları kullanılarak şekil verilen basmacılık, daha çok nevrusim, perde vb.ve tablo gibi ürünlerin yapılmasında kullanılmaktadır (Özmen, 2023).

Bakırcılık, yoğun iş gücü ve emek gerektiren bu el sanatı Mardin şehrinde hala devam ettirilmektedir. Bakırcı ustaları bakırdan çeşitli sofrta takımları, sini, leğen, yemek tencereleri, ibrikler, su güğümleri, süs eşyaları vs. yapmaktadırlar (Işık ve Güneş, 2015). Taş işleciliği Mardin ve Midyat'ta, evlerin ve ibadet yapılarının yüzeylerini süsleyen ve hala varlığını sürdüren sanatlardan biridir. Bu sanatın kökeni Süryanilere dayanmaktadır (Işık ve Güneş, 2015). Ahşap yontma sanatı, kapı, minber, koltuk ve kanepe, gelin sandığı, takunya gibi günlük kullanım eşyalarında kendini göstermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Mardin'de 'Süryani Nazar Boncuğu' geleneği de bulunmaktadır. Oldukça ilgi gören bu nazar boncuğu Süryani el işi ustaları tarafından yapılmaktadır. Bölgeye ziyarete gelen turistler tarafından oldukça farklı karşılanıp, yoğun bir şekilde satın alınmaktadır.

Mardin gastronomisi de önemli SOKÜM miraslarından biridir. Mardin mutfağı çeşitli kültürel değerler içerisinde harmanlanıp, kendine özgü değerleri ile birleştirerek zengin ve çok renkli bir gastronomiye sahip olmuştur (Kızılgöçü, 2019). Mardin bölgesinde çoğunlukla yapılan yemekler; örok (içli köfte), kaburgadan yapılan dolma, etli ekmek, alluciye (yeşil erik ile yapılan bir yemek), hamış yemeği özellikle Mardin düğünlerinde yapılmaktadır. Sembusek (kapalı lahmacun), dolma, kibe (işkembe dolması), döbo (but dolması), *Süryani köftesi*, *iç pilavı*, *Mardin kebabı*, *kelle-paça*, *maldum* (sulu et yemeği), *hindi dolması*, *dahudiyet* (sulu köfte) yemekleridir (Kızılgöçü, 2019). Bunlara ek olarak, geçmiş dönemlerde yalnızca cenaze düğün vb. törenlerde yapılan ve dağıtılan Süryani Çöreği, Mardin gastronomisinde oldukça önemli bir yer kaplamakta ve günümüzde artık Mardin'in hemen her fırınında yapılan ve bölgeye seyahate gelen turistler

tarafından oldukça tercih edilmektedir (Uygur, 2022: 568). Mardin’de kahve çeşitleri de bulunmaktadır. Öne çıkanlarda mırza ve diğer aromalı (damla sakızı vb.) kahveler bulunmaktadır (Toprak, Güngör ve Gürbüz, 2018).

Mardin ve Süryanilerle özdeşleşen ‘Süryani şarabı’, yapılış şekli ve yöntemiyle Mardin’in öne çıkan turistik ürünlerindedir. Süryani şarabının yapılışında şarap yapımına elverişli ve olgunlaşmış, kaliteli üzümler seçilmekte ve bahçede büyük bir kazanın içine boşaltılarak yedi gün boyunca güneş ışığında bekletilir. Bekletildikten sonra sıkma teknesinde üzümler sıkılır ve suları bidonlara konulup yedi gün daha güneş altında bekletildikten sonra üstleri örtülür içerisine hiçbir katkı maddesi eklenmez ve 40 gün boyunca uygun koşullarda bekletilip içime hazır hale getirilir (Gül, 2022).

Mardin’de geleneksel müzik ve danslar arasında Reyhani bulunmaktadır. Bölgeye ziyaret eden turistler tarafından büyük bir ilgi ve heyecanla izlenen Reyhanî dansı, Reyhanî müziği eşliğinde oynanan ve “*Allah’a yakarış*” olarak eller havada ve avuçlar açık bir şekilde diz üstüne çökerek oynanmaktadır. Mardin’e özgü olan bu dansın müziği; Arap, Süryani, Kürt, Endülüs ve Türk müziklerinin karışımıdır (Uygur, 2014). Bunların yanı sıra Mardin Somut Olmayan Kültürel Miras İl ve Ulusal Envanter Listesi’ne alınan bir şenlik ve bir adet tören bulunmaktadır. Hesit Merene, sözcük anlamı bakımından Türkçeye Kızlar/Meryem Haftası şeklinde ya da Bahar Şenliği şeklinde çevrilebilen etkinlikte, Mardin halkı Mayıs ayı içerisinde bir hafta süreyle güney yamacına kentin kurulduğu dağın kuzey tarafına geçer ve kutlama yapar (Kültür Portalı, 2023).

Berivan Töreni, büyükbaş hayvanların ilk süt sağma günü için ağıl dışına çıkmalarını kutlamak amacı ile yapılan törendir. Bu törenler, özellikle ermiş kişilerin yatırlarının olduğu yerlerde yapılmaktadır. Sağılan ilk süt, süt olarak veya süt ürünü olarak hayvanları olmayan ailelere dağıtılmaktadır (Kültür Portalı, 2023). Güneydoğu Bölgesinde sıkça karşılaşılan ve Mardin İlinde daha yaygın olan *Dak kültürü* ise geçmişten günümüze kadar gelmiş olan geleneksel bir dövme kültürüdür. Dak geleneğinin, kişinin koruma, aşiret sembolü, soyluluk, evliliğe hazır olmak, asalet, güzellik, erkeklerin beğenisini kazanmak, büyüü bozma, nazar, şans, hamile kalabilmek, kadının üzerine kuma gelmemesi, şans açıklığı, iyi bir evlilik, ömrün uzaması, hastalığa yakalanmamak, ev bereketliliği, yılan ve akrep gibi hayvanların sokmaması gibi birçok neden ile yapıldığı bilinmektedir (Tekin, 2023).

1.2.2.Diyarbakır ve Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri

Diyarbakır şehri M.Ö. 3000 yıllarında Subarular döneminden itibaren günümüze kadar gelen önemli ve zengin bir tarihi geçmişe sahiptir (Diyarbakır Valiliği, 2023). Bulunduğu konum nedeniyle önemli ticaret yollarının bağlantı noktasında bulunan şehir, neredeyse her dönem yönetim, ticaret, sanat merkezi olarak, farklı medeniyetlerin tarihi ve kültürel mirasını günümüze kadar getirebilmiştir. Diyarbakır sahip olduğu kültürel yapı ve yapıtların yanı sıra aynı zamanda somut olmayan kültürel miras değerlerine de ev sahipliği yapmaktadır.

Geçmiş dönemlerinin oldukça eskiye dayanması nedeniyle yemek kültürü oldukça çeşitlidir. Diyarbakır’da et, sebze ve kuru bakliyat yemekleri çoğunluktadır. Kaburga dolması, ciğer kebabı ve Bumar gibi yemekler ağırlıklı tüketilmektedir. Mutfağın önemli tatlısı ise burma kadayıfıdır. Bunların yanı sıra Diyarbakır’da yetişen ve dev boyutlarıyla ilgi odağı olan Diyarbakır karpuzu da önemli bir üründür (Kızılgöçü, 2019). Diyarbakır’ın önemli yapılarından biri olan Dicle Köprüsünün kulaktan kulağa yayılan “Suzan-Suzi” adlı bir hikayesi bulunmaktadır. Bu hikaye *Kırklar* adı verilen bir ziyaret ve genç iki sevgili ile ilgilidir (Demir, 2021). Suzan Suzi hikayesinin yanı sıra anlatılan Hz. Süleyman hikayesi de bulunmaktadır. Hz. Süleyman’ın yanı sıra Diyarbakır da oldukça fazla sahabe türbesi bulunmaktadır. Bu nedenle şehir Sahabeler Şehri olarak adlandırılmaktadır (Dikmen, 2013). Diyarbakır geleneksel el sanatları günümüzde yoğun olarak bakırcılık, ipekçilik üzerinedir. Bunların yanı sıra toprak işleri, saraçlık, keçecilik, kilim, cicim, heybe gibi dokumacılık işleri, işlemeli peşkir, peştamal, namaz örtüsü yapımı, kuyumculuk, dokuma halıcılık, ildeki diğer önemli el sanatlarıdır (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Bakır Diyarbakır’ın Ergani ilçesinden çıkartılmakta ve günümüzde halen bakırcılık el sanatı ile geçimini sağlayan birkaç birey Diyarbakır Balıkçılarbaşı’nda mesleklerini sürdürmeye çalışmaktadır. Üretim seviyesi eskiye nazaran düşüşte olmasına rağmen ipek böcekçiliği, Diyarbakır Merkez, Lice, Kulp ve Silvan da yoğun olarak yapılmaktadır. Dokumacılık alanında oldukça üretim yapan Diyarbakır’ın en önemli dokuma örneği ‘puşi’dir. Geçmişte Süryani ve Ermenilerden kalan puşi geleneği Diyarbakır da hala sürdürülmektedir (Garan, 2011). Puşi, örtü anlamına gelmektedir ve Farsçadan Türkçeye geçmiştir. Diyarbakır puşileri farklı renk ve boyutta olabilmektedir. Puşi geleneğinin Diyarbakır’ın birçok yerinde devam etmesi, turistlerin puşi’ye olan meraklarını da artırmakta ve/veya gezileri esnasında başlarına aksesuar olarak takmaktadırlar.

Diyarbakır gelenek ve göreneklerine bakıldığında “ser-i sale” oldukça dikkat çekmektedir. Ser-i Sale, Türkçede yılbaşı yeni yılın başı anlamına gelmektedir. 13 Ocak gecesi kutlanmaktadır. Normal yılbaşı kutlamasından farklı olup, çocuklar farklı kılıklara girerek kapı kapı dolaşıp hediye (yiyecek vb.) toplamaktadır (Aksoy, 2011). Diyarbakır’da “Velime Geceleri” adı verilen bir müzikli toplantının yapıldığını söylemek de mümkündür. Velime gecesi, kelime anlamı olarak yetişmek, toplanmak anlamına gelmektedir. İnsanların bir araya gelerek birbirlerine yetişerek yardımlaştığı, dertlerine derman aradığı aynı zamanda yöresel müziklerin de yer aldığı toplantılara denilmektedir (Laçın, 2020). Diğer bir müzikli etkinlik ise Dengbejliktir. Diyarbakır da Dengbej evleri bulunmaktadır. Dengbej, toplumu derinden etkileyen aşiret kavgaları, aşiretlerin otorite ile olan savaşları gibi tarihsel olaylar, deprem vb. doğal afetler, aşk, ayrılık, kız kaçırma, gibi halk hikâyelerini anlatan, yöreye göre enstrümanlı veya enstrümansız olarak sanatını icra edebilen, toplumun gelenek ve göreneklerini her yönüyle tanıyan ve aktaran, olumlu ve olumsuz yönlerini sanatlarına yansıtan halk sanatçıları olarak tanımlanabilmektedir (Kardaş, 2013). Yöresel müzik toplantısı olan dengbej’e talep bölgede oldukça fazla olup bölgede bulunan dengbej evleri aracılığıyla turistler dengbej kültürünü deneyimlemektedirler.

1.2. Alanyazın Taraması

Somut olmayan kültürel miras unsurları ile yapılan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Diker (2019), somut olmayan kültürel mirası, etnik turizm ile ilişkisi bakımından ele alıp, yaptığı araştırma çerçevesinde etnik turizmin, SOKÜM unsurları ile bağlantılı olduğuna ilişkin veriler elde etmiş; etnik turizm ile somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu unsurların değerinin etnik turizm esnasında kaybolmaması gerektiği sonucuna varmıştır. Çapar vd. (2016), yöresel yiyecek ve içeceklerin, somut olmayan kültürel miras kapsamında yörenin tanıtımı kapsamında ve turizm aracılığı ile bölgesel katkıya destek olduğu; yöresel yiyecek ve içeceklerin, turistlerin destinasyon seçiminde önemli bir etken olduğu sonucuna varmışlardır. Demirebulat vd. (2015), UNESCO somut olmayan kültürel miras listesinde, halı dokumacılığı üzerine birçok ülke yer alırken Türkiye’nin bu listeye dahil olmadığı konusunda veriler elde edilmiştir. Çalık vd. (2015), Gümüşhane ilinde unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş kültürel miras öğelerinin var olduğu verilerine ulaşmış; bu SOKÜM unsurlarının topluma yeniden kazandırılmasına yönelik çalışmalar ve yenilikçi projelerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Öter (2010), turizm-el sanatçısı ilişkisinde el sanatları alanında yenilikçi kalkınma projeleri hazırlanması gerektiği, turistlere yöreye özgü el sanatları hediyelerinin verilmesini önermiştir. Pelit vd. (2019), geleneksel el sanatlarının kültürel öğelere yer vermesinden ötürü turizm ile ilişkilendirilmesinin olağan bir durum olduğunu ve özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Civelek (2022), Karagöz sanatının ulusal ve uluslararası festival ve etkinliklerde yer alması katılımcıların çoğunluğu tarafından olumlu olarak değerlendirildiği; turizm bağlamında Karagöz Sanatının daha çok kültürel aktarıma olanak tanınması, kültür tanıtımını sağlaması ve farklı uluslara uygun oyunların sergilenmesini sağladığını vurgulamıştır. Taş (2022), Şanlıurfa’daki sıra gecesinin turizmi doğrudan etkileyen ziyaretçiler için vazgeçilmez bir turistik çekicilik unsuru olduğu; Şanlıurfa sıra geceleri talebinin büyük ölçüde seyahat acentalarının yönlendirilmesiyle gerçekleştiğini bulmuştur.

Diyarbakır ve Mardin özelinde yürütülen çalışmalar da SOKÜM unsurlarının turizmi desteklediği görülür. Demir (2020), Diyarbakır On Gözlü Köprü’nün bir etkinlik alanına dönüştüğü, kültürel ve yöresel kimliğinin dışına çıktığı bulgularına yer vermiştir. Laçın (2020), velime gecelerinin Diyarbakır musikisi içerisinde önemli bir eğlence, paylaşım, sosyal yardımlaşma amacıyla yapıldığı ve bu önemli geleneğin sürdürülebilirliğinin önemli olduğuna dair veriler elde etmiştir. Serçek vd. (2021), Süryani el işçiliği ürünü olan telkâri işçiliğinin Telkâri işçiliğinin devamı için telkâri ustalarının yetiştirilmesi ve bu el sanatının korunması, öğretilmesi ve desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Özmen (2023), Mardin’in turizm açısından kıymetli kültürel miras unsurlarına ev sahipliği ettiğini, her mevsimde turizm aktivitelerinin varlığına karşın bu unsurların öneminin yeterince anlaşılmadığını vurgulamıştır. Uygur (2014), çalışmasında Leyli gecelerinin geçmişten günümüze değişimini ele alarak, günümüzde Leyli gecesinin, uygulandığı ortamın ve eğlence şeklinin değiştiği sonucuna varmıştır. Ari (2022), Kafro Köyü’nü ziyaret eden katılımcıların kültür turistlerinin özelliklerini taşıdıkları, yani eğitim düzeyi yüksek, orta ve üst gelir düzeyine sahip ve çoğunluğu kamu çalışanı olduklarını saptayarak, köyü ilk kez ziyaret etmelerinde en önemli motivasyonun pizza deneyimi olmasına rağmen tekrar ziyaret etme niyetinde en önemli motivasyonun Süryani kültürü olduğu sonucuna varmıştır.

2.YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, görüşme, gözlem, doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılarak bir dizi sürecin oluşmasına olanak sağlayan ve bu süreç içerisinde araştırmanın gerçekleştirildiği ortamın gerçek ve doğal oluşu ile birlikte olayların ve algıların bütüncül bir şekilde ortaya konulmasına yönelik bir araştırma yöntemidir (Karataş, 2015). Bu kapsamda öncelikle seyahat acentalarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi paket tur programlarının içerikleri incelenerek, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla turist Diyarbakır ve Mardin şehirlerinin somut olmayan kültürel miras unsurlarına ne kadar yer verildiğine dair bir içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, nitel araştırma tekniklerinden bir tanesi olup, görüntülü veya yazılı bir söylemi anlamada ve yorumlamada

öznel etkenlerden bağımsız olmayı amaçlamaktadır (Gültekin, 2019). Araştırma Şubat-Nisan 2024 döneminde yapılmış ve internet taramasında öncelikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne paket tur düzenleyen Türkiye'nin farklı şehirlerindeki, web sitesine sahip ve programlarını buradan yayınlayan seyahat acentaları tespit edilmiştir. Sonrasında bu acentalardan Mardin ve Diyarbakır şehrine tur düzenleyenler baz alınarak 20 seyahat acentası belirlenmiş ve bunların paket tur program içerikleri incelenmiştir. Böylelikle 20 seyahat acentasının "GAP Turu" paket program içerikleri ve Mardin, Diyarbakır şehirlerine ait olan tur programları incelenmiş ve manuel olarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Sonrasında içerik analizinden elde edilen bulgular kategorize edilmiş ve belirli temalar altında toplanmıştır.

Araştırmada ayrıca Diyarbakır ve Mardin turlarında rehberlik mesleğini icra eden 6 profesyonel turist rehberi ile yarı yapılandırılmış soru formu aracılığı ile görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler yine içerik analizi yöntemiyle manuel olarak irdelenmiştir. Bu analizde herhangi bir paket program ya da analiz programı kullanılmamış; elde edilen veriler manuel bir şekilde kategorize edilmiştir.

Tablo 1. Görüşme Soruları

1.Diyarbakır ve Mardin turlarınızda sıklıkla bahsettiğiniz somut olmayan kültürel miras unsurları nelerdir?
2.Tur grubunuzun somut olmayan kültürel mirasa karşı olan tepkileri ne yöndedir?
3.Tur grubunuzun, bu tür aktivite, deneyim ya da unsurlara karşı değerlendirmeleri nasıldır?
4.Somut olmayan kültürel miras unsurları, turların çekiciliğini ve tur sonrası memnuniyeti etkiliyor mu?
5.Diyarbakır ve Mardin'in sahip olduğu somut olmayan kültürel miraslar, bu şehirler açısından turlarda bir fark yaratıyor mu?

Kaynak: Tablo alanyazındaki çalışmalardan hareketle yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmada veri toplama esnasında, bölgenin somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri öncesinde detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Tur rehberleri ile olan görüşmede bölgeye en çok ziyaret gerçekleştiren ve iki şehirde SOKÜM unsurlarından herhangi birini kullanıp kullanmadığı belirlenerek eleme yapılmış ve çalışma için altı rehber belirlenmiştir. Rehberler ile yapılan görüşmeler de manuel bir şekilde analiz edilmiştir.

3.BULGULAR

Bulgular iki kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak çalışmada yirmi seyahat acentasının Güneydoğu Anadolu Bölgesi paket tur içerikleri incelenip analiz edilerek elde edilen veriler doğrultusunda bulgu kısmı oluşturulmuştur. İkinci olarak Mardin ve Diyarbakır şehirlerinde rehberlik mesleğini icra eden altı rehber ile soru formuna verdikleri cevaplar doğrultusunda toplanan veriler manuel analiz ile oluşturulmuştur.

Tur programlarda bu iki şehir oldukça önemli bir konumda olup, şehirlere ait olan somut değerlerin yanı sıra SOKÜM unsurlarına hangi ölçüde ne kadar yer verildiği araştırılmıştır. Araştırma ve inceleme sonucunda seyahat acentalarının Mardin ve Diyarbakır program içeriklerinde tespit edilen somut olmayan kültürel miras unsurları; yöreye ait geleneksel el sanatları, yöresel yiyecek ve içecek, yöresel müzik ve dans son olarak da yöresel anlatılar şeklinde beş kategoriye ayrılmıştır. Seyahat acentalarının programlarında Güneydoğu Anadolu turları incelendiğinde, tur programlarının genellikle dört veya beş gün olduğunu ve paket turların Gaziantep şehrinde başlayarak bir şehre daha uğrayıp Diyarbakır'a ilerlediğini ve sonrasında turun Mardin şehrinde son bulduğunu söyleyebiliriz. Turun içeriği ele alındığında Diyarbakır şehrinin tarihi ve doğal yapılarına sıklıkla yer verildiğini görmekteyiz. Ancak Diyarbakır şehrinin sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal miraslarının dışında yöreye ait geleneksel el sanatlarının, gastronomi kültürünün, yöresel müzik ve

danslarının, yöresel kıyafetlerinin, yöresel anlatı ve uygulamalarının kısacası somut olmayan kültürel miras unsurlarının tur içeriklerinde sıklıkla kullanılmaması oldukça açık bir şekilde gözlemlenmiştir.

3.1. Tur Programlarında Diyarbakır SOKÜM Unsurlarının Analizi

Somut miras değerlerinin tamamlayıcı bir parçası olan bu unsurlara yalnızca A1, A2, A8, A10, A12, A15, A16'nın kısmi de olsa tur program içeriklerinde yer verdiği tespit edilmiştir. A1, Diyarbakır şehrinin geleneksel el sanatları ve yöreye ait bir dinleti olan Dengbejlige yer vermiştir. A8, Yalnızca program içeriğinde geleneksel el sanatlarından bir tanesi olan bakırcılık mesleğine yer vermiştir. A10, geleneksel el sanatlarından bir tanesi olan bakırcılık mesleğine yer vermiş ve aynı zamanda A1, A2, A8, A10, A12, A15 ve A16'dan farklı olarak şehirde bulunan ve önemli bir değere sahip "On Gözlü Köprü'nün somut halinden ziyade neden şehir için önemli olduğuna dair bilgilere ve köprü hakkındaki efsanelere yer vermiştir. A12, yöreye ait gastronomi alanında önem taşıyan ve şehre has olan yöresel baharatlardan bahsetmiştir. Geleneksel el sanatlarında ise diğer acentalardan farklılaşarak dokumacılık mesleğine ve dokuma ürünlere yer vermiştir. Yöresel dinleti olan Dengbej'e de bu acentanın tur içeriğinde yer verilmiştir. A15, yalnızca şehrin gastronomisini ele alarak yöreye ait gastronomi unsuru olan "Diyarbakır Ciğerine" yer vermiştir. A16 ise geleneksel el sanatlarından bakırcılığa ve yöreye ait olan yöresel baharat ve yiyeceklere yer vermiştir.

Program içeriklerinde sıklıkla geleneksel el sanatlarına yer verilmiştir. İçerikte el sanatlarını serbest zaman olarak ayırdıkları zaman diliminde yer verilmiştir. Yedi acenta, tur programları üzerinden ele alındığında somut mirasın ön planda tutulduğu ve aynı zamanda acentaların tur içeriklerinin oldukça benzer olduğu gözlemlenmiştir. Birbirlerinden farklılaşma çabası olmayan bu acentaların somut olmayan kültürel miras unsurlarına kendilerinin de vakıf olmadıkları oldukça net bir şekilde söylenebilir. Acenta tur programlarında somut olmayan kültürel mirasa yer veren acentaların ise yalnızca belirli ve bilinen unsurlara yer verdikleri gözlemlenmiştir. Kalan on üç acentanın ise, Diyarbakır tur içeriklerinde yalnızca somut mirasların yer aldığı bu acentalar, somut mirasları destekleyecek herhangi bir somut olmayan kültürel miras unsuruna yer vermemiştir.

Tablo 2: Tur programlarında Diyarbakır ilinde yer alan SOKÜM unsurları

ACENTALAR	YÖREYE GELENEKSEL AİT EL SANATLARI	YÖRESEL YİYECEK VE İÇECEKLER	YÖRESEL MÜZİK VE DANSLAR	YÖRESEL ANLATILAR
A1	Taş işçiliği ve Ahşap boyama.	Yer verilmemiştir.	Dengbej.	Yer verilmemiştir.
A2	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A3	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A4	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A5	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A6	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A7	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A8	Bakırcılık.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A9	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A10	Bakırcılık.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	On Gözlü Köprü'nün Hikayesi
A11	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A12	Dokumacılık.	Yöresel baharatlar.	Dengbej.	Yer verilmemiştir.
A13	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A14	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A15	Yer verilmemiştir.	Ciğer kebabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.

A16	Bakırcılık.	Yöresel baharatlar ve yiyecekler.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A17	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A18	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A19	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A20	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.

Kaynak: Tablo verilere dayalı olarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

3.2. Tur Programlarında Mardin SOKÜM Unsurlarının Analizi

A1, geleneksel el sanatlarından telkâri işçiliğine, yöresel dans ve müziklerden ise reyhani gecesine yer vermiştir. A2, Mardin yöresine ait yiyecek ve içeceklerden Süryani Şarabı ve naneli ayranı yer vermiştir. Programa Yöresel dans ve müzik olarak da reyhani gecesi dahil edilmiştir. A3, Yöresel gastronomi anlamında Süryani çöreğine, geleneksel el sanatı telkâri işçiliği ve yöresel dinleti ve danslara yer vermiştir. A4, geleneksel el sanatlarından gümüş ve telkâri işçiliği, yöreye ait Lahor ağacının kökünden yapılan badem şekerine yer vermiştir. A5, yalnızca gastronomi anlamında yöreye ait Süryani şarabına yer vermiştir. A6, geleneksel el sanatlarından, yöreye ait Mardin sabunlarına ve yöresel yiyecek olan badem şekerine yer vermiştir. A6'da her iki unsorda hediyelik eşya kapsamında Mardin şehrine has iki unsur olarak dahil edilmiştir. A7, yalnızca yöre ait yöresel yiyecek ve içecekler olarak Zafran (Süryani) Çayı, dibek kahvesi ve badem şekerine yer vermiştir. A8, yalnızca geleneksel el sanatlarından telkâri işçiliğine yer vermiştir. A9, yöreye ait yemeklere, Süryani çayına ve kahvesine, badem şekerine yer vermiştir. Geleneksel el sanatlarından telkâride bu programa dahil edilmiştir. A2 ve A10, diğer acentalardan farklı olarak somut miras unsuru olan bir çeşmenin hikayesini programa dahil etmiştir.

Yöresel dans ve müziklerden reyhani gecesine, geleneksel el sanatlarından telkâri ve gümüş işçiliğine yer verilmiştir. A11, ve A13 yalnızca telkâri işçiliğine yer vermiştir. A15, yöreye ait yiyecek ve içeceklerden kuruyemiş ve kahveye, el sanatlarından ise telkâriye yer vermiştir. A16, şehrin kendine has sabunları ve badem şekerine hediyelik kısmında yer vermiştir. El sanatlarından ise telkâri işçiliğine yer vermiştir. A17, yalnızca telkâri ve gümüş işçiliğine yer vermiştir. A18, telkâri işçiliği ve yöreye ait motif ve kumaşlardan yapılan yöresel kıyafetlere yer vermiştir. A19, yöreye ait yiyecek ve içeceklerden badem şekeri ve Süryani şarabına yer vermiştir. A20 ise geleneksel el sanatlarından gümüş ve telkâri işçiliğine, yöresel yiyecek ve içeceklerden naneli ayran ve Süryani şarabına yer vermiştir.

Programlarda en fazla geleneksel el sanatlarına yer verilmiştir. Bu el sanatları yapım aşamaları vb. olarak değil de serbest zaman diliminde hediyelik eşya alımı için programlara dahil edilmiştir. Program içeriğine bakıldığında acentaların benzer somut olmayan kültürel miras unsuruna yer verdikleri gözlemlenmiştir. Mardin şehrinin kozmopolit bir yapıya sahip olması kültür ve tarih kapsamında oldukça farklı ve değerli yapıları içerisinde bulundurmasına sebep olmuştur. Bu yapı sayesinde şehirde ortaya farklı yaşayış biçimleri, kıyafetler, yeme içme alışkanlıkları da ortaya çıkmıştır. Şehrin bu denli farklı kültür ve tarihe ev sahipliği yapması fakat yalnızca belli başlı unsurlarının biliniyor ve programlara dahil edilmiş olması dikkat çekmektedir. Birkaç unsurun yalnızca hediyelik eşya olarak programa dahil edilmesi ve somut yapıların hikayelerinden yalnızca A10'nda bir tanesinden bahsedilmiş olması acentaların da şehirde bulunan somut olmayan kültürel miras unsurlarını pek dikkate almadıklarını göstermektedir.

Tablo 3. Seyahat acentaları paket tur programlarında Mardin SOKÜM değerleri

ACENTALAR	GELENEKSEL EL SANATLARI	YÖRESEL YİYECEK VE İÇECEKLER	YÖRESEL MÜZİK VE DANSLAR	YÖRESEL ANLATILAR
A1	Telkari işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Reyhani Gecesi.	Yer verilmemiştir.
A2	Yer verilmemiştir.	Naneli ayran. Süryani Şarabı.	Reyhani Gecesi.	Selsebil adı verilen çeşmenin hikayesi
A3	Telkâri işçiliği.	Süryani Çöreği.	Yöreye ait halk oyunları	Yer verilmemiştir.
A4	Telkâri ve gümüş işçiliği.	Mavi badem şekeri.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A5	Yer verilmemiştir.	Süryani Şarabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.

A6	Mardin sabunları.	Badem şekeri.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A7	Yer verilmemiştir.	Badem şekeri. Zafran (Süryani) Çayı. Dibek kahvesi.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A8	Telkâri işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A9	Telkâri Gümüş işçiliği.	Süryani çayı, kahvesi. Badem şekeri, Yöresel yemekler.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A10	Telkâri ve Gümüş işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Reyhani gecesini.	Medrese de bulunan çeşmenin hikayesi.
A11	Telkâri işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A12	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A13	Telkâri işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A14	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A15	Telkâri işçiliği.	Yöreye ait kuruyemiş ve kahve.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A16	Telkâri işçiliği. Mardin sabunları.	Badem şekeri.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A17	Telkâri ve Gümüş işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A18	Telkâri işçiliği. Yöresel dokuma işçiliği kıyafetler.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A19	Yer verilmemiştir.	Badem şekeri. Süryani Şarabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A20	Telkâri ve Gümüş işçiliği.	Naneli ayran. Süryani Şarabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.

Kaynak: Tablo verilere dayalı olarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

3.3.Turist Rehberleriyle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Turizmin en önemli paydaşlarından biri olan tur rehberleri, somut mirası turistlere aktarırken somut olmayan kültürel mirastan da en etkili şekilde yararlanmaktadır. Somut olmayan kültürel miraslar, somut mirasların tamamlayıcısı olarak görmektedir. Bu nedenle rehberler şehirlerin gelenek ve göreneklerini, yöreye ait unsurları aktarırken bir nevi şehirde tanıtımını bu unsurlar ile yaparak şehir içerisinde kazanılan deneyimlerin akılda kalıcılığını arttırmaktadır. Diyarbakır ve Mardin şehirlerinde rehberlik mesleğini icra eden altı rehber ile soru formu üzerinden görüşülmüştür. Görüşme sonrası elde edilen veriler doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Rehberlerin sorulara verdikleri cevaplarda en sık kullanılan SOKÜM unsurları tespit edilerek bir kelime bulutu oluşturulmuştur.

Katılımcı rehberler ile soru formu aracılığı ile yapılan görüşmeler sonrasında elde edilen verilere göre rehberlerin ilk soru olan Mardin ve Diyarbakır turlarınızda sıklıkla bahsettiğiniz somut olmayan kültürel miras unsurları nelerdir sorusuna sırasıyla; R1, Mardin şehri turlarında yalnızca yöresel anlatılardan yılan ve akrep muskasına yer verdiğini belirtmiştir. R2, ise yöresel dans ve müziklerden özellikle yararlandığını belirterek Mardin şehrine has olan Leyli ve Reyhani gecesine turlarında yer verdiğini belirtmiştir. Şehrin kendine has olan yiyecek ve içeceklerinden Süryani çöreği, Zafran çayı ve kaburga dolmasına yer verdiğini belirtmiştir. Yöresel el sanatlarından telkâri, bakır ve kalay işçiliği, deq (dövme) sanatı, yörenin kendine has işçilikle yapılmış olan taş evlerinden bahsederken taş sanatından sıklıkla bahsettiğini belirtmiştir. Ve yöreye ait anlatılarda ise Şahmeran hikâyesi ile şehrin özel güvercinlerine yer vererek somut olmayan kültürel miraslardan oldukça fazla yararlandığını belirtmiştir. R3 ise turlarında yalnızca yörenin müzik ve danslarından Reyhani gecesine yer verdiğini belirtmiştir. R4, Mardin turu esnasında yöresel müzik ve

dinletilerden sıklıkla yararlandığını belirtmiştir. R5, tur esnasında yalnızca dinler üzerinden anlatım yaptığını ve şehre ait mitolojik hikâyeleri aktardığını belirtmiştir. R6 ise yöresel müzik ve şehrin efsaneleri sıklıkla turlarında bu SOKÜM unsurlarını kullandığını belirtmiştir.

Şekil 1. Mardin turlarında sık kullanılan SOKÜM değerlerine ait kelime bulutu

Kaynak: Şekil kelime sıklığına dayalı olarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcı rehberler ile soru formu aracılığı ile görüşme yapıldığında ilk olarak Mardin ve Diyarbakır turlarınızda sıklıkla bahsettiğiniz somut olmayan kültürel miras unsurları nelerdir sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda; R1, Diyarbakır turlarında sıklıkla yöreye ait efsane ve hikayelerden yararlandığını, efsane ve hikaye dışında herhangi bir SOKÜM unsurundan bahsetmediğine değinmiştir. R2, turlarında somut olmayan kültürel miras değerlerine oldukça fazla yer verdiğini belirtmiştir. Diyarbakır şehrinde yöresel müzik ve dans olarak dengbeç kültürünü, yöreye ait gastronomi de ise şehrin en önemli yemeği olarak öne çıkan ciğerine öncelik tanıdığını ve sonrasında şehre ait olan yiyecek ve içeceklere yer verdiğini belirtmiştir.

Yöreye ait anlatı ve efsanelerde ise Diyarbakır sokaklarından başlayarak şehrin geçmişi hakkında da oldukça sık anlatıya yer verdiğine değinmiştir. R3 ise yalnızca yöresel dans ve müziklerden dengbeç çoğunlukla yer verdiğinden söz etmiştir. Dengbeç haricinde herhangi bir SOKÜM unsuruna değinmemiştir. R4, yalnızca yöresel müziğe yer verdiğinden bahsetmiş fakat ne tür bir müzik türü olduğuna değinmemiştir. R5, turlarında sıklıkla yöresel müzik ve dans kategorisinden dengbeçi aktardığını bunun yanı sıra da şehre ait özel efsane ve anlatılara yer verdiğinden söz etmiştir. R6 ise R5 gibi Diyarbakır turlarında yöresel müzik ve yöreye ait efsane ve anlatıları sıklıkla kullandığını belirtmiş fakat ne tür bir müzik olduğuna değinmemiştir. **Şekil 2.** Diyarbakır turlarında sıklıkla kullanılan SOKÜM değerlerine ait kelime bulutu

Kaynak: Şekil kelime sıklığına dayalı olarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

3.4. Turist Rehberlerinden Elde Edilen Diğer Bulgular

3.4.1. Tur grubunun SOKÜM'e karşı tepkileri

R1, katılımcıların tur esnasında somut olmayan kültürel miras değerlerini oldukça ilgi ve merakla dinlediklerini belirterek ilgi ve merak duygusunun bu değerler karşısında oldukça fazla olduğunu belirtmiştir. R2, turlarında yer verdiği somut olmayan kültürel miras unsurlarına karşı, tur grubunun genelde meraklı ve öğrenmeye yönelik tepkiler verdiğini ve genel olarak ilginin olumlu olduğunu belirtmiştir. R3, tur grubunun somut olmayan kültürel miras değerlerine karşı tepkilerinin olumlu olduğunu dile getirmiştir. R4, tur esnasında ve öncesinde grubun somut olmayan kültürel miras değerlerine merak duygusu ile yaklaşarak tepki verdiklerini belirtmiştir. R5, tur grubunun, tur esnasında somut olmayan kültürel miras değerlerini genelde ilgi çekici bulduklarını ve tur bitiminde rehber ile tur grubundan SOKÜM değerlerini merak eden misafirlerin değerler hakkında sohbet etmek istediklerini dile getirmiştir. R6 ise tur grubunun SOKÜM değerlerine olumlu bir tepki verdiğini dile getirmiştir.

3.4.2. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının, tur çekiciliği ve tur sonrası memnuniyeti üzerindeki etkisi

R1, turların çekiciliğini ve sonrasında da memnuniyeti etkilediğini dile getirerek bu cevabını; *“Çünkü kültürel bir güdülenme yaşıyor”* şeklinde ifade etmiştir. R2, turun çekiciliği ve sonrasında memnuniyetin kesinlikle etkilediğini belirterek, daha önceden araştırıp gelen misafirlerin yörede daha önce bilmedikleri bu bilgileri öğrenmeleri, misafirleri mutlu etmektedir şeklinde dile getirmiştir. R3, tur esnasında ve sonrasında somut olmayan kültürel miras unsurlarının kullanılmasının tur çekiciliğine ve memnuniyetine etki ettiğini dile getirmiştir. R4, kesin bir şekilde etki ettiğini vurgulamıştır. R5, somut olmayan kültürel mirasın tur esnasında kullanımının çekicilik ve memnuniyet sağlamasını tur grubunun yaş ve ilgi düzeyine bağlı olarak etki alanının arttığını dile getirmiştir. R5'in cevabı doğrultusunda tur grubunun yaş düzeyinin ilgi ve tercih alanını değiştirildiğini bu nedenle grup yaş düzeyini dikkate alarak turlarda SOKÜM unsurlarına yer verip vermediğini dile getirebiliriz. R6 ise çekicilik ve memnuniyete etki ettiğini vurgulamıştır.

3.4.3. Diyarbakır ve Mardin şehrinin sahip olduğu SOKÜM unsurlarının, turlarda fark yaratıp yaratmadığının belirlenmesi

R1'in cevabı doğrultusunda tur esnasında deneyimlenen SOKÜM değerlerinin memnuniyet düzeyinin yüksek olması, misafirlerin bu iki şehre bakış açılarını değiştirdiğini ve ilgilerini arttırdığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda deneyimin beklentinin üzerinde olması ve memnuniyeti artırması, misafirlerin diğer bireyleri de bu şehirlere yönlendirmeleri açısından oldukça önemli bir yer kapladığını söyleyebiliriz.

Katılımcı, R2, *“Mardin taş oymuş bir şehir, dinlerin bulunduğu nokta. Diyarbakır ise surlarıyla, sahabeleri ile ayrıca gastronomi ve geçmiş tarihi ile o kadar zengin bir şehir ki bunlar fark yaratan etkenlerden bazıları. İnsanlar bu dile getirilen etkenleri yaşamak ve hissetmek için gelmeleri ve bekledikleri gibi görmeleri çokça önemli bir fark yaratıyor”* cevabını vermiştir. R2'nin cevabı doğrultusunda Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin diğer şehirlerden büyük ölçüde fark yaratmasını sahip olduğu SOKÜM değerleri ile sağlamaktadır diyebiliriz.

R3, somut olmayan kültürel miras değerlerinin Mardin ve Diyarbakır şehri için fark yarattığını dile getirmiştir. R4, dikkat çekici bir ölçüde fark yarattığını vurgulamıştır. R5, Çoğu grupta SOKÜM değerlerinin daha dikkat çekici olduğunu dile getirmiştir. R5'in cevabı doğrultusunda tur grubunun yaş ve ilgi düzeyine göre bu farklılığın değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür. R6 ise Mardin ve Diyarbakır şehrinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras unsurlarının turlarda bir fark yarattığını dile getirmiştir.

4. TARTIŞMA

Seyahat acentaları programlarının içerik analizinden elde edilen bulgulara göre Mardin, somut olmayan kültürel miras bakımından oldukça zengin olmasına rağmen acenta içeriklerinde sadece belirli unsurlara yer verildiği görülmektedir. Yöresel yiyecek ve içecek unsurlarında sunulan Süryani şarabı, Zafran çayı, badem şekerleri, dibek kahvesi ve naneli ayran gibi unsurlara genellikle yer verilmiştir. Program içeriğinde Mardin yöresine ait yöresel yemeklere yer verilmemiştir. Yöreyle ait geleneksel el sanatlarında ise çoğunlukla telkâri ve gümüş işçiliğine yer verilirken el sanatlarına yalnızca boş zaman sürecinde turistlerin bireysel vakitlerinde gezip dolaşarak satın alma unsuru olarak yer verilmiştir. Buna bağlı olarak acentaların, şehrin geleneksel el

sanatlarının yapım aşamasına turistleri dahil etmediklerini söylemek mümkündür. Yöresel anlatı ve efsanelere yalnızca iki acentanın (A2 ve A10) yer verdiğini ve bu durumu tur açısından çekicilik unsuru olarak kullandıklarını söyleyebiliriz. Mardin'in yöresel kıyafetlerine yalnızca bir acenta (A18) yer vermiştir.

Yörenin kendine has bir yaşam ve giyim tarzına sahip olması fakat bunun yalnızca bir acenta tarafından tur programına dahil edilmiştir. Program içeriklerinde yer alan badem şekerleri, Mardin sabunları, yöreye ait kuruyemişler de tıpkı geleneksel el sanatları gibi yalnızca turistlerin boş zaman içerisinde satın alabilecekleri hediyelik unsurlar olarak yer almakta; yerel dans ve müzik kapsamında, acenta program içeriklerinde "reyhani gecesi" çoğunlukla yer almakta ancak bu yöresel deneyim programda ekstra ücretle isteyen misafirlerin katılabileceği bir etkinlik olarak ifade edilmiştir. Yöreye ait tek bir geleneksel dans ve müziğin yer alması ve ekstra ücret dahilinde katılım sağlayabilmeleri, misafirlerin tur içeriklerini incelerken hem olumsuz bir imaj çizebilir hem de bu geleneksel dansı önemsiz bir konuma getirebilir.

Rehberlerin acenta tur içeriklerinde yer alan SOKÜM unsurları dışında değişik unsurlara yer verdiği; ancak acenta içeriklerinde yer alan bazı SOKÜM değerlerine rehberlerin Mardin turu esnasında yer vermedikleri görülmektedir. Örneğin; acenta program içeriğinde çoğunlukla Süryani şarabı ve çayının yer aldığını görmekteyiz fakat rehberlerden alınan yanıtlarda bu iki unsura hiç yer verilmemiştir. Rehberler, Mardin şehrinde yöreye ait geleneksel hikaye ve anlatılara çoğunlukla yer verildiğini, ikinci olarak yöreye ait geleneksel el sanatları, yöresel dans ve müziklere fazlalıkla yer vermektedir. Şehrin gastronomisinin acenta program içeriklerinde çoğunlukla yer aldığını fakat rehberlerin gastronomi kısmını arka planda bıraktıklarını söyleyebiliriz. Acenta programlar içerik analizinde geleneksel anlatı ve hikayelere çok az yer verildiğini ancak rehberlerin geleneksel anlatı ve hikayeleri daha sık kullandığı ve turlarda ön planda tuttukları görülmektedir.

Rehberlerin anlatımlarında Mardin şehrinin sahip olduğu yöresel dans ve müziklere sıklıkla yer verildiği fakat acenta program içeriklerinde yerel dans ve müziğin ekstra ücret dahilinde bir aktivite olarak sunulduğu görülmektedir. Rehberler, turlarına katılan turistlerin Mardin'in SOKÜM unsurlarına ilgi ve merak duyduklarını söylemektedir. Acentaların sıklıkla SOKÜM unsurlarına yer vermemesi, verse dahi ekstra ücret dahilinde veya da turistin boş zaman aktivitesi olarak sunulması tur seçim aşamasında ilgiyi düşürebilmektedir.

Seyahat acentalarının içerik analizinden elde edilen bulgular doğrultusunda; Diyarbakır şehrinin sahip olduğu SOKÜM değerlerine oldukça az yer verildiği; şehrin sahip olduğu somut miras değerlerine ise daha fazla yer verildiği görülmüştür. SOKÜM unsuru olarak genellikle geleneksel el sanatlarından bakırcılığa yer verilmiştir. Bakırcılık dışında taş işçiliği ve ahşap boyama sanatına yalnızca bir acenta (A1) yer vermiştir. Yer alan geleneksel el sanatlarının ise turun boş zaman esnasında bireysel gezme ve görme üzerine hediyelik eşya olarak satın alınabilecek ürün şeklinde belirtilmiştir. Bununla birlikte rehberlerin geleneksel el sanatlarına turlarında hiç yer vermedikleri görülmektedir.

Şehre ait olan yöresel dokuma ürünleri ve yöresel baharatlar tıpkı bakır ve ahşap işçiliğinde olduğu gibi hediyelik eşya olarak yer almaktadır. Yöresel müzik ve dans olarak iki acenta (A1 ve A12) dengbeç kültürüne; yöresel anlatı ve efsaneler bakımından yalnızca bir acenta (A10) "On Gözlü Köprü"nin hikayesine yer vermiştir. Rehberlerinse Diyarbakır turu esnasında sıklıkla geleneksel anlatı ve hikayelerden faydalandıklarını yöresel müzik ve dans öğelerine de yer verdiklerini görmekteyiz. Yöresel anlatı ve hikayelere Diyarbakır turlarında daha fazla yer veren rehberlerin, turistlerin de bu konuda ilgili ve meraklı olduklarını belirtmişlerdir. İlgi ve merakın karşılanması beklentiyi ve deneyimi yükseltmekte aynı zaman da deneyimin akılda kalıcılığını arttırabilmektedir. Acenta içeriklerinde yöresel yiyecek ve içecekler pek fazla yer verilme de rehberlerin yöresel yiyecek ve içeceklerden daha sık bahsedilmektedir. Şehrin sahip olduğu gastronomi oldukça çeşitli olmasına rağmen acentalardan yalnızca bir tanesi (A15) Diyarbakır ciğerine yer vermiştir. Rehberler şehrin kültürünü yansıtmak ve yaşatmak için yöresel gastronomiden oldukça yararlanmaktadır.

Alanyazında yer verilen çalışmaların bulgularıyla bu çalışmanın bulguları karşılaştırıldığında, belirli bir yöreye ait olan somut olmayan kültürel miras değerlerinin büyük bir önem arz ettiği, bu değerlerin turizm faaliyetlerine dahil edilerek bölgesel kalkınmaya destek sağlayabileceği noktasında benzerdir. Turizmle seyahat eden bireylerin kültür turizminde şehrin ya da bölgenin kültürünü anlamasında ve kavramasında önemli bir yere sahip olduğu, yine ortak sonuçlardan biridir. Diyarbakır ve Mardin özelinde yürütülmüş olan az sayıda somut olmayan kültürel miras çalışması ile turizm ilişkisinde iki unsurun birbiri için vazgeçilmez olduğu ve iç içe geçtiği görülmektedir. Aynı zamanda alanyazın taramasında diğer çalışmalar ve bu çalışma somut olmayan kültürel miras değerleri ile ilgili yapılan çalışmaların kısıtlı olduğunu, SOKÜM unsurlarının somut miraslar kadar değer görmediğini göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Mardin şehrinin somut olmayan kültürel miras kapsamında Diyarbakır şehrine göre acenta program içeriklerinde daha ön planda olduğunu görmekteyiz. Rehberlerinse, SOKÜM unsurlarından özellikle yöresel anlatı ve hikayeleri kullanarak şehirlerin sahip olduğu kültürel mirası desteklediklerini söyleyebiliriz. Acentaların Mardin’de SOKÜM unsurları üzerinden daha çok çekicilik sağladıkları fakat Diyarbakır’da bu unsurları pek fazla kullanmadığı söylenebilir. SOKÜM unsurlarında Mardin şehri için reyhani gecesi ve telkâri işçiliği ön plandayken, Diyarbakır’da dengbej ve yöresel anlatılar ön plandadır. Mardin şehrinde rehberlerin reyhani gecesine yer vermesinin nedeni yöresel formda çekilen dizi ve filmlerde reyhani oyunun yer alması olabilir. Diyarbakır’da öne çıkan dengbej kültürü yöreye ait geçmiş olayları ağıt şeklinde anlatıyor olması ve bu kültürün artık pek fazla sanatçısının kalmaması gibi nedenlerden önem kazanmaktadır.

Diyarbakır ve Mardin şehrinde rehberlik yapan profesyonel rehberler, şehirlere ait somut olmayan kültürel miras unsurlarını sıkça kullanmaktadır. Şehirlerin sahip olduğu SOKÜM unsurlarının tur grupları tarafından genel olarak olumlu ve uyumlu karşılandığını ve turun potansiyelini arttırdığını söyleyebiliriz. Tur grubunun SOKÜM değerlerini ilgi çekici bulmaları, turun gidişatını da önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca bu değerlere karşı ilgi ve merak duygusunun, tur grubunda ortaya çıkması şehirlerin de potansiyel ve kalitesini arttırarak, rehberin şehir hakkındaki bilgilerini olumlu yönde aktarmasını sağlamaktadır. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin kullanımını etkileyen yaş, cinsiyet, eğitim durumu vb. faktörler de rehberlerin SOKÜM unsurlarını aktarımında değişiklik yatabilir. Şehirlerin sahip olduğu değerlerin etkileyici ve çekici olması turun memnuniyet kalitesinde etkili olabilmektedir. Misafirlerin beklentilerine de etki eden SOKÜM unsurları, beklentiyi oldukça üst seviyeye çıkartarak memnuniyet seviyesini arttırabilir. Acentaların program içeriklerinde yer alan somut miras unsurları oldukça değerli olsa da turistlerin deneyiminin beklentinin üzerinde olması için bunu SOKÜM unsurları ile desteklemeleri gerektiğini söyleyebiliriz. Fakat destekleme niteliğini programlarda yalnızca serbest zaman içerisinde aktivite ya da ticari kapsamda değerlendirerek değil de tur esnasında somut mirasların bir parçası olarak hayata geçirmeleri daha uygun olacaktır. Bu konuda farklılaşan acentaların tercihinin güçleneceği düşünülebilir.

Genel anlamda acentaların Mardin şehri için somut olmayan kültürel miras bakımından belirli unsurlar haricinde bilgileri ve planlamada zayıf oldukları söylenebilir. Turistlerin Mardin şehrinde yöreye ait deneyim kazanabilecekleri bir diğer SOKÜM unsuru olarak Reyhani Gecesi yer almaktadır. Hemen hemen her acentanın programında yer alan bu gece ekstra ücret dahilinde programda yer almıştır. Yöresel bir müzik ve dans olan Reyhani, turistlerin katılımı ekstra ücret dahilinde programlara dahil edilerek yine bir ticari amaçla güdülenmiştir. Sınırsız aktivite, eğlence ve deneyim arayışı içerisinde tura katılan misafirlerin verdikleri ücret haricinde, ekstra ücret ödemek zorunda kalmaları, misafirlerin motivasyon ve enerjilerini düşürebilmektedir. Acenta programlarında Mardin SOKÜM unsurlarının neredeyse aynı olması acentaları birbirleri ile benzer kılmakta; farklılaşmayı engellemektedir. Mardin şehrine ait SOKÜM unsurlarında çeşitlilik sağlaması gerekmekte; Mardin’in sahip olduğu gastronomi tur programlarında açık bir şekilde belirtilip, yörenin en özel lezzetlerine yer verilmelidir. Bu sayede tur satın alma eğiliminin oldukça heyecanlı ve daha tatmin edici olması sağlanabilir.

Rehberlerin Mardin şehrine yaptıkları tur esnasında büyük ölçüde yöresel anlatı ve hikayelerden yararlanmaları, şehrin kültürünü yalnız somut miraslar aracılığı ile değil aynı zamanda bu mirasları tamamlayan parçalardan yararlandıklarını göstermektedir. Şehrin sahip olduğu yöresel anlatı ve efsaneler ile tur esnasında misafirlerin gözünde büyük ölçüde betimleme yaptıklarını ve bu betimleme ile şehre duyulan ilgi ve merakı en yüksek seviyeye taşıdıklarını söyleyebiliriz. Somut mirasların önemli noktası olan bu anlatı ve efsaneler ile turu bir bütün haline getirerek, misafirde beklentinin üzerinde memnuniyeti oluşturabilir.

Rehberlerin Diyarbakır’daki turlarında, acentaların aksine en sık kullandıkları somut olmayan kültürel miras unsurları; yöresel anlatı ve hikayeler kategorisidir. Diyarbakır şehrinin her sokağının geçmişi ve geleceği arasında köprü görevi kuran anlatı ve hikayelerden yararlanan rehberler bu somut olmayan kültürel miras unsurlarının destekleyici ve önemli bir unsur olduğunu kanıtlar niteliktedirler. Acentaların aksine yöresel müzik ve dans kategorisinde, dengbej kültürüne rehberler oldukça önem vermekte ve turlarında sıklıkla kullanmakta oldukları görülmektedir. Geçmiş ve günümüzde yaşanan olayları, dengbej kültürünün ustaları tarafından misafirlere aktarılması, Diyarbakır şehrinin sahip olduğu bu sözlü geleneğin önemini vurgulamaktadır. Diyarbakır şehrinin sahip olduğu gastronomi Mardin şehri ile yarışmaktadır. Ancak Mardin şehrinde olduğu gibi Diyarbakır turlarında rehberlerden yalnızca bir tanesi şehrin gastronomik değerlerine yer vermiştir. Bu durum Mardin şehrinde olduğu gibi Diyarbakır şehrinde de oldukça göz önüne çıkmaktadır. Şehrin sahip olduğu geleneksel el sanatlarına rehberler hiç yer vermemiştir. Acenta programlarında ticari ve

hediyelik eşya konumunda yer alan el sanatlarına rehberlerin yer vermemesinin de aynı durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Rehberlere göre turlarda somut olmayan kültürel miras unsurlarının kullanılması genel anlamda merak ve ilgiyi arttırmakta ve olumlu dönüşler alınmasını sağlamaktadır. İlgi ve merakın yüksek olması turun motivasyonunu arttırdığı gibi aynı zamanda turun olumlu geçmesini de sağlamaktadır. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, misafirlere aktarılması öğrenme arzularını da tetiklemektedir. Böylelikle ilgi ve merakın sonucunda öğrenme arzusunun ortaya çıkması motivasyonu da beraberinde arttırmaktadır. Öğrenme arzusunun karşılanması ile misafirin beklentisinin yükselmesini de sağlamaktadır. Bu durum turlarda SOKÜM değerlerinin kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. Tur grubunun somut olmayan kültürel miraslara karşı olumlu tavrı, bu unsurların turlarda daha da artmasını desteklemektedir. Beklentinin üstünde bir deneyim ve memnuniyet sağlayan SOKÜM değerlerine karşı misafirlerinde farklı yörelerden gelmiş olmalarına rağmen uyum sağladıklarını görmekteyiz. Somut olmayan miras değerlerine karşı olumlu tutum ve davranışların sergilenmesi ve aynı zamanda uyumun yakalanması, deneyimlerin tekrarlanmasına da yol açmaktadır. Tur grubunun yaş düzeyi SOKÜM değerlerinin tur esnasında kullanımda değişikliklere yol açmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Kültür turizmi kapsamında seyahate gelen bireylerin yaş, eğitim vb. gibi faktörlerinde değişkenlik olması aktarımın kolaylığını ve zorluğunu beraberinde getirmektedir. Her gruba aynı şeyleri aktaramayacağımız gibi grubun hoşnut olduğu aktivite ve deneyimlerde beraberinde değişkenlik gösterebilmektedir. Bu durumda rehberlerin tur esnasında SOKÜM unsurlarına yer vermeleri turun çekiciliğini etkileyeceği gibi tur sonrasında da memnuniyetlerde değişkenlik gösterebilmektedir. Mardin ve Diyarbakır'ın sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerleri şehirlerin çekiciliğini ve kalitesini arttırabilmektedir. Şehirlerin SOKÜM değerlerine turlarında yer veren rehberlerin, misafirlerinin deneyimlerini aktarırken olumlu bir şekilde aktarım yaparak başka bireyleri de aynı tur deneyimine teşvik edebilmelerini de sağladıklarını da görmekteyiz. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin aktarılması misafirlere şehrin kültürünü hissetmelerini ve bekledikleri deneyimin üzerinde deneyim yaşattıklarını söyleyebiliriz. Seyahat acentalarının programlarında daha çok somut miraslar üzerinden çekicilik kazanmayı hedeflediği görülmekle birlikte bunun günümüz koşullarındaki ağırlığı azalmaktadır.

Olağandışı deneyim elde etme, görme, öğrenme arzusu, bireyleri haz ve istekleri doğrultusunda farklı aktivite, alan ve unsurlara yönlendirmektedir. Turizm faaliyetleri acentalar içerisinde her ne kadar farklı olursa o kadar çekici bir deneyim seçeneği sunmaktadır. Diyarbakır ve Mardin şehirlerinin dahil edildiği tur programlarında, yer alması gereken somut mirasların çekiciliğini somut olmayan kültürel miras unsurları ile desteklemek acentalar açısından oldukça olumlu geri dönüşler ve taleplerde artış sağlayabilir. İki şehirde programlarda yer alan SOKÜM unsurlarından daha fazlasına ve daha ilgi çekici unsurlara sahip olması acentaların programlarının bu anlamda yetersiz olduğunu düşündürmektedir. Rehberlerin somut olmayan miraslardan daha fazla yararlandıklarını söyleyebiliriz. Rehberlerin geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi gören bu değerleri olağan bir şekilde misafirlere sunmaları, misafirlerin deneyim ve aktivitelerden daha fazla haz almalarını da sağlamaktadır. Rehberlerin turlarında yer verdiği hikaye anlatıcılığında büyük bir rol oynadığını bu bağlamda söylemek oldukça mümkündür.

Rehberlerin somut miraslar konusunda destekleyici bilgi ve hikaye anlatımları turları esnasında oldukça önem arz etmektedir. Rehberin sahip olduğu bu rol ile turun kalitesini ve katılımcıların dikkatini arttırması kolaylaşabilmektedir. Rehberlerin SOKÜM değerlerine daha fazla hakim olmaları, sıra dışı ve detaylı bilgi sunarken bunun deneyimlenebileceği olanakları da sunmaları önemlidir. Rehberlerin ve acentaların somut olmayan kültürel mirasa verdikleri değer ve önem çalışmanın bulgularında oldukça net gözlemlenmektedir. Acenta SOKÜM değerlerine serbest zaman diliminde kısıtlı yer vermeleri acentaların, somut olmayan kültürel miras değerlerinin somut miraslar kadar ilgi çekici ve önemli olmadığını düşündüğünün bir göstergesidir. Fakat rehberlerin, acentalara göre SOKÜM değerlerine daha önem verdikleri, turlarında somut mirasları bu değerler ile tamamladıkları görülmektedir. Acentalar serbest zaman diliminde yer verdikleri SOKÜM unsurlarına ticari bir unsur olarak yer verirken, rehberler bu değerleri kültürü tanıma ve anlamada önemli bir nokta olarak görmektedirler. Bu bağlamda acentaların ticari amaç dışında SOKÜM değerlerini, rehberlerde olduğu gibi hem somut hem somut olmayan kültürel mirası bütüncül bir şekilde ele almadıkları anlaşılmaktadır. Çalışma sonuçları bağlamında bazı öneri ve görüşler şu şekildedir;

- Acenta programlarında Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras unsurlarına daha fazla yer verilmelidir. Bu konuda tur operatörlerinin belirli eğitim ve seminerlere tabii tutulmaları önerilebilir. Ya da tur operatörlerinin Mardin ve Diyarbakır tur içeriklerini hazırlamadan önce bir alan çalışması yapması önerilebilir.

- Tur program içeriklerinde Diyarbakır şehrindeki eksikler daha fazla somut miraslar ile değil, somut olmayan miras değerlerini öne çıkaracak olan aktivite ve deneyim programları ile tamamlanabilir.
- Mardin şehri için ekstra ücret dahilinde olan SOKÜM değerleri için acentalar, sektördeki işletmeler ile tura ücretine dahil bir fiyatlama kapsamında anlaşma sağlayabilir.
- Mardin geleneksel el sanatları kapsamında telkârî el sanatının, yapım aşaması turistler tarafından gözlemlenip, turistlerin de bu aşamaya dahil olabilecekleri bir aktivite oluşturulup tur programına dahil edilebilir.
- Diyarbakır bakır sanatının, ustalar tarafından yapım aşamasına turistler de dahil olup farklı bir deneyim yaşayabilecekleri bir aktivite tur programına dahil edilebilir.
- Serbest zaman ya da molalarda deneyimlenebilecek olan SOKÜM unsurları, tur esnasında turistlere kısa kısa sunulabilir.
- Mardin ve Diyarbakır gastronomisini aktaran ve tanıtan, aynı zamanda turistlerin de bu gastronomi unsurlarını deneyimleyebilecekleri bir zaman dilimi programa dahil edilebilir.
- Rehberlerin misafirlerine anlatım esnasında yöresel gastronomiyi ele alıp, tadım yapılmasa dahi değinmesi önerilebilir.
- Rehberlerin yöreye ait geleneksel el sanatlarına daha fazla önem ve değer verip, tur esnasında anlatımlarında değinmeleri ve aynı zamanda misafirlerin kısa da olsa anlatım esnasında deneyimlemelerine olanak sağlamaları önerilebilir.
- Somut olmayan kültürel miras değerlerinin turlarda kullanımının misafirin memnuniyetini ve beklentisini yükseltmesi sonucunda, acentaların sektör ile görüşmeler sağlayıp Mardin ve Diyarbakır şehrinin geleneksel el sanatlarını kapsayan deneyim ve aktivite alanlarının oluşturulup tıpkı Nevşehir çanak ve çömlek yapımı gibi turistlerin katılım imkânı sağlanabilir.
- Somut olmayan kültürel miras değerlerinin her iki şehir içinde, ziyaretçilerin tanıma, anlama ve kavramaları için somut değerler müzeleri kurulabilir.
- Beklenti ve memnuniyeti arttırmak adına acenta program içeriklerinde somut miraslardan çok SOKÜM değerlerini kapsayan bilgilendirici bir metin program girişine eklenebilir.
- Deneyimi arttırma kapsamında, ziyaretçilere SOKÜM değerleri ile oluşturulan ve otantikliği de içerisinde barındıran Diyarbakır ve Mardin özel sergi alanları oluşturulabilir.
- Üniversiteler bünyesinde yer alan turist rehberliği bölümlerinde, öğrencilere somut olmayan kültürel miras değerleri ve önemleri; bu değerlerin aktarımında bürünecekleri rolleri ve bu rollerin özellikleri aktarılabilir.
- Rehberlerin, tur öncesinde somut olmayan kültürel miras değerleri konusunda gerekli ve yeterli bilgiye ulaşımı acenta aracılığı ile yerel halk ile iş birliği içerisinde gerçekleştirilebilir.
- Rehberler odası birliğinin, rehberlerine bölgenin somut değerleri dışında SOKÜM değerleri ile ilgili uygulama gezileri ve seminerler yapması, seminerlerde yerel halktan da bireylerden oluşması önerilebilir.
- Tur operatörlerinin SOKÜM değerlerini tanıma, anlama ve kavraması amacı ile bu değerleri programa dahil etmeden önce alan araştırması ve yerel halk ile görüşme sağlamaları önerilebilir.
- Tur program içeriklerinde acentaların, somut miraslara ön planda yer verirken somut olmayan kültürel miras değerlerinden faydalanarak ve betimleme yaparak programa her iki değeri de ön planda tutacak şekilde dahil etmeleri önerilebilir.
- Acentaların birbirlerinden farklılaşması ve rekabetin artması kapsamında; kendi bünyelerinde somut miras haricinde, SOKÜM değerleri ile ilgili deneyim ve aktivite oluşturmaları önerilebilir. (Örneğin; Süryani şarabının yapım aşamasında turistin buna dahil edilmesi gibi.)
- Bölgeye katılan ziyaretçilerin, bölgedeki deneyimlerinin kalitesini arttırma amacı ile acentaların ve rehberlerin birlikte hareket etmeleri önerilebilir. Yani ziyaretçinin tur öncesinde program

kapsamında deneyim ve beklenti kalitesi acentanın program içeriği ile yükselttilip, tur esnasında rehber ile bu beklenti ve deneyimlerin içerikte olduğu gibi aktarılması sağlanabilir.

- Farklı deneyim ve aktivite arayışı içerisinde olan ziyaretçilere, somut olmayan kültürel miras değerleri deneyim ve aktivite çerçevesinde şekillendirilerek sunulabilir.

Çalışma kapsamında Mardin ve Diyarbakır somut olmayan kültürel miras değerlerine, somut miraslar kadar değer ve yer verilmediği gözlemlenmiştir. Rehberlerin ve seyahat acentaların paket tur içeriklerinin iki şehir içinde benzer unsurlara yer verdiği ve çeşitliliğin somut miraslar kadar olmadığı gözlemlenmiştir. Çalışmada rehberler ile iletişim ve rehberlere ulaşım sağlama kısıtlılığının olması ve acentaların Güneydoğu Anadolu Bölgesi turlarına diğer bölgelere nazaran daha kısıtlı yer vermeleri bu çalışmanın sınırlılıklarını ve eksiklerini oluşturmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ve Diyarbakır dışında diğer şehirlerin de sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerleri üzerine ileride yapılabilecek çalışmalara referans olması bakımından bu çalışmanın önemli bir kaynak olacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (2011). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da halk takvimine göre yılbaşı, *Journal of Human Sciences*, 8(1).
- Ari, D. (2022). Mardin/Elbeğendi Köyünün (Kafro köyü) kültürel miras turizmi kapsamında ele alınması ve turist davranışının incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Batman, 5-48.
- Boztoprak, B. (2021). Somut olmayan kültürel mirasların yaratıcı turizm kapsamında değerlendirilmesi, ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği, Erzurum örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane, 3-14.
- Civelek, M. (2022). Somut olmayan kültürel miras unsurlarından karagöz sanatının turizm bağlamında değerlendirilmesi, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(2), 417-439.
- Çalık, İ. & Ödemiş, M. (2015). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi: Gümüşhane İli Örneği, *16. Ulusal Turizm Kongresi, Gümüşhane*, 833-843.
- Çapar, G. & YENİPİNAR, U. (2016). Somut olmayan kültürel miras kaynağı olarak yöresel yiyeceklerin turizm endüstrisinde kullanılması, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 4(Special Issue 1), 100-115.
- Demir, H. (2021). Dicle (ON GÖZLÜ) Köprüsü'nün somut ve somut olmayan miras olarak korunması, *Milli Folklor*, 17(132), 226-249.
- Demirbulat G., Ö., Özdemir, S. S. & Bozok, D. (2015). El sanatları ve turizm ilişkisi çerçevesinde Türk halı dokumacılığının Unesco somut olmayan kültürel miras listesinde yer alan örnekler doğrultusunda değerlendirilmesi. *14. Geleneksel Turizm Paneli, Sakarya*, 564-579.
- Diker, O. (2019). Somut olmayan kültürel miras ile ilişkisi bağlamında etnik turizm, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 671-68.
- Dikmen, A. (2013). Diyarbakır'da sahabe kabri olan Hz. Süleyman türbesinde yapılan dini/geleneksel uygulamalar, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 1-19.
- DİLEK, S. E., & Fatime, B.AL (2024). Yerel halkın kültürel mirasa yönelik farkındalık düzeyi: Diyarbakır ili örneği. *Mezopotamya Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 45-67.
- Garan, F.S. (2011). Diyarbakır'ın Monografisi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 11-276.
- Gül, H. (2022). Süryani mutfak kültürünün tanınırlığı üzerine bir araştırma: Mardin ili örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin, 5-18.
- Gültekin, B. (2019). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi değişikliği referandum sürecinin basında temsili: Yeni Şafak, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin içerik analizi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- https://diyarbakir.ktb.gov.tr/?_Dil=1# (Erişim tarihi:31/10/2023).
- <http://www.diyarbakir.gov.tr/diyarbakir-tarihi> (Erişim tarihi: 19/11/2023).
- <https://TDK.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 27/10/2023).
- <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263676/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi:22/11/ 2023).
- <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/somutolmayankulturelmiras> (Erişim Tarihi:14/11/ 2023).
- Işık, G. & Güneş, M. (2015). Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği, *TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu*, Ankara, 449- 462.

- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kardaş, C. (2013). Dengbejlik geleneği ve Âşıklık edebiyatı ile karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 18-68.
- Kızılgöçü, Ç. (2019). Gastronomi turizminin alternatif turizm ürünü olarak değerlendirilmesi: Mardin ilinde bulunan işletmelere yönelik bir uygulama, Doktora Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 119-145.
- Laçın, G. (2020). Diyarbakır musiki folkloründe velme (VELİME GECELERİ). *Kesit Akademi Dergisi*, 6(24), 372-388.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2).
- Öter, Z. (2010). Türk el sanatlarının kültür turizmi bağlamında değerlendirilmesi, *Milli Folklor Dergisi*, 11(86), 174-185.
- Özmen, M. (2023). Mardin'in Kültürel miras unsurlarının korunması ve turizm amaçlı kullanılmasına yönelik paydaş algısı, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin, 4-33.
- Pelit, E., & Türkoğlu, T. (2019). Somut olmayan kültürel miras değerlerinin turizme yansımaları ebru sanatı üzerine bir inceleme, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 101-118.
- Serçek, G. Ö., & Akyüz, İ. (2021). Telkari Sanatının kültürel miras ve turizm açısından değerlendirilmesi, *International Journal of Mardin Studies*, 2(2), 18-30.
- Sümbül, G. (2019). Yerel kültürün turist rehberleri tarafından aktarılması- Nero turist rehberleri üzerine bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 5-35.
- Taş, M. (2022). Şanlıurfa Sıra Geceleri ve turizm ilişkisi: Sıra Gecesi düzenleyen işletmeler üzerinden bir değerlendirme, Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Batman, 7-16.
- Tekin, Ç. (2023). Geçmişin izlerini taşıyan gelenek Dak, *Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-6.
- Toprak, L., Çelikel Güngör, A., & Gürbüz, S. (2018). Yerel yemekler: Mardin Örneği, *Anadolu I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, Diyarbakır, 711-714.
- Tüysüz, B. (2023). Kültürel miras bağlamında Nevşehir'in "HAFIZA MEKÂNLARI": Özel müzeler, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(İhtisaslaşma), 265-285.
- Uygur, H. K. (2014). Mardin'in geleneksel eğlencesi: Leyli Gecesi, *Milli folklor*, 26(102).
- Uygur, H. K. (2022). Geçiş dönemlerinin ortak tadı: İki din bir kiliçe, Halk Gastronomisi Kitabı, M.A, Ö.C & S.G (Eds.), *Motif Vakfı*, Hatay, 567-584.

Sustainable Tourism Development and Emerging Technology Solutions: With Special Reference to Eco-Friendly Innovations (EFI)

Gayathri PUWANENDRAM¹

Sidar ATALAY ŞİMŞEK²

ARTICLE INFO:

Copyright & License: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Similarity Report: Received

Article Type: Research Article

Article Registration Date: 23.12.2024

Approval Date: 28.12.2024

Citation:: Puwanendram, G. & Atalay Şimşek, S. (2024). Sustainable Tourism Development and Emerging Technology Solutions: With Special Reference to Eco-Friendly Innovations (EFI). *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(S1), 68-76.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79961>

Abstract

This study is focused on innovative solutions and emerging technologies for improving sustainable tourism development. In this conceptual study, through a qualitative approach, research on digital platforms, AI-driven resource management, and Eco-friendly Innovations (EFI) for enhancing sustainable tourism practices are analyzed. Qualitative data refers based on secondary sources like research papers, journal articles, websites, etc. The critical literature-based study leads to and indicates how such technologies enhance visitor experiences, support environmental conservation, and generate economic benefits by demonstrating the potential of technology to address sustainability challenges based on Sustainable Development Goals (SDGs). This provides a framework for integrating Eco-friendly Innovations (EFI) to help policymakers, industry stakeholders, and academics promote responsible tourism growth.

Key Words: AI, Eco-Friendly Innovations (EFI), Emerging Technologies, Resource Management, Sustainable Tourism, Tourism Development

¹ Lecturer, Buddhist Heritage and Tourism Degree Program, Department of Pali and Buddhist Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Sri Jayewardenepura, Sri Lanka., [0000-0002-5053-7012], pgayathri@sjp.ac.lk

² Assistant Professor, Department of Economics, Batman University/Türkiye., [0000-0003-0288-1828], sidaratalay@hotmail.com

1. INTRODUCTION

Traveling has proved to be a strong economic factor, but at the same time, it is often attached to aversiveness related to environment, society, and culture. This study aims to investigate the impacts of innovative technologies on the sustainability of tourism development through AI, digital platforms, and eco-innovation for the mitigation of negative impacts. Importantly, because of the link it has to the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), especially SDG 8, focusing on inclusive and sustainable economic growth, SDG 12 which connects to the issues of responsible consumption and production, and SDG 13 on climate action (United Nations, 2024), the need for sustainable tourism is more important for the development of tourism industry. This study is all about how Artificial Intelligence, Digital Platforms, and Eco-friendly innovations can come together to generate Sustainable Tourism.

AI technologies help manage resources like energy, water, and waste in more efficacious ways. For example, in hotels, AI-controlled systems automatically turn on or off lights, heating, and air conditioning according to room occupancy and save energy consumption from operational costs (Gretzel et al., 2020). AI can study masses of data on tourist preferences, forecast trends in the visitation of tourists, and help understand decisions made. As a result, operators of tourism can forecast demand, manage the flow streams of visitors, and optimize the allocation of resources while minimizing environmental impacts during peak seasons (Buhalis & Sinarta, 2019). Such systems that are defined to control wildlife movement or check the health of ecosystems from real-time data about tourism sources without disturbing such natural habitats are common examples of such. Such arises sometimes when one speaks about uses for those artificial intelligence-based resources monitoring views in fragile natural environments. Smart destination management using AI in its applications may help reduce overcrowding and distribute visitor impact across tourist destinations (Zhong et al., 2020). Digital platforms are playing a vital role in the education of tourists on sustainable tourism practices and responsible travel.

As per Becken (2019), sites like TripAdvisor's GreenLeaders or Responsible Travel offer eco-certifications that allow tourists to assess accommodations and activities for environmental friendliness. Here, tourists can sweep through the eyes of information on eco-friendly destinations and eco-certified hotels or green activities. Thus, it could influence the tourists' likelihood of moving toward a more sustainable option instead of traditional alternatives. Digital platforms connect the local communities directly with tourists, who can showcase their real and sustainable tourism products that include homestays, local tours, and cultural events. Prevention of local economic loss is equally beneficial to the visitors in taking respect and responsible interaction with local cultures. Digital platforms give insights about visitor behaviour, trends, and feedback to tourism operators and policymakers. This data is crucial in developing and refining strategies aligned to the Sustainable Development Goals through important adjustments in lowering the ecological footprint of tourism. Necessary eco-friendly innovations comprise renewable energy, water conservation systems, and waste reduction programs, which all cut the environmental footprint of tourism infrastructure.

Websites featuring eco-certificates such as those indicated by their names, like TripAdvisor's GreenLeaders or Responsible Travel, are intended to help tourists identify environmentally friendly types or activities of accommodation. As such, these sites allow tourists to filter through information on eco-friendly destinations, charge eco-certified hotels, or book green activities. Making that option easy to choose would indeed make it even more possible for one tourist to turn to a sustainable alternative instead of their traditional choice. This would connect local communities in the industry straight to tourists, where they can show their authentic and sustainable tourism products, such as homestays, local tours, and cultural events. This not only adds to local economies but enables tourists to interact respectfully and responsibly with local cultures. Digital platforms give insight into visitor patterns, behaviours, and feedback to tourism operators and policymakers. These data are crucial for the development and refinement of strategies aligned with the Sustainable Development Goals by making informed changes towards lessening tourism's ecological footprint. Renewables, water conservations, and waste reductions are the eco-friendly mechanisms considered necessary and will reduce tourism infrastructures' environmental footprints.

Innovations like eco-friendly are renewable sources of energy such as conservation of water and reduction in waste that are associated with reducing the environmental footprints of infrastructures for tourism. The use of green building materials, solar power, and effective waste management systems can therefore considerably cut down energy and resource consumption in hotels and resorts (Mair & Jago, 2019). Electric or hybrid vehicles, cycling sharing, and integrated public transport systems within cities make up sustainable transport components that will lead to a reduction in carbon emissions in tourism. Alternatives in environmentally friendly transport encourage travellers to adopt sustainable practices while visiting destinations. When it comes to green products, packaging, and practices further support the local economy by promoting green consumption. This is a showcase of how eco-friendly hotels can use biodegradable properties from local sources for their amenities, not only digesting waste but also helping local businesses. AI, digital platforms, and innovations in eco-friendliness present a unified solution toward the multi-faceted challenges of innovative sustainable tourism.

Such technologies make it easier for tourism to meet efficiency and responsible behaviours about the ecological footprint. Adoption or integration of such solutions into tourism brings it much closer to being able to attain its goals of sustainability: protection and conservation of natural resources for viability in tourism development for generations to come. The strategic use of these technologies is not only necessary to make sustainable tourism, but it is a precondition for such.

2. PURPOSE

The purpose of the study is to show how far innovative solutions, and emerging technologies can play a significant role in enhancing sustainability in the tourism industry. The research, therefore, based on a qualitative conceptual framework using secondary data, analyzes the impact of digital platforms, AI-driven resource management, and eco-friendly innovations. It will also demonstrate how technologies improve the experience of visitors travelling as eco-friendly tourists, conserve the environment, and gain economic benefits that will blend well with the SDGs. Finally, the study gives a framework that will inform policymakers, industry stakeholders, and academia about integrating these tools towards developing responsible and sustainable practices in tourism.

3. METHOD

This study is organized in a conceptual qualitative design because this research intends to probe deeply into the concept and challenges of sustainable tourism based on previous works. Secondary data from a multitude of credible sources, including peer-reviewed academic journals, industry reports, and major websites, was collected under research. With the integration of both well-established and contemporary literature, this research endeavours to verify whether a tenuous link indeed exists between digital platforms, AI, and green technologies for purposes of sustainability relating to tourism development.

The analysis here is thematic analysis, which serves as the main methodological framework in looking for re-occurring patterns or findings from the literature selected. It allows capturing and synthesizing primary themes related to utilization as well as the effect that digital platforms, AIized resource management, and green innovations have made on tourism. The thematic analysis then understands how these technologies address challenges of sustainability carefully categorizing and systematically interpreting complex data.

The research work is going to utilize bibliographic materials and reports from credible organizations such as the United Nations World Tourism Organization (UNWTO) as perfectly observed by JSTOR and ScienceDirect. It is all about the recent advancements in tourism technology and sustainability to make the findings relevant to current industry practices. The collected data, therefore, have been systematically analyzed to draw out insights contributing to the body of knowledge within sustainable tourism, offering a nuanced perspective on integrating technological and eco-friendly approaches.

This literature review is systematic in that it covers the following areas: the challenges of sustainable tourism, emerging technologies in tourism, frameworks, and theories. Sustainable tourism development aims at minimizing negative environmental socio-cultural and economic impacts. Yet, it is still facing critical challenges such as over-tourism, environmental degradation, and sociocultural exploitation (Hall, 2019). Literature discusses the rise of digital platforms, AI, and eco-friendly technologies as transformative forces in tourism. These authors highlight that

such tools will afford more efficient use of resources, conservation efforts, and visitor management (Gretzel, 2020; Buhalis & Sinarta, 2019). This study takes into consideration the Diffusion of Innovations theory in technology adoption and the models of sustainable resource management. These theories show that such implementation must be strategically done to make sustainable actions last.

3.1. Challenges in sustainable tourism

Different conceptual ambiguities, complex governance structures, and difficulties in the alignment of stakeholder interests shape the challenges of sustainable tourism development. First, the meaning of sustainability in tourism is vague, and thus it remains hard for practitioners to adopt consistent standards across varied destinations. Different locations require different balances among environmental, social, and economic priorities; thus, what constitutes "sustainable" practices will also vary (Day, 2012). In addition, tourism is a complex adaptive system involving several government bodies, private enterprises, and local communities with varying objectives and variable capabilities in implementing sustainable tourism principles. Its decentralized nature presents obstacles to coordinated actions: for example, DMOs' influence can be mainly related to an advocacy role, without regulatory functions or influence in most cases. This process is further complicated by issues such as limited access to sustainability education and readiness disparity amongst industry stakeholders, meaning the final mass market adoption of sustainable practices entails immense behavioural and organizational changes both at the level of individuals and enterprises. Overall, though growing awareness and theoretical support continue to increase, the adoption of sustainable tourism principles and practices remains painfully slow and patchy across the industry.

Amongst the several barriers to adopting sustainable tourism is that it improves limited stakeholder involvement, prioritizes economic goals over environmental, and is often characterized by bureaucracy. Hotels, for example, tour operators, may tend to think of costs with respect to sustainability and thus will not always make efforts in the areas of ecology without some incentive. Lack of funds and public awareness make things worse for sustainable tourism efforts. It requires not only a long view and a long-term strategy but also policies that are flexible and appropriate for local circumstances. Such challenges would be surmounted with an improved collaborative relationship between governments, businesses, and communities (Dias et al., 2024).

In addition, sustainable tourism practitioners find obstacles to their efforts across some key barriers hindering the success of sustainable tourism development. The issue where economic growth needs to be balanced with conservation of the environment continues to be a core challenge as the tourism industry intends towards increased profitability rather than prioritizing sustainable practices. Collaboration among stakeholders also becomes difficult since major initiatives in sustainable tourism require the involvement of governments, businesses as well as local communities, who often have conflicting priorities in terms of resource availability and usage. There is also a failure of standard testing criteria for sustainability and a lack of awareness and education for tourists and operators alike. These bar the way to responsible tourism. All these barriers, alongside the perplexities that accompany managing natural resources while minimizing the ecological footprint of tourism activities, continue to hinder the global shift towards sustainability in the sector, thus capturing the need for general discussion on the challenges of sustainable tourism in this literature. The challenges of sustainable tourism, according to the reviewed literature, can be discussed below.

Table 1. The Summary of Challenges in Sustainable Tourism

Literature	Challenges
Wallace, W. C. (2024)	<p>Tourism Development: Since the advent of tourism, the most detrimental environmental effects damage the environment due to pollution and increased demands on resources.</p> <p>The untenable practices have aggravated the situation.</p> <p>Cultural Erosion: The flow of tourists into the area has caused a decline in traditional and moral values like changing community behaviours and even increased involvement and exposure to gambling or illegal trade.</p>

Economic differences: Although tourism provides job opportunities and wealth creation, the benefits are not equitably distributed; most of the residents have yet to uplift their living standards with the growth of the industry.

Policy and Management Gaps: There is a lack of strategic management and policies balancing the benefits accrued from tourism against its negative impacts. Poor governance and planning lead to unsustainable tourism practices.

Low Stakeholder Engagement: The main stakeholders involved, such as hotels and tour operators, view sustainability as costly and deprioritize it.

Economic vs. Environmental Priorities: Economic concerns often take precedence over environmental objectives in decision-making.

Dias et al. (2024)

Excessive Bureaucracy: Complicated administrative processes hinder the speed of sustainability initiatives.

Need for Long-Term Vision and Strategic Planning: Sustainable tourism requires adaptable, long-term strategies and collaborative efforts among governments, businesses, and communities.

High Environmental Impact: Tourism has a great contribution to greenhouse gas emissions - 8% globally and can be tripled by 2050-and high demands for water and energy use, with overconsumption of resources accordingly.

Waste Management Issues: Tourists create double the amount of waste than locals. 35 million tons of solid waste annually are given off through tourism. Mismanagement heightens pollution, particularly in the most trafficked areas of the Mediterranean.

Water Scarcity and Pollution: Tourism water use, such as 300 litres/day per tourist in Europe, is much higher than that of residents and contributes to resource scarcity and wastewater pollution in sensitive ecosystems.

Strippoli, Gallucci, & Ingrao (2024)

Seasonality and Resource Stress: The seasonal nature of tourism puts a strain on local resources during peak times, complicating sustainable management and amplifying environmental pressures.

Lack of Inclusive Strategies: Many initiatives of sustainable tourism have not included local communities and stakeholders appropriately, hence their limited functionality in terms of attaining environmental, social, and economic balance.

Environmental Resource Management: To ensure that environmental resources are used optimally, maintain the integrity of essential ecological processes, and conserve natural heritage and biodiversity.

Socio-Cultural Preservation: Ensure respect for the socio-cultural authenticity of host communities; conserve cultural heritage and traditional values and assure intercultural understanding and tolerance.

World Tourism Organization (UNWTO). (2024)

Economic Viability: Long-term economic operations that produce socio-economic benefits for all stakeholders are realized. This involves the creation of stable employment, income-earning opportunities, and social services for host communities, contributing to poverty alleviation.

Stakeholder Engagement: Sustainable tourism development requires the informed participation of all relevant stakeholders and strong political leadership to ensure wide participation and consensus building.

Continuous Monitoring and Adaptation: Sustainable tourism is a perpetual process that involves continuous monitoring of the impacts with the introduction of measures either preventive or corrective.

Therefore, as per the above literature the key common challenges identified were selected as below. Under Digital Platforms, a general focus is centred on issues about the tendency of platforms towards standardizing and homogenizing sustainable tourism efforts. The absence of a universally accepted definition for sustainability begets conceptual obscurity since it allows each platform to set goals and guidelines accordingly. Limited awareness and education among the stakeholders further create obstacles in the effective usage of these platforms for sharing knowledge regarding sustainable practices. Additionally, the need to align the stakeholders better draws upon the untapped potential of how digital platforms can enable joint efforts of various actors: governments, businesses, and communities, by addressing their diverse goals and resources.

The promise of AI-driven management resources has much to offer as a solution to sustainability problems, yet it faces a critical barrier to implementation. AI can optimize resource allocation, monitor environmental impacts, and underpin predictive modelling for long-term strategic planning. Yet, these many advances require major investment, expertise, and coordinated governance structures. Managing a variety of stakeholders with differing objectives further complicates the adoption of AI technologies, underlining the need for more inclusive, technology-friendly governance frameworks to unlock the utility of AI for achieving sustainable outcomes.

Under Eco-Friendly Innovations, the tradeoff between economic growth and conservation is a major challenge. While innovations such as renewable energy, waste reduction systems, and green infrastructure hold immense promise, their adoption is often resisted due to high upfront costs and organizational inertia. Decentralized structures, especially in Destination Marketing Organizations, exacerbate the problem by fragmenting efforts toward the implementation of such innovations. Moreover, the wide diffusion of green practices requires great changes in behaviour and organization that are not fully supported by inadequate sustainability education and different stages of readiness among industries. This calls for a better integration of eco-friendly solutions with industry practices, tackling economic and educational barriers.

Thematic analysis of the literature on sustainable tourism through digital platforms, AI-driven resource management, and eco-friendly innovations identifies certain key recurring themes related to sustainability in the tourism industry. According to that the study analyzes the key themes such as Digital Platforms for Sustainable Tourism, AI-Driven Resource Management and Eco-Friendly Innovations.

3.2. Digital Platforms for Sustainable Tourism

Digital platforms have widely revolutionized the tourism industry by integrating eco-friendly practices in various stages of the travel experience. Sustainable acts are paperless reservations, virtual visits, and remote auditioning of cultural and natural sites that would mitigate the eco-impacts of activities. EcoBnB or Ecological Bed and Breakfast by Becken (2019), and Responsible Travel are leading platforms for apprising eco-certified lodgings for travelers in making informed sustainable decisions. These platforms motivate businesses to become greener to compete by connecting the tourists with environmentally responsible accommodations and services. Such initiatives put a stamp on the increasing role digital platforms are playing in establishing a culture of sustainability in tourism.

Because of these, it will enable actions for sustainable results, such as paperless reservations, virtual visits, and remote auditioning of cultural and natural sites, which will mitigate the eco-impacts of activities. EcoBnB (Ecological Bed and Breakfast) from Becken (2019) and Responsible Travel, among others, have been its frontrunners in providing travel eco-certification lodgings for tourists to take informed and sustainable options. They will motivate businesses to be greener for competitiveness by linking tourists with environment-friendly accommodation and services. Such initiatives seal the fact that digital platforms play an increasing part in inculcating a culture of sustainability in tourism.

3.3. AI-Driven Resource Management

Artificial intelligence is reshaping the field of tourism management to achieve greater performance and functionality, especially in optimizing resources. It does this with applications beyond forecasting and personalized recommendations enhancing customer experience and addressing critical environmental challenges. AI applications in this industry would typically comprise systems that optimize energy consumption in hotels or resorts, control visitor flows in specific over-crowded destinations, and minimize environmental impacts-to name only a few. Efforts towards effective resource utilization, as in the exercise of today with real-time data, reduce possible impacts on popular tourist hubs still grappling with over-tourism. These examples demonstrate how artificial intelligence manages to pair economic objectives with environmental protection while providing scalable solutions to sustainability problems (Gretzel et al., 2020).

Artificial Intelligence transformed resource management in the tourism industry toward better efficiency and sustainability in the sector. The application types include predictive-analytic and personalized recommendation-based, where increased tourist satisfaction coincides with directly responding to critical environmental challenges. Application examples of Artificial Intelligence range from the operation of efficient energy consumption in hotels and resorts, managing the flows of guests in over-visited destinations, or minimizing their impact on the natural environment. By using real-time data, the AI ensures that resources are used most effectively, especially in these popular locations for tourists who are suffering from over-tourism. It illustrates cases where AI balances economics with environmental protection and builds scalable solutions to the sustainability challenges of tourism (Gretzel et al., 2020).

3.4. Green Innovations for Sustainable Tourism

This reason must deal with the eco-consciousness based on practices within the tourism sector, which had started to address the main issues in the field of energy utilization, waste production, and environmental degradation. Renewable green technologies also are the installations that are introducing lower carbon dioxide emissions in the tourism sector. They also include many new methods for reducing reliance on non-renewables, such as installing solar power generation and rainwater harvesting facilities by most hotels and resorts. Accordingly, waste reduction through composting and recycling further improves environmental conditions at tourism destinations. These practices not only conserve resources but also set a standard for environmentally responsible tourism (Mair & Jago, 2019).

4. CONCLUSION

The paper contributes to the literature by collating current knowledge on emerging technology adoption in sustainable tourism, providing a structured framework that guides future adoption. Few studies have focused on integrating digital, AI-driven, and eco-friendly technologies within a sustainability framework; the paper showcases their collective potential for resolving tourism-related challenges following SDGs. This integrative perspective helps stakeholders to achieve environmental and economic benefits from sustainable tourism.

This research is constrained to the availability of secondary data. Further, it provides only a limited-depth analysis of the region-specific impact and emergent trends of sustainable tourism technologies. Whereas secondary data provides valuable insights, it could be incapable of capturing most of the current developments; nor will it consider contextual features in specific destinations that would drive or affect the sustainability practices of destinations differently. Moreover, the qualitative nature of the research conducted inhibits the generalization of findings across different

tourism settings. The thematic analysis of available literature gives a wide-based understanding but lacks the empirical depth required to reach universal conclusions applicable in all tourism contexts.

In this respect, it is recommended that future research employ empirical methods, such as case studies, longitudinal studies, or mixed-methods research, to validate the effectiveness of certain technologies in achieving sustainable tourism outcomes. Empirical studies would give more concrete evidence regarding how digital platforms, AI-driven resource management, and eco-friendly innovations impact sustainability in various tourism destinations. This would also provide a far more holistic and contextually rich understanding of the real-world applications and challenges presented by these technologies in many different tourism environments.

Policymakers can get fundamental lessons from the research to do incentives properly by adopting sustainable technologies in the tourism industry. Through their use of the research insights, policymakers will get a chance to come up with policies, which will support the implementation of digital platforms, AI-driven resource management, and eco-innovations. This may involve the distribution of subsidies, tax breaks, or the awarding of grants to tourism operators who choose to invest in such sustainable technologies. Also, these can be done by the public through running awareness campaigns that are meant to enlighten both consumers and businesses in the sector on the environmental gains of the usage of these technologies and hence, making the sector involvement of sustainability.

Tourism companies can take advantage of digital tools and AI-powered solutions, which make their sustainability practices better, as the research suggests. In the so-called 'findings', tourism operators could nullify the overproduction of waste through the use of AI to save energy. They could also use digital platforms to sensitize the travellers on the eco-certified areas. Additionally, such strategies include the investment in eco-friendly infrastructure, such as solar panels or waste-reduction systems, which in turn causes a decrease in the environmental impacts of a business along with the attraction of eco-tourists, who are sustainable in their travel.

As to academicians, the study outlined a concrete structure that can further research pave the way for the integration of technology in sustainable tourism. These will act as the initial research which may be an exploratory event introducing the long-term effects of the technologies in the different tourism sectors, the role of digital innovation in enhancing sustainability, and the socio-economic implications of adopting eco-friendly technologies. These are expected to originate a new way of thinking in the academic field by rendering technology as the most viable solution for a successful phase in tourism.

For scholars, the research has become a solid basis for further research on the integration of technology in sustainable tourism. These lines are the beginning of a new direction of the research where new issues can be dealt with, among them the sustainability of the technology in different tourist contexts in the long run, the function of the digital creation in the sustainability domain, and the social and economic effects of using eco-friendly tech. This will boost the academic community's determination to look for creative approaches and reliable models that can guide the way forward with sustainable tourism practices.

The findings of this study have established that digital platforms, AI, and eco-friendly innovations have indeed had a highly positive effect on sustainable tourism. It enhances visitor experiences through the creation of more personalized options and eco-conscious travel; promotes conservation through the reduction of the environmental footprint from tourism activities; and supports economic growth through more efficient resource management and the development of

sustainable tourism models. This would enable the tourism industry to shift toward a greener future with the needs of the ecologically conscious traveller in mind.

The implications for the industry are clear with global tourism continuing to grow, digital tools, AI, and eco-friendly innovations will be critical in solving the sustainability challenges facing the sector. This needs a collaborative approach whereby governments, industry stakeholders, and local communities can come together to build a sustainable and resilient tourism ecosystem. Policymakers can also play a crucial role by incentivizing technology adoption and fostering an environment that encourages sustainable practices across the industry.

For the future, research and development directions will be paramount. Technologies will keep on evolving, and new tools and approaches will have to be continuously assessed for their actual contribution to sustainable tourism goals. This is especially so in a rapidly changing global climate of climatic and tourism demand changes. Ongoing research will allow the adaptation and refinement of sustainability strategies, enabling the tourism industry to grow while reducing its ecological footprint.

REFERENCES

- Becken, S. (2019). Sustainable Tourism: Impacts, Management and Strategy. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1-15.
- Buhalis, D., & Sinarta, Y. (2019). Real-time co-creation and nowness service: Lessons from tourism and hospitality. *Journal of Tourism Management*, 72, 453-464.
- Gretzel, U., Zhong, L., & Koo, C. (2020). Application of smart tourism to cities. *Journal of Tourism Futures*, 6(3), 207-220.
- Hall, C. M. (2019). Constructing sustainable tourism development: Theoretical, conceptual, and practical frameworks. *Sustainable Tourism Management*, 9(2), 104-121.
- Mair, J., & Jago, L. (2019). Sustainable tourism management. *Journal of Environmental Management*, 238, 101-112.
- Strippoli, R., Gallucci, T., & Ingrao, C. (2024). Circular economy and sustainable development in the tourism sector – An overview of the truly effective strategies and related benefits. *Heliyon*, 10, e36801. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e36801>
- United Nations. (2024). *The Sustainable Development Goals Report 2024: Advanced unedited version*. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2024/SG-SDG-Progress-Report-2024-advanced-unedited-version.pdf>
- UNWTO (United Nations World Tourism Organization). (2022). Sustainable Development Goals and Tourism: A Compilation of UNWTO Initiatives. Retrieved from UNWTO website
- World Tourism Organization (UNWTO). (2024). *Invest in the development of Moroccan tourism: Challenges in sustainable tourism development*. Retrieved from <https://www.unwto.org/un-tourism-challenges/invest-in-the-development-of-moroccan-tourism>.
- Wallace, W. C. (2024). Residents Perceptions of the Impacts of Tourism on the Quality of Life in a Tourist Island Destination. *Études Caribéennes*, 57/58 (Avril-Août 2024), pp. 48-65. Available at: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48785395>.
- Zhong, L., Yang, Y., & Zhang, Z. (2020). How smart tourism technologies impact destination sustainability. *Current Issues in Tourism*, 23(13), 1687-1696.

Social media in travel: A bibliometric analysis

Zekeriya AKSOY¹
Ferhat KURT²

ARTICLE INFO:

Copyright & License: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Similarity Report: Received

Article Type: Research Article

Article Registration Date: xx.xx.2024

Approval Date: xx.xx.2024

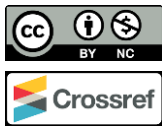
Citation: Aksoy, Z. & Kurt, F. (2024). Social media in travel: A bibliometric analysis. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1), 77-88.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79977>

Abstract

This study conducts a comprehensive bibliometric analysis of academic research on social media usage in the travel process, utilizing 2010 documents extracted from the SCOPUS database. The objective of the present study is to analyse documents on the use of social media in travel through bibliometric methods. The data gathered from the database were visualized by using Vosviewer programme. The findings reveal a consistent increase in scholarly attention to this topic since 2007, with the highest publication activity observed in 2023. Keyword analysis highlights “social media,” “tourism,” and “user-generated content” as central themes, reflecting the pivotal role of digital platforms in transforming travel behaviours and decision-making. Influential contributors, including Rob Law and Zheng Xiang, were identified, with significant citation metrics underlining their impact on the field. Major journals such as *Tourism Management* and *Journal of Travel Research* emerged as leading sources shaping the academic discourse.

Key Words: social media, tourism, travel, bibliometric analysis, SCOPUS

¹ Lecturer, Batman University, 0000-0003-3305-3443, zekeriyaaksoy87@gmail.com.

² Research Assistant, Batman University, 0000-0002-2327-5440, ferhatkurt90@gmail.com.

1. INTRODUCTION

In order to remain current in an era of rapid technological advancement, traditional communication and information dissemination methods have been superseded by novel technologies that facilitate the ever-evolving landscape of information and communication. (Cömert, 2021: 5). The most prevalent modes of communication on the internet are social media applications (Çetinkaya, 2019: 9). The social media network, which is one of the new communication networks of our age and widely used worldwide, has become a communication tool used by both individuals and businesses (Sezgin, 2023: 5). The advent of mobile technologies and high-speed internet has led to a notable increase in the utilisation of social media (Kesici, 2019: 317). In January 2023, the number of active social media users totalled 4.76 billion (We Are Social, 2023). Social media applications are becoming one of the most significant tools of the Internet age. When used intensively and efficiently, they have the potential to play an exceptional role in the growth of the tourism industry. (Tasnim, 2020: 2).

The use of social media communication applications is becoming increasingly prevalent on a daily basis, both in terms of communication and commercial purposes. One of the primary areas where these communication resources are employed is in the context of tourism activities. The sharing of images, videos and information on social media has been observed to stimulate interest and curiosity among tourists (Kuzucanlı & Barakazi, 2023: 293). Consequently, organisations and companies operating within the tourism sector utilise social media applications to disseminate information about their offerings to prospective tourists and to influence their travel decisions (Abbasi et al., 2023: 1).

The integration of digital technology into the tourism industry has led to the creation of new experiences for tourists and an increase in revenue for the tourism sector. The use of mobile devices, internet connection and social media has been a significant factor in the digital transformation of travel and the subsequent evolution of the tourism industry in recent years (Ili & Büyükbaykal, 2022: 307). The digitalisation of tourism has facilitated the online sharing of tourists' experiences on social networks. Concurrently, tourism stakeholders have been able to utilise social media tools to sustain their promotional and marketing activities, enhance brand awareness, and expand the number of current and prospective customers (Benyon et al., 2014: 521). In order to gain a competitive advantage, an increasing number of travel suppliers are utilising new social media platforms to develop a variety of innovative products, services and travel infrastructure. For example, since February 2020, Alibaba's online travel platform, Fliggy, has launched approximately 29,000 travel live stream platforms, which have been viewed over 250 million times (Yanhao, Mustafa, & Ling, 2024: 2).

Bibliometric methods, also known as scientific mapping, facilitate the assessment of bibliographic data by identifying the prevailing trends associated with a given research topic. These methods allow for the generation of insights within the context of specific themes and topics that align with the prevailing research trends (Balyalı & İlhan, 2023: 118). In the field of bibliographic studies, a range of analytical techniques are employed, including citation analysis, institutional analysis, author analysis, subject analysis and co-citation analysis (Kahraman, 2022: 210).

The proliferation of academic journals has made it essential to evaluate fields quantitatively in order to map progress. Furthermore, it is apparent that bibliometric studies have become a prevalent methodology in a multitude of research fields, including tourism and hospitality. Despite the existence of a multitude of studies pertaining to social media in the context of hospitality and tourism, there is a notable absence of research specifically examining the utilisation of social media in the travel process. Accordingly, the objective of this study is to analyse studies on the use of social media in travel through bibliometric methods. In this regard, a bibliometric investigation of the utilisation of social media in the travel process will facilitate the identification of current trends and the mapping of future developments.

The aim of this study is to compile academic studies published in the SCOPUS database on the use of social media in the tour / holiday / travel process. Present study tries to answer the following research questions:

- Which keywords are most preferred?
- Who are the authors with the most documents?
- How many studies were conducted each year?
- Who are the most cited authors?
- Which documents are the most cited ones?
- Which sources (journals or publishers) are on the stage?
- How many times has the subject been discussed in different types of academic studies?

2. LITERATURE

2.1. Social media in the context of travel

It is evident that travellers employ technology and social media platforms extensively during their holidays, from the initial planning stages to the provision of feedback upon their return (Çakmak & Demirkol, 2017: 220). In addition to disseminating information, tourists utilise social media platforms to share their experiences (Tung & Ritchie, 2011: 1369), and these platforms are a popular resource for travellers, facilitating the search, organisation and sharing of travel stories and tourism experiences (Leung et al., 2013: 4). The use of social media platforms has a significant impact on the behavioural intentions and subsequent actions of tourists. These channels are utilised extensively by tourists for the purposes of travel planning (Tolossa et al., 2023: 557). Indeed, social media has transformed the manner in which tourism content is created, consumed and disseminated. Consequently, consumers access information via social media in order to plan their trips, including details such as destinations, accommodation, restaurants, tours and attractions (Jiménez, Carmona, & Moral, 2024: 1).

Social media is regarded as a source of information that influences travel decisions, particularly in relation to personal travel experiences and recommendations (Kang & Schuett, 2013: 93). Simms (2012) posits that travellers are increasingly utilising online user-generated content as a resource for holiday planning (p. 82). Prior to undertaking a journey, travellers frequently utilise social media applications (Amaro et al., 2016: 3). The travel planning process is becoming increasingly influenced by electronic word-of-mouth provided by social media, which is reaching an increasing number of users (Nezakati et al., 2015: 121). The utilisation of social media for the purpose of acquiring information is becoming increasingly prevalent in the context of everyday life, due to the high frequency of interactions between users and the inherent trustworthiness of information sharing (Fardous, Du, & Hansen, 2019: 3). Naidu (2019) asserts that social media sites exert a significant influence on tourists' decision-making processes, particularly with regard to the search for travel-related information and the subsequent making of purchasing decisions. Liu, Mehraliyev, Liu and Schuckert (2020) investigated the role of social media in tourists' choices during the travel decision-making process. The findings revealed that tourists frequently use social media platforms to obtain information and conduct research before or during their trips.

The use of social media by tourists allows for the real-time sharing of information, videos and photos pertaining to their travel experiences, both during and after their journeys. In these posts, tourists disseminate information regarding their experiences and opinions about their travels (Arica et al., 2022f: 1567). Tourists require the ability to access information and travel services from any location and at any time during their journey (Sigala, 2019: 54). Fardous, Du and Hansen (2019) argue that social media applications are utilised during travel for the purposes of trip rescheduling, information sharing, news updates and communication with others (p.8). Mobile technology is utilised by travellers to actively search for information, share experiences and network during their travels (Yoo & Gretzel, 2016: 192). During their journeys, tourists disseminate their photographic records and experiences to their families and travel companions via social media applications (Hussain, Li, & Wang, 2018: 8).

Following the completion of their journey, travellers utilise social media to disseminate information about their experiences. This is done in the form of comments, reviews, photographs or images (Amaro et al., 2016: 4). In particular, social media is utilised in the post-trip phase to disseminate experiences and photographs to friends and other travellers (Fotis, Buhalis, & Rossides, 2012: 21). The term "post-travel experience sharing" denotes the extent to which tourists engage in electronic word-of-mouth activities, specifically their inclination to disseminate their travel experiences

through social media applications. This participation contributes to the generation of travel reviews and recommendations (Sotiriadis, 2017: 182). It is notable that social media applications utilized by travellers both before and during their journeys are also frequently employed after their return. Travellers disseminate information and experiences accrued during the travel process via social media platforms, with the dual objective of disseminating information to other travellers and establishing social relationships with other social media users.

2.2. Bibliometric analysis

The term “bibliometrics” is defined as the method used to examine scientific information sharing tools, such as published journals and books, with mathematical and statistical techniques (Ulu & Akdağ, 2015: 7). The bibliometric method yields certain results by determining a number of parameters, including the journal in which the article is published, the year of publication, the research approach, the data collection method and sample group, the country and city where the data were collected, the number of authors, the author names, author titles, and so forth (Çiçek & Kozak, 2012: 736). Bibliometric studies help us to evaluate scientific studies, see who has done the most work in a field and see how it relates to other areas of science. (Yılmaz, 2017: 66). They facilitate the assessment of scientific studies belonging to a specific discipline, country, or country group, institution, or individual, and provide insights into the current state of research (Şakar Denктаş & Cerit, 2013: 38).

In order to gain insight into the advancements within a given field or the content of academic journals, bibliometric methods can be a valuable tool for researchers (Ülker, Ülker & Karamustafa, 2023: 798). Bibliometric studies are employed in a multitude of disciplines, including tourism and hospitality. The application of bibliometric methods in the field of tourism and hospitality has been employed to examine a number of pertinent issues, including artificial intelligence (Knani, Echchakoui & Ladhari, 2022) smart tourism (Johnson & Samakovlis, 2019), social media (Nusair, Butt, & Nikhashemi 2019), sustainable tourism (Geng et al., 2024), gastronomy (Naruetharadhol & Gebsonbut, 2020), eWOM (Donthu et al., 2021) and memorable tourism experience (Öncülökür et al., 2023; Sihombing & Antonio, 2022).

The studies examined in bibliometric analyses are accessed from indexes and databases, including Web of Science, Scopus, Dimensions, Google Scholar, Lens and PubMed (Moral Muñoz et al., 2020: 3). The advent of globally accepted scientific databases such as Scopus and Web of Science have facilitated the acquisition of large-scale bibliometric data. The utilisation of bibliometric software, including Gephi, Leximancer, and VOSviewer, enables the analysis and visualisation of such data. Consequently, there has been a notable surge in interest in bibliometric analysis studies (Donthu et al., 2021: 286). The advantage of VOSviewer software is that it provides visual presentation in high quality (Ongun, 2023: 82) The free VOSviewer software is capable of generating maps based on a number of different variables, including keywords, citations, collaborations and countries. The VOSviewer program provides a comprehensive examination of bibliometric maps through a detailed viewer (Van Eck & Waltman, 2010: 524).

3. METHOD

The current research was conducted to determine the status of the studies in the international literature on the use of social media in the travel process. In this context, the academic documents reached as a result of the search criteria in the SCOPUS database, which include some statements related to social media and travel process, were examined. VosViewer, which is used as a data mapping programme, and Microsoft Excel and Word programmes that enable the shaping of tables and graphs were used.

A scopus database search was conducted at 01.12.2024. Academic documents other than English language was excluded. Also, documents that were not still finalised were not Included In this study. A total of 2010 documents were Identified. Frequency and visualising analyses were conducted; citation analyses were carried out using the VosViewer programme. Table 1 shows the research corpus with Its details.

Table 1 Search string

Search String	TITLE-ABS-KEY("social media" AND travel OR holiday OR trip) AND (LIMIT-TO (PUBSTAGE,"final")) AND (LIMIT-TO (SUBJAREA,"SOCI") OR LIMIT-TO (SUBJAREA,"BUSI") OR LIMIT-TO (SUBJAREA,"MULT")) AND (LIMIT-TO (LANGUAGE,"English"))
Database	Scopus
Identification Screening	A total of 2038 documents were identified. Irrelevant documents were excluded (n=28)
Included	A total of 2010 records were added into final corpus.

4. FINDINGS

4.1. Keyword analysis: frequencies and co-occurrences of the keywords

Keyword analysis is a method of visualising the frequency, relationships and clustering of keywords related to a particular topic in academic literature. Keywords that were used at least 10 times in the publications are shown in the figure 1. The keyword 'social media' is positioned centrally and represented by the largest node. This indicates that 'social media' is the most significant keyword in the literature analysed in the study and has strong links with other concepts. Keywords such as 'tourism', 'user-generated content' and 'destination marketing' are other important nodes in the centre. The lines between nodes represent the strength of the relationship between two keywords. The density and thickness of the lines indicate how strong the co-operation or citation frequency between keywords is. The keyword analysis via Vosviewer shows that the most frequently used keywords (social media, tourism and user-generated content etc.) also have the strongest links.

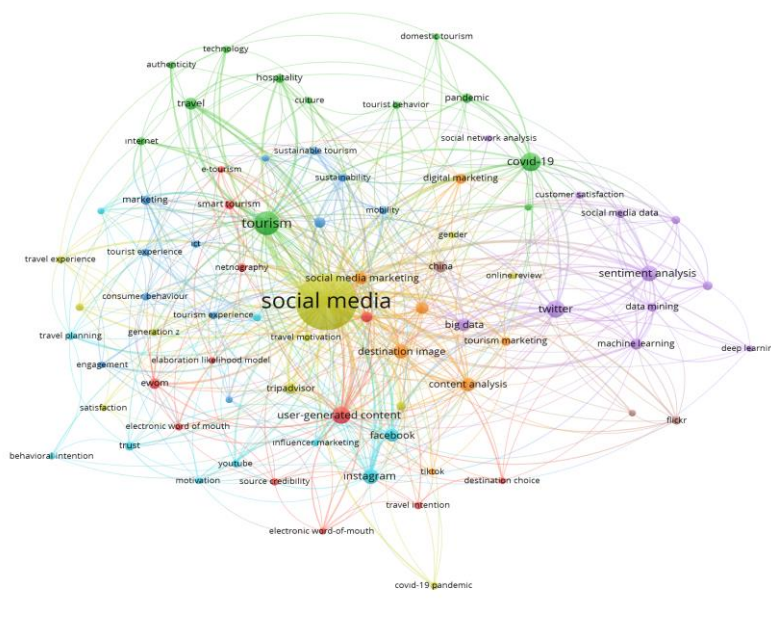

Figure 1 Co-occurrence of the keywords and the links between them

Besides the connections of the keywords, frequency of a keyword gives clue about the importance of the item in the research field. Table 2 shows the most frequently used keywords. The terms social media (n=652), tourism (n=118), covid-19 (n=73), twitter (n=61) and user-generated content (n=59) are the five most preferred keywords for the academic documents.

Table 2 Frequency of the keywords

Keyword	Frequency
social media	652
tourism	118
covid-19	73
Twitter	61
user-generated content	59
Instagram	45
destination image	43
content analysis	37
big data	35
Facebook	34
travel	32
social media marketing	31
destination marketing	30
trip advisor	28
machine learning	28

4.2. Document numbers by authors, years and type

Travel and the use of social media relationship has been studied since the beginning of the millennium. There are some featured authors who have studied the topic for more than once. Rob Law (n=22), Zheng Xiang (n=11), Ulrike Gretzel (n=11), Estela Marine-Roig (n=10) Huy Quan Vu (n=10) are the authors who contributed to or publish the largest number of documents as shown in table 3.

Table 3 Document numbers by authors

Author's Name	Document Number
Law, Rob	22
Xiang, Zheng	11
Grezel, Ulrike	11
Marine-Roig, Estela	10
Vu, Huy Quan	10
Chung, Namho	8
Li, Gang	8
Wong, Ipkin Anthony	7
Buhalis, Dimitrios	6
Fesenmaier, Daniel R.	6

A chronological analysis of the publications reveals that the first study aligning with the predetermined search criteria was published in 2007, marking the inception of a sustained increase in the number of documents released on an annual basis since that year, as illustrated in Table 4.

Table 4 Document numbers by years

Year	Frequency	Year	Frequency
2007	1	2016	82
2008	1	2017	116
2009	4	2018	139
2010	4	2019	165
2011	6	2020	227
2012	32	2021	257
2013	36	2022	267
2014	43	2023	287
2015	74	2024	269

A total of 2010 documents were found as a result of the Scopus database search. Most of the documents consist of articles, book chapters and conference papers. Figure 2 shows the distribution of the document types and their numbers.

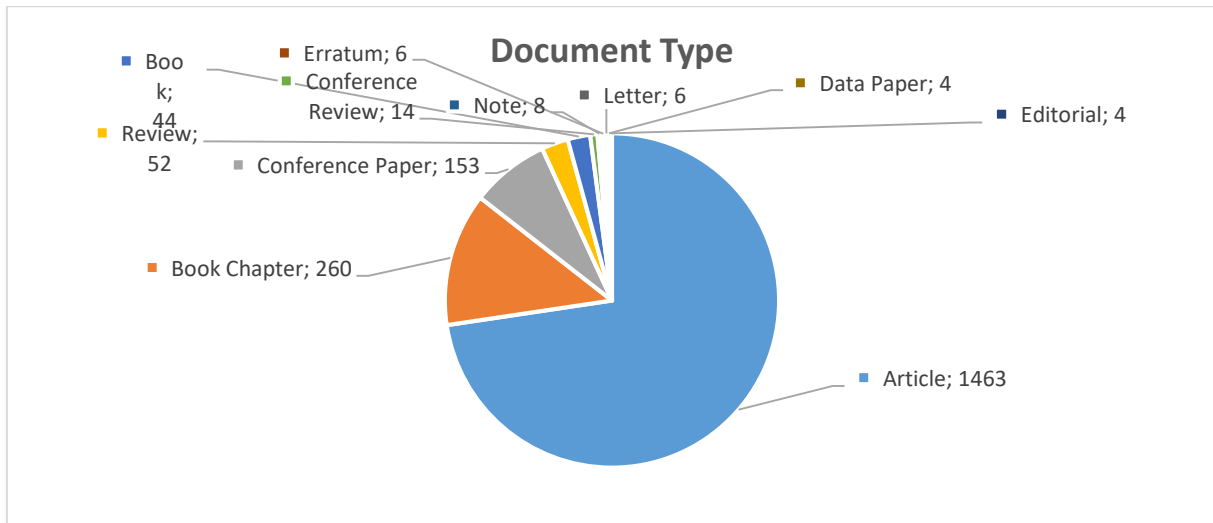

Figure 2 Distribution of the document types

4.3. Citations of author and document analysis

A citation analysis of authors is a significant metric, as it demonstrates the frequency of citations to authors included within a specified data set. It is crucial to ascertain authors who have made substantial contributions to the field of research and identify the authors who are frequently cited by other researchers. The result of the analysis showed that Zheng Xiang (2669 citations), Rob Law (2602 citations) and Ulrike Gretzel (2376 citations) are among the most cited authors with each more than 10 documents in total. But in the 4th place, Sam Ford (1948 citations) come with only one document. This finding shows that producing more than one document may not be the only criteria for being a prolific author in a research field. Figure 3 and table 5 show the result of the author citation analysis. Besides the number of the citations an author has received, the total link strength of the author also gives clue about the important authors. In Figure 3, the authors with strongest link are highlighted. The lines between the nodes express the attribution relationship between the documents. Along with the most cited authors, Dimitrios Buhalis, Jens Kr. Steen Jacobsen, Daniel Leung are among the authors who have high link strength even if they are not most cited authors.

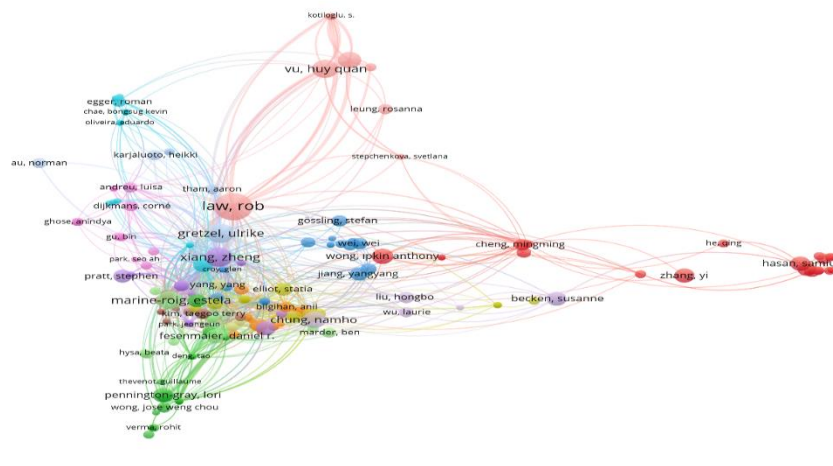

Figure 3 Total link strength of the authors

4.4. Number of citations and published documents by sources

The recognition of prominent scholarly publications and other relevant sources in which academic research is disseminated can facilitate the conceptualisation phase of research endeavours for researchers. To this end, an analysis of citations was conducted to ascertain the most prominent sources, with the criteria including publications with at least one publication and a minimum of 50 citations within the designated field. Followings were found to be the sources that published the most documents: Tourism Management (43 documents, 7354 citations), Journal of Travel Research (45 documents, 2837 citations), Plos One (54 documents, 2165 citations), Journal of Travel and Tourism Marketing (27 documents, 2828 citations), Current Issues in Tourism (43 documents, 1548 citations) and Sustainability-Switzerland (72 documents, 1497 citations). Also, these sources are the most cited ones besides having the strongest total link strengths (see table 7 and figure 5).

Table 7 Prolific sources and their citation numbers

Source Name	Number of Citations	Number of Publication
Tourism Management	7354	43
Journal of Travel Research	2837	45
Journal of Travel and Tourism Marketing	2828	27
Plos One	2165	54
Current Issues in Tourism	1548	43
Sustainability (Switzerland)	1497	72
International Journal of Contemporary Hospitality Management	1492	23
Journal of Destination Marketing and Management	1019	16
Annals of Tourism Research	995	15
Journal of Vacation Marketing	677	19

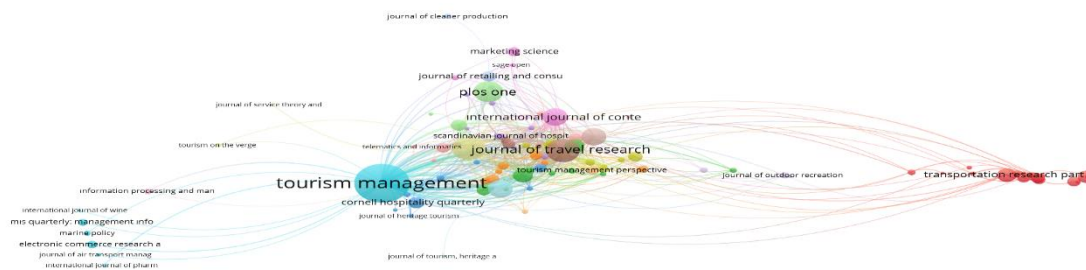

Figure 5 Relationship between the most cited sources

5. CONCLUSION

This bibliometric analysis focused on the use of social media in the travel process, revealing significant findings regarding publication trends, keyword usage, and citation patterns. A total of 2010 documents were analysed from the SCOPUS database, with studies spanning from 2007 to 2024. The analysis demonstrated a steady increase in research activity over the years, with a peak in 2023. Most of the analysed documents were journal articles, book chapters, and conference papers.

The most frequently used keywords were “social media” (652 mentions), “tourism” (118 mentions), and “user-generated content” (59 mentions). These terms were central to the research field, highlighting the pivotal role of social media in tourism and digital transformation. Other significant

keywords included “destination marketing,” “content analysis,” and “big data,” indicating a multidisciplinary approach to exploring social media’s influence in travel.

Authors such as Rob Law, Zheng Xiang, and Ulrike Gretzel emerged as leading contributors, with Law publishing 22 documents and Xiang receiving 2669 citations, the highest in the dataset. Citation analysis further highlighted the importance of robust collaborations, with authors like Dimitrios Buhalis and Jens Kr. Steen Jacobsen showing strong linkage metrics despite fewer publications. Journals such as *Tourism Management* and *Journal of Travel Research* were identified as prolific and highly cited sources in the field. These journals published numerous influential articles, shaping the discourse around social media’s role in tourism.

It is imperative to recognise the fundamental limitations inherent to the present study, chiefly the utilisation of the SCOPUS database, a practice that has the potential to introduce biases, thus resulting in an analysis that may lack comprehensive rigor. To address this limitation, future researchers are encouraged to engage in explorations that extend beyond the confines of SCOPUS by conducting research in alternative international databases, including but not limited to Web of Science, Google Scholar, and national indexes in order to enhance the depth and breadth of their research findings.

REFERENCES

- Abbasi, A. Z., Tsiotsou, R. H., Hussain, K., Rather, R. A., & Ting, D. H. (2023). Investigating the impact of social media images’ value, consumer engagement, and involvement on eWOM of a tourism destination: A transmittal mediation approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 71, 103231, 1-15.
- Amaro, S., Duarte, P., & Henriques, C. (2016). Travelers’ use of social media: A clustering approach. *Annals of Tourism Research*, 59, 1-15.
- Arica, R., Cobanoglu, C., Cakir, O., Corbaci, A., Hsu, M. J., & Della Corte, V. (2022). Travel experience sharing on social media: Effects of the importance attached to content sharing and what factors inhibit and facilitate it. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(4), 1566-1586.
- Balyalı, T. Ö., & İlhan, Ö. A. (2023). Turizm ve dijitalleşme konulu araştırmaların bilimsel haritalama tekniği ile bibliyometrik analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 117-133.
- Benyon, D., Quigley, A., O’Keefe, B., & Riva, G. (2014). Presence and digital tourism. *AI & Society*, 29(4), 521-529.
- Cömert, T. (2021). Destinasyon yönetiminde sosyal medya kullanımı: Kemaliye (Eğir) örneği. Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, 1-203.
- Çakmak, T. F., & Demirkol, Ş. (2017). Teknolojik Gelişmelerin Turist Rehberliği Mesleğine Etkileri Üzerine Bir Swot Analizi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 221-235.
- Çetinkaya, F. Ö. (2019). Sosyal medyada gelişmeleri kaçırma korkusunun kişinin tatil satın alma niyetine etkisi. Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1-162.
- Çiçek, D., & Kozak, N. (2012). Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nde yayımlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 734-756.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukerjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 285-296.
- Donthu, N., Kumar, S., Pandey, N., Pandey, N., & Mishra, A. (2021). Mapping the electronic word-of-mouth (eWOM) research: A systematic review and bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, 135, 758-773.
- Fardous, J., Du, J. T., & Hansen, P. (2019). Collaborative information seeking during leisure travelling: triggers and social media usage. *Information Research*, 24(3), 1-17.
- Fotis, J., Buhalis, D., & Rossides, N. (2012). Social media use and impact during the holiday travel planning process. In *Information and communication technologies in tourism 2012* (pp. 13-24). Springer, Vienna.
- Geng, Y., Zhang, X., Gao, J., Yan, Y., & Chen, L. (2024). Bibliometric analysis of sustainable tourism using CiteSpace. *Technological Forecasting and Social Change*, 202, 123310.
- Hussain, T., Li, B., & Wang, D. (2018). What factors influence the sustainable tour process in social media usage? Examining a rural mountain region in Pakistan, *Sustainability*, 10(7), 2220.
- İli, B., & Büyükbaykal, G. N. (2022). A bibliometric analysis of digital nomad researches. *Neuşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(Dijitalleşme), 306-319.

- Jiménez, M. Á. S., Carmona, D. G., & Moral, M. M. (2024). Evolution of the impact of social media in hospitality: A bibliometric analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*, 31, 100868.
- Johnson, A. G., & Samakovlis, I. (2019). A bibliometric analysis of knowledge development in smart tourism research. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 10(4), 600-623.
- Kahraman, M. (2022). İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi'nin bibliyometrik analizi. *Coğrafya Dergisi*, (44), 207-218.
- Kang, M., & Schuett, M. A. (2013). Determinants of sharing travel experiences in social media. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 30, 93-107.
- Kesici, A. (2019). Lise öğrencilerinin sosyal ağları kullanma sıklığına göre sosyal ağları eğitim amaçlı kullanmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 315-343.
- Knani, M., Echchakoui, S., & Ladhari, R. (2022). Artificial intelligence in tourism and hospitality: Bibliometric analysis and research agenda. *International Journal of Hospitality Management*, 107, 103317.
- Kuzucanlı, G., & Barakazi, M. (2023). Use of social media in destination promotion. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 292-304.
- Leung, D., Law, R., van Hoof, H., & Buhalis, D. (2013). Social media in tourism and hospitality: A literature review. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 30(1-2), 3-22.
- Liu, X., Mehraliyev, F., Liu, C., & Schuckert, M. (2020). The roles of social media in tourists' choices of travel components. *Tourist studies*, 20(1), 27-48.
- Moral Munoz, J. A., Herrera Viedma, E., Santisteban Espejo, A. & Cobo, M. J. (2020). Software Tools for Conducting Bibliometric Analysis in Science: An Up to Date Review. *El Profesional De La Informacion*, 29(1), 1-20.
- Naidu, S. (2019). A study on the influence of social media on tourist psychology. *International Journal of Management, Technology And Engineering*, 9(1), 537-545.
- Naruetharadhol, P., & Gebombut, N. (2020). A bibliometric analysis of food tourism studies in Southeast Asia. *Cogent Business & Management*, 7(1), 1733829.
- Nezakati, H., Amidi, A., Jusoh, Y. Y., Moghadas, S., Aziz, Y. A., & Sohrabinezhadtalemi, R. (2015). Review of social media potential on knowledge sharing and collaboration in tourism industry. *Procedia-social and behavioral sciences*, 172, 120-125.
- Nusair, K., Butt, I., & Nikhashemi, S. R. (2019). A bibliometric analysis of social media in hospitality and tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31(7), 2691-2719.
- Öncülokur, A., Akaslan, E., Barış, N., & Dilek, S. E. (2023). Turizm ve deneyim ilişkisi: YÖK ulusal tez merkezindeki lisansüstü tezlere yönelik bibliyometrik bir değerlendirme. *Mezopotamya Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 58-68.
- Ongun, U. (2023). Kırsal turizm ve kırsal kalkınma yayınlarının vosviewer ile bibliyometrik analizi. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 6(2), 79-97.
- Şakar Denктаş, G., & Cerit, A. G. (2013). Uluslararası Alan İndekslerinde Türkiye Pazarlama Yazını: Bibliyometrik Analizler ve Nitel Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (4), 37-62.
- Sezgin, S. (2023). Deneyimsel değer algısı: ilaç firmalarının sosyal medya faaliyetlerine dair bir saha araştırması. Doktora Tezi, *Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Çorum, 1-225.
- Sigala, M. (2019). The bright and the dark sides of social media in tourism experiences, tourists' behavior, and well-being. In *Handbook of globalisation and tourism* (247-259). Edward Elgar Publishing.
- Sihombing, S. O., & Antonio, F. (2022). Memorable tourism experience bibliometric analysis: A systematic review. *Jurnal Mantik*, 6(2), 2302-2313.
- Simms, A. (2012). Online user-generated content for travel planning - different for different kinds of trips? *Faculty of Business - Papers* (Archive). 13.
- Sotiriadis, M. D. (2017). Sharing tourism experiences in social media. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(1), 179-225.
- Tasnim, T. (2020). Effectiveness of social media in promoting tourism in Bangladesh, Yüksek Lisans Tezi. *KDI School of Public Policy and Management*, Bangladesh.
- Tolossa, D. N., Sahibzada, A., Abdulhussein, H. F., & Pandya, H. B. (2023). The Impact of Social Media on Tourism: Bibliometric Analysis using Scopus Database. *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology*, 557-563. <https://doi.org/10.48175/ijarsct>, 11488.
- Tung, V. W. S., & Ritchie, J. B. (2011). Exploring the essence of memorable tourism experiences. *Annals of tourism research*, 38(4), 1367-1386.

- Ülker, P., Ülker, M., & Karamustafa, K. (2023). Bibliometric analysis of bibliometric studies in the field of tourism and hospitality. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 6(2), 797-818.
- Ulu, S., & Akdağ, M. (2015). Dergilerde Yayınlanan Hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili: Selçuk İletişim Örneği, *Selçuk İletişim*, 9(1), 5-21.
- Van Eck, N., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- We Are Social, (2023). Digital February Global Statshot Report, 2023. Erişim adresi: <https://omgiletisim.com/we-are-social-dijital-2023-global-ve-turkiye-raporu-yayinlandi/> Erişim Tarihi: 07.11.2024
- Yanhao, C., Mustafa, H., & Ling, T. P. (2024). Mapping the research of travel live streaming: A bibliometric analysis using Vosviewer. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 2285254.
- Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda Bahşiş İle İlgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 65- 79.
- Yoo, K. H., & Gretzel, U. (2016). Use and creation of social media by travellers. *In social media in travel, tourism and hospitality*, Routledge, 189-206.

Contemporary Trends in Electronic Word-of-Mouth Marketing from the Online Reputation Management Perspective

Irakli ABASHIDZE¹

ARTICLE INFO:

Declaration (Thesis/Paper): Conference paper

Funding: N/A

Copyright & License: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Similarity Report: Received

Article Type: Review Article

Article Registration Date: 23.12.2024

Approval Date: 29.12.2024

Citation: Abashidze, I. (2024). Contemporary Trends in Electronic Word-of-Mouth Marketing from the Online Reputation Management Perspective. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1),89-95.
DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79979>

Abstract

This paper reviews contemporary trends in electronic word-of-mouth (eWOM) marketing from the perspective of online reputation management (ORM). It highlights the dual nature of eWOM, presenting both opportunities for brand enhancement and risks of reputational damage. The objective of this study is to analyze how businesses can leverage eWOM opportunities and implement effective ORM strategies. Results indicate that businesses that effectively manage eWOM and ORM can achieve significant improvements in brand perception, customer engagement, and overall market performance. The study also concludes that sustainable growth in the modern economic landscape requires businesses to stay updated with technological advancements and continuously adapt their ORM strategies. It provides a roadmap for businesses to enhance their marketing communications and reputation management efforts.

Key Words: eWOM marketing, Online reputation, ORM

¹ Associate professor, Grigol Robakidze University, Georgia, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0011-6279>,
E-mail: irakli.abashidze02@gruni.edu.ge

1. INTRODUCTION

Contemporary marketing communications are significantly influenced by discussions and reviews within online platforms. Consequently, businesses are compelled to adopt strategies and approaches that consider the specific characteristics of intensive, multilateral communication across various platforms of Web 2.0. eWOM significantly impacts various stages of the consumer decision-making process and purchase intentions (Verma & Yadav, 2021, p. 112). Furthermore, user-generated content (UGC) is a crucial aspect to consider in planning and managing communications through digital channels. Its potential to reach vast audiences limits businesses' ability to maintain unilateral and biased communication with customers.

eWOM is a constantly evolving phenomenon in marketing communications that presents risks and, simultaneously, offers immense opportunities for businesses. It effectively fosters brand communities and subsequently influences product judgment (Gvili & Levy, 2018, p. 29). Companies must capitalize on the opportunities presented by eWOM and UGC to ensure their competitiveness and sustainability in communications management. These elements are integral components of the Web 2.0 ecosystem, where consumers are highly informed, demanding, and judgmental. Businesses navigate marketing communications in a fluctuating and unpredictable online environment. Therefore, they must contend not only with their direct competitors but also with the dynamic nature of the online environment of Web 2.0 platforms, where the dissemination of information knows no bounds.

ORM strategy can be regarded as the primary approach to leverage the opportunities presented by eWOM and mitigate risks. Negative eWOM has the potential to harm brand reputation and sales (Rahmani et al., 2020, p. 110). Hence, ORM serves as one of the key tools to prevent PR crises and uphold a positive reputation for a business. It enables businesses to monitor online discussions about their company, identify potential sources of complication, and promptly take necessary measures to safeguard the brand.

It is noteworthy that utilizing ORM systems is essential for both short-term marketing objectives and long-term branding purposes. In doing so, a business can formulate a response that mitigates any adverse effects on the audience of the online brand community (Herhausen et al., 2019, p. 2). One of the primary attributes of both eWOM and ORM tools is their rapid evolution regularly. Marketing managers must stay up-to-date with all technological and methodological trends to sustain competitiveness. Thus, the issue is of high importance to research and draw respective conclusions.

The objective of the study is to analyze the issue through the lens of contemporary trends, enabling the utilization of eWOM opportunities and the mitigation of its threats by employing modern ORM tools.

Methodology: Literature review, observation and secondary data analysis are used to examine various aspects of eWOM and ORM. Both qualitative and quantitative data are used to reach the intended results.

Results: Conclusions and practical recommendations are elaborated concerning ORM strategy within the eWOM marketing management process.

2. CHARACTERISTICS OF EMERGING PLATFORMS IN eWOM

A wide array of platforms is available for businesses to leverage the opportunities of eWOM. It is significantly more intricate than traditional WOM exchanges, constituting a multilayered system of players and structures (Pyle et al., 2021, p. 146). In this context, UGC emerges as the primary driving force of eWOM, which, alongside opportunities, can pose significant risks to a company's reputation (Nisar et al., 2020, p. 2). Nevertheless, embracing various innovations of emerging platforms in eWOM is imperative for businesses, not optional. For instance, blogs represent one of the most prevalent platforms for UGC. Moreover, blogs themselves are highly transformative and multifaceted platforms of Web 2.0. Users can engage in blogging through video portals, mobile device platforms, owned websites, or social media. The latter presents substantial challenges for organizations as they develop strategies within this new paradigm (Dwivedi et al., 2021, p. 1). Each of these platforms undergoes continuous evolution, both technically and in terms of audience engagement.

Online reviews in eWOM are one of the central issues to consider. The dependence of consumer decisions on reviews progressively increases over time. Consequently, audience behavior becomes more informed, demanding, and complex. Information adoption in eWOM entails the reception, evaluation, internalization, and utilization of information shared through online platforms, ultimately influencing consumers' beliefs, attitudes, and behaviors (Ilieva & Boteva, 2023, p. 67). Moreover, industry-specific review platforms are gaining traction. Consumers can access targeted and potentially more credible reviews relevant to their specific needs. Businesses within these niches should actively monitor and engage with reviews on these platforms. This transformative nature of the online environment compels businesses to view online reviews as a core element of their eWOM management.

Opportunities presented by eWOM are not exclusive to large brands; small businesses can also capitalize on them in their strategies to enhance competitiveness. In this context, viral marketing techniques can augment a small business' marketing outcomes, emerging as a potent source of social influence (Nguyen & Chaudhuri, 2019, p. 39). Additionally, influencer marketing stands out as one of the most rapidly evolving strategies for cultivating positive eWOM, facilitating viral dissemination of information across digital communication channels. Unlike UGC, Influencers' eWOM carries the weight of their authority and is expected to offer a compelling demonstration to substantiate their affective stance and endorse evaluative arguments (Zhou et al., 2021, p. 11). Capitalizing on social media's ability to address consumer conformity tendencies, influencer marketing emerges as a highly effective tool for managing eWOM.

The merging of social media and e-commerce through platforms like TikTok Shopping and Instagram Live Shopping creates a unique space for eWOM. Live product demonstrations, influencer endorsements, and interactive chats can lead to real-time purchase decisions influenced by eWOM dynamics. Furthermore, businesses are adopting an omnichannel approach to respond to eWOM across various platforms (social media, review sites, etc.) ensuring consistent messaging and timely responses.

Technologies like Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning (ML) are also the latest trends to analyze sentiments in online conversations, personalize eWOM experiences, and automate basic customer service interactions related to eWOM inquiries. These technologies can significantly boost the efficiency of eWOM management for a business. Besides, these technologies and approaches can be used for ORM purposes. Businesses can utilize AI-powered social listening tools to track brand mentions and online conversations, allowing them to identify potential reputational issues and opportunities for engagement with eWOM discussions.

Businesses are urged to adopt the latest trends, technologies, methodologies, and platforms of Web 2.0 and eWOM. These developments have facilitated the emergence of brand communities, directly influencing purchase intention, fostering brand loyalty, and generating positive eWOM (Donthu et al., 2021, p. 767). Positive discussions wield considerable influence over the formation of opinions and attitudes, thereby significantly shaping future consumer engagement and behavior.

3. CONSUMER ENGAGEMENT AND BEHAVIOUR

Post-purchase actions, such as reviews and product evaluations, are increasingly prevalent among consumers. Consequently, online reviews, as a prominent form of eWOM, play an integral role in the online environment (Gottschalk & Mafael, 2017, p. 89). Statistical data unequivocally illustrate this trend: 90% of consumers read online reviews before visiting a business; 74% of consumers identify word-of-mouth as a key influencer in their purchasing decision; 92% of consumers trust products that have been recommended by others, even if they don't know them; Word of mouth influences purchasing decisions up to 50% in the general market; Brands rated by users as highest in quality generate 3X more word-of-mouth than low-quality rated brands. (Lindner, 2024). As a result, eWOM and consumer engagement emerge as primary focal points of marketing policies.

The degree of intensity of consumer participation in online reviews and discussions varies significantly among individual consumers. Several factors influence the motivation to write a review, rate a product, or engage in online discussions: company performance, peer influence, intrinsic motivations, or a combination thereof. Companies can leverage eWOM by identifying factors that motivate customer engagement and by analyzing the impact of these comments. However, eWOM also presents a liability due to its inherent lack of control over companies (Leong

et al., 2021, p. 145). Furthermore, the dynamic nature of Web 2.0 characteristics, coupled with evolving consumer behavior patterns facilitated by technological advancements, amplifies the influence of eWOM on brand perception.

It is also imperative to underscore that consumers wield a sense of empowerment over companies' actions and decisions. They leverage Web 2.0 platforms to voice their expectations, impressions, and even emotions, directly influencing brand reputation. Consequently, consumers emerge as pivotal actors in eWOM communication (Liu et al., 2024, p. 5). Web 2.0 has fostered enhanced social relationship dynamics between businesses and consumers. They occupy a central position in the marketing process (Ramadan, 2023, p. 1906). Moreover, they exhibit a keen awareness of the intricacies of a business' marketing communication strategies. Companies must acknowledge the high level of consumer competence and factor it into their decision-making processes.

It is apparent that Web 2.0 presents both opportunities and threats. As already mentioned, businesses lack direct control over the dissemination of information on various online platforms, posing reputational risks. On the other hand, positive eWOM has the potential to significantly boost brand awareness and reputation. Despite this characteristic of Web 2.0, a well-developed eWOM strategy can enable companies to indirectly influence online audience actions. Communication management plays a key role in this process. When communicating with a larger audience, likely consisting mostly of out-group members, individuals have a greater desire for impression management (i.e., self-enhancement), which, in turn, boosts positive eWOM sharing (Kitirattarkarn et al., 2021, p. 9). Mass audiences online often exhibit conformist inclinations, fostering the growth of a positive brand image on a large scale. Consequently, a business can obtain an extremely valuable asset – online audience loyalty with the potential to convert into tangible assets.

Along with opportunities, reputational risks on online platforms can undermine a brand's reputation. A full-scale PR crisis may occur if a business fails to respond to potential complications arising from negative eWOM. Therefore, constant monitoring of online platforms is crucial for the timely detection of possible complications. Brands are also interested in monitoring eWOM because it is visible to other consumers, who may support and engage with negative posts (Gerrath et al., 2023, p. 4). Moreover, negative discussions have the potential to involve more consumers than positive discussions due to their stronger emotional influence. Consumers, as members of mass audiences, are prone to exhibit collective self-defensive traits that manifest in mutual support. This can be expressed through writing critical blog posts, reviews, and comments, giving the lowest possible ratings to a business on various platforms. Hence, it is vitally important for businesses to implement an ORM strategy to avoid or, at least, mitigate reputational damage.

4. ORM AND RESPONSE STRATEGY

One of the core principles of managing contemporary marketing communications through digital channels is that it is not unilateral or bilateral but a multilateral process characterized by high intensity. To increase its efficiency, implementing ORM strategies and tools is crucial. By using methods of social listening, businesses can track sentiments, discussions, and behavior of existing and potential customers. Utilizing the latest technological advancements can bring multiple benefits. For example, AI-powered tools and machine learning algorithms can analyze vast amounts of data related to eWOM and ORM. These technologies help brands gain deeper insights into consumer sentiment, identify emerging trends, and predict potential reputation threats.

A comprehensive monitoring of target audiences is one of the main aspects of an ORM strategy. Identifying audience motivations to engage in eWOM can provide valuable insights. Consumers engage in eWOM communication for multiple reasons, including altruism, self-enhancement, and social benefits. This leads to a huge volume of eWOM content on online platforms (Verma et al., 2023, p. 2). As the volume of generated content increases, implementing ORM systems becomes more necessary to manage reputational risks, thereby achieving the main goal: avoiding negative and generating positive eWOM.

Data analytics can provide valuable insights into consumers' sentiments and opinions (Gregoriades & Pampaka, 2020, p. 2). It is a necessary prerequisite for dealing with negative eWOM. Sentiment analysis is the primary focus in this process as it determines the nature of audience behavior. Moreover, sentiment analysis of customer reviews is an effective method to

analyze mass online product reviews (Sun et al., 2019, p. 68). Data obtained from sentiment analysis allows a brand to increase the efficiency of the marketing communication process and inform future decisions.

Content marketing serves as a key strategy for fostering positive eWOM on social media platforms, ultimately contributing to overall brand health. Brand health, a crucial performance indicator, reflects how effectively a brand resonates with a specific market or audience (Hasani et al., 2023, p. 28). As a facet of brand communication, content marketing focuses on creating valuable information that addresses consumer needs (Asnawati et al., 2022, p. 83). This valuable content can incentivize positive discussions and ultimately benefit brand reputation. In essence, content marketing can motivate customers to engage in positive eWOM behavior, such as writing positive reviews.

Complementing online discussion monitoring, active participation is another essential element of an effective ORM strategy. Maintaining an ongoing dialogue with existing and potential customers can foster positive eWOM. This process necessitates adhering to brand identity standards and utilizing an appropriate tone of voice. Responding to both positive and negative discussions demonstrates a commitment to customer engagement. Such proactive involvement fosters positive brand awareness by showcasing the company's responsible nature. Consequently, a brand can leverage these positive perceptions, expectations, and customer behaviors to achieve marketing objectives.

Multilateral communication strategies can encompass influencer marketing tactics, with influencers demonstrably generating positive brand sentiment among large audiences. Their status as trusted sources of information fosters message diffusion and impact (Jiménez-Castillo & Sánchez-Fernández, 2019, p. 366). Micro-influencers, particularly, represent a compelling strategy due to their high-impact potential. Despite having a relatively small follower base (typically below 100,000), they often boast superior engagement rates and cultivate strong connections with niche audiences. Furthermore, followers tend to perceive micro-influencers as more relatable and trustworthy compared to their mega-influencer counterparts. Finally, incorporating micro-influencers into communication strategies offers a more cost-effective approach.

Finally, ORM serves as a critical tool for mitigating negative eWOM. A core principle for preventing reputational damage lies in early detection and swift intervention. ORM systems empower brands to monitor ongoing online conversations and take appropriate action. This necessitates a continuous monitoring process. Nevertheless, the inherently unpredictable nature of the Web 2.0 environment presents a constant risk of full-blown PR crises. Consequently, a well-defined anti-crisis strategy is essential for managing brand communications within online platforms.

5. CONCLUSION

eWOM and ORM are crucial aspects of managing brand reputation in today's digital marketing landscape. Both small businesses and large brands need to prioritize these areas to effectively communicate with their audiences. While the probability of negative eWOM might be smaller for a business with a limited online presence, even a single bad review can have a significant impact on customer trust, sales and reputation. Small businesses may require a different approach to ORM compared to large brands, but neglecting it altogether is a risk. Large brands, while somewhat more resilient to negative eWOM, still need to be proactive in managing their online reputation. A large-scale PR crisis can cause significant financial and brand damage.

Staying up-to-date with the latest technological and methodological developments in ORM is essential. AI-powered tools and machine learning algorithms can be used to analyze vast amounts of data related to eWOM and ORM. These technologies can provide businesses with deeper insights into customer sentiment, help identify emerging trends, and predict potential reputation threats. Data analytics is a core element of any eWOM and ORM strategy, informing marketing decisions. However, it's not just about the amount of data collected. Businesses need to be able to turn data into actionable insights that can be used to improve brand communication, customer engagement, and overall marketing effectiveness.

Last but not least, risk management and pre-developed crisis communication plans are essential for navigating the unpredictable nature of online communication. Through effective online reputation management, eWOM can be leveraged as a powerful competitive advantage.

REFERENCES

- Asnawati, A., Nadir, M., Wardhani, W., & Setini, M. (2022). The effects of perceived ease of use, electronic word of mouth and content marketing on purchase decision. *International Journal of Data and Network Science*, 6(1), 81-90. <https://doi.org/10.5267/j.ijdns.2021.10.001>
- Donthu, N., Kumar, S., Pandey, N., Pandey, N., & Mishra, A. (2021). Mapping the electronic word-of-mouth (eWOM) research: A systematic review and bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, 135, 758-773. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.07.015>
- Dwivedi, Y. K., Ismagilova, E., Hughes, D. L., Carlson, J., Filieri, R., Jacobson, J., ... & Wang, Y. (2021). Setting the future of digital and social media marketing research: Perspectives and research propositions. *International Journal of Information Management*, 59, 102168. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102168>
- Gerrath, M. H., Mafael, A., Ulqinaku, A., & Biraglia, A. (2023). Service failures in times of crisis: An analysis of eWOM emotionality. *Journal of Business Research*, 154, 113349. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.113349>
- Gottschalk, S. A., & Mafael, A. (2017). Cutting through the online review jungle – investigating selective eWOM processing. *Journal of Interactive Marketing*, 37(1), 89-104. <http://dx.doi.org/10.1016/j.intmar.2016.06.001>
- Gregoriades, A., & Pampaka, M. (2020). Electronic word of mouth analysis for new product positioning evaluation. *Electronic Commerce Research and Applications*, 42, 100986. <https://doi.org/10.1016/j.eleap.2020.100986>
- Gvili, Y., & Levy, S. (2018). Consumer engagement with eWOM on social media: the role of social capital. *Online Information Review*, 42(4), 482-505. <https://doi.org/10.1108/OIR-05-2017-0158>
- Hasani, V. V., Zeqiri, J., Todorovik, T., Jaziri, D., & Toska, A. (2023). Digital Content Marketing and EWOM: A Mediation Serial Approach. *Business Systems Research: International Journal of the Society for Advancing Innovation and Research in Economy*, 14(2), 24-43. <https://doi.org/10.2478/bsrj-2023-0010>
- Herhausen, D., Ludwig, S., Grewal, D., Wulf, J., & Schoegel, M. (2019). Detecting, Preventing, and Mitigating Online Firestorms in Brand Communities. *Journal of Marketing*, 83(3), 1-21. <https://doi.org/10.1177/0022242918822300>
- Ilieva, G., & Boteva, D. (2023). Effects of electronic word-of-mouth (eWOM) drivers on customers' behaviour. *Eastern Journal of European Studies*, 14(SI), 58-78. <https://doi.org/10.47743/ejes-2023-S104>
- Jiménez-Castillo, D., & Sánchez-Fernández, R. (2019). The role of digital influencers in brand recommendation: Examining their impact on engagement, expected value and purchase intention. *International Journal of Information Management*, 49, 366-376. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.07.009>
- Kitirattarkarn, G. P., Tao, W., & Tsai, W. H. S. (2021). Intended audience and valence of electronic word-of-mouth on social media: a study of Dutch consumers. *Internet research*, 31(3), 990-1017. <https://doi.org/10.1108/INTR-03-2020-0133>
- Leong, C. M., Loi, A. M. W., & Woon, S. (2022). The influence of social media eWOM information on purchase intention. *Journal of Marketing Analytics*, 10, 145-157. <https://doi.org/10.1057/s41270-021-00132-9>
- Lindner, J. (2024). Word of Mouth Statistics: Market Report & Data. *Gitnux MarketData Report 2024*. <https://gitnux.org/word-of-mouth-statistics/>
- Liu, H., Jayawardhena, C., Shukla, P., Osburg, V. S., & Yoganathan, V. (2024). Electronic word of mouth 2.0 (eWOM 2.0) – The evolution of eWOM research in the new age. *Journal of Business Research*, 176, 114587. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2024.114587>
- Nguyen, H. T., & Chaudhuri, M. (2019). Making new products go viral and succeed. *International Journal of Research in Marketing*, 36(1), 39-62. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2018.09.007>
- Nisar, T. M., Prabhakar, G., Ilavarasan, P. V., & Baabdullah, A. M. (2020). Up the ante: Electronic word of mouth and its effects on firm reputation and performance. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 53, 101726. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.12.010>
- Pyle, M. A., Smith, A. N., & Chevetchouk, Y. (2021). In eWOM we trust: Using naïve theories to understand consumer trust in a complex eWOM marketplace. *Journal of Business Research*, 122, 145-158. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.08.063>

- Rahmani, S., Halim, R. E., Gayatri, G., & Furinto, A. (2021). The role of company reputation in mitigating negative word of mouth. *Business: Theory and Practice*, 22(1), 109-120. <https://doi.org/10.3846/btp.2021.12983>
- Ramadan, Z. (2023). Marketing in the metaverse era: toward an integrative channel approach. *Virtual Reality*, 27(3), 1905-1918. <https://doi.org/10.1007/s10055-023-00783-2>
- Sun, Q., Niu, J., Yao, Z., & Yan, H. (2019). Exploring eWOM in online customer reviews: Sentiment analysis at a fine-grained level. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 81, 68-78. <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2019.02.004>
- Verma, D., Dewani, P. P., Behl, A., & Dwivedi, Y. K. (2023). Understanding the impact of eWOM communication through the lens of information adoption model: A meta-analytic structural equation modeling perspective. *Computers in Human Behavior*, 143, 107710. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107710>
- Verma, S., & Yadav, N. (2021). Past, Present, and Future of Electronic Word of Mouth (EWOM). *Journal of Interactive Marketing*, 53(1), 111-128. <https://doi.org/10.1016/j.intmar.2020.07.001>
- Zhou, S., Barnes, L., McCormick, H., & Cano, M. B. (2021). Social media influencers' narrative strategies to create eWOM: A theoretical contribution. *International Journal of Information Management*, 59, 102293. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102293>

Kent Hakkı Perspektifinden UNWTO'nun Aşırı Turizm Politika Önerilerinin Değerlendirilmesi

Makbule ŞİRİNER ÖNVER¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 21.12.2024

Onay Tarihi: 26.12.2024

Atf: Şiriner Önver M. (2024). Kent Hakkı Perspektifinden UNWTO'nun Aşırı Turizm Politika Önerilerinin Değerlendirilmesi. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1),96-105.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79932>

Özet

Son yıllarda aşırı turizm ve aşırı turizmin etkileri daha fazla tartışılmaya ve haberlere konu olmaya başlamıştır. Aşırı turizm, küresel turizm endüstrisinin en büyük sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bu olgu, özellikle popüler turistik destinasyonlarda yerel halkın yaşam kalitesi, kentsel alanların sürdürülebilirliği ve çevresel dengeler üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Henri Lefebvre'nin "Kent Hakkı" teorisi, aşırı turizmin özellikle sosyo-mekânsal etkilerini değerlendirmek için uygun bir teorik çerçeve sunmaktadır. Lefebvre'nin yaklaşımı, kentlerin, öncelikli kent sakinleri için var olması gereğini ve kentin kullanım değerini vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) de aşırı turizmin yarattığı tahribatın farkında olarak politikalar geliştirmektedir. Küresel bir sorun olarak ele alınan aşırı turizmin çözümü için küresel bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, UNWTO'nun geliştirdiği bu politikaların yerel toplulukların kent hakkı ile ne kadar örtüştüğü tartışmalı bir konudur. Bu çalışmanın amacı, aşırı turizmin kent hakkına yönelik negatif dışsallığın önlenmesinde, UNWTO tarafından önerilen politikalara kent hakkı bağlamında eleştirel ele alınmasıdır. Yapılan çalışma sonucunda UNWTO'nun aşırı turizme yönelik politika önerilerinin kent hakkı ile örtüşmeyen bir yapı ve içerikte olduğu görülmüştür. Bu çalışma nitel yöntem kullanılarak tasarlanmış bir derleme makalesidir.

Anahtar Sözcükler: Kent hakkı, Aşırı turizm, UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü).

Evaluation of the UNWTO Policies on Overtourism Recommendations from the Perspective of the Right of the City

Abstract

In recent years, overtourism and its effects have been increasingly discussed and reported in the news. Overtourism has been identified as one of the major problems facing the global tourism industry. This phenomenon poses a serious threat to the quality of life of local people, the sustainability of urban areas and the environmental balance, especially in popular tourist destinations. In this context, Henri Lefebvre's 'Right to the City' theory provides an appropriate theoretical framework for assessing the socio-spatial impacts of overtourism. Lefebvre's approach emphasises the need for cities to exist primarily for their inhabitants and the utility value of the city. The United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) is also developing policies in recognition of the damage caused by overtourism. It offers a global framework for the solution of over-tourism, which is considered as a global problem. However, the extent to which these policies developed by UNWTO overlap with the right to the city of local communities is a controversial issue. The aim of this study is to critically examine the policies proposed by the UNWTO in the context of the right to the city in order to prevent the negative externality of overtourism towards the right to the city. As a result of the study, it has been observed that UNWTO's policy recommendations on overtourism have a structure and content that do not overlap with the right to the city. This study is a review article designed using qualitative method

Key Words: Right to the city, Overtourism, UNWTO UNWTO (The United Nations World Tourism Organisation)

¹ Akademik unvan, Kurum Bilgisi, ORCID numarası, mail adresi.

1. GİRİŞ

Kentler, ekonomik kalkınma ve küresel bağlantılar açısından büyük fırsatlar sunarken, aynı zamanda mekânsal, sosyal ve çevresel baskılarla karşı karşıya kalan karmaşık alanlardır. Özellikle turizmin yoğunlaştığı popüler destinasyonlar, aşırı turizmin (overtourism) yol açtığı mekânsal dengesizlikler ve toplumsal eşitsizlikler gibi ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Aşırı turizm, yalnızca yerel halkın yaşam kalitesini düşürmekle kalmaz, aynı zamanda kentsel mekânların metalaştırılması, soylulaştırılması ve yerel toplulukların haklarının göz ardı edilmesi gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, kentsel adalet ve kent hakkı kavramlarının daha fazla sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Henri Lefebvre'nin "kent hakkı" teorisi, kentin sadece ekonomik çıkarlar doğrultusunda şekillendirilmesine karşı çıkar. Lefebvre'nin ortaya koyduğu bu kavram, kentsel mekânların tüm sakinleri için adil bir şekilde paylaşılmasını ve dönüştürülmesini savunur. David Harvey ise bu perspektifi derinleştirerek, kentsel adaleti buna ekler. Ancak, günümüz küresel turizm politikaları, genellikle ekonomik büyümeye odaklanarak yerel toplulukların kent hakkını ihlal etmektedirler.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), aşırı turizmin yol açtığı sorunların farkında olarak, bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla çeşitli politika önerileri sunmaktadır. UNWTO'nun sürdürülebilir turizm politikaları, ziyaretçi yoğunluğunun yönetimi, altyapının iyileştirilmesi ve yerel halkın ekonomik faydalar sağlaması gibi hedefleri önelemektedir. Ancak bu politikaların, yerel toplulukların ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap verdiği, kent hakkı ile ne derece örtüştüğü tartışmalıdır. Oysa kent hakkı teorisi, kentsel mekânın bir meta değil, toplumsal bir ürün olduğu ve bu nedenle tüm kent sakinlerinin eşit erişim ve kullanım hakkına sahip olması gerektiği fikrini temel alır.

Bu çalışma, UNWTO'nun aşırı turizmi yönetmeye yönelik politikalarını, Henri Lefebvre'nin kent hakkı teorisi çerçevesinde eleştirel bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, UNWTO'nun önerdiği politikaların, yerel halkın kent hakkını ne ölçüde desteklediğini irdelemektedir.

1.1. Kent Hakkı

Henri Lefebvre, 1968 tarihinde yazdığı "Le droit à la ville" (Kent Hakkı) adlı eserinde, kentlerin şekillenmesinde, kent yaşamına katılımı ve kentsel mekânlara erişimde tüm kent halkının eşit söz sahibi olmasının gereğini belirtir. Kentin kullanım değeri ile toplumsal eşitlik arasında bir ilişki kurar (Lefebvre, 1968). Lefebvre'nin kent hakkı kavramından hareketle D. Harvey ise kavramı biraz daha geliştirerek kentsel mekânların toplumsal adalet çerçevesinde yeniden şekillendirilmesinin kentsel adaleti sağlayabileceğini vurgulamıştır. Kent hakkı, kentsel mekânın kullanımını olduğu kadar o mekânın üretimini de kapsar ve üretimde aktif rol oynamayı ifade eder (Harvey, 2008).

Kapitalizmin gelişimi ile yakından ilişkili olan günümüz kentleri toplumsal bölünmüşlüğü kent mekânında biçimlendirmektedir. Kentsel yaşam kalitesi de tıpkı kentin kendisi gibi bir meta haline gelmiştir ve bu tüketim, turizm, kültürel ve bilgi tabanlı endüstrilerin gelişimi ile desteklenmektedir. Sınıfsal bir boyutu olan kentsel dönüşümler, mülksüzleştirme ve kent merkezinden işçi sınıfını uzaklaştırma işlevi görmektedir. Kentler sermaye fazlalığının emilimi ve sermaye birikimi yaratma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle kitlelerin kente dair her türlü haktan mahrum bırakılması, kentin sermaye birikimi açısından yapılandırılması ile birbirini tamamlar. Böylece kentte yaşayan çoğunluk, kenti biçimlendirmekten, kentsel kamusal mekânları kullanmaya kadar kentin büyük bölümünde var olamaz (Harvey, 2008). Onun için Lefebvre ve Harvey, kent hakkının kent sakinleri için vazgeçilemez bir hak olduğunu ve bunun kullanımının belli bir çatışmayı beraberinde getireceğini öngörürler. Ancak kent hakkı, kent çoğunluğunun kentsel yaşamın biçimlendirilmesi, kentsel adaletin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Kent hakkı, sadece toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi için değil, aynı zamanda değiştirme gücünün, ekonomik ve politik gücün kent sakinleri lehine yeniden dağıtılmasıdır (Marcuse, 2009).

Kentsel mekânın metalaştırıldığı, toplumsal sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde mekânsal ayrışmayı getirdiği günümüz kentlerinde kent hakkı önemli hale gelmiştir. Kent hakkı, kent sakininin kentsel mekân üzerinde tasarrufta bulunmasını, kamusal mekânların herkes tarafından erişilebilir olmasını hedefler. Kent hakkı;

- Toplumsal adalet ile kentsel mekânın adil paylaşımını, kullanımını ve farklı toplumsal kesimlerin adil erişimini sağlar.
- Kentsel dönüşüm ve planlama süreçlerinde kent sakinlerinin söz sahibi olmasını destekleyerek, demokratik katılımın önünün açılmasını sağlar.
- Aynı zamanda kent hakkı, kapitalist baskıya, kentin metalaştırılmasına karşı, kentsel mekânın toplumsal bir ürün olduğunu gösterir (Harvey, 2013).

Her şeyin metalaştırıldığı sistemde kentsel mekân da bundan kaçamamaktadır. Toplumsal olarak üretilen kentsel mekân, kullanım ve biçimlendirme süreçlerinde toplumsal sınıflar arasında eşitsizliklere yol açmaktadır. Kentsel mekânda gerçekleştirilen metalaştırma ve soylulaştırma (gentrifikasyon) ile kapitalist ekonomilerde kent değer yaratan bir meta haline gelir.

Soylulaştırma, alt gelir grubunda yer alanların kent merkezlerinden dışlanmasına yol açan bir süreçtir. Bu süreç, kentsel mekânları orta ve üst sınıflar için yeniden yapılandırılırken alt sınıfları yerinden eder. Soylulaştırma mekânın farklılaşmasını teşvik ederek kentsel sermaye birikimini arttıran bir araç olarak kullanılır. Bu sürecin sonucunda kentlerde evsizlik ve toplumsal eşitsizlik artar. Kentsel eşitsizlikleri derinleştiren soylulaştırma, kent hakkını da kent sakinlerinin elinden alan bir durumdur (Smith, 1996).

Benzer şekilde üst gelir grupları kentsel mekânın değerli bölgelerine yerleşirken, alt gelir grupları kentsel periferiye, çöküntü bölgelerine itilir. Kentte toplumsal ayrışma ile mekânsal ayrışma da gerçekleştirilir. Alt gelir grubunu, kent merkezinden, kentsel olarak değerli olan yerlerden soylulaştırma gibi süreçlerle uzaklaştırmanın haricinde kamusal alanların kaybı ile itildiği mekânsal alana “hapsedilir”. Kamusal alanlar çeşitli nedenler ile özelleştirilerek, ücretli hale getirilerek kent sakinlerinin kesişme noktaları azaltılır. Toplumsal yaşamın mekânsal boyutları daraltılır. Metalaştırma daha fazla eşitsizliğe yol açar ve kentin herkes için bir yaşam alanı olma özelliğini yitirmesine neden olur (Harvey, 2013). Parklar, meydanlar vb. kamusal alanların ticarileştirilmesi, kent sakinlerinin büyük çoğunluğunun buraları kullanım hakkının ellerinden alınması anlamına gelir.

Neoliberal politikalar doğrultusunda kentsel mekânın özelleştirilmesi, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirir ve bu eşitsizlikleri hem mekânsal hem de toplumsal boyutta yeniden üretir. Bu nedenle Harvey (2013), kent hakkı bağlamında eşitsizliğin sorgulanmasını ve kaynakların adil paylaşımının önemini vurgular. Kent hakkı çerçevesinde kolektif yaşamın yeniden biçimlendirilmesinin herkesin eşit söz sahibi olması, katılımı ve ortak üretimin yanı sıra kentsel mekânların ortaklaşması ile mümkün olduğunu belirtir.

Kent hakkı, yalnızca kentsel mekânın fiziksel olarak kullanımını değil, bu mekânın toplumsal bir ürün olarak dönüştürülmesini ve demokratik katılımı içeren bir haktır. Lefebvre ve Harvey’in perspektifinde, kent hakkı kapitalist kentleşmenin çelişkilerine karşı radikal bir çözüm önerisidir. Bu hak, toplumsal eşitlik, demokratik katılım ve kentsel mekânın yeniden kamusallaştırılması için kritik bir araçtır. Ancak, kentsel mekânın metalaştırılması süreci, bu hakkın hayata geçirilmesi önünde en önemli engeldir.

Kent, yalnızca ekonomik kazanç uğruna metalaştırılan bir mekândan öte, kentsel mekânın asıl yaratıcılarının içinde yaşadığı, kent sakinlerinin sosyal, kültürel ve mekânsal haklarını kullanabildiği bir yaşam alanı olmalıdır. Mekânın yalnızca kullanım değerine değil, aynı zamanda onu şekillendirme ve dönüştürme hakkına odaklanan bir yaklaşım, kentin tüm sakinlerine eşit söz hakkı verebilir.

Kent, yalnızca bir tüketim alanı değil, yerel halkın yaşamını sürdürdüğü, kültürel kimliğini ifade ettiği ve sosyal bağlarını güçlendirdiği bir mekândır. Ancak mekânın ticari talepler doğrultusunda şekillendirilmesi, kentin kullanım değerini aşındırarak, toplumsal ve mekânsal adaletsizlikleri derinleştirebilir. Bu bağlamda ağırlıklı olarak ekonomik bir sektör görülen ve biçimlendirilen turizm, -özellikle aşırı turizm-, kenti bir meta haline getirerek, yerel halkın yaşam alanlarını ve haklarını tehdit eden en önemli sorunlardan biri olarak ortaya çıkar. Aşırı turizm, dengeyi bozarak kent mekânını yerel halkın ihtiyaçlarından uzaklaştırır ve tüketim odaklı bir düzen oluşturur. Bu durum, kentsel eşitsizlikleri artırırken, mekânın demokratik paylaşımını da engeller ve yerel toplulukların paylaşım ve karar süreçlerinden dışlanmasına neden olur.

1.2. Aşırı Turizm ve Sürdürülebilirlik

Turizm, küreselleşen dünyada önemli bir sektör konumundadır. İnsanların boş zamanlarının artması, iletişim ve ulaşımın hızlanması turizm faaliyetlerini arttıran etkenler olmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemli bir faaliyet alanı olan turizm hareketliliğine insanlar tarihi ve kültürel değerleri görmek, uygun iklim koşullarında dinlenmek, yeni yerler keşfetmek amacı ile katılmaktadırlar (Doğan, 2023:74). Turizm, toplumsal etkileşim, kültürel tanışma ve empati yaratmanın ötesinde ve öncesinde ekonomik bir sektör olarak birçok ülke ekonomisinde ağırlığı bulunmaktadır

Turizm hareketliliğini kolaylaştıran etkenlerin çoğalması ile turizm sektörü hacim olarak büyümüştür. Bu büyüme turizmin negatif dışsallıklarını hem arttırmış hem de daha görünür hale getirmiştir. Turizm faaliyetlerinin yoğunlaşması, özellikle popüler destinasyonlarda sorunların ortaya çıkmasına, aşırı turizme (overtourism) yol açmaktadır.

Aşırı turizm, turistik destinasyonlarda, ziyaretçi sayısının toplumsal ve çevresel dengeyi bozacak seviyelere ulaşması olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2020). Bu durum hem yerel halk hem de turistler için olumsuz sonuçlar doğurmakta ve sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Aşırı turizm, sadece turizmin yoğunlaşması anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda kaynakların ve mekânın eşitsiz dağılımı anlamına da gelmektedir. Bunun sonucu olarak turizm yerel/kentsel kalkınmanın bir aracı olmaktan çıkmakta ve kent sakinleri arasında turizm fobi (tourismphobia) yayılmaktadır (Milano, Cheer ve Novelli, 2018: 4-8), Aşırı turizm ve turizm fobi, son 6-7 yılda yaygın kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Bu kavramların ortaya çıkışı ve yaygın kullanımı, bazı eski kavramların, gelişmelerle birlikte ortaya çıkan sorunları ifade etmek üzere evrimleşebildiğini göstermektedir (Verissimo, Breda & Guizi, 2020:156).

Aşırı turizm, birçok etkenin bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkan karmaşık bir olgudur. Dijitalleşme ile internet üzerinden rezervasyon sistemlerinin oluşturulması, sosyal medya platformlarında belli destinasyonların popüler hale gelmesi, uygun fiyatlı havayolu şirketlerinin artışı (şirketlerin çoğalması ve rekabetin artışı ile) daha fazla insanın seyahat etmesini kolaylaştırmıştır. Özellikle, Instagram gibi sosyal medya platformlarında yapılan paylaşımlardan insanlar etkilenerek aynı yerleri ziyaret etmeyi tercih etmektedir. Bu durum, belirli destinasyonlarda mevsimsel veya ani yoğunluklar yaratmaktadır. Bu yoğunluklar turist çeken kentlerin hem altyapı sistemini zorlamakta hem de yerel halk üzerinde sosyal ve ekonomik baskı oluşturmaktadır (Goodwin, 2017). Bunun yanı sıra, turizm sektörünün genellikle ekonomik açıdan değerlendirilmesi, kısa vadeli olarak ele alınması, uzun vadeli, birikimli çevresel ve sosyal etkilerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak turistik destinasyonlarda, aşırı yoğunluğa ve kaynakların sürdürülemez bir şekilde tüketilmesine yol açmaktadır. Aşırı turizm, yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz etkilerken, turistler için de elde edilmesi beklenen deneyimi bozabilir. Olumsuz deneyimler ise destinasyonların uzun vadede cazibesini yitirmesine yol açabilir.

Mihalic (2020, s. 12-16), yoğun turist akışının ve turizm faaliyetinin, doğal alanların bozulmasına, su kaynaklarının tükenmesine ve hava kirliliğinin artmasına yol açtığını belirtmektedir. Sosyal açıdan ise, yerel halk ile turistler arasında çatışmalar, hoşnutsuzluklar baş gösterebilmektedir. Turistlerin aşırı yoğunluğu, yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz etkileyen bir faktör haline gelebilmektedir. Örneğin; kira fiyatlarının artması, günlük yaşamın zorlaşması gibi durumlar meydana gelebilmektedir (Kučer & Mihalic, 2019, s. 14-19). Bazı destinasyonlarda ise kültürel değerlerin ticarileştirilerek ticarete konu edilmesi, yerel kimliğin aşınması ve kaybolması gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Verissimo, Breda & Guizi, 2020:157).

Turizm, ekonomik ve kültürel faydaları ile birçok avantaj sağlasa da kontrolsüz büyümesi halinde aşırı turizm gibi ciddi sorunlara yol açmaktadır. Turizm sektörünün kentin yerlilerini etkileyen negatif dışsallıkları, aşırı turizm ile katlanarak artmaktadır. Aşırı turizmin toplumsal, ekonomik ve çevresel etkilerinin önlenmesi en aza indirilebilmesi için turizmin sürdürülebilir hale getirilmesi önerilmektedir. Sürdürülebilir turizm kentsel sürdürülebilirliği de tamamlayan bir durum olarak görülmektedir.

Sürdürülebilir turizm özellikle aşırı turizmin yaratmış olduğu tahribatı önlemeye yönelik bir yaklaşım olarak ön plana çıkmıştır. Sürdürülebilir turizm, doğal kaynakların korunması, yerel halkın sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlanması ve turistlerin tatmin edici bir deneyim yaşaması için geliştirilmiştir. Bu kavram, turizmin çevresel ve sosyal etkilerini minimize ederken, ekonomik faydalarını maksimize etmeyi hedefler (Hunter, 1997:849). Özellikle son yıllarda, aşırı

turizmin yarattığı sorunların artmasıyla sürdürülebilir turizm anlayışı, küresel düzeyde daha fazla önem kazanmıştır (Clarke, 1997:226). Aşırı turizmin yaratmış olduğu sorunları ortadan kaldırmak, çeşitli yöntemler ile destinasyon üzerindeki yoğunluğu azaltmak turizmi sürdürülebilir kılmak ile mümkündür. Bunun için sürdürülebilir turizm, turizmde kullanılan kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak, turizmin hem turist hem de yerel halk açısından olumluluk yaratan yönlerinin artması ve devam etmesi yönünde çaba gösterir (Kulakoğlu Dilek & Dilek, 2023:55). Ancak kent hakkı açısından sürdürülebilir turizmin etkisinin olduğunu söylemek çok mümkün değildir.

1.3. Kent Hakkı ve Aşırı Turizm

Kent hakkı ve aşırı turizmin karşı karşıya geldiği bazı çatışma noktaları bulunmaktadır. Her ne kadar turizm ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemli olsa da Lefebvre'nin ve sonrasında Harvey'in katkı yaptığı geliştirdiği kent hakkı perspektifiyle bakıldığında turizm sektörünün kent sakinlerinin haklarını ihlal edilebilir gördüğü ve ettiği görülmektedir. Örneğin aşırı turizm, kent hakkı perspektifinden bakıldığında yarattığı olumsuzluklardan birisi mekânsal dışlanmadır. Aşırı turizm, şehir merkezlerindeki konutların kısa dönemli kiralama platformları (ör. Airbnb) aracılığıyla turistik kullanıma ayrılmasına yol açarak yerel halkın yaşam alanlarından dışlanmasına neden olur (Gurran & Phibbs, 2017). Örneğin, Barselona gibi şehirlerde kira fiyatlarındaki artış, yerel halkı kent merkezinden uzaklaşmaya zorlamıştır (Milano, Novelli & Cheer, 2019).

Kent hakkı bağlamında aşırı turizmin kentsel mekân üzerindeki etkilerini irdeleyen çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Diaz-Parra ve Jover(2020), Sevilla (İspanya) kentinde yaptıkları araştırma ile aşırı turizm sosyo-mekânsal eşitsizliğe yol açtığını göstermişlerdir. Aşırı turizm, kentin tarihi merkezinde yaşayan kent sakinlerinin günlük yaşam hakkını kaybetmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda kendi kentlerine yabancılaşmışlardır. Sevilla'nın kentin tarihi merkezindeki aşırı turizm toplumsal yabancılaşmaya ve metalaşmaya yol açmıştır. Bu durum turistlerin ve kent sakinlerinin Sevilla'da yaşamının tadını çıkaramamalarını getirmiştir.

Barcelona ve Palma kentlerinde (İspanya) aşırı turizmden kaynaklı ortaya çıkan turizm karşıtı toplumsal hareketler Blanco-Romero vd. (2019) tarafından incelenmiştir. Kent sakinlerinin yaşam alanlarının bozulması, fiyat artışları gibi durumlarla karşı karşıya kalmaları bu hareketlerin nedenleri olarak görülmektedir. Kent sakinleri, turizm küçülmesi (degrowth) yaklaşımı ile Barcelona'nın ele alınmasını istemektedirler. Yazarlar, kent hakkı yaklaşımı ile turizm sektörünün sömürücü üretim ilişkilerini ve bunların yaratmış olduğu olumsuzluklara odaklanmaktadırlar. Toplumsal adalet ve eşitlik arayışı çerçevesinde kent sakinlerinde turizm fobisi olmadığını aksine yaşadıkları kente duydukları aidiyetten kaynaklı kent sevgisi olduğunu belirtmektedirler. Bundan kaynaklı kent sakinleri turizmde küçülme istemektedirler.

Venedik'te (İtalya) aşırı turizmin ekolojik ve kültürel miras üzerinde yarattığı etkiyi tartışan Séraphin vd. (2018) Venedik'in bir destinasyon olarak ayakta kalmasının yöntemlerini araştırmaktadırlar. Kentsel turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında çıkara grupları arasındaki çatışmalar ve çözüm önerilerini göstermektedir. Ayrıca yerel halk turizm sektörünün hak etmeyenleri olarak görme eğilimini eleştirmektedirler.

Aşırı turizmin, kent hakkı bağlamında toplumsal ve mekânsal adaletsizlik yarattığı, yerel halkın gündelik yaşamı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı yapılan çalışmalarda görülmektedir. Yerel halk yaşam alanlarını korumak için çeşitli mücadele yöntemleri denemektedir.

4.1. UNWTO ve Aşırı Turizmi Önleyici Politikalar

Aşırı turizm ile karşı karşıya kalan ülkeler ve kent yönetimleri karşılaştıkları sorunları çözebilmek için çeşitli politikalar oluşturmakta ve uygulamaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda uluslararası alanda turizm ile ilgili kurum ve kuruluşlar da bu alanda çalışmalar yapmakta ve politika önerileri sunmaktadırlar. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ise bu alanda uluslararası düzeyde faaliyet gösteren en önemli kuruluşlardan biridir.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 1975 yılında kurulmuş, turizmin sürdürülebilir ve sorumlu bir şekilde geliştirilmesini teşvik eden uluslararası bir kuruluştur. Örgüt, küresel turizm politikalarının oluşturulmasına rehberlik etmektedir. Üye ülkeler arasında iş birliği sağlayarak turizmin gelişimini desteklemektedir. UNWTO'nun temel misyonu, ekonomik büyümeyi teşvik ederken çevresel koruma ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

UNWTO, Turizm sektörünü küresel düzeyde refahın gelişmesi için bir katalizör görevi görecektir (UNWTO, 2024).

Hızlı kentleşme ile yaşanan aşırı turizm UNWTO'nun ilgi alanına girmektedir. Kent turizminin artışı ile doğal kaynakların kullanımı artmakta, altyapının üzerinde baskı oluşturmakta, sosyo-kültürel etkiler yaratmaktadır. Turizmin, turistlere ve yerli halka fayda sağlayacak şekilde biçimlendirilmesi gerektiğini vurgulayan UNWTO "turizm taşıma kapasitesi" tanımlaması yaparak bugün önemli bir sorun haline gelen aşırı turizm tanımlamasından önce böyle bir olguya dikkat çektiğini belirtmektedir. Turizm taşıma kapasitesini ise "bir turizm destinasyonuna aynı anda ziyaret edebilecek maksimum kişi sayısı, fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel çevreyi tahrip etmeden ve ziyaretçilerin memnuniyet kalitesinde kabul edilemez bir düşüşe neden" olmaması durumu olarak tanımlamaktadır (UNWTO, 2019).

UNWTO (2018) aşırı turizme karşı sürdürülebilir turizmi ön plana çıkarmaktadır. Turizmin, sadece turistlerin değil yerel toplulukların da dikkate alınarak geliştirildiği, yönetildiği zaman sürdürülebilir hale gelebileceğini belirtmektedir (UNWTO, 2018:79). Bunun sağlanabilmesi için çeşitli politika ve strateji önerileri geliştirmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir (UNWTO, 2018:);

1. Kentsel Turizm Politikalarını Küresel Gündemle Uyumlu Hale Getirin:

• Birleşmiş Milletler Yeni Kentsel Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), özellikle SKA 11 ile uyumlu politikalar oluşturun.

2. Sürdürülebilir Kentsel Turizm için Uzun Vadeli Stratejik Plan Geliştirin:

• Şehirlerin taşıma kapasitesini tanımlayın ve bu kapasiteye uygun stratejiler geliştirin.

3. Turizmin Şehir Üzerindeki Kabul Edilebilir Etkilerini Tanımlayın:

• Yerel toplulukların turizmden faydalanmasını sağlayın ve turistlerin günlük yaşam üzerindeki olumsuz etkilerini azaltın.

4. Tüm Yönetim Düzeylerini Dahil Eden Yönetişim Modelleri Geliştirin:

• Turizm yönetimine yerel yönetimler, özel sektör ve yerel halkın katılımını sağlayacak kapsamlı modeller oluşturun.

5. Paydaşlar Arasında İş Birliği ve İletişimi, Yönetişimi Teşvik Edin:

• Yerel halk, işletmeler ve kamu kurumları arasında sürekli bir iletişim ve iş birliği mekanizması oluşturun.

6. Yerel Toplulukları Turizm Değer Zincirine Dahil Edin:

• Yerel işletmelerin turizmden daha fazla fayda sağlamasını destekleyin.

7. Yerel Halkın Turizme Yönelik Algısını Düzenli Olarak İzleyin:

• Yerel halkın endişelerini ele alacak politikalar oluşturmak için düzenli geri bildirim mekanizmaları geliştirin.

8. Kanıta Dayalı Karar Alma ve Planlama Süreçlerini Teşvik Edin:

• Taşıma kapasitesi, toplu taşıma ve doğal/kültürel kaynakların yönetimi gibi göstergelere dayalı veriler toplayın.

9. Akıllı Şehirler için Teknoloji ve İnovasyon Yatırımları Yapın:

• Teknolojik araçlarla turizm yönetimini destekleyin.

10. Talebi Mekânsal ve Zamansal Olarak Çeşitlendiren Yenilikçi Ürünler Geliştirin:

• Turizm ürünlerini farklı zaman dilimlerine ve mekânlara yayarak çeşitlendirin.

11. Stratejik öngörü ve senaryo planlamasına sahip olun.

•Dinamik, değişken, karmaşık küresel gelişmeleri takip edin, değişimin itici gücünden faydalanın

12. Turistleri Geçici Sakinler Olarak Kabul Edin:

•Ziyaretçileri yerel topluluklarla etkileşim kurmaya teşvik edin ve şehri herkes için daha kapsayıcı bir mekân haline getirin.

UNWTO'nun ülkeler için rehber niteliği taşıyan aşırı turizme yönelik politika önerileri, turizmin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlama konusuna verdiği önemi göstermektedir. UNWTO, aşırı turizmin olumsuz etkilerini hafifletmek için kapsamlı sayılabilecek politika önerileri sunmaktadır. Bu politikalar, sürdürülebilir turizm yönetimi, ziyaretçi kontrolü, çevresel sürdürülebilirlik, yerel halkın katılımı ve teknolojinin kullanımı gibi turizmin temel unsurlarını kapsamaktadır. Ancak, bu politikaların uygulanması sırasında yerel yönetimler ve paydaşlar arasında iş birliğinin artırılması ve bölgesel ihtiyaçlara uygun çözümlerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, UNWTO'nun aşırı turizmi yönetmek için geliştirdiği politika önerilerini H. Lefebvre'nin kent hakkı teorisi bağlamında değerlendirmektir. Kent hakkı teorisi, kentlerin ekonomik çıkarlar doğrultusunda biçimlendirilmesine karşı çıkararak, kent sakinlerinin yaşam kalitesi ve mekânsal ilişkilerine vurgu yapar. D. Harvey (2008) de kentlerin kapitalist üretim süreçleriyle biçimlendiğini belirterek bunun toplumsal eşitsizliği derinleştirdiğini vurgular. Kent hakkına kolektif haklar, kentsel adalet konularında katkılar sunar. Lefebvre'nin oluşturduğu ve Harvey'in geliştirdiği kent hakkı teorisi, aşırı turizmden etkilenen kentler için önerilen politikaların değerlendirilmesi için bir çerçeve sunar. Bu çerçeve kullanılarak aşırı turizme karşı geliştirilen politikaların kent hakkı perspektifinden güçlü ve zayıf yönleri analiz edilmektedir. Bu bağlamda, UNWTO'nun küresel düzeyde aşırı turizmin kentler üzerindeki baskıları gözetenek geliştirdiği politika, öneri ve stratejilerinin, yerel toplulukların kent hakkı ile ne kadar uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.

3. YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan politika analizi yapılmıştır. UNWTO tarafından önerilen politikalar, kent hakkı bağlamında mekânsal ve toplumsal boyutlar çerçevesinde analiz edilmiştir. Kent hakkı gibi soyut bir kavramın, aşırı turizmden kaynaklı somut sorunlar ile ilişkisinin ortaya konmasında nitel yöntemin uygun olduğu değerlendirilmiştir. UNWTO'nun aşırı turizme ilişkin politikaları, kent hakkı teorisi yaklaşımı ile analiz edilerek değerlendirilmektedir.

3.1. Araştırma Soruları

UNWTO'nun 2018 tarihli "Overtourism? Understanding and Managing Urban Tourism Growth Beyond Perceptions" raporu esas alınarak oluşturulan politikalar analiz edilmektedir. Analiz açıdan kent hakkı, kentsel katılım ve kentsel mekânın metalaşmasının önlenmesi esas alınarak yapılmaktadır. Bu esaslar doğrultusunda oluşturulan üç soruya politikalar çerçevesinde cevap aranmaktadır. Araştırma soruları şunlardır;

1. Kent sakinlerinin kent hakkını sağlamaya, kullanmaya dönük politikalar var mı?
2. Sunulan politikalar kentsel adaleti sağlama yönünde ne gibi katkılar sunmaktadır?
3. Toplumsal bir ürün olan kentsel mekânın metalaşmasını önleyici tedbirler var mıdır?

3.2. Sınırlılıklar

Çalışma, UNWTO (2018)'nin aşırı turizme yönelik oluşturduğu politikalarını "Overtourism? Understanding and Managing Urban Tourism Growth Beyond Perceptions" raporunu esas alarak analiz etmektedir. Çalışmanın zaman ve sayfa sınırları olmasından kaynaklı olarak analiz bir rapor ile sınırlandırılmıştır.

4. DEĞERLENDİRME

Lefebvre'nin oluşturduğu kent hakkı ve onu kentsel adalet anlayışı ile zenginleştiren Harvey'in yaklaşımı aşırı turizm politikalarının değerlendirilmesi için uygun bir zemin sağlamaktadır. Araştırma soruları ekseninde politika başlıklarını aşağıdaki tablodaki gibi yerleştirmek mümkündür.

Tablo.1. Politikaların Toplu Değerlendirilmesi

KENT HAKKI (Kentte yaşamaya, kenti değiştirmeye ve kentsel kaynaklara eşit erişim)	KENTSEL ADALET (Kaynakların adil dağılımı ve sosyal eşitlik).	KENTSEL MEKÂNIN METALAŞTIRILMASININ ÖNLENMESİ (Kentsel mekân ekonomik bir meta değil, toplumsal bir üründür)
6.Yerel Toplulukları Turizm Değer Zincirine Dahil Edin	3. Turizmin Şehir Üzerindeki Kabul Edilebilir Etkilerini Tanımlayın	10. Talebi Mekânsal ve Zamansal Olarak Çeşitlendiren Yenilikçi Ürünler Geliştirin
	5. Paydaşlar Arasında İş Birliği ve İletişimi Teşvik Edin	11. Turistleri Geçici Sakinler Olarak Kabul Edin:
	8. Kanıta Dayalı Karar Alma ve Planlama Süreçlerini Teşvik Edin	
	4. Tüm Yönetim Düzeylerini Dahil Eden Yönetişim Modelleri Geliştirin	

Tablo incelendiğinde kent hakkı, kentsel adalet ve kent mekânın metalaştırılmasının önlenmesi başlıkları altını doldurabilecek düzeyde politika bulunmamakta. Aksine metalaşmayı teşvik eden politikalar bulunmaktadır. Aşırı turizme yönelik oluşturulan politikalar genellikle yönetsel ve teknik bir çerçeveyi oluşturmaya çalışmaktadır. Eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşma söz konusu değildir. Bundan kaynaklı olarak da mevcut yapıyı optimize etmeyi, aşırı turizmin yarattığı sorunları yönetilebilir hale getirmeyi amaçladığı görülmektedir.

Önerilen politikalar genellikle turizmi ekonomik bir sektör olarak ele alan bir bakış açısına sahiptir. Bunun için turizm yatırımcıların ve turistlerin kentteki etkilerini düzenlemeye odaklanmaktadır. Bu odaklanma, kent sakinlerinin kenti kendi ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemelerine bir bakıma karşı duruşu da ifade etmektedir. Turistik bölgelerin yeniden düzenlenmesi, tüketici odaklı bir bakışı gösterir. Turizmin ekonomik getirilerinden yerel topluluklarında faydalanmasına yönelik düzenlemelerle de sorunun çözümüne farklı bir yöntemle yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Politikaların Lefebvre ve Harvey'in görüşlerine temas ettiği bazı noktalar bulunmaktadır. Yerel halkın katılımını arttıran, turizmin etkilerini ölçmeye yönelik veri odaklı politikalar kent hakkı bağlamında kent halkının katılımını sağlaması anlamında örtüşebilir. Ancak buradaki katılım turizmi geliştirme odaklı bir çalışmaya hizmet sunmak olarak biçimlendirildiğinde tam tersi bir yaklaşımı ortaya koyar. Önerilen politikalar aşırı turizmi, mevcut sistem içinde sürdürülebilir ve yönetilebilir hale getirmeye odaklanmaktadır. Genel olarak kent hakkı ise daha kökten bir dönüşüm ve toplumsal adalet anlayışını savunmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, aşırı turizmin kent hakkı üzerindeki etkilerini Lefebvre'nin ve Harvey'in katkıları ile geliştirilen, kent hakkı teorisi çerçevesinde ele alarak, UNWTO'nun politika önerilerini eleştirel bir perspektifle değerlendirmiştir. Araştırma bulguları, UNWTO'nun politika önerilerinin genellikle aşırı turizmi yönetmeye yönelik teknik ve yönetsel yaklaşımlar içerdiğini, ancak bu politikaların yerel toplulukların kent hakkını yeterince gözetmediğini göstermektedir.

UNWTO'nun aşırı turizmi yönetmek için geliştirdiği politikalar, her ne kadar sürdürülebilir turizm ve yerel halkın yaşam kalitesini iyileştirme gibi hedefler taşısa da, kent hakkı ve kentsel adalet perspektifinden ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü, UNWTO politika önerilerini, kent sakinlerinin kentsel mekâna erişim ve kullanım haklarını gözetmeyen, kentsel mekânı ekonomik bir meta olarak ele alan bir çerçevede şekillendirmektedir. Lefebvre ve Harvey'in ortaya koyduğu çerçeveye göre, kent hakkı yalnızca kent mekânının fiziksel kullanımıyla değil, onun

üretimi ve dönüştürülmesi süreçlerinde de yerel halkın eşit söz hakkına sahip olmasıyla ilişkilidir. Bu bağlamda, UNWTO'nun önerilerinin büyük ölçüde neoliberal bir mantıkla şekillendiği ve yerel toplulukların kent hakkını göz ardı etmektedir.

Aşırı turizmin yerel topluluklar üzerindeki etkilerine odaklandığında, bu politikaların mekânsal adaletsizlikleri derinleştirebileceği görülmektedir. Önerilen politikalar ile ancak sorun yüzeysel olarak çözülebilir ve yerli halkın tepkisi katlanarak büyüyebilir. Yalnızca mekânın turistler için optimize edilmesine hizmet eden politikalar, yerel halkın mekâna dair karar süreçlerinden dışlanmasını daha da pekiştirebilir.

Kent hakkı bağlamında, UNWTO'nun politikalarının yerel halkın kentsel mekân üzerindeki tasarruf hakkını geri kazandırmakta başarısız olduğu açıktır. Kent mekânı, UNWTO politikalarında genellikle bir ekonomik kaynak ve turizm sektörünün ihtiyaçlarını karşılayan bir araç olarak ele alınmaktadır. Bu bakış açısı, kentsel mekânın sosyal bir ürün olduğu ve tüm kent sakinlerinin eşit erişim ve kullanım hakkına sahip olması gerektiği gerçeğini göz ardı eder. Ayrıca, yerel halkın karar alma süreçlerine katılımını sağlama ve demokratik mekanizmalar oluşturma yönünde somut adımların eksikliği, politikaların demokratik katılım ve kentsel adalet ilkeleriyle uyumadığını göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, UNWTO'nun aşırı turizmi yönetmeye yönelik politka önerilerinin, mevcut sorunları ancak yüzeysel düzeyde çözebileceğini ve yerel toplulukların tepkilerini artırabileceğini göstermektedir. Kent hakkı perspektifinden bakıldığında, aşırı turizme yönelik politikaların daha köklü bir dönüşümle ele alınması gerektiği açıktır. UNWTO'nun politikaları, genel olarak tüm turizm politikalarının, kent hakkı ve kentsel adalet perspektifinden yeniden bir değerlendirmeye ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Kentler, yalnızca ekonomik kazanç sağlama amacıyla şekillendirilen tüketim alanları olmaktan çıkarılarak, tüm sakinleri için sosyal, kültürel ve mekânsal hakların eşit ve adil bir şekilde gözetildiği yaşam alanlarına dönüştürülmelidir. Bu dönüşüm, ancak yerel toplulukların karar alma süreçlerine aktif katılımının sağlanması ve kentsel mekânın metalaştırılmasına karşı kolektif bir direnç gösterilmesiyle mümkündür. Aksi takdirde, aşırı turizm gibi sorunlar, sadece kentsel eşitsizlikleri daha da derinleştiren döngüyü besleyecektir.

KAYNAKÇA

- Diaz-Parra, I., Jover, J. (2020). Overtourism, Place Alienation and the Right to the City: Insights from the Historic Centre of Seville, Spain. *Journal of Sustainable Tourism*. 29(3). 1-18.
- Doğan, M. (2023). *İklim Değişikliği ve Turizm*. IJOPEC Publication.
- Goodwin, H. (2017). The Challenge of Overtourism. Responsible Tourism Partnership. <https://haroldgoodwin.info/wp-content/uploads/2020/08/rtpwp4overtourism012017.pdf>
- Harvey, D. (2013). *Aşırı Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Deurime Doğru*. Çev. A.D.Temiz. İstanbul. Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2008). The Right to The City. *New Left Review*. 53 (September/October 2008). <https://newleftreview.org/issues/ii53/articles/david-harvey-the-right-to-the-city>
- Kučer, K., & Mihalic, T. (2019). Residents' attitudes towards overtourism. *Sustainability*.11(6). 1-16.
- Kulakoğlu-Dilek, N. & Dilek, S. E. (2023). Çevre Dostu Bir Anlayış Olarak Aşırı Turizme Karşı Rejeneratif Turizm: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 6(Special Ussue-1), 53-62.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı*. Çev.I.Ergüder. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marcuse, P. (2009). From Critical Urban Theory to the Right to the City. *City*, 13(2-3), 185-197.
- Mihalic, T. (2020). Conceptualising overtourism: A sustainability approach. *Annals of Tourism Research*. 84, 1-12.
- Milano, C., Cheer, J. M., & Novelli, M. (2019). *Overtourism: Excesses, Discontents and Measures in Travel and Tourism*. London: CABI.
- Öztürk, Y. (2020). Aşırı Turizm, Turizm Karşıtlığı ve Turizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. Special Issue (4). 112-124
- Serapin, H., Sheran, P., Pilato, M. (2018). Over-tourism and the Fall of Venice as a Destination. *Journal of Destination Marketing & Management*. 9. 374-376.
- Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier*. NewYork:Routledge.
- UNWTO (2018). *'Overtourism'? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions*. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419999>

UNWTO (2019). 'Overtourism'? *Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions Volume 2: Case Studies*. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284420629>

UNWTO. (2024). <https://www.unwto.org/>

Veríssimo, M., Breda, Z., & Guizi, A. (2020). Overtourism and tourismphobia. *Tourism Studies*. 68(2). 156-169.

Modern Kölelik: İnsan Ticareti ile Mücadelede Çözüm Önerileri

Abdülkadir FİSTİKÇİOĞLU¹
Recep ŞEHİTOĞLU²

MAKALE BİLGİSİ:

Beyan (Tez/ Bildiri): Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Recep Şehitoğlu danışmanlığında tamamlanan “İnsan Ticareti Suçunun Ulusal/Uluslararası Kurumsal Raporlar Üzerinden Türkiye Değerlendirmesi ve İnsan Ticareti ile Mücadelede Çözüm Önerileri” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Finansman: Yoktur.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alınmadı. (Tezden üretilmiştir.)

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 07.11.2024

Onay Tarihi: 03.12.2024

Atıf: Fıstıkçioğlu, A., Şehitoğlu R. (2024). Modern Kölelik: İnsan Ticareti ile Mücadelede Çözüm Önerileri. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1),106-117.
DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79156>

Özet

İnsanların, temel hak ve hürriyetlerinden yoksun bırakılarak zorla sömürüye maruz bırakılması ve ticarete konu edilmesi nedeniyle günümüzde modern kölelik olarak adlandırılan insan ticareti, son yüzyılda kişilerin zorla çalıştırılması, hizmet ettirilmesi, fuhuş yaptırılması, dilendirilmesi, evlendirilmesi, organ ve dokularından yararlanılması, çocukların askerlik alanında kullanılması ve çocuk satışı gibi çok farklı istismar şekillerinde görülmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütlerin bu konuya vermiş olduğu önem ve yapılan uluslararası anlaşmalar insan ticareti suçu ile mücadelede dönüm noktası olmuş; çoğu ülke yapılan bu uluslararası anlaşmaları onaylayarak iç hukuklarında düzenlemişlerdir. Literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılan bu çalışmanın amacı, insan ticareti suçunun tüm boyutlarıyla incelenmesidir. Bununla beraber ulusal ve uluslararası kurumsal raporlar analize tabi tutularak insan ticareti ile mücadelede yaşanan sorunlar ortaya konmuştur. Dahası bu çalışmada insan ticaretini önleme, bu konuda farkındalık oluşturma, mağdur tespit süreçlerini aktarma, mağdurların korunması ve yasal düzenlemeler ile hukuki ve idari süreçlerin uygulanmasına yönelik değerlendirme yaparak çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kölelik, İnsan Hakları, İnsan Ticareti, İnsan Ticareti ile Mücadele, Hukuki Mevzuat, Ulusal/Uluslararası Raporlar.

Modern Slavery: Solutions to Struggling with Human Trafficking

Abstract

Modern slavery, which encompasses trafficking in human beings, has assumed a multitude of forms, including forced labour, forced service, prostitution and begging. These practices collectively contravene the fundamental rights and freedoms of individuals, subjecting them to forced exploitation and trafficking. In the past century, various forms of human trafficking have emerged, including marriage, the use of organs and tissues, the deployment of children in military service, and the sale of children. The prioritisation of this issue by international organisations such as the United Nations (UN), the Council of Europe (CoE) and the European Union (EU), along with the international agreements that have been made, have constituted a turning point in the fight against the crime of human trafficking. The majority of countries have ratified these international agreements and incorporated them into their domestic legislation. This study employs a literature review and document analysis methodology to examine the multifaceted nature of human trafficking. Additionally, it analyses national and international institutional reports, elucidating the challenges inherent in combating this phenomenon. Furthermore, this study assesses the efficacy of strategies employed to prevent human trafficking, enhance awareness, facilitate victim identification, safeguard victims, and regulate legal and administrative processes. It also presents recommendations for potential solutions.

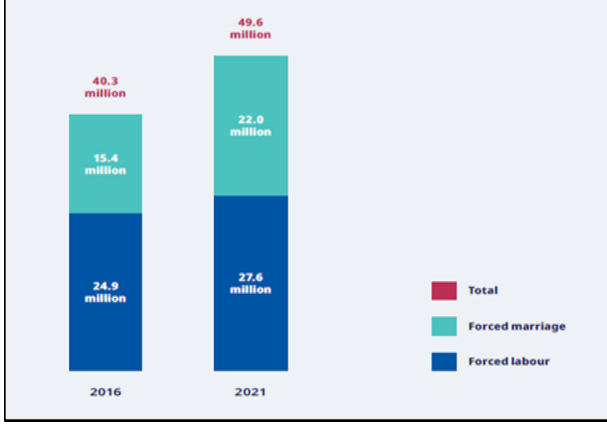
Key Words: Slavery, Human Rights, Human Trafficking, Struggling with Human Trafficking, Legal Regulation, National/International Reports.

¹ Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-9863-4965, fistikcioglu@gantep.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6855-4841, rsehitoglu@gantep.edu.tr

1. GİRİŞ

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) küresel raporuna göre dünya genelinde 49,6 milyon insan kendi isteği dışında çalışmaya zorlanmakta ya da zorla evlendirilmektedir. Modern köleliğin görülme olasılığı her bin kişide 6,4'tür. Dünyada 27,6 milyon kişi zorla çalıştırılmakta, 22 milyon kişi ise zorla evlendirilmektedir (ILO, 2022). Zorla çalıştırılanların 11,8 milyonu, zorla evlendirilenlerin ise 14,9 milyonu kadınlar ve kız çocuklarından oluşmaktadır.

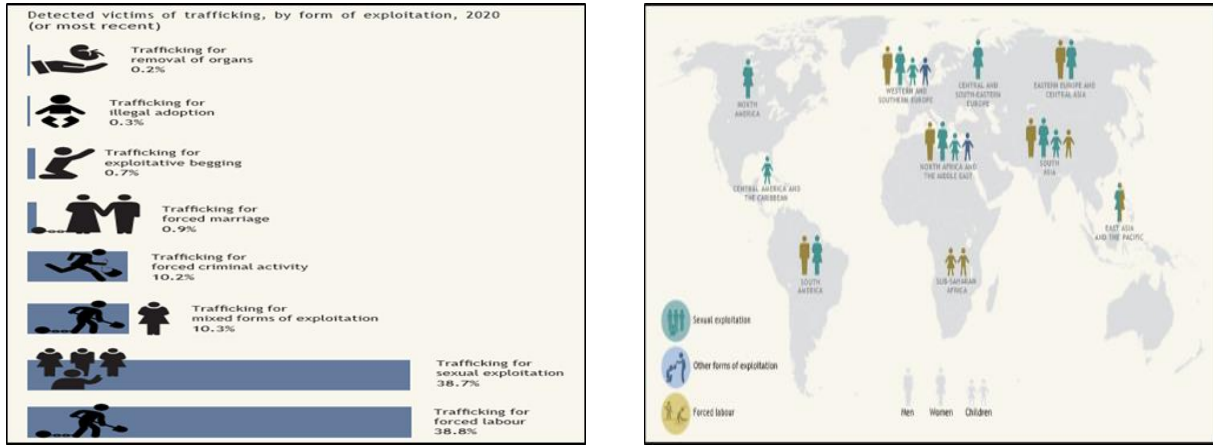

Şekil 1. Modern köle sayıları (ILO, 2022)

Bunun yanı sıra zorla çalıştırmanın tüm bölgelerde görüldüğü, Asya ve Pasifik Bölgesi'nin 15,1 milyon kişiyle en fazla zorla çalıştırılmanın görüldüğü bölge olduğu, zorla çalıştırmanın yarısından fazlasının üst-orta gelirli ya da yüksek gelirli ülkelerde meydana geldiği görülmektedir. Zorla çalıştırılma vakalarının büyük bölümünün (%86) özel sektörde, %14'ünün kamu sektöründe gerçekleştiği, yasalarla korunmayan veya haklarını kullanamayan göçmen işçilerin diğer işçilere göre daha yüksek zorla çalıştırma riskiyle karşı karşıya kaldığı gözlemlenmiştir. Yetişkin zorla çalıştırma sömürsü vakaları arasında çoğunluğu (%87) oluşturan beş sektörün hizmetler (ev işleri hariç), imalat, inşaat, tarım (balıkçılık hariç) ve ev işinden oluştuğu ve zorla çalıştırmanın özel ekonominin hemen hemen tüm bölümlerinde görüldüğü tespit edilmiştir.

Benzer şekilde zorla evlilik olaylarının %65'inin Asya ve Pasifik'te, %14,5'inin Afrika ve %10,4'ünün ise Avrupa ve Orta Asya'da gerçekleştiği, zorla evlendirilen 14,1 milyon kişinin alt-orta gelirli ülkelerde bulunduğu ve bu ülkelerde yaygınlık seviyesinin en yükseklerde yer aldığı görülmektedir. Zorla evliliklerde çoğu kişinin ebeveynleri (%73) ya da diğer akrabaları (%16) tarafından evlenmeye zorlandığı, zorla evlendirme olaylarının yarısının ise duygusal tehdit veya sözlü taciz yoluyla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (ILO, 2022).

BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) insan ticareti hakkındaki küresel raporuna göre tespit edilen mağdurların yaklaşık %80'i zorla çalıştırma ve cinsel istismar amaçlı sömürüye maruz kalmıştır. Tespit edilen mağdurlar bölgesel olarak incelendiğinde, mağdur profillerinde büyük farklılıklar bulunmaktadır. Kuzey ve Orta Amerika ile Karayipler'deki ülkelere çoğunlukla cinsel istismar amacıyla kaçırılan kadın ve kız mağdurlar tespit edilirken, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'daki ülkelere özellikle zorla çalıştırılmak amacıyla kaçırılan erkek ve erkek çocuk mağdurlar tespit edilmiş, Güney Asya ülkelerinde zorunlu çalıştırma ve cinsel istismar amacıyla mağdurlar tespit edilirken, Batı ve Güney Avrupa'da ise insan ticaretinin karışık biçimlerinde istismar edilen mağdurlar tespit edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. İstismar biçimleri ve bölgelere göre dağılımı (UNODC, 2022)

Bununla birlikte pandemide kamusal alanların kapatılması ve ilgili kısıtlamaların insan ticaretini daha gizli ve daha az güvenli yerlere ittiği, bu nedenle kolluk kuvvetleri tarafından suçun tespitinin zorlaştığı belirtilmiştir. Cinsel istismar mağduru olarak tespit edilen birçok kişinin bar ve kulüp gibi kamuya açık mekânlarda veya açık havada istismar edildiği, insan ticaretine karşı müdahalelerin yetersiz kaldığı için mağdurların çoğunluğunun kendi başlarına sömürüden kurtularak yetkililere ulaştığı görülmüştür. Ülkelerdeki cezasızlık oranının artmasının da daha fazla mağduru daha fazla noktaya kaçırılmasıyla sonuçlandığı, insan ticareti suçundan soruşturulan kadınların hüküm giyme olasılığının erkeklere göre önemli ölçüde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca savaş ve çatışma durumlarının tacirlere daha kolay mağdur elde etme imkânı sunduğu, iklim değişikliğinin insan ticareti risklerini artırdığı, mağdurların organize suç örgütleri tarafından daha fazla şiddet kullanılarak daha uzun süre istismar edildiği ve kadınlar ile çocukların tacirlerin elinde daha fazla şiddete maruz kaldığı belirtilmiştir (UNODC, 2022).

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından yayınlanan Türkiye İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu'na göre ise; son beş yılda toplam (1.115) insan ticareti suçunun gerçekleştiği, en çok 728 suç ile toplam suç sayısının % 65.3'üne karşılık gelen cinsel sömürü suçunun gerçekleştiği tespit edilmiştir (Tablo 1). Tespit edilen mağdurlar incelendiğinde ise; %80.9'unu (902 kişi) cinsel sömürü maksatlı insan ticaretine maruz kalan kadınların oluşturduğu ve tanımlanan toplam (1.115) insan ticareti mağdurundan 338 kişinin (%30) çocuk olduğu belirlenmiştir. En fazla insan ticareti mağduru sıralamasında ise ilk beş uyuğu; 333 kişi ile (%29.9) Suriye, 146 kişi ile (%13.1) Özbekistan, 124 kişi ile (%11.1) Kırgızistan, 87 kişi ile (%7.8) Fas ve 74 kişi ile (%6.6) Afganistan uyruklu yabancıların oluşturduğu görülmüştür. İnsan ticareti mağdurlarının 257'sinin (%23) İstanbul, 190'nun (%17) Antalya gibi yabancı nüfusun ve eğlence sektörünün fazla olduğu illerde tespit edilmiştir (GİB, 2020).

Tablo 1
İnsan Ticareti Suçu Görülme Biçimleri

	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam	%
Sömürü Türü/Toplam	181	303	134	215	282	1.115	100,0
Cinsel Sömürü	143	186	95	144	160	728	65,3
İşgücü Sömürüsü	30	52	39	55	73	249	22,3
Zorla Dilendirme	8	65	-	4	43	120	10,8
Zorla Evlendirme	-	-	-	11	4	15	1,3
Çocuk Satışı	-	-	-	1	1	2	0,2
Organ-Doku Ticareti	-	-	-	-	1	1	0,1
Çocuk Asker	-	-	-	-	-	-	-

20 ve 21. yüzyıllar insan hakları konusunda önemli gelişmeler olduğu, çalışmaların bölgesel ve ulusal anlamdan uluslararası iş birliğinin yapıldığı dönem olmuştur. Küreselleşmenin zaman içerisinde artması ve suçların örgütlü şekilde işlenmesinin de etkisiyle, insan ticareti az gelişmiş ülkelerin yanı sıra Avrupa ülkelerinde de görülmeye başlanmıştır. Uyuşturucu ve silah ticaretinden sonra en yüksek getiri sağlayan bir suç haline gelen insan ticareti, uluslararası suç haline gelerek küresel bir tehdide dönüşmüştür.

2. İNSAN TİCARETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ, ULUSLARARASI VE ULUSAL HUKUKİ DÜZENLEMELER

2.1. İnsan Ticaretinin Tarihsel Gelişimi

Tarihsel gelişim süreci içerisinde başlangıcı köleliğe kadar dayanan ve sanayi devrimi ile savaşlar nedeniyle gerçekleşen göç hareketleri sonucu ortaya çıkan sorun olarak gözüken insan ticareti varlığını 19. yüzyıla kadar kölelik şeklinde sürdürmüştür. Köleliğin yasaklanmasının ardından kadınlar ve genç kızların cinsel sömürü amaçlı ticarete konu edilmeleri sonucu beyaz kadın ticareti şeklinde ortaya çıkmış ve beyaz kadın ticareti insan ticaretinin temelini oluşturmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası insan hakları alanında yaşanan olumlu gelişmeler, sanayi devriminin getirdiği ekonomik büyüme ve sivil toplum örgütlerinin artışı, bireylerin daha rahat hareket edip göç etmelerine olanak tanımış; ancak bu süreç emek sömürüsünün başlamasına neden olarak insan ticaretinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Yugoslavya ile Sovyetler Birliği'nin dağılması, insan ticareti olaylarının artmasına sebep olmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu oluşan otorite zayıflığı, suç örgütlerinin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik zayıflığını suistimal ederek insanların istismar edilmesine olanak sağlamış; insanlar güvenlik kurumlarının zayıf yapısından istifade ederek daha kolay bir şekilde suça sürüklenmiştir (UNODC, 2011).

AB'nin ekonomik alanda başlayan bütünleşme süreci “yayılma etkisi (Spill Over effect)” daha sonra güvenlik, eğitim vb. diğer alanlarda olduğu gibi siyasi yayılmaya da (Political Spill Over) neden olmuştur (Şehitoğlu ve Karakuş, 2023:297). 2004 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın da içerisinde bulunduğu on yeni üyenin AB'ye katılımı, kişilerin daha kolay insan ticareti mağduru olabilmesinin yolunu açmıştır. Çünkü bu ülkeler, özellikle fuhuş maksadıyla gerçekleşen cinsel sömürü bakımından kaynak ülke niteliğindedir (Goodey, 2008:427). Balkanlar genel olarak Avrupa dışındaki ülkeler bakımından Batı Avrupa'ya geçişte transit ülkeler konumunda bulunmaktadır (Vujić, 2009:272). AB'nin 2004 yılındaki yeni üyeler ile genişlemesine 2013 yılında Hırvatistan'ın da katılması ile transit ülke konumundaki bu ülkelerin Avrupa ile bütünleşmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, bölgeselleşme insan ticaretini kolaylaştırmış ve negatif anlamda insan ticareti olaylarının artmasına neden olmuştur (Tekin, 2020:17).

2010 yılında Arap dünyasında başlayan Arap Baharı sonrasında, Mart 2011'de Suriye'deki iç savaşın ardından milyonlarca Suriyeli yaşadıkları yerleri terk ederek göç etmek zorunda kalmıştır. Savaşın etkileri ve göç hareketlerinin yoğunluğu nedeniyle durum kontrol edilmesi zor, özellikle insan haklarının ihlal edildiği ve Suriyeli vatandaşların insan ticaretine de konu edildiği bir kriz haline dönüşmüştür. Türkiye Suriye ile sınır komşusu olmasının da etkisiyle, Suriye vatandaşlarına karşı açık kapı politikası uygulamış ve Suriye vatandaşlarını “Geçici Koruma” statüsü tanımlayarak koruma altına almıştır. Bu durumdan en fazla sayıda Suriyeliye ev sahipliği yapması nedeniyle Türkiye ve bu insanların Avrupa ülkelerine ulaşmak istemeleri nedeniyle AB etkilenmiştir. AB'nin üye devletlere kazandırdığı ekonomik kalkınma ve sosyal refah, karar alma süreçlerinde üye devletlerin AB organlarına yetki verilmesi konusunda güven duymalarına neden olmaktadır (Şehitoğlu ve Karakuş, 2023:305). Bu bağlamda AB, göçü kontrol edilmesi gereken bir güvenlik sorunu olarak değerlendirerek iki yönlü politika izlemiştir. İlk olarak AB'nin kendi kurumsal gücü ve politikaları doğrultusunda göçle mücadele ettiği, ikinci olarak ise göç hareketlerinin Avrupa'ya gelmesini önlemek amacıyla Türkiye ile iş birliği yaptığı görülmüştür. Bu doğrultuda AB ve Türkiye arasında düzensiz göçün önlenmesi amacıyla Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı imzalanmıştır. AB'nin uyguladığı bu politika ve eylemler, Avrupa'ya doğru yapılan göç hareketlerini azaltarak AB'nin kendi çıkarlarına pozitif katkı sağlamış, Türkiye'nin beklentilerini ise karşılayamamıştır (Şehitoğlu, 2024:113).

İnsan ticaretinin günümüzde ise; Rusya-Ukrayna savaşı örneğinde olduğu gibi, iç çatışma ve savaşlar, sosyo-ekonomik dengesizlikler, teknolojinin gelişmesi, internetin yaygınlaşması, küreselleşme ve iklim değişikliği gibi nedenlerle artarak görünmeye devam edeceği gözükmektedir.

2.2. Uluslararası ve Ulusal Hukuki Düzenlemeler

İnsan ticareti ile ilgili yasal mevzuatın başlatılması ve düzenlenmesinde, beyaz kadın ticaretine ilişkin düzenleme başlangıç olmuş ve devamında gerçekleştirilen bölgesel ve uluslararası düzenlemeler sonucunda oluşturulan metinler bu konuda temel teşkil etmiştir. İnsan ticaretine ilişkin doğrudan düzenleme içeren ilk belge 1904 tarihli beyaz kadın ticaretinin yasaklanmasına ilişkin sözleşmedir. Bu belge insan ticareti suçuna maruz kalan mağdurların korunmasını sağlamış ancak failerin cezalandırılmasını sağlamadığından belge geçerliliğini yitirmiştir. Bu doğrultuda failere cezai yaptırım uygulanmasını sağlayan 1910 tarihli beyaz kadın ticaretinin yasaklanmasına ilişkin sözleşme kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin ardından Milletler Cemiyeti koordinesinde 1921 tarihli kadın ve çocuk ticaretinin yasaklanmasına ilişkin sözleşme ve 1933 tarihli kadın ticaretinin yasaklanmasına ilişkin sözleşme imzalanmış ve bu dört sözleşme, BM tarafından, 1949 yılında “İnsan Ticaretinin ve İnsanların Fuhuş Yoluyla Sömürülmesinin Yasaklanmasına Dair Sözleşme” adı altında birleştirilmiştir.

İnsan ticaretinin sınıraşan ve örgütlü suç haline gelmesi, aynı zamanda bu suçtan yüksek derecede gelir elde edilmesi nedeniyle uluslararası anlamda insan ticareti ile mücadele etme doğrultusunda önlemler alınmaya çalışılmış ve zaman içerisinde çeşitli sözleşmeler imzalanmıştır. 13 Aralık 2000 tarihinde “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler (Palermo) Sözleşmesi’ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” imzalanmıştır. İnsan ticareti konusunda uluslararası anlamda kabul gören bu protokol ile beraber yeni bir dönem başlamış, insan ticaretinin suç haline getirilmesi ve cezalandırılması konusunda başarı sağlanmıştır. AK’nin söz konusu Ek Protokol doğrultusunda çalışmaları sonucu “Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi” 2005 yılında kabul edilmiştir. Bu sözleşme insan ticareti ile mücadelede eksik kalan ve çözüm bekleyen önemli sorunlardan birisi olan mağdurların korunması kısmını tamamlayarak mağdurlara insan hakları temelinde yaklaşılmasını öngörmüştür (Kurt Yücekul, 2011:49).

BM Genel Kurulu 2013 yılında insan ticareti mağdurlarının durumuna ilişkin farkındalık yaratmak ve haklarının geliştirilmesi ile korunması amacıyla 30 Temmuz’u Dünya İnsan Ticaretiyle Mücadele Günü olarak belirlemiştir. Ayrıca 2015 yılında BM üyesi devletler tarafından 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kabul edilerek insan ticaretiyle ilgili amaç ve hedefler benimsenmiştir. Bu hedeflerde çocuk ticareti ve çocuklara yönelik şiddete son verilmesi çağrısında bulunulmakta; insan ticaretine karşı önlem alınmasının gerekliliğinin yanı sıra, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddet ve sömürünün ortadan kaldırılması için çaba sarf edilmektedir (UN, 2024).

BM, AK ve AB gibi uluslararası örgütler nezdinde yapılan uluslararası anlaşmaları çoğu ülke onaylayarak iç hukuklarında düzenlemişlerdir. İnsan ticaretiyle mücadele çalışmalarını uluslararası normlara uygun 4P Yöntemi (önleme, koruma, kovuşturma ve iş birliği) kapsamında sürdüren Türkiye uluslararası sözleşmelere taraf olmuş, bu konuda temel iki sözleşme olan Palermo Protokolü ve AK Sözleşmesi’ni imzalamıştır. Bu doğrultuda adli ve idari düzenlemeler yapılmış, TCK’nın 80. maddesi ile insan ticareti suçu Palermo Protokolü’ne uygun olarak yeniden düzenlenerek bu suçun faillerine 8 yıldan 12 yıla kadar hapis cezası yaptırımını getirilmiştir (Türk Ceza Kanunu, 2004). İnsan ticareti mağdurlarının ikamet izinleri ile ilgili konular 2013 yılında uygulanmaya başlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 48 ve 49. maddesinde düzenlenmiş, 55. maddede ise insan ticareti mağduru ikamet izni diğer izinlerden ayrı tutularak mağdurların sınır dışı edilmeyeceği belirtilmiştir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). YUKK 121. maddesi ile AK Sözleşmesi’ne dayanılarak hazırlanan ve Türk vatandaşı veya yabancı ayrımı yapmaksızın insan ticaretine konu olmuş kişileri kapsayan Yönetmelik ile önleme, mücadele, koordinasyon ve iş birliği, mağdur tanımlaması ve ikamet izni, mağduru koruması, barındırılması, destek hizmetleri ile maddi destek, sağlık giderleri ve iş gücü piyasasına erişim konuları düzenlenmiştir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016).

3. İNSAN TİCARETİNİN TANIMI VE GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

3.1. İnsan Ticaretinin Tanımı

Günümüzde insan ticaretinin karşılığı olarak mukayeseli hukukta suç tanımlamak üzere “human trafficking” ve “trafficking in human beings” terimleri tercih edilmekte; göçmen kaçakçılığı ile karıştırılmaması bakımından da uluslararası literatürde insan ticareti terimi kullanılmaktadır. Ayrıca insan ticareti daha çok göçmen kaçakçılığı ile ilişkilendirildiğinden iki suçun birbirinden ayrılması bakımından da insan kaçakçılığı terimi kullanılmamaktadır.

İnsan ticareti suçunun tarihsel gelişim sürecinde ulusal, bölgesel ve uluslararası çalışmalarda yapılan insan ticareti tanımlamaları, suçun sadece fuhuş ile ilişkilendirilmesi ve suçun diğer işleniş şekillerine değinilmemesi gibi nedenlerle geneli kapsayacak şekilde kabul görmemiştir. Bu konuda yapılan kapsayıcı tanımlardan birisi Amerikan kanunlarındaki İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması Kanunu’nda yer almakta ama uluslararası anlamda en çok kabul gören tanım Palermo Protokolü’nün 3. maddesinde yer almaktadır.

Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir.

Bu tanım AK Sözleşmesi’nin 4. maddesinde de aynı şekilde kabul edilmiştir. İnsan ticareti suçunu Palermo Protokolü ve Avrupa Konseyi Sözleşmesi’ne taraf olan Türkiye tarafından da 5237 sayılı TCK’nın Uluslararası Suçlar başlıklı 80. maddesinde tanımlanarak yaptırma bağlanmıştır.

Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkararak, tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası verilir.

3.2. İnsan Ticaretinin Görünüş Biçimleri

Literatürde insan ticareti suçunun işleniş şekilleri değişkenlik göstermekte ve farklı sınıflandırmalar oluşmaktadır. ILO işleniş şekillerini “zorla çalıştırma ve zorla evlendirme” olarak iki başlık altında toplamış, UNODC ise insan ticaretinin görülme biçimlerini “işgücü sömürüsü, cinsel sömürü, zorla dilendirme, çocuk askerlik, organ ticareti, zorla evlendirme ve çocuk satışı” olarak sıralamış ve en yaygın olarak cinsel sömürü ve işgücü sömürüsünün gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de insan ticareti konusunda ulusal kurum olan Göç İdaresi Başkanlığı’nın da (GİB) kullanmış olduğu ve UNODC ile aynı doğrultuda bulunan sınıflandırma kullanılmıştır.

3.2.1. Cinsel Sömürü

Cinsel sömürü AK Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen ve Palermo Protokolündeki insan ticareti tanımına da uygun olan 19 Mayıs 2000 tarih ve R (2000) 11 Sayılı Kararda tanımlanmıştır.

Bir veya daha fazla sayıda birey ya da tüzel kişi tarafından, yasal ya da yasa dışı yollardan, kendi rızalarıyla bile olsa, zor kullanarak, özellikle şiddet, tehdit ve yetkinin ya da hassas bir konunun kötüye kullanımı gibi yollara başvurarak cinsel sömürü amacıyla insan tedariki ve/veya insan sömürüsünün ve/veya ulaşımının veya göçünün organizasyonu.

İnsan ticareti genelde fuhuş ile eşleştirilir ve suçun işleniş biçimlerinde fuhuş kavramı öne çıkmaktadır. Suçun bu istismar türünde genç kız ve kadınlar, fuhşun suç olarak görülmediği ülkelere götürülmekte söz konusu ülkelerde yasal olarak çalıştırılmakta veya yasa dışı çalıştırılmaları da mümkün olmaktadır. Mağdurların hedef ülkeye getirilerek bu suça konu olması bir veya daha fazla transit ülke üzerinden geçerek gerçekleşmektedir. İnsan tacirleri, iç karışıklık, savaş, yaşam standardı, ekonomik yetersizlik ve sosyal dengesizlik gibi politikaları ülke, bölge ve uluslararası anlamda değerlendirmede tecrübeli olup, mağdurları bu anlamda yetersiz olan kadınlardan seçmektedirler (Kelly ve Regan, 2000:5).

3.2.2. İşgücü Sömürüsü

29 Haziran 1930 tarihli ve 29 sayılı ILO Sözleşmesi zorla çalıştırmayı, “herhangi bir ceza tehdidi ile herhangi bir kişiden alınan ve söz konusu kişinin gönüllü olarak sunmadığı her türlü iş ve hizmet” olarak tanımlamıştır. İnsan ticaretinin işleniş biçimlerinde işgücü sömürüsü de önemli derecede gerçekleşmektedir. Bireylerin çaresizliklerinden yararlanarak ya da tehdit, baskı, şiddet uygulayarak zorla veya kötü şartlarda çalıştırılması şeklinde gerçekleşen işgücü sömürüsü, insan ticareti suçunun en baştaki amaçlarından birini oluşturmaktadır.

3.2.3. Zorla Dilendirme

Zorla dilendirme başta çocukların kullanıldığı bir sömürü türü olarak görülse de yetişkin bireyler de bu sömürüye konu olmaktadır. Zorla dilendirme genellikle kişilerin, tehdit, baskı, şiddet, korkutma ve çaresizliğinden faydalanma vb. metotlarla, kişilerin beden sağlığı konusunda aciz durumda gösterilerek istismar edilmesi ve bu sayede kazanç sağlanması olarak tanımlanabilir. Zorla dilendirme işgücü sömürüsü altında sınıflandırılrsa da, işgücü sömürüsünün hukuka uygun olarak yürütüldüğü (tarım, madencilik, ev içi hizmetler vb.) iş kollarındaki sömürü türlerinden biri olmayıp ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

3.2.4. Çocuk Askerlik

Çocuk askerlik; yasa dışı örgütler tarafından hukuken yetişkin olmayan bireylerin değişik yöntemlerle ailelerinden ayrılarak veya refakatsiz çocukların sahiplenilerek savaşçı, intihar bombacısı, canlı kalkan, hizmetçi veya cinsel istismar amaçlı kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Çocuk asker mağdurlarının neredeyse tamamı iç savaşların olduğu, devlet otoritesinin tamamen veya kısmen zayıf olduğu ülkelerde yasa dışı örgütlerin bu boşluğu kullanmasıyla elde edilmektedir. Bunun yanı sıra çocuk askerlik vakalarına çocuk nüfusunun, salgın hastalıkların ve savaşlar nedeni ile refakatsiz durumda bulunan çocuk nüfusunun fazla olduğu bölgelerde karşılaşılabileceği gibi, ailelerin yoksulluk yaşaması gibi nedenlerle çocukların suç örgütlerine satılması şeklinde de gerçekleşebilmektedir (Yalınsu, 2019:60).

3.2.5. Organ Ticareti

20. yüzyılda sağlık teknolojisi alanında yaşanan gelişmeler doğrultusunda organ nakli ile binlerce hasta tedavi edilmiştir. Ancak bu alanda yaşanan gelişmelerle beraber kişilerin çaresiz durumlarından istifade ile bazen gönüllü olarak bazen de refakatsiz çocukların ele geçirilerek organ ticaretine maruz kaldıkları görülmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki düşük organ bağıışı organ bağıışına olan talebi karşılamamakta, bu durum ise dünya genelinde organ karaborsasının oluşmasına neden olmaktadır. Bu konuda yayımlanan bilimsel araştırmalar, sonuçları göre kişilerin kazanç sağlamak amacıyla böbreklerini satma olaylarının artarak devam ettiğini ortaya çıkarmıştır. Organ ticaretinde arz boyutunu yine iç savaşların olduğu, ekonominin ve sosyal hakların yetersiz olduğu ülkeler oluştururken, talep boyutunu ise, savaşların olmadığı, ekonomik ve sosyal yönden iyi ülkeler oluşturmaktadır. Organ ticaretinin gerçekleşmesinde; donörün alıcının bulunduğu ülkeye gitmesi/götürülmesi, alıcının donörün olduğu ülkeye gitmesi, donör ve alıcının aynı ülkede bulunması, son olarak da donör ve alıcının üçüncü bir ülkede bir araya getirilmesi şeklinde dört ayrı metot kullanılmaktadır (Yalınsu, 2019:61).

3.2.6. Zorla Evlendirme

1956 tarihli kölelik ve benzer uygulamaların sona erdirilmesine ilişkin sözleşmede köleliğin kapsamı genişletilerek zorla evlendirme de kölelik tarzı uygulamalardan biri olarak kabul edilmiş ve zorla evliliğin tanımı yapılmıştır.

Bir kadının geri çevirme hakkı tanınmadan ana babası, vasisi, ailesi ya da başka bir kişi ya da gruba para ya da mal olarak bir ödeme karşılığında evlendirilme sözü verilmesi ya da evlendirilmesi ya da kocası, ailesi ya da topluluğu tarafından bir kadının bedel karşılığında ya da başka yoldan bir başkasına aktarılma hakkı, ya da kocasının ölümünde bir kadının miras yoluyla bir başkasına aktarılma zorunda bırakılması.

3.2.7. Çocuk Satışı

1956 tarihli kölelik ve benzer uygulamaların sona erdirilmesine ilişkin sözleşmede yine aynı şekilde köleliğin kapsamını genişletilmiş ve çocukların üçüncü şahıslara teslimi de kölelik tarzı uygulamalardan biri olarak kabul edilmiştir. Sözleşmenin ilgili maddesi “*Kültürel adetler veya uygulamalar sonucu çocuğun ana babası ya da bunlardan biri ya da vasisi tarafından, kendisinin ya da emeğinin sömürülmesi amacıyla ücretli ya da ücretsiz olarak başka bir kimseye verilmesi*” şeklindedir. Palermo Protokol’ündeki tanıma paralel olarak söz konusu mağdur çocuk olduğu için araç fiillerin gerçekleşmesine gerek kalmadan çocukların sömürü amaçlı temin edilmesi vb. eylemler insan ticareti suçunu oluşturmaktadır (Yalınso, 2019:63).

4. İNSAN TİCARETİNİN ULUSLARARASI VE ULUSAL RAPORLAR ÜZERİNDEN TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

İnsan ticareti ile ilgili uluslararası anlamda mücadele veren ve bu doğrultuda raporlama gerçekleştiren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışişleri Bakanlığı ve Avrupa Konseyi (AK) gibi kurumların yanında ulusal anlamda da Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) kurumlar bulunmaktadır.

4.1. ABD Dışişleri Bakanlığı İnsan Ticareti Raporu

ABD tarafından İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Yasası kapsamında, 2001 yılından itibaren her yıl İnsan Ticareti Raporu yayımlanmaktadır. Dört grubun bulunduğu ve Türkiye’nin ikinci grupta (Asgari standartlarını tam olarak karşılamayan, ancak uygulamalarını bu standartlara uygun hale getirmek amacı ile çaba gösteren ülkeler) yer aldığı 2023 yılı ABD İnsan Ticareti Raporunda Türkiye için aşağıdaki şekilde değerlendirme yapılmıştır:

- İnsan ticareti suçundan yargılanan sanıkların çoğunun beraat etmesi, yargılanan insan tacirlerinde mahkûmiyet oranlarının az olması gibi konularda asgari standartları karşılayamamıştır.
- Savcılar insan ticareti vakalarının soruşturmasını çoğunlukla insan ticaretini soruşturmak için gerekli özel beceri ve bilgiye sahip olmayan kolluk görevlileriyle yürütmüştür.
- Mağdurları koruma çalışmalarında yerel Sivil Toplum Kuruluşları (STK) çalışmalara dâhil edilmemiş ve insan ticareti vakaları bazen kolluk kuvvetleri tarafından seks ticaretinden ziyade "fuhuşu teşvik etme" kapsamında soruşturulmuştur.
- Mağdurlara uyum sağlama ve özel destek sağlama kapasitesi geliştirilememiş, trans mağdurlara barınma imkânı sunulmamış ve mağdurlara yardım için sağlanan finansman azaltılmıştır.
- 2009’dan bu yana yürürlükte olan Ulusal Eylem Planını (UEP) güncellenmemiş ve Suriye’de çocuk asker toplayan ve kullanan silahlı muhalif gruplara operasyonel, donanım ve mali destek sağlandığı belirtilmiştir (U.S., 2023).

4.2. Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Uzmanları Grubu (GRETA) Raporu

AK İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşme hükümlerinin devletler tarafından uygulanmasının takip edilmesi için izleme mekanizması oluşturulmuştur. Bu izleme mekanizması iki yapıdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi bağımsız uzmanlardan oluşan GRETA, diğeri ise Sözleşme taraflarının temsilcilerinden oluşan Taraflar Komitesidir. GRETA düzenli olarak faaliyetlerine ilişkin genel raporlar yayınlamakla beraber, taraf devletleri periyodik olarak değerlendirmekte ve değerlendirme raporları hazırlamaktadır.

GRETA raporu Türkiye açısından değerlendirildiğinde; birinci değerlendirme turu sonlanmış, ikinci değerlendirme turu devam etmekte olup, birinci değerlendirme turu sonucunda 2019 yılında GRETA Türkiye Raporu yayınlanmıştır. Raporda:

- Türkiye’de insan ticaretine karşı hâlihazırda bir ulusal eylem planının bulunmadığına dikkat çekilerek yeni bir eylem planı hazırlanması ve mülteciler, sığınmacılar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler arasındaki insan ticareti mağdurlarının tespitine öncelik verilerek insan ticaretine karşı savunmasız grup ve kişilerle ilgili ek sosyal ve ekonomik güçlendirme önlemlerinin alınması,

- Sözleşmenin amaçlarına ulaşılması ve stratejik ortaklıklar kurmak amacıyla, ulusal insan ticareti karşıtı politikaların planlanması, tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine ilgili STK'ların katılımının sağlanması,
- Sözleşme'deki insan ticareti tanımıyla tutarlılık sağlanması amacıyla insan ticaretinden kaynaklanan diğer sömürü türlerinin eklenmesi, kişilerin istihdam edilmesinde emek sömürüsü amaçlı insan ticaretiyle mücadeleye yönelik eylemlerin güçlendirilmesi,
- İlgili kurum personeline eğitim verilerek insan ticareti konusunda genel farkındalığın artırılması, insan ticareti mağdurları için yeterli sayıda uygun konaklama yeri sağlanması, mağdurların geri dönüş haklarına, güvenliklerine ve onurlarına gereken saygının gösterilmesi,
- İnsan ticareti mağdurlarının tazminata erişimini kolaylaştıracak ve güvence altına alacak önlemler alınması, insan ticareti mağdurlarının yasa dışı faaliyetlere katılımından dolayı mecbur bırakıldıkları ölçüde cezalandırılmaları,
- Soruşturma prosedüründeki boşlukların belirlenerek etkili ve caydırıcı mahkûmiyetlerin sağlanması, insan ticareti davalarının kovuşturulmasına öncelik verilmesi, mağdurların mahkeme sürecine katılımının sağlanması, uluslararası suç örgütlerinin ortadan kaldırılması için uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi çağrısında bulunmaktadır (GRETA, 2019).

4.3. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu

İnsan ticareti Yönetmeliği'nin 5. maddesi uyarınca kurulan "İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu"nun 2020 yılında yapılan toplantısında alınan karar ile TİHEK insan ticaretiyle mücadele alanında yürütülen faaliyetleri izlemek ve raporlamak amacıyla Ulusal Raportörlük Kurumu olarak belirlenmiştir. TİHEK tarafından yayınlanan İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporunda:

- Ulusal koordinatör yardımcılığı müessesesinin kurulması ve ulusal eylem planının hazırlanması,
- İnsan ticaretiyle mücadeleye ilişkin yürütülen eğitimlerin düzenli ve sistematik bir şekilde yapılması, farkındalık oluşturma tedbirleri kapsamında yazılı ve görsel materyallerin hazırlanarak dağıtılmasının yanı sıra sosyal medya platformlarının daha aktif kullanılması, İl Göç Müdürlüğü ve sığınmaevi çalışanlarına insan hakları eğitimi verilmesi,
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca (ASHB) ihtisaslaşmış ve sadece insan ticareti mağdurlarının koruma altına alındığı sığınmaevleri açılması, sığınmaevlerinde yeterli personel istihdamının sağlanması, özellikle psikolog ile sosyal çalışmacı istihdamı sağlanması, sığınmaevlerinde etkinlik odası, televizyon odası, ibadethane, revir, yemekhane, engelliler için ayrılmış standartlara uygun oda ve avukat görüşme odası oluşturulması,
- İnsan ticaretiyle mücadele ve insan ticareti mağdurlarına ilişkin hususların kanunla düzenlenmesi ve bu çerçevede müstakil bir yasanın çıkarılması, insan ticaretine ilişkin suç ve cezaların, AK Sözleşmesi hükümleri ve GRETA tavsiyeleri dikkate alınarak gözden geçirilmesi ve anılan sözleşmeyle uyumlu hale getirilmesi,
- Özellikle çalışma hayatında, istismar vakalarında, düzensiz göçmenler arasında insan ticareti mağdurlarının tespit edilebilmesi için kurumlar arasında daha fazla iş birliği sağlanması, mağdurların iş bulmasında yaşanan sıkıntılarının çözülmesi, insan ticareti mağdurlarının sağlık giderlerinin uluslararası koruma statüsü sahipleri gibi genel sağlık sigortası kapsamında karşılanması,
- İnsan ticaretiyle mücadeleye ilişkin politikaların hazırlanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine esas teşkil etmek üzere ayrıştırılmış, kapsamlı ve tutarlı bir veri ve istatistik sisteminin geliştirilmesi,
- Ülkeye sokma ve ülke dışına çıkarma ibarelerinin TCK'nın 80. maddesinin birinci fıkrasında yer aldığı şekliyle çocuklarla ilgili esasları düzenleyen üçüncü fıkrasına eklenmesi, İnsan ticareti mağdurları için avukat atanması talebinde bulunabilecek merciler arasına insan ticareti mağduru tespitinde yetkili merci GİB'in eklenmesi,
- İnsan ticareti Yönetmeliği gereğince ASHB ile GİB arasında iş birliği protokolünün yapılması ve GİB ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca (ÇSGB) insan ticareti mağdurlarının çalışma hususları ile ilgili yaşanan sorunların giderilmesi noktasında ortak çalışma yapılması önerileri sunulmuştur (TİHEK, 2023).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan ticareti ile mücadele anlamında dünya genelinde yapılan çalışmalar yeterli olmamakta, eksik kalmakta ve bu durum da suçla mücadelede istenen sonuçların alınamamasına sebep olmaktadır. Ayrıca dünya genelinde kabul gören insan ticareti konusunda yayınlanan raporlarda Türkiye hakkında eleştiriler yapılmaktadır. Bu doğrultuda yapılan analiz neticesinde insan ticareti ile mücadelede tam olarak etkinliğin sağlanabilmesi için; ülkeler ve kurumlar ile işbirliği içerisinde insan ticareti suçunun ortaya çıkmasına neden olan koşulların tespit edilerek suçu önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bununla beraber insan ticareti tanımının içeriğinin genişletilerek anlaşılır olmasının sağlanması ve hukuki açıdan çelişkilerin giderilmesi gerekmektedir. Devamında ise; insan ticaretiyle ilgili farkındalık oluşturularak bilgi eksikliğinin giderilmesinin, mağdur tespitinin daha etkin hale getirilerek mağdurların korunmasının ve adli/idari süreçteki eksikliklerin giderilmesinin insan ticareti ile mücadele hususunda etkinliği artıracakları öngörülerek aşağıda yer alan çözüm önerileri sunulmuştur:

- Genel anlamda insan ticareti suçunun önlenmesi için en başta sosyal ve ekonomik politikalar olmak üzere insan hakları ihlali oluşturan nedenlerin ortadan kaldırılması ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için de taahhütlerin yerine getirilerek küresel ortaklık ve iş birliği yapılması gerekmektedir.
- Ülke sınırlarında yasa dışı giriş-çıkışları önleyecek fiziki tedbirler (duvar, tel örgü vb.) alınmalı ve teknolojik cihazlar ile desteklenmelidir.
- Başta kolluk görevlileri olmak üzere soruşturma ve kovuşturma makamlarında bu konuda görev yapan uzmanlaşmış birimler oluşturulmalı, insan ticareti ile mücadele konusundaki eğitimler sürekli olmalı, taşra teşkilatlarını da içerisine alacak şekilde geniş katılımı olmalı ve eğitim programları güncel tutulmalıdır.
- İnsan ticareti ile mücadelede istihbarat toplanması, iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi, teknik araçlarla izleme gibi diğer kanıt kaynaklarına daha fazla ağırlık verecek şekilde soruşturmalar planlanmalı, rüşvet ve yolsuzluğa karşı etkin bir mücadele yürütülerek operasyonlarda profesyonel ekiplerin görev alması sağlanmalıdır.
- Yabancı şahıslar ile yerli vatandaşların insan ticareti konusunda farkındalıklarının artırılması ve bu konuda bilgi sahibi olması amacıyla değişik dillerde insan ticaretini tanıtıcı reklam çalışmaları (kamu spotu, elektronik billboard, afiş, broşür vs.) yapılmalıdır. Ayrıca reklam çalışmalarında insan ticareti ile mücadelede büyük önem arz eden ihbar mekanizmasının etkin çalışmasını sağlamak amacıyla, Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) ve 112 Acil Yardım Hattının tanıtımlarına da özellikle vurgu yapılması gerekmektedir.
- Mağdur tespit sürecinde potansiyel mağdurların iletişime geçtikleri alışveriş merkezleri, market, kuaför, taksiciler vb. mesleklerin bağlı bulunduğu meslek kuruluşları ve STK'ların da katılım sağlayacağı eğitim, konferans vb. etkinlikler düzenlenerek bu konuda da farkındalık oluşturulmalıdır. Ayrıca farkındalığı daha en başta oluşturmak için eğitim kurumları müfredatında bu konuda düzenlenmeler yapılmalıdır.
- Kolluk görevlileri tarafından mağdur odaklı yaklaşım sergilenmeli, adli açıdan savcılık makamı ile iletişime geçilirken, idari prosedürlerin yürütülmesi anlamında da İl Göç Müdürlükleri ile iletişime geçilerek çalışmaların koordineli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.
- Ulusal koordinatörlük görevini yürüten GİB, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Jandarma Genel Komutanlığı (JGNK) ve Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından ülke genelinde ve il bazında risk değerlendirmesi ve risk analizi yapılarak insan ticaretini önleme anlamındaki faaliyetler bu doğrultuda koordineli olarak yürütülmelidir.
- Fuhuş yapmayı meslek haline getirmiş veya gerçekten mağdur olmuş kişi ayırımının yapılarak, bu anlayışın önlenmesi için işlenen suça ait temel hak ihlallerinin ön planda tutulması gerekmektedir. Bu doğrultuda medya sektörünün farkındalığının artırılması için tanıtımlar yapılmalı, gerekirse eğitimler verilerek insan ticareti ile mücadele çalışmalarına dâhil edilmeleri sağlanmalıdır.
- Özellikle insan ticareti suçunun yoğun olduğu bölgeler ve iller olmak üzere GİB taşra teşkilatlanması kolluğa destek vererek tercüman açığını kapatacak şekilde planlanmalı, suç oranının yoğun olmadığı veya tercümanın bulunmadığı illerde ise diğer kamu kurumlarından destek alacak şekilde planlama yapılmalıdır.

- Kabul edilen uluslararası antlaşmalar ve iş birliği doğrultusunda ülkelerin çalışma yaparak insan ticareti suçunun ülkelerin ulusal mevzuatında kabul edilen ortak bir başlık altında (Uluslararası Suçlar-Hürriyete Karşı İşlenen Suçlar) yer alması sağlanmalıdır.
- Suçun tanımı içerisinde dilendirmek, asker olarak kullanmak, pornografi veya cinsel içerikli yayınlarda kullanmak, zorla evlendirmek, çocuk ticareti yapmak gibi sömürülerin eklenerek mevcut tanımda bulunan "*vücut organlarının verilmesini sağlamak*" kısmına ise "*dokularının verilmesini sağlamak*" şeklinde ibare eklenmesi suçun tanımını kolaylaştıracaktır.
- Suçun kanun metnine kişilerin aile, akraba ve kamu görevlilerince mağdur edilmesi gibi cezayı arttıracak nitelikli hallerin eklenerek orantılı olarak artan bir ceza sisteminin işletilmesi daha uygun olacaktır.
- Suçun çocuklarla ilgili kanun metnine ülkeye sokma ve ülke dışına çıkarma ibarelerinin ve mağdurlardan bile isteye yararlanılmasına yönelik cezai yaptırım eklenmesinin suçla mücadele anlamında uygun olacağı değerlendirilmektedir.
- Yapılacak olan etkin soruşturma ile elde edilen deliller doğrultusunda, tacirlerin ve suç örgütlerinin elde ettikleri maddi gelirler hakkında elkoymaya ilişkin hükümlerin etkin bir şekilde uygulanması ve idari boyutta insan ticaretinin suçunun gerçekleştiği otel, eğlence merkezi, sağlık kuruluşu vb. işletmelerin çalışma ruhsatlarının iptal edilmesi, yapılan çalışmaları daha da anlamlı kılacaktır.
- Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyeli şahısların yoğun olarak bulunduğu bölge ve illerde denetim ve kontrollere daha fazla ağırlık verilmeli, hukuki boşluğun giderilmesi amacıyla YUKK ve ilgili mevzuatta geçici koruma altında bulunan ve mağdur tanımlaması yapılan şahıslarla ilgili düzenleme yapılması gerekmektedir.
- Genel anlamda ulusal düzenlemeleri gerçekleştirmekle beraber uluslararası anlaşmalar doğrultusunda ilgili kurumlarla iş birliği artırılmalı, insan ticareti ile mücadele etmeye yönelik ulusal eylem planları güncellenerek siber suçlarla ilgili strateji dâhil edilmeli, yapılacak olan eğitim faaliyetlerinde bu konuya yer verilerek farkındalık düzeyi artırılmalıdır.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi kuruluşlarla iş birliği içerisinde mağdur destek programı çerçevesinde Gönüllü ve Güvenli Geri Dönüş mekanizması etkin olarak çalıştırılmalıdır. Ayrıca ülke genelinde olmasa bile yapılacak değerlendirmelerle başta insan ticareti olaylarının yoğun olarak yaşandığı illerde ve devamında bölgesel olarak ihtiyacı karşılayacak şekilde sığınmaevleri faaliyete geçirilmelidir.
- Mücadele anlamında yapılan tüm faaliyetlerin özellikle mağdur tespiti, soruşturma, kovuşturma ve mağdur destek programları gibi faaliyetlerin tutarlı bir şekilde istatistiksel olarak yayınlanması suçla mücadelede sonuçların görünür olmasını sağlayarak, yapılan eleştirilere pozitif yönde katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak yukarıda ifade edilen çözüm önerilerinin hayata geçirilmesiyle, insan ticaretiyle mücadele çalışmalarını uluslararası normlara uygun olarak sürdüren Türkiye'nin insan ticareti ile mücadele konusunda büyük mesafe kat edeceği düşünülmektedir. Bununla beraber modern dünyada insanı merkeze alan politikaların hayata geçirilmesiyle de uluslararası toplum nezdinde bir başarı hikâyesi yazılmış olacaktır. Bu da Türkiye'nin insan ticareti ile mücadelede standart normları yerine getiren ülkeler içerisinde yer almasına katkıda bulunarak, Türkiye'nin diğer ülkelere bir rol model alınmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Council Of Europe. (2019). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Turkey GRETA. Erişim adresi: <https://rm.coe.int/report-concerning-the-implementation-of-the-council-of-europe-conventi/1680981563>
- GİB (2020). Türkiye İnsan Ticareti İle Mücadele Yıllık Raporu. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadele-yillik-raporlari>
- Goodey, J. (2008). Human Trafficking: Sketchy Data and Policy Responses. *Criminology & Criminal Justice*, 8(4), 421-442. <https://doi.org/10.1177/1748895808096471>
- ILO, (2022). Global Estimates of Modern Slavery, Forced Labour and Forced Marriage. Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_854733.pdf
- Kelly, L., Regan, L. (2000). Stopping Traffic: Exploring the Extent of, and Responses to, Trafficking in Women for Sexual Exploitation in the UK, (Editor: Carole F. Willis), s.5.
- Kurt Yücekul, G. (2011). *İnsan Ticareti Suçu*. Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şehitoğlu, R. (2024). Suriyeli Göçmenler Özelinde AB-Türkiye İlişkileri: Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı. *International Journal of Kurdish Studies* 10 (1), 98-117, DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.1423109>
- Şehitoğlu, R., Karakuş A. (2024). Siyasi Spill Over ve Uyum/Entegrasyon: Avrupa Birliği Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 2023 22(1) 295-309.
- TİHEK, (2023). İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu. Erişim adresi: <https://www.tihkek.gov.tr/public/editor/uploads/insan%20ticaretiyle%20omu%CC%88cadele%20tu%CC%88rkiye%20ulusal%20raporu%20v06.pdf>
- Tekin, G. (2020). *Avrupa Birliği'nde İnsan Ticareti İle Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türk Ceza Kanunu (2004, 12 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 25611). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm#1>
- UN, (2024). World Day Against Trafficking in Persons 30 July. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/observances/end-human-trafficking-day/background>
- UNODC, (2011). The Role of Corruption in Trafficking in Persons. Erişim adresi: https://www.unodc.org/documents/humantrafficking/2011/Issue_Paper__The_Role_of_Corruption_in_Trafficking_in_Persons.pdf
- UNODC, (2022). Trafficking in Persons Report. Erişim adresi: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTIP_2022_web.pdf
- U.S. Department of State, (2023). Trafficking in Persons Report. Erişim adresi: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/09/Trafficking-in-Persons-Report-2023_Introduction-V3e.pdf
- Vujin, J. (2009). Human Trafficking in the Balkans: An Inside Report, *Intercultural Human Rights Law Review*, Vol. 4.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013, 10 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 28615). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016, 17 Mart). Resmi Gazete (Sayı: 29656). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>
- Yalınsoy, B. (2019). *Nijerya'da İnsan Ticaretinin Ağları ve Boyutları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.